

7706.

భో జ కు మా ర ము
PRINCE BHOJA

నంపాదకుని ప్రస్తావన

మహారాష్ట్రలోని మహారాష్ట్రానంద మహారాష్ట్రభావయందు
 తగిలిన, యాంధ్రములోనికీ ౨ రివర్తితమై, ప్రకటింపబడిన నవ
 లలలో “చిన్న కోడలు” మొదటి నది చెప్పవచ్చును. మా
 నితరులు శ్రీవాసుదేవరావుగారు పూర్వము కొన్ని ప్రకములు
 మహారాష్ట్రభావమండి తెలియించిరి, కాని యిది బంగారీ నవల
 లకు మరాఠీకీర్తనములు. వీరి సోదరు డిటివల గొన్ని నవలలు సరా
 సరిగా మహారాష్ట్రభావమండి యాంధ్రీకరించిల్లు తెలియవచ్చినది.
 నే నెఱిగినంతవఱకు మరాఠీనుండి కథలను నూటిగా మనభాష
 లోనికి మార్చిన వారిలో మొదటివాడు మన్మథము శిష్యుడు
 నగు శ్రీనిల్లగొండ మంగయ్య.

ఈనవల మహారాష్ట్ర సంఘాచారములను దెలుపుటకు రచింపబడి
 నను మనసంఘముచేత గూడఁ దగిలివచ్చునట్లు స్ఫురించుచుండును.
 ఏలన, ఆంధ్రులకును మహారాష్ట్రీకులకును జాలనిషయములందు
 సాదృశ్యము కలదు. పాదరత్నము, ఆంగవక్త్రుధారణము, పాడుగు
 కోటు, పాగా, నానుభేయంతములు మొదలగు సామాన్యవిషయ
 ములలోనే గాక సాంఘికవ్యవస్థలలోనయితము మనకును వారికిని
 బోలిక యున్నది. మహారాష్ట్రులు ప్రాచీనాంధ్రుల సంతతివా రను
 సిద్ధాంతము మహారాష్ట్ర విద్వద్వరేణ్యులగు శ్రీ. భండార్కరు మొద
 లగు నితరపరిశోధకు లంగీకరించినదే. ఒకానొకసంఘస్థితిని వర్ణిం
 చుగ్రంథ మితరసంఘముల లోపలోపములను స్పృశించుచున్నచో
 నట్టిది ఒకానొకపాదేయ మగుట సిన్సంశయము. ఈనవలయు
 నట్టిదే.

ఇందలి యితివృత్తము నవ్యావయవంత మనియు, రంగములు నూత
 నము లనియు, పాత్రలయందు శైలివ్యక్తియు కలదనియు, సర్వశక్తి

రచనలో సనుస్కృతమనియు నెంచి, యీపు స్తకమును గ్రంథమాల
లోఁ జేర్చితిమి.

ఆదిమగ్రంథకారు డగుకాళీనాథుఁడు నవలలోని గ్రామనామముల
నెలనో యుల్లేఖంప లేదు. అయ్యది లోపమనినను గ్రంథభాగములో
నెచ్చటను దద్దివయ్యమై సంశయము కలుగదు. గంగాబాయి మరణ
వృత్తాంతము నున గతిముగా నిన్నట్లు తోచుట లేదు ఇట్టి వర్ణన
మేదో యింగ్లీషునవలలోఁ గలదు.

మనభావలో స్వతంత్రముగా రచింపఁబడు నవలలలోఁ జాల వాని
కిన్ని నిది యొక్కవ హృది మంగమముగా నుండుననియు, బంగారీ
నవలల కాంధ్రీకింకములు చదువున రల కీచుకిమార్పు కిల్పించి,
మహారాష్ట్రమున మానసికి పితారానందము నమకూర్పు ననియు
నమ్ముచున్నాము.

శివశంకర శాస్త్రి

సాహితీసమితి. గుంటూరు

ప్రీతి

ఈగ్రంథము క్రియుతి కాళీనాథ రఘునాథమిత్రగారిచే మహారాష్ట్రభాషయందు
“*భాగ్య మూన్ బాయి*” యనుపేరి ౧౮౯౯లో వ్రాయఁబడినది. ఈనవలా కారుఁ
డీగ్రంథమున గాఢ స్వభావ కల్పితములును, బెంగాలీ, ఇంగ్లీషు గ్రంథముల కనువాద
ములను గొప్పటిని దని మార్మిభూయింపును విరచించి భార్య గాంచయియుండెను.
చిర కైలి మృదుమధురము, భాష పాత్రోచితము, కథాచతుర్మతి నవనము, పాత్ర
లోషణ మద్వితీయమునై యలరారు చుండును.

ఈగ్రంథము నేనాంధ్రీకిరింతునని వ్రాసిన వెంటనే క్రిమిత్ర గారు నాక నమితి యొసంగిరి.
అందులకై వారి కింత వింప నములు.

క్రిత్ర అద్దేపల్లి అప్పిణిస్వామిగారు నాయీగ్రంథమును దమసరస్వతిగ్రంథమండలికిఁ
గ్రహీతమందులకు వారిక నే నెంతయుఁ గృతిజ్ఞుఁడను.

ప్రకాశకరత్న నరసింహము.

చిన్న కోడలు

౧

పై శాఖమానము. వగలు పదునొకండుఘంటలసమయము. ఎండ మిక్కిలి తీక్ష్ణముగఁ గాయుచున్నది. ఇంటినుండి బయట కడు గిడుట కెవ్వరికిని మన సొప్పట లేదు. వీధులు నిర్మానుష్యముగ నుండెను. ఇంతదినుకి పొలములలో మేయు చున్న పశువులు మెల్ల మెల్లన పక్ష్యాచార్యుల నాశ్రయించు చుండెను. ఉష్ణకాలమున వెడిలినపక్షిగణంబు లేనచుయమున మేఘతలకై సంచరించుట మాని, తిరునంతతులపై ఎరిశీతలము లైనచివురుజొంఘులమాయన డాగి యుండెను. పురప్రాంతవిశాలతిరుబ్బందము లింతకుమున్ను కోకిలాది ద్విజసంతతులకలరవములతో నొప్పుచు విప్పట్టున ప్రశాంతముగ నుండెను. ఎల్లెడల శాంతిదేవిసామ్రాజ్యము వ్యాప్తమై యుండెను.

గ్రామబాహ్యప్రదేశము లిట్లు సుశాంతియుగఁ గానవచ్చు చున్నను పవనానదీపై మాత్రము సందడి మెండుగ నుండెను. ఆగ్రామమునఁ గలవృద్ధప్రౌఢతరుణస్త్రీలు బాలికలు ముదలగువారి కోలాహలము మిన్న మిట్టు చుండెను. కొందరు స్నాన మొనర్చు చుండిరి. కొందఱు బిండెలు భండములును దోము చుండిరి కొందరు వస్త్రము లుదుకు చుండిరి. కొందఱు తిరిగిమడుగుల నార వేయు చుండిరి. కొందఱు తేమో నేయు చుండిరి. ఇట్లు లెంతయ సందడిమీఱి యుండెను. ఇందఱొకరివారి హాస్యకాండకేరి శాంతత వేరైన నెత్త వచ్చునా? ఇరువురుస్త్రీలు కిలసికొనుటయు స్తబ్ధులగా నుండుటయు నెప్పుడైన సంభవించునా?

ఆనవయమున పవనాపదీకటమున మాహత్తరవిషయ మొక్కటి చచ్చిపడెడు చుండెను. సగఱాబాయివలనఁ దద్విషయము ప్రారంభ.

మయ్యను. “లేదమ్మా! ఇంతయు ప్రవ మెక్కడను జూడలేదు. గోపికాబాయి, మనయాడుముండలు చదువుట వ్రాయుట, నేర్పు కొనుటందులకో? ఉద్యోగములు తగులపెట్టు దురు కాలాలో! ఈముండలు తెగబడినారు.”

హస్తమునగలభాండము చప్పుచప్పున నీటిలో ముంచి గోపికాబాయి యిట్లునను “కానిచో మతేమి? కానిలే, నేనొక్కటి చెప్ప దను. దాని మొగము మండ! దాని కెంత గుర్తమే! మగని కేమైన నంపాదనా చట్టుబండలా? మెడలో రెండు గుల్లల లయిన నున్న వా యింతపొగురుకు? ఒంటికి చిన్న మెత్తుబం గారము లేదుకద! పొద్దున తిని సామంత్ర మెట్లురా భగవంతుడా, అనేదిగులు. మఱియూ చచ్చి దాని కీమడిసిపా పెందుకో?”

“బాగుగా చెప్పితివి!” అని యమునాబాయి తన యంగీకారమును సూచించుచు “ఆరోజున పార్వతి బిడ్డలిద్దఱు నన్నమో రామ చందా అని వీధిలో నేర్చుచు నిలుచుని యుండ మాయంటికిఁ గొనిపోయి నేను వారిరువురకు నన్నము పెట్టితిని. దాని కేమిచేటో! దాని కది విష మయిపోయినది! ఎక్కడనుండియో వరుగుపరుగున వచ్చి, నోటికి చచ్చినట్లు కూసి, ఆపిల్లల వద్దఱు తెగబాది యింటి కీక్కుకొని పోయినది. అమ్మా! నిజము చెప్పినను నమ్ముదువు, అన త్యము చెప్పినను నమ్ముదువు. ఆరోజునుండి దానిపై న నెత్తుటలేదు.” అనెను.

ఇంతలో నానాతల్లి యుకుకుచున్న చీర చట్టే చేతఁ బట్టుకొని యిట్లనియెను. “ఏమమ్మా! చదువుట వ్రాయుట వచ్చినందువల్ల నేనా యీపిల్లవాని కింతయరికయము? అమ్మా, నాకును మిగుల భయ మగుచున్నది. మానానాపెండ్లాము కూడా చదువుకొనిన” డంట. యమునాబాయి తనలోఁ దాను నచ్చుకొనుచు గుడ్లు మిటకరించుచు

“పిన్నీ! నీ కాథయ మక్కలలేదులే. మీమ్మారకది వానాకాలపు చదువేలే!” అని పలికెను.

అంత యశోదాబాయి యిట్లనెను. “స్త్రీలు విద్యనేర్చుకొను పెంతును చిదేగాని చెడు గేమూతమును కాదు. అంత యెందు కమ్మా! కార్యతినంగతి పోయిమ్ము. రాధమ్మ చిన్న కోడలు లక్ష్మీ గతి చూడు! వెల్లిసమ్మగిరమాసమున మామగారిశిష్యమునకు వచ్చినది. అందఱతో నాడుమఁ బాడుచు నెంతకలసిమెలసి యున్నది! చిన్నతన మైనను ఎంతమర్యాద, ఎంతయాచువ! గర్వ ము నెట్టిదో యది యెఱుంగనే యెఱుంగదు—

“అయితే పిన్నీ! లక్ష్మీ యింతవఱ కత్తవారింటికిఁ గాపురము నకు రా లే దేమో?” అని గంగాబాయి నడునుఁ బ్రశ్నించెను.

నానాతల్లి తాను చేయు చున్నపని మాస యిట్లనియె. “పడు పెంతులకు! తినుట కిట నేమి యున్నది? కూటికి గతి లేనికాపుర ము! లక్ష్మీ బావ సదాశివరా వెప్పుడు నిల్లు కనిపెట్టుకొని కూర్చుండి యుండును. పనికాటులు లేవు. ఇంక వినుసంగతి చూడ పనిలోను మాటలోను వట్టివ్యర్థము! పాపము, శానిడబ్బు సంపాదించు తెలివి కూడ లేదు. ఆతని సంగతి యింకను నీవు విసలేదుకా బోలు. (ఇటువంటి చూచి రహస్యముగా) వెనుక చూమగారిశిష్యమునకు లక్ష్మీ వచ్చినప్పుడు దానినగ లన్నియు లాగికొనినా రట. అందుల కనియే దానితోడ) యింతవఱకు దాని సత్తవారింటికిఁ బంపలేదు”

యశోదాబాయి యిట్లనెను. “లక్ష్మీ మగఁ డల్లరిచిల్లరివాడని చెప్పవదు. కాని వాఁ డంతోపరోపకాబుద్ధి కలవాఁ డమ్మా! రాత్రీ గాని పగలు కాని యేదేనియాపడ కలిగి యెంతైనను తీక వైదినఁజాల, వినుగుకొనక పరుగెత్తుకొని వచ్చును. వినాయకరావు వంటిదయాదాక్షిణ్యములు గలవానిని నేనుమాత్ర మెక్కడను

చూడలేదమ్మా!”

ఇవిధమున వాడు వాగలసంభాషణ మొంతయు చింతగా నుండెను. ఇంతలో రణమని బిందే చప్పుడుచేయుచు పార్వతియత్తగారు రాధాబాయి మెల్ల మెల్లగ పవనానది రేవు సమీపించెను; అంత నాస్త్రీ లెల్లరు రాధ వచ్చె రాధ వచ్చె నని కనునన్నల నొకరి కొకరు దెలిపికొనుచు నిశ్శబ్దముగ నుండిరి. కొందఱు ముచుపటివలెనే తమతమభాండముల వడివడి దోచు చుండిరి. కొందఱు అున్నరన్ను రని బట్టల నుతికికొను చుండిరి. కొందఱు పవనానదీతటమునఁ గల గణపతివిగ్రహమునకుఁ బ్రదక్షిణము లొనర్చు చుండిరి. ఇట్లు వారు తమతమ కార్యములయందు నిమగ్న లై యుండిరి. ఎవరికోట నొక్కమా పైన వెలువడుట లేదు. గంభీరములు, విరక్తములు నగు రాధచూపులు తమపైఁ బ్రసరింపఁగనే వారు తమతమపనుల నెట్లొ యట్లు ముఁచుకొని నిశ్శబ్దముగ నిటితోవఁ బట్టిరి. నానాతల్లి తప్ప తక్కినయందఱు మెల్ల మెల్లగా నంతర్ధాన మయిరి.

కొంతసేపటికి రాధ తనలో “బేరా, రవ్వంతైనజ్ఞానము లేదే! ఈసిగ్గుచూలినది నాకొక్కడ దావరించి! నేఁ జెప్పినతరువాత తన స్థితి యెట్లుండునో రేపుకాని తెలియదు. నాతల పగిలి చచ్చియైన బోను! భగవంతునకుఁగూడ నాపై దయ రా లేదు! వాడు పన్నె త్రుకొనియెవఁ బోవఁడు! రెండుజాములపూ దైక్కినది. ఇంతవఱకు స్నాని మైన లేదు. దిక్కుమాలినముండను! చచ్చియైన నేనే పాదిబిందే చేతబట్టుకొని రావలెను—” అనుకొనెను.

నానాతల్లి విఫేష్టశ్వరునకుఁ బ్రదక్షిణ మొనర్చి యుతిపమడుఁ గులు భజముపై వైచికొని, యిట్లునెను. రాధమ్మపిల్లీ! నీసంగతి జూడ “ముక్కుచిన్న ముత్రైము పెద్ద”వలె నున్నది. ఇంకుకు నీవయ్యా స్వభావమేకా కారణము? నీ నొకటి చెప్పెదను. పిల్లలను చిన్న

నాటినుండియే భయభక్తులతోఁ బె చవలయును.”

రాధ దీనవదనయై యిట్లనెను. “ఉం, నీవు నాకు పెరదానత్త కావు. గావున మనస్చి చెప్పి చున్నాను.” అని ఉమాబాయి చేయి పట్టుకొనియెను. వా రువురు నొడ్డునకు నచ్చి సోపానముపై గూర్చుండిరి పిమ్మటఁ గొంతతడవునకు రాధాబాయి ఉమాబాయితోఁ దనపెద్దకోడలగు పార్వతి దుండగములను జెప్ప మొనరిడెను. కాని యవితుడనొట్టి వయ్యెను. పలుకుచుఁబలుకుచు నామి యాకస్మికముగా గడ్డకంఠ మై నాటాడఁజాలదయ్యెను. కన్నులనుండి నంగాయమునావ్రపాహములు ప్రారంభ మయ్యెను.

ఉమాబాయి మందిమాటలతో నామెరుఁఖమును నివారించుకొనెను. ఆమె యిట్లనెను “పిన్న! పార్వతిని కొన్ని దినములు వాటి నింటికే నెంచుము. నీ కీసమయ మునకూలముగా లేదు. అందువలన జెప్పుచు టివి. కొద్దిదినములలో లక్ష్మిని దీసికొని రమ్మ ఆపి, నిజముగా లక్ష్మియేనుమా?”

రాధ కన్నులు దుడిచికొని యిట్లనియెను. “దాని చివటికే దీసికొని వచ్చి నేను వేచేయును. అయ్యు బావ్వోకంటె చెక్కువ విద్య నేర్పినచే అందువలన రుగుభను చురు చున్నది భాగ మాచినా యకునినంగతి నీ నజ్జోయే యుటచి దా! ఆవెట్టివెధనకు నందార నోష్టియేలేను. ఎప్పుడు లోకలసని చక్కజెట్టుటకుమాత్రము వాడు సిద్ధము. ఈదివమెనరో చెప్పగొంటి. వ్యాసభట్టుగారి అన్న పెండ్లామునకు మేనమామగారితమ్మునికొడుకు బాసముఁడి చచ్చిపోయినాడట. ఆశవము మారినా మకుడు మోసరాడట. వెంకోటవంతుల విన్నతండ్రిభార్య కాళీమాత్రుఁ డోవుచుండఁ దా నామెకుఁ దోడుగ నరిగె నట. వీరుగ మోసినవాటిగ్రాతి శ్మశానములో నెక్కడ జడిసినాడో చిన్నకుంక యని తెల్లవాలువలకు నేను వాని

తలదగ్గటనే కూర్చుంటి. ఈలాటి తెలిమాలినవాడెచ్చటను లేదే
ఉమా ఈలాటికుంటరికడనుచేసి నన్ను వేధించుకొని తినుచు
న్నాడ—”

ఉన్నాబాయి నవ్వుచు నట్టలయెను. “గోడలిని తీసికొనివచ్చినచో
మనవానిమనసు సంసారమునందే చర్చించును. ఇదియే మంచి
యూపాయము.”

ఇట్లు వారిరవులు కొంతనడి ప్రసంగించిరి. అనంతరము ఉమా
బాయి తనదారి నేగెను. పిమ్మట రాధ బిందె భుజమున నిడికొని
యింటిదారి పట్టెను. రాధగృహదయాశాశమున ఉమాబాయిపలికిన
యీతుదివ్యాధిమే స్రవణింపించు చుండెను. అట్టియోజనతోనే
యామె దారిని నడచుచు నింటి కరిగెను.

౨

నదాశివరావుగృహ మొంటియంతస్తుమేడ. మంచిముట్ట; తాతితో
కట్టఁబడిన సీసమయమున పెండు శిథిలము లైనభాగము లచ్చట
చ్చట గానవచ్చు చుండెను. వీధిగుమ్మముంటియే యొక్కచావడి
యండెను. అయ్యది యిప్పుడు కూర్చుండుటకు గాని నిలుచుటకు
గాని యేమాత్రము యోగ్యముగ లేదు. ఎలుకలు పెందికొక్కులు
మొదలగునవి రేయు నట్టిచ్చట నిర్విఘ్నముగ విహార మొనర్చు
చుండెను. చావడిగో నొకప్రక్క దేవతార్చనగది యున్నది.
ఇప్పుడత్యుక్తకూడ కీటకప్రభృతులకు లీలావిహారభూమియై యెన్నడు
కనువైన చిమ్మచితమున దర్శింపఁబడుటకు సంపూర్ణసామ్రా
జ్యము స్థాపించుట కంతయు ననువైన యుండెను. బీటువారిగోడల
యందు మట్టి రావి మొదలగువృక్షములు వ్యాపించి యుండెను. పెడమ
టింగినంగతి యింక తెప్పనక్కఱయే లేదు. దానియందు మూడు
నాల్గు చిన్నగోడలు కలవు. అవియు సాధారణస్థితియందున్నవి.

అందొకటి వంటకు తక్కినవి పడక మొదలగువానికీ. అట్లు గృహస్థికి శోచనీయమై యుండెను. దొడ్డివైసన నున్నవసారాపైన నొక పెంకై నదిలుచుటకు వీలు లేకుండ విరిగిపడి యుండెను. గోడ లచ్చటచ్చట నేల గూలు చుండెను అచ్చటచ్చట కనవు నిలిచి యుండుటచే దుర్వాసన మెండుగ నండెను. ఇంట నెచ్చట జూచినను మూర్తీ భవించినదారిద్యదేవత పూజనూన యై యుండెను. రాధ గృహమున జేరి భుజముపై నున్న యదకభాండము స్వయంపాక గృహమున నుంచి కట్టుకొన్న తడిబట్ట విప్పి “పిల్లా పిల్లా ఓసిపిల్లా” అని శేక వైచెను.

పార్వతి తనగదియందు చాపపైఁ బడి గుఱ్ఱుకొట్టుచు నిద్రించుచుండెను అత్తగారు పిలిచినపిలు సంతయు నామెకు పింఠా దయ్యెను. పార్వతి యెదో పగమీఁద నిరుగుపూరిండ్ల శేగి యుండనోపునని రాధ తలఁచెను మరల వెటనే యామెమనసున కేమిస్మరణకు వచ్చెనో గాని తత్క్షణమే పార్వతి సుదించు చున్నగదిగవాత్సమున కడ్డముగఁ బెట్టినబల్ల నొక్కివినుచుఁ ద్రొసి నోనికీ తొంగి చూచెను. పార్వతి లోన గుఱక పట్టుచు హాయిగ గాఢస్వప్న ప్రియందు మునిగి యుండెను.

చిన్నతనమునుండియు పెద్దనోరు పెట్టుకొని బడబడవాగువ్యాధి రాధా బాల్యము నుండియు వదిలినో గలపిండినను క్షణకాలములోనే మరల పాలితో నెప్పుడు మాటలాడును. పాప మీమె యంతోకరణము నిష్కాపట్యము. గృహస్థత్వమలను జూపెట్టుటయం దామె కెంతయు నానందము. కానినీ చేయునప్పుడు నడుమనడుమ నెవ్వరినైన పెద్దనోరు పెట్టుకొని శేకలువేయుచు, గొణుగుచు, నలుగురునందినగాని యామె యత్సహముతో పని చేయ నోపదు. వివాదమునకఁ గాని జగ దిముసుకగాని యెవ్వరు లేనిచుప్పు డామె తన దురదృష్టమునకు వగ

చూచు గూగుచుండును. అట్లు కానిచో పాపము నోరెఱుంగనిజుతువులు, పిల్లి, ఆవుదూడి మొదలగువానిపై నానమయమునఁ దననహ జపాండితిఁ గనఁబడితి తప్పిఁ బొంది చుండు తువకు ఘనుజులు గాని మఱియేఁజెప్పుట గాని కానరానియ్యదు న ద్వైతక మగు కోవదేవత యైన సాక్షాత్కరి చినఁ గాని యామెగుననునది ఇంత ప్రేయే కలుగదు అటులయ్యు పెద్దకోడ లర్హతి నమక్షున నమాత్ర మామెనోరు తాళమునై మగొని యు గు. పాప మొక్క మామైన నాడ నాహ పగు కారణ మీ మఁ పార్వతియట్టిది. ఇప్పుట్లుని గోపిలు నిద్రించు చు గుట చూచెకంటఁ బడినది ఇట్లు నాయానముగఁ బ్రాపించిన సుయోగ మామె కొఁగలోఁ బోనిచ్చునా?

“ఇనుమంతయు బుద్ధి లేక! తిడికి తిమ్మరాజు, ౨౩ పోతరాజు. అన్నట్లు పొట్ట పగు లు మొక్క అర్జునారు హాయిగా శయనించి వది నాప్రార్థన నానోటంకివఱి కొక్కనీటియ్యయైనఁ బడ లేదే! దీనిని కొడుకునను పెడిచేసి తీసికొనివచ్చుట దేవతార్చన పెట్టివలె కూర్చుండఁబెట్టుటకుఁ గాఁచుట! అటుకొని తినేవంగడ ములోఁ బుట్టిరానికి—”

అర్థోక్తియ దే పార్వతి తే కుచ్చినదానిచందమునఁ జివాలున లేచి యొక్కవినరునఁ దలుపు దెలుచుకొని బయటపడుట గాంచగనే రాధ యుభివడియెను. పార్వతి కన్ను లింతంతిచేసి, కోపవేగమున గర్జించుచు, “ఎవని నాకెండ్రయూ గుఁగుకొని తిరువాడు? ఇచట వెలిగి పడుచున్న దేమో కనఁబడుచునే యున్నదా! మీనాకిట మాత్ర మేము గూగిలలాడుచున్నది” అని పలికిన

పార్వతి నోటినుండి నెలువడినందావాక్యములకు పాప మాముదు వలికి చక్కఁగ దెలిసి వచ్చి వి కావు. వాని నేనఁ గూగులాడుచున్న దనుమాటమాత్ర మాపెహృదయమునకు శూలమువలె నాఁచెను.

రాధనేత్రము లక్ష్మపూరితము లయ్యెను. కొంతకడవున కామె యేళ్ళదొడగెను. పార్వతి కీమోదన మొనర్చుట యనుమాత్రము నిష్టము లేదు. నిజమే. బిడ్డలు గలకొంప. మట్టమధ్యాహ్నమునను యము. ఇట్టిసమయమునఁ బెద్దపెద్ద సేద్యులు యమంగళముకాదా? పార్వతికి సహన మెటులుండును? ఆమె తలపెరించుచు కోపవరప క్షయె యిట్లనియెను. “ఇదిగో నామాట వినుఁడు. మీరిట్లు వేళ కాని వేళ నిండినయింటఁ గూర్చుని యేడ్చుచుండుట భాగ్యముకాదు. ఎంతిచాపిష్టివేళ నీగొంపలో నడుగుపెట్టితిినో కాని యొక్కనాడైన సుఖ మెఱుంగను. ఇంటికి రానిమ్ము. దీనికి తగిన కట్టుబా టేదియో చేసి గాని నే నీ యింట గుక్కెడు నీరైనఁ బ్రావను.”

“చేయును, చేయును. ఏమిచేసెదనన్నా! నన్నింటనుంచి గెంటిం చెదనా? చేయును. నిపు సుఖముగా నుండుము. నేనుగూడ నీ బాధనుండి విముక్త సయ్యెదను ఈనిబొల్లిబెరింపులు నానోటి నేమియు కట్టఁజూపు—” అని రాధ మిక్కిలి యేడ్వసాగెను.

పార్వతి తీవ్రతర మగుకోపమున నిట్లనియెను ఆహహా! యీగ డును మనలిమాటలు వినండి! నే నన్న దానిలో నాయర్థ మేమైన నున్నదా!”

పార్వతినోటనుండి యీపలుకులు వెలువడ రాధ యాగ్రహము నకు పరిమితి కానరా దయ్యెను. ఆమెయధరము చలింపఁ దొడగెను. ఇరువురును చేతులుచేతిలు కలుపఁ జొచ్చరి. ఒకరినొకరు మెడ లపైఁ జేతులు వైచి క్రిందికిఁ బడఁద్రోయ యత్నించు చుండిరి. ఒకరి నొకరు తిట్టికొనఁ గడగిరి. ఏడుపులు మెం డయ్యెను. ఇట్లు ఘోర నంగ్రామము మితిమీఱు చుండెను. ఇంట నిట్లు భయంకరకేదనము జరుగుచుండి నదాళివరావు గృహమున కరుదెంచెను. లోపల జరుగు చున్న యీప్రచండయుద్ధప్రసంగ మాతనికి వీధిలోనికి వినవచ్చెను.

అనవ్వడి చెవిసోడి సంత నాతని ప్రాణములు పై కెగసిపోయెను. పాపము ముందున కాకిని కడుగు సాగకయ్యెను. తాను లోని కరిగినచో నాకలపాణ్ని మఱియుఁ బ్రజ్వరిల్లుఁని యతఁడు విచారింపసాగెను. భయమున నాకోడు మెల్లమెల్లన నడుగు లిడుచు పడమటింటిలోని తనగది జేరెను. కొడకును గాంచినంత రాధ పెద్దపెట్టున రోదన మొనర్చుచు కోడలిదర్శయమంతయు జెప్పఁబుడలిడెను. పార్వతియు దవజెఘ్రికచూపుల నాతనిపైఁ బూపి టక్కుచు నాగుచు సోయచు భర్తకడ సత్తగారి గుణవర్ణన మొనర్చు గడఁగెను. అది విని వృద్ధురాలు నిరాంతరిపడియెను. సవాళివరావు మిక్కిలిచిక్కునఁ జిక్కుకొనియెను. ఒకసంక ప్రత్యక్ష మాతృజేవత, మరియొకసంక మూర్తిభ మించిని ధర్మవత్తి. కొంతదనుక నాతఁడు పాపాణమూర్తివలె స్తబ్ధుడై యుండెను. వానికి నోట మాటయే లేదు. కొంతవడి కారీఁగు భార్య సతిసిందాకరము లగుచూటలతో మంసలించెను. అందులకుఁ బార్వతి మిక్కిలిరోదన మొనర్చు దొడఁగెను. అట్లు కొంతతడ వేస్తేయేడ్చి, సదురించు చున్న తనబిడ్డల నిర్వరసుమేలుకొట్టి వెంట నిడికొని బిరబిరపడచి యామె పీఠివెంటఁ బడెను. పోవు నపు డామె భర్తయెడ యధేచ్ఛముగ నొనర్పవలసిన ఖోడకోపచారపూజలు కేమియుఁ గొఱత కలుగనిచ్చినది కాదు.

గృహమునుండి వెలువడునపు డామెను నెవ్వరు వారింపరైరి. సవాళివరా వామెను వారింపడియ్యెనే యని యతనిని నిందింపరాదు. రాధయగ్రవా మింతపక్షమున కాలిపడి నామెకును వారింపకుట కిక్కి మైనదికాదు. అయినను పార్వతి పుట్టినింటి కేగు నని యొక్కగును దలపరైరి. పార్వతియు నట్టియాహతో బయలుదేరి నని చెప్పటకు వలనుపడదు. తా నేగుచుండ భర్తయో యత్తయో తన్ను బలిమాలాదు రని యట్లానబ్బ యుండును. ఇట్లు కొంతతక్కు

వయ్యేను. అప్పటికి తన్ను వారింప నెవ్వరు రానైరి. అట్లగుట నామక్రోధానలము ద్విగుణిత సుయ్యేను. క్రోధావేశమున వెనుక ముందు లరయక మందిచెడుగులను విచారింక రియమున నటకుడి నడిచి మఱియొకపీఠి బొచ్చి, యందున్న యొక శూద్రగృహమున కరిగి, యా యింటియాపెను వెంట నిడిగొని యామి పుట్టింటి కేగెను. ఇచట నదాశివరావు తల్లితో నృగుశరము లగు నామవాక్యములతో, నిట్లనియె.

“అమ్మా! నీవే యాలోచింపము. నుయవన యెట్లున్నదో! ఈపెనుము గడచిన రేపటినిన మెట్లు గవచురా భగవంతుడా యని నామన పెన్నుకు నారాటము నందు చుండును. ఇందులో నెవరు కోడలును కేయుంబనల్లు పోరాకుచు గోదరము చేయు చున్నచో నామనసుచకు స్వనత యెట్లుండు? ఇట్టియింట లక్ష్మీనిలచుట యెట్లు?

గొమరుని పలుకులాల్ంది రాధ వెక్కిరియెడువ దొడగెను. సంతాపార్థవమున మునిగియున్న సదాశివరావు ల సెంకయు నొచ్చి యుండుటచే నాగెను తల్లి చూరార్య సనుకట్టెడయ్యెను. అతఁ గట్లు మిన్నకుండుటవలన తల్లి రుననున కెంతోకష్టముగ నుండెను. ఆమి వెనుకటివృత్తాంతనుతయు శ్లవ్తికి దెచ్చుకొని పెద్దపెట్టున రోదన మొనర్చు దొడగెను. కాని యాపె శోకించినందున నుర యోగ మేమియుం గావగా దయ్యెను. సంతప్తచూననుం డగునదా శివుఁ డటనుండి నెడలి తల్లిగుఱును కొంత శాంతింపుటకై కాబోలు మరల నటకు రా డయ్యెను.

రాధరోదనము తారస్థాయియగుండెను. క్రమక్రమముగానక్కడి మధ్యస్థాయి సనుగదించెను మధ్యస్థాయియందు మాత్ర మెంత కాల ముండగలగు? మెల్లమెల్లగ నది మృదస్థాయిని సమీపించె. తుట్టతుడ కది శబ్దశూన్య మయ్యెను.

3

రహారమి యొంటిగంటకు మెల్లమెల్లగ వినాయకరావు గృహభిముఖుడై వచ్చెను నాకిటగండియే యాతడు కేకలువేయ మొదలిడెను. “అమ్మా, అమ్మా, ఇ అమ్మా అ.”

రాధ రోదన మస్కటికి కడముట్టి యుండెను. ఆమె తన పైట చొరగెడు కలగండ ముసిగిడి గ-లో నొకవైపున నేలపై బ్రగుండి నిదురించుచుండెను. సదాశివరావు తనగదియందు చింతాంబుధిమగ్నుడై గూర్చుండి యుండెను అట్లుగుట వినాయకుని కేక తెల్లుటయ న్నంతిక్కడకు వచ్చును? మగల వినాయకరావు “ఏదినే, ఏదినే అరే ఇంట్లో నెవరును లేరా యేమి!” యనుకొనియెను.

వినాయకునియొద్దగోళము వినగనే సదాశివుడు మంగళము నమున గదివెడలివచ్చి “ఎవరు—వినూ! ఇటు రా” అనియెను.

భిన్నవదనఁ దగుసదాశివుని గాంచినతీనే వినాయకరావు భయమంది, రయమున నాతడు దాని కింటిత్రాత్రుడై “అన్నా యింట నెవరును కనబడలేదు? ఇదియేమి? అప్పుడయి వదినాయు నెక్కడికైన వెళ్లిరా?” అని అడిగెను.

“అమ్మ లోపలిగదిలో పండుకొని యున్నది. మీవదిన యెక్కడికో పోయినది—ఇద్దరును రాముని వెంటబైబొకొని కోవచ్చును”

“అ! పోట్లాట గీట్లాట జరిగినది తోచుచున్నది”

“మహాయధము”

“నరే వదిన యెక్కడి కేగినది?”

“ఎక్కడికో వల్లకాటిలోనికి!”

అది విని వినాయకుఁ డేమియు మాటలాడ లేదు. అతడు మెల్లమెల్లగ నింటివెలువలకు నడచు చుండెను. అట్లేగుట గాంచి సదాశివరా విట్లనెను. వినూ, యెక్కడికి పోవుచుంటివి?”

“వడిన యెళ్ళేగినదో విచారించి వచ్చెదను.”

“చావరి మూగయ్యారముండను. చాల పొద్దెక్కినది. నీవు ముందు భోజనము చేయుము. అప్పుడూడ నింతపాత్ర భోజనము చేయలేదు. భోజ మై శిలవారిత సావకాశముగ వెళ్ళవచ్చును.”

“జగ్గు రానుడుగూడ నెంట నున్నారా?”

“అందువలనకే యింతలో నక్కడికి వెళ్ళును? అంతగా వెళ్ళిన రామశాస్త్రిగారింటికి.”

అయినది వినాయకరావుప్రయత్నము వెనుదిరిగినది. మరల నాతడు గృహంతరము పోచి తల్లి పరున్నగది ప్రవేశించెను. అచట జేరినంతనే కూడా - డచి కదనప్రకరణ చుంతయు వేటుగ నాతడు విచారించి తెలిసికొని నవనయితే దయ్యెను. అతడు నిశ్చయమున నడుగు లిడుచు తల్లిచా ముద్దాడుకు భోజనము కూర్చుండి మెల్లమెల్లగ నామెసాదము లొత్తసాగెను. అప్పట్ను శ్రోధావేళ మొక్కపెట్టున రాగను చుటుముట్టెను. అట్లగుట వినాయకరావునర్పు పాదసేవ మూలము నామెకు రుచింప దయ్యెను. ఆపైన నామె కావితో నాని కొంత భోజనము విరామకరావు మాత్రమే చేపకను శాశి అచటకై త ముంము భిక్షప్రతిష్ఠా బూని యుండెను. ఆమె యేరు చేప ను నాతడు తనపనినుండి మాత్రము విరమింప దయ్యెను. అందువలన తల్లి కెంతయు నాగ్రహము వచ్చెను. “పొమ్ము. ఇబటనుండి లేచి పొమ్ము. చచ్చినవాడా! మొగము చూపించబోకు. నీబుద్ధి బుగ్గిగాను! రేముంబపప్పు నాయెముకలు విటుగు చున్నవి. మీచంసారముమీద నిన్నపెట్టా! దేవుడు నన్నొక్కమా త్రాప్తుకొనిపోవడే! ఈవల్లకాట్రెమయంతయు నాకు వసలియైన పోను!”

వినాయకరావు మాతృసేవయం దన్యధా వర్తింపక నవ్వుచు ని

ట్లనియెను. “అమ్మా! రెండుబామలు దాటివది. కడుపులో కాకులు కూయుచున్నవి. ముం దన్నము పెట్టి తరువాత నీ యిచ్చవచ్చి నట్లన—”

రాధ కహంకారము మిరిమిఱచెను. “చచ్చివవాడా! అన్నము పెట్టుమనుటకు నీకు సిగ్గున లేచే! సిగ్గుమాలినవిధవా! ప్రతిదినము నిద్దుర లేచునప్పటి కన్న మిట్లువచ్చును? ఒక్కవిధవనైన దమ్మిడీ సంపాదించుప్రయోజకశ్యము లేదు. పెద్దగవిడిగేదెలవలె తినుట మాత్రమే! రెండుబాములైన నీకు? ఇంతసేపటివఱ కెక్కడ నణఁ గిపోతివి? ఏమిపని మిగఁబెట్టు చుటివి? నాపాప మిట్లు బ్రద్దలైనది. ఒక్కనికైఁ జ్ఞానము లేను.”

ఇవ్విధమునఁ దిట్లతోఁ గొంతవడి యుగెను. వినాయకుఁడు తా నొనర్చుచుండినపాద సేవమాత్రము విరమింపఁ దయ్యెను. జగనివలన ననుదిన మిట్టిసంభావన జరుగనిది యెన్నఁడును కడుపులోని కన్నము పో దని పాప మాతనికి తృప్తియే యుండదు. ఎల్లప్పుడు నిది నహజ మగుట వినాయకుఁ డానందిమున నిట్లనియెను. “అమ్మా శివాల యములోని నందీశ్వరు నెఱు గుదువుకదా? మే మీయింట నందులము ముందు నాదికి పైవేద్యము పెట్టాదురా లేదా? తరువాత నీయిష్టము వచ్చినన్ని యనుము. అబ్బబ్బా, నా కెంతో యాశలీ యగు చున్నదే! ఇదిగో నాకడుపు చూడుము. ఎట్లులోవనికి పోయిందో?”

అమాయకుఁడు మార్గుఁడు అజ్ఞాని యైనను సతఁడు కొమరుఁడు; ఎంతైన నామె కన్నతల్లి. ఎల్లు న్నస్థముగఁ బరుండగల్గును? వెనుక టివర నోటితో ఒడబడవాగుచు రాధ తడిబట్ట కట్టుకొని వంటయింటఁ బ్రవేశించి విస్తరి వైచి “చచ్చివవాడా! కూర్చుండుము. నీపిండము పిల్లులకు నేయుము.” అని యుఱచెను.

“ముందు నీకు పిండము వైచి తరువాత నాపిండము వైచుకో

నెదను అమ్మా! నీవుకూడ కూర్చుండుము. ఈదినము మనమిరువురము కూర్చుని తిందము.” అని వినాయకుడు నవ్వుచు ననియెను.

. అక్కటా! తియ్యమైన రాఖాలాయి కన్ను లశుభ్రరీతియు లయ్యెను. ఆమె వెక్కిరియెడుచు “మీయింట నే నిక నెప్పుడు నన్నము ముట్టెను. ముట్టియె త్రీకొనియెన జీవించెన కాని మీయింట పంచళ క్షృవరమాన్నములైనను నాకు వలకు. నోటికి వచ్చిన ప్లెల్ల నది నన్ను కూయునా? చేతల్ని రోతలునా? అక్కడికిని జరియుచునే యుండును. దానిచే నడ్డమైన మాటలు పడలేక నా దేహము చిల్లులు పడు చున్నదే! పూర్వజన్మమున నెట్టిచాపము చేసితిని?” యనియెను. వినాయకుఁ డిట్లనెను. “ఇప్పుడు నీ వంటివిగదా ఒక్కనికీకూడ దమ్మిదీ సంపాదించు యెము లేదని. మేము నీ కేరియుచు పెట్టుటలేదు. నీవే మాకు పెట్టు చుంటివి. ఇంకి మాసా మెక్కడ? మాయి ల్లెక్కడ? ఎదినెవిషయ మంటివా దానికి నే నేమిచేతును? సంసార మన్న నెంతో సహస ముండవలెను. నీవన్న లక్ష్మ్యము లేకుండ వదిన మాటలాడు చు డును. అటు లుండుట యామెతప్ప ఊరిలో నందఱు నీవిషయమున నామెనే నిందించు చుండురు.”

ఈతియ్యనివలుకులవలన రాధక్రోధము క్రమక్రమముగ తగ్గసాగెను. వినాయకునిసయి నామెకుఁ బ్రేమిడి మెండు. పుత్రుని వేడికోలు వలన నామె రాక్షకకూడ విస్తరి వైచిగొని వడ్డించుకొని భోజన మునకుఁ గూర్చుండెను. రాధ కాగ్రహ మొదవినతిరి నెరిపైనగాని కఠిన వాక్కులను బ్రయోంచు యెడల నామె కోపాగ్ని చల్లారదు.

పడివడి భోజన మొనర్చి రాధ కొమరునితో నిట్లనియెను “వినూ, మనజగ్గు రాముడు నెక్కడి కేగిరో వారి నొక్కమాటు వెదకి చూడరా, నాయనా!”

తల్లియనుమతి చొప్పున పిల్లల నరయ నేగుటకు వినాయకుఁడు

కొంచె మవకాళము కావలసి యుండెను. కత మీ మన, భోజనానం తరము గంజాయికమ్ము నసాళ మండునట్లు పీల్చి గాని యాతడు కాలు బయటఁ జెట్టడు.

౪

సాయంసమయమున నదాశివరావుగృహము మిగుల సందడిగ నుండెను. వినాయకరావు గ్రామ మంతయుఁ దిరిగితిరిగి వచ్చెను. వదిన గారిజాడ గాని, యామెబిడ్డలజాడ గాని యిసుమంతయుఁ దెలియ రా దయ్యెను. నదాశివరావు మిగుల వ్యాసలచిత్తుండై యుండెను. రాధ మిగుల కలవళముచు డెచు ఇంతలో గణపతిత్వల్లి “పార్వతి యావలివిధిలోనిశూద్రస్త్రీన వెంటఁగొని పిలవోఁగూడ పగలు రెండుకాములనేళ పుట్టనింటికి వెళ్ళినది” అనువార్త కొనివచ్చెను.

ఈవృత్తాంత మందఱకుఁజెను రాధమనసుచు మిగులఁ గలఁచి వైచెను. గణపతిత్వల్లి నదాశివు గృహమునకు రాఁము స్నివార్త విధి పొడుగునను కంటఁ బడిరవారికెల్లఁ దెలిసియే యుండెను. అట్లగుట గ్రామమున నిర్ధకముగఁ గూరుచుండువారును నొరుల న్యూనతఁ జూడ ముచ్చటపడు తుద్రస్వభావము నగుస్త్రీలు పెక్కుండు గుంపు గుంపుగ మెల్లమెల్లన నదాశివునగృహ మలంకరించిరి కొందఱువరి తలు పాపము, దుఃఖిత యగురాధకో నమానముగ నెంతయోశ్రమ పడి కన్నుల సీరు దెప్పి చుకొనిరి కొందఱు అంగనలు ముఖముల గాంభీర్యము దొలుకాడ నిట్టూర్పులు విడిచి కొందఱు పార్వతిని నిందింపఁ దొడఁగిరి. కొందఱు మరల దానిపేరైనఁ బిలవఁగూడ దని రాధ కుపదేశంపసాగిరి. కొందఱు నదాశివునిచే లోప మనిరి. కొందఱు పార్వతి పుట్టనింటి మతమును దూఱఁ జొచ్చిరి. నోటి కేడి వచ్చిన నది వాగి మెల్లమెల్లగ నెల్లరుఁ డమతమయిండ్లదారిఁ బట్టిరి ఒక్కతె మైనను దుఃఖమున మఱుగుచున్న రాధ నూఱడింప లేదు.

ధూర్తస్వభావ యగు పార్వతివలననే సంసారమున కెన్నియో యిక్కట్టులు వాటిల్లెను. అందు పార్వతి పుత్రత్వయముగ గూడఁ దోడుకొని చనుటచే ముదుసలి యగురాధ యెంతో యధీర యయ్యెను. ఆమెనోటితో బడబడవాగుటయే కాని సాప మామిమనసున దురుద్దేశ మణుమాత్ర ముండదు.

దీపములు , పెట్టినపిమ్మట వినాయకరావు భోజన మొనర్చుచు నడుమనడుమ కునికిపాట్లు పడుచు సదాశివరావుతో “అన్నా ! మూడు సంగతి యెమి ?” అనెను

సదాశివుఁడు విక్రిణ్ణో “అంశవిచార మెందుకు ? పోనిమ్ము. ఆ గయ్యూరి పెట్టుటయే నుంచిది. ఆ దార్భాగ్యురాలి మొగ మిఁకఁ జూడఁగూడదు.” అని పలికెను.

“అది యటు లుండనిమ్ము. అమ్మను సమాధానపెట్టు తెట్లు ?”

“అసఱోరాత్రిములు పోట్లాడుట కిరుగు పొరుగువా రెందఱో యున్నారకదా !”

వినాయకునిమన సప్పుడే గంజాయిమీఁది కొక్కదాటున పరువెత్తినది. సదాశివుఁడు చెప్పిన దేమో వానికి సరిగా తెలియ దయ్యెను. కడపటిరెండుమూఁడువాక్యములుమాత్ర మాతఁడు విని యిట్లనెను. “ఇరుగుపొరుగువా రనేకు లున్నమాట నిజమే. కాని వా రెవ్వరైన సమయము కొంచె మైన నోదార్చిరా ?”

సాపము సదాశివుఁ డెంతయు విచారగ్రస్తఁ డయ్యె. కొంతతడవు పఱకు దుఃఖాతికయము , స్వల్పఁ జై యుండి గంభీరస్వరమున “ఓరే వినూ, ఇప్పు డైనదేమో మంచియే యైన దని తలఁచెదను.” అని పలికెను.

ఇంతలో రాధ రోదన మొనర్చుచు లోపలినుండి వచ్చి సదాశివునితో నిట్లనెను. “ఏమిమంచిరా నాయనా ! నాకుమాత్రము తల

మవులుగ నున్నది. ఊరిలో నందఱు మఱలను కాకులు పొడిచిపట్లు పొడిచెరు. మన మొత్త బీదవారడ మయినను మానాభిమానము న పాటింప వలదా ? నానోరు పడిపోతే నాకావేళ నేమిదుర్బుధి—”

రాధకన్నులురెండును నిండిపోయెను. జనని యాకులపాటు గాంచి సంత పుత్రు లిరువురు దుఃఖించిరి. వినాయకుండు కొంతదనుక భిన్నుడై కూసుచుండి పిమ్మట చప్పుచప్పున నన్నమునిన దొడఁగెను. నదాశివుడు మరనున మిగులవిచారించుచుఁ గూర్చుండియుండెను. అట్లు కొంత నీ పయినతరువాత నదాశివుఁ డిట్లనియెను. “అమ్మా, మనపైన నీ నింద లేకుండ పోవుట కిప్పు డేమి చేయవలయు నని నీయభిప్రాయము ? చెప్పుము.”

పయిటకొంగుకోఁ గన్నుల నొత్తియొత్తి యామె యిట్లనెను. “నాయనా తెల్లవాఱువప్పటికి పార్వతిని, చుద్దబిడ్డల నిరువురును తీసి కొనిరారా ! నాబిడ్డలు వెల్లిపోవుటచే నాయిల్లంతయు చిన్నపోయి నది. నాయనా, నాకోడలితో నిత నన్నటికిని పోరాడను. దేవుని తోడు దానిమాటయైన నెత్తను. అది నన్ను కొట్టినను వరే. ఆ ఊరి అనను. నాకోడలు మంచిది. వెళ్లు నాయనా వెళ్ళు. తెల్లవా రుజాముననే యలుదేటి పొమ్ము. ఏలాగో దానిని మంచిచేసికొని రమ్ము. తీసికొని రమ్ము.”

అత్తవారింటి కరుగుటకు నదాశివుడు మొట్టమొదట నిశ్చయింపఁ డయ్యెను. అది గాంచి వినాయకుఁ డిట్లనెను. “అన్నయ్యా, అమ్మ చెప్పినట్లు చేయుట మేలని నాయభిప్రాయము.”

“పోనీ నీవు వెళ్ళరాదా ?” అని నదాశివుఁ డనెను.

“అన్నయ్యా, ఇందులకు నన్ను క్షయింపుము. ఆపని నావల్ల కా దబ్బా ! నీ వక్కడికి వెళ్ళినట్లయిన నేనిక్కడిపని యంతయు జూతె డను. నీవు తిరిగి వచ్చువఱకు నేనిట్లు కడఁచు. సంసారభారము నేఁ

జూచుకొందును. నాతల తీసినను నరే, నీ యత్తవారింటికి చూత్రము నేను వెళ్ళను. నాకు భయము బాబో!”

వినాయకుఁ డనగా నితరులకార్యభారము ‘ఁహించువాఁడె కాని యొక్కదినమునఁగూడ గృహస్థత్యంబవిషయ మై యాతనికి జ్ఞాపకమే యుండదు. అల్లగుట నివృట్టున నానోట వెలువడిన యీనుడువులు విని నదాశివుఁడు లోలోన సంతసించుచూ చిరునవ్వుతో నిట్లనెను. “వినూ, నీవే నిజముగ నింటివనులు చూచునెడల మా యత్తవారింటికే కాదు, ఎచటికి బొమ్మన్న ఎచటి కరుగుటకు నేను సంసిద్ధుడను.”

మఱుగాఁ దరుణోదయమునకుఁ బూర్వమే నదాశివుఁ డత్తవారి గ్రామమునకుఁ బ్రమాణ మయ్యెను. రాధ నజినయన యై ప్రేమ పురస్కరముగ బాంధవీ కెన్నియో నమాచారములఁ జెప్పి పంపెను.

X

నదాశివరా వింటినుండి వెడలివదితడవుగఁ బొచ్చిచి చేయుశూద్ర వనిత నబూబాయి ముంగిటఁ జొచ్చి “అమ్మగారూ! అమ్మగారూ! యింకానిర్దుగ లేవలేదాయేమిటి?” అని కేక నై చెను.

రాధ లోననుండి ముడివడుచు నొక్కచి నయన బయటికి వచ్చి “ఓసిభడవముండా! నీ వన్నము తినవా? నీకీబుద్ధి యెవరు చెప్పిరే! నాకోడలిని తీరికొనివెళ్ళుటకు నీ కేమవసరము వచ్చినదే? ఇంతవఱకును నీవేమో గుంచెదాన వనుకొంటివి. కాని ఇంతవని చేతు వని తలంచలేదు నీవు లోలోవలనే గోతులు తీయుముండవు!” అనెను.

నభూబాయి భయముతో “సామిసాచ్చిగా పారోతమ్మగారు పోట్లాడి వెనుతుండదని నాకు తెలియలేదమ్మా! నాతోటి ఇల్లా చెప్పారు. మాఅయ్య కొంట్లో సాలా జబ్బునేసిందంట. అందుకోసం యెల్లాలి

రమ్మగోరు. అమ్మా, యేంసెయ్యనూ? నిబద్ధితుకుండా? పాసి మొగమైనా కడుక్కోలా అలాగే యెల్లాను. వదినమ్మగారిల్లా అబద్ధాలుచెప్తారని నాకేం తెల్సు?” అని పలికెను.

రాధకోపం మితిమీరి నిట్లనియెను. “ఆహాహా, యెంతటక్కులాడివే! ఓసీ నిజముగ దాగిత్తోడికి రోగము వచ్చినట్లయిన బిడ్డలనుకూడ వెంటఁబెట్టుకొని యొరు కొంటరిగ పోవుకే? అవతవతవు ముండా! నీవుచేసినది తప్పుని తెలుసుకొని, అది కప్పివుచ్చి నన్నగతారి చేయుటకు వచ్చితివా?”

సఖాబాయిసేక్రము లగ్రభ తము లయ్యెను అని వెక్కిరిచి యేడ్చుచు నిట్లనెను. “లేదండమ్మా! మీపాదాలపాచ్చి! నాబిడ్డతోడు! నాకేం యెగ లేదు మారాజులు తమ గంజి తాగి తమర్చేనా ఆచ్చేపింపడం? తమరు మాకు తల్లారోయ. లేదు లే దమ్మగారూ! నే నెప్పుడల్లా—”

రాధ పెద్దగొంతుతో కేకలువేయఁ దొడఁగెను. రాధ కంఠట దాసిపై కొంచెము దయపుట్టెను కావున శాంతస్వరమున నామె యిట్లనెను. “ఓసీ నీకు కొంచె మైక్లాన మున్నచో నాతో చెప్పి మఱి పెళ్ళిదానవు గూముల్లేమి క్రోసులా ఆమడలా?”

సఖాబాయి కన్నులు దుడిచికొని తఁయూచుచు “కొనకెను. నాకీమాట శోసిందికాదు. ఇయ్యాలన్నంచీ ఇకెప్పుడల్లా సెయ్యను. నా కిప్పుడు తెలిసివచ్చింది” అని చెప్పెను.

“నరే, యేమేనఖా! నిన్ను జూడగానే యక్కడివా రందఁ జేమనిరి?”

“యేంసెప్పినమ్మా! మమ్మల్నిసూసి అంతా తెల్లముగా లేశారు. ఎవళ్ళూ యేం నో రెత్తలేదు. వదినమ్మారుమట్టికి లాంది. యి కప్పుడు మాత్తోరింటికి రాను. మాఅత్తమ్మ సేతులో వట్లెను, యేవో

చిన్నకోడలు

దేవునినా చావనారాదే. బువ్వన్నా కడుపునొప్పి యెట్టుము. ఇంక
 "అంటే" చెప్పింది. ఆమెన్నీ చెప్పటానికే నాకు

సఖాచెప్పిన యీ సమాచారమంతయు విన్నప్పుడు నాకు
 రాధకేరీ మా పాదమంతయు కంపించి నిట్లనెను. "న-రే, న-రే,
 ఇంక నన్ను నిక్కడికి రాదు! నరే మదివనే! దానినంగతి
 యంతయు తెలిసిపోయిందే!"

సఖా మరల నిట్లనెను "అమ్మా! మరసిపోయినా వనినమ్మ
 అన్నంతాడే ఆమెనగోరు, లేదు లేదు, ఇహేమోదా దీన్నెంతోరింటికి
 పంప నన్నాడు. ఇంకొకటి లచ్చిబాటుమ్మగారి ఆశ్చర్య
 కాపురానికి పంప నన్నాడని వదిలమ్మగారు ఆశ్చర్యం చెప్పింది
 అమ్మా! యేం చెప్పుచు! ఆశ్చర్యమైతిమ్యు, ఆశ్చర్యం వకవకా
 నవోయ్యు."

అనుమాటలు వినినంతనే రాధకోపాలము జాజ్వల్లమాన మై
 పంజరెల్లసాగెను. కోధావేశము నామెకన్నులు గిరగిరిదిరుగు
 దొడంగెను. కొంతగతి స్థైర్యం లిది యూడి పిదప నిట్లనెను.
 "నాకుగనుక నీనంగతి నిన్ననే తెలిసియున్నచో మానదాశ్చ
 నక్కడికి పంపకపోదును నరే, సఖా, ఇట్లుమాను ఈనంగతియంతయు
 నూరిలో నెవరికి చెప్పునుమా! మా పరువంతయు పోవును
 నుమా!"

సఖా కొంచెముగాంభీర్యము తెచ్చుకొని యిట్లనెను. "అమ్మా!
 నాకినుద్ది మీరు చెలవియ్యాలా! అంతేనా? నేకోరికైనా చెపు
 తానా?"

ఇంక నేవియో రెండుమూడుశాంతవచనములు పలికి సఖా యట
 నుండి బయలుదేరిెను. గృహమువలనవలె పనినెక్కువయినంతప్రాయ
 తనము చేసినను తద్విషయము దానికొకటి అయినదడయ్యెను. రాధ

య్యాచివయ మేరివద్దను కొంచెముకూడా దలపెట్టవల దని సభావృద్ధ యమునఁ ఁదిలముచేసి యుండెను. కాని యావృత్తాంత మెవ్వరిచెని వైనఁబడవైచి తనభారమును తగ్గించుకొనిన గాని దానిమనసునకు తృప్తి కలగదయ్యెను. గృహము వెలువడి ఎత్తిననుడియు సీరహస్య మివ్వ రిముందయిన నెప్పుడు పాఠనేతునా యని యాపె తొంకరపడు చుండెను. కాని పాపము, దానిదురదృష్టములన నెంతదూరము నడచినను, దారియం దొక్క పెట్టపూడ కానఁపడ లేదు. విధినయొకొ వియే వడ్లవానిముల్లు కలదు. సభా యుగం బ్రవేశించి బిగ్గఱగా నిట్లని ఁక నైచెను. “యేంసేత్రాండావు వాడ్తోచ్చా?”

వడ్లవానిభార్య యాసచుచున్న మటము ల్లాక్కు చుండెను. ఆమె చేయుచున్నవిని వదలి తొంకరవరకు నీవలికి వచ్చి “ఏమి టంటావు ఎఱ్ఱా?” అనెను

సక్కుబాయి దొంగవలె నలువంటిల గలచు జూచి, యెవ్వడు లేరని దృఢ మై పిదప రహస్యముగఁ గొవ్వతి సను స్తవృత్తాంతము చాతుర్యం పకొంటిక నొక్కించి గాని చెని బడవైచి చివర కిట్లనెను “ఓసే, దా నెత్తిగారీక నొకీ చెప్పొద్దండి. వోంకన్నా చెప్తేనూతగ్గిం మరెళ్లో యేం ఁడుతుంది? మఱం పేదోళ్ళం— నాకూట్లో దు మ్మిడ్తంది. ఆళ్ళతో యూళ్ళో చెప్పి ఆళ్ళ నల్లరి సేస్తే నే నరక్కూలంలో పడనూ? నువే చెప్పు?”

వడ్లవానిభార్యయించుక నవ్వి “కాదటే?” అన్నది.

ఈవిధిమునఁ దోసపొతునను కంట బడినవారి కెల్ల సక్కు బాయి యీవృత్తాంతము తూ చా తప్పకుండఁ జెప్పినైచెను. తనకుఁ గొంచెము పరిచయము గలవా రెవ్వరైన నొగ్గించు చుండినను వారల మేలుకొల్పి యీవృత్తాంతము నవిస్తరముగఁ జెలుపు చుండెను. ఇవిధమున నిది గ్రామ మంతయు వ్యాపించఁ జేసెను.

౬

ఉరియ మెని మిది గంటలయ్యెను. వినాయకడు ఉ ఉ హు హు హు హు అని కాలువీతులు సాగ సికికొనుచు, కొడలు విరగికొనుచు నొక్కవినరుచు బడసియిడి శేవెను. అక్కడు ప్రాశస్తిధులు నిర్వర్తిం చునప్పటికి తొమ్మిది గంటలయ్యెను. సతతము వినాయకరావు గారికిచర్య ప్రాభవయ్యెను. ప్రిప్రభుముగ చిలులు గంజాయి (త్రాగుచక్కను) ప్రిహునది. అతఁ డిల్లువిడచి బయట కేగు నప్పుడు నిత్యకృత్యములలో నెదానియం దైన పొరబడు గాని నాల్గుగ్రుక్కల చిలుము పీల్చుటయందుకాత్రము పొరబడి నని యితవఱ కిన్నిగుని యుండెను. అట్లగుట చక్కగ కడిగి తొడిచి పరిశుభ్రపఱచిన ప్రియకుల మగు ఆగ జాయి నాలుగైదుదమ్ములు పీల్చుటలో నచుగ్రకత్వ శో. గా నుండ్చి, మిక్కిలితీవీకో డూమ ముచు చుట్టులుచుట్టులుగ వలిచిన్నచిన్న మీఘముల గల్పించుచు స్తంభమున కానుకొని విరాగుకరావు కూర్చుండెను. ఇంతలో “వినూ! ఒకే వినూ! ఒకే గంటలు కొట్టినారురా. నీచాదస్త వింకను కా లే దంటరా! నీవు బాజారునకు వెళ్ళు పెప్పుడు? వెచ్చములు తెచ్చుపెప్పుడు! నేను వంట చేయు పెప్పుడు! ఏమి చేయ నమ్మా యీపిల్లవానిని! ఇంట నొక్క బిశ్యపుంజైనను—” అని తల్లి వలుకగా,

“వాని కాలస్య మేమిటి? అప్పుడే తిరిగివచ్చినాఁ డననుకొను” మనుచు విరాయకు డుత్తరీయము పై నవైచి కొని తలపై టోపీ పెట్టుకొని తల్లికడకు వచ్చి వెచ్చము లేమీమి తేలయునో యూమె వలనఁ దెలిసికొని యింటను డి వెలువలకు వచ్చెను. అంతలో వాని కొకవిషయము స్మరణకు నచ్చివరి. బాజారున కేగు పెండులకు దగ్గఱ పైకము లేనిచో బాజారులోనివస్తువు లింటికి వచ్చు పెట్టు!

వినాయకునికడ నొక్కచిల్లిగవ్వ యైలేదు. ఎటునుండి వచ్చును ? పాపము వాని కేమియు నుద్యోగము లేదు. ఉద్యోగము చేయుట కావశ్యకము లగు శక్తియుక్తులును వాకడ లేవు. శుభా శుభముల కెచ్చటనైన దొరకినదక్షిణలు పాణినమాన మగు గంజాయిచిలుము యం దెప్పటి కప్పుడే భస్మమగుచుండెను అప్పటికిని వానికి గంజాయి క్షుధాకాంతి యగుట లేదు దగ్గఱ డబ్బేమియు లేనపుడు మూతము వినాయకుండు గంజాయికొఱ కెవ్వరిపాదములనైనఁ జెట్టు కొనుచుండును. అటులానెర్చుటచే నేదోయొక మోదిలిగ గంజాయి క్షుధ తీరగలదు. కాని యింటికి కావలసిన వస్తువు లెవరి వశములపైఁ బడిన దొరకవు. దీనికి జేబులో పైసా యుండితీరవలయునా! వినాయకుండు లజ్జకుండై తలమచికొని నేలజూచుచు నిలచియుండెను.

అప్పటి కప్పుడే కొమరుని స్థితి రాధకు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. పాప మోపాయేమి చేయగలదు? “చచ్చినవానికి బుద్ధి లేదు. నన్ను బెవరించి తినుటతప్ప మూడుపుట్లు——” అని యే మే మో గబగబ నాలుగు తిట్టి న్యాయపాక్కవామునఁ బ్రవేశించి శిథిలమైన యలమూలులో, లోపలగ, చీలకట్టబుట్టలో, కడు జాగరూకతతో దాచి యుంచిన ఐదునాలుగణంపరలో నాటకాలు తీసి, వినాయకున కొనఁగెను. ఆటకాలు దృష్టిపెడినంత వినాయకుండు ప్రపుల్లవనుఁ డయ్యెను. అతిఁడు చచ్చుచచ్చున విఫలంనికి వచ్చి హుటాహుటిగ బజారుపై పునకు నడచెను.

వినాయకుండు బాజారునకు వచ్చినదితడవుగ నప్పుడే యొకదుకాణదా రాతని కేకవైచి తా నొనలగుంజాయిదమ్ము స్వీకరించి వెళ్ళవలసిన దని వేడికొనియెను వినాయకుఁ డాదుకాణదారునివేడికొలును, గంజాయిరూది మోహమును ద్రోసివేయఁజాలక కూర్చుండెను. చిలుము తయా రగుచుండ లోకాభిరామాయణము కెప్పుడో

నుడు పెట్ట పెట్టగ రెండు మూడు నాల్గు అయిదు ఆఱు ఏడుసార్లు దమ్ము వీల్చెను. వినాయకుడు తనవయస్సైపోయెను. వాని కిపు డఱచేత స్వర్గము గానవచ్చు చుండెను.

ఇట్లు యితాముగందు జరుగు చున్నకథ రక్తికట్టు చుండెను. ఇంతలో యక్షేశ్వరభట్టు వడివడినచ్చి వినాయకుఁ డచట గూరుచుఁ దుటఁ గాంచి యాశ్చర్యమున నిట్లనియెను. “బల్లె, ఎట్టిసంసారివిరా! ఊరంతయు దిరిగినను నీజాడ యే కనబడదు? నీ విక్కడ నున్నావో ముగ ముచ్చటలు వినుచుఁ గూర్చుంటివి. శే-శే తొందరగ పరుగెత్త మీ? హరభట్టువీనతల్లి చావునకు సిద్ధముగా నున్నది. త్వరగ పరుగెత్తు ప - న - న నేను వా వా -ని మంత్రము చెప్పటకు దీసికొని వచ్చినను. ఇట్లు చెప్పి యక్షేశ్వరభట్టు వడివడినడచి యవరకర్మ చేయుచు పారోహితనియొద్దకుఁ బరువెత్తెను. యక్షేశ్వరభట్టు వలన నినంగతి నీ నంత వినాయకుఁ డొక్కడైన మైన విలంబ న మొనర్చక పారభట్టు వీనతల్లి గృహమునకు వచ్చిచేరెను.

అహహా! వినాయకరావున కెంతయాత్రము! ఎంత పరో పకార పోరాత! నిర్వభక్షకుఁ డగునయ్యో దేవుని తొందరకంటెను వినాయకుని తొందర యెక్కువగ నున్నదే! వినాయకుడు వచ్చి చూచునప్పటి కాగ్రహమంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. మృత్యుదేవత సామ్రాజ్యము ప్రిలలి యుండెను. ఇంటియందు మరణోన్ముఖ యగు ముదునలి తప్ప నిం దెవ్వరు గాన రారైరి. ఆమెను భూశయన మొనర్చుట కైన నెంతోకడు లేదు. ఇంతలో బయటనుండి యక్షేశ్వరభట్టురుడెంచి, దుఃఖము నూదించు వినాయకుని మొగమును గాంచిసంత నాతఁడు విశ్చిప్తుఁడై, కొంతవడికి చేత నున్న దహన సామగ్రి యటనుంచి, వెనుదిరిగిపోయి, యిరుగుపొరుగు మనుష్యులను బోగుచేసికొని వచ్చెను. అంత నాప్రేతమును శ్మశానమునకుఁ జేర్చి, వినాయకుడు దహనాదికీయ లానర్చుటయు దగ్గోనయ్యె.

వినాయకునకు వీడు తనవాడు వీడు పెరవాలు ననుభవము లేదు. చాము మిక్కిలి సాధుశీలుడు. అనాధులకును, నిరాశ్రయులకును, నహామ మొనర్చుట యన నీతని కెంతయు సంతసము. శృశామున నందఱు చల్ల చల్లనీడల ముచ్చల లాడుకొనుచుఁ గూర్చుండి యుండ నమాయకుఁ డగువినాయకుఁడు తీవ్రమగునెడలో జాము సేపు చితిసమీపమున నుండి దవాననంస్కార మున ర్చెను. అవృద్ధ ప్రేతము దహనమగునప్పటికి సంధ్యాకా మయ్యెను. అనంతరము నదిలో స్నాన మొనర్చి యుండఱు నిండ్ల కరిగిరి.

తాను బాహున వెచ్చములు విడిచిపెట్టకై చచ్చి యుండుట యు, అంటియందు తల్లి తండ్రి యెదురు చూచుచుఁ గూర్చువియుండు ననియు, నాకస్మికముగా నతనికి స్వగణకు వచ్చెను అంత న పయత్నముగ వానిచేయి కొండిపైకిఁ బోయెను నాలో స్నాన ము నర్చనపుడు కొండిదబ్బు లెక్కుడు జలనమాధి యయ్యెనో పాప మంతవఱక నాశఁ డెట్లు తెలిసికొన నగును? ఇప్పుడుమాత్ర మితఁడు నిర్విణ్ణహృదయుఁ డయ్యెను ఇప్పట్లు మాత్రము 'నీ తండ్రి యెడఁ గలప్రేముడి బాటంప దనుభయము మెల్ల మెల్లగా వినాయకుఁ డింటిముంగిలికి వచ్చి చేరెను. మెల్లగఁ జెవియొగ్గి వినియెను గృహమున నెవ్వరినవ్వడియ గానింపదయ్యెను. ఒకటి కెండఘడియలపూర్ణ పోయినది అప్పటికైన నంట దీపము నెలుగుట లేదు. వినాయకు డు 'మెల్లగ భరిగొల్పు స్వరమున 'అమ్మా అమ్మా ఓలమ్మా అ—' అని పిలచెను.

అప్పటికిని ప్రత్యక్షతరము లేదు. అప్పుడు వినాయకుఁడు తిరుగ నుచ్చైస్వరమున, "అమ్మా—మ్మా—అ" అని కేక వైచెను. వెంటనే యాకి నమున నొకప్పుడెట్లు భయంకరశబ్ద మగునో యద్విధమున రాధ గర్జన వినివచ్చెను. "ఓరి తెల్లముగమా! ఇప్పుడా యింటికివచ్చుట?

ఎవ్వకు పెట్టట, ఎవ్వటి లోకము! ఇంతసేపు పెచ్చులులు కొనచునే యుంటివా? చచ్చినాడా! నీ న్నొక్కమాతే చంపరావటరా! నీ చేతులో బాధ—”

తల్లియొక్క యాయావంపంభావన నాగర్జిచింత వినియకుని ప్రాణము లెక్కడిక్కడఁ జేరుకొనియెను. వాని జగనిన్యభావము తెలిపియే యుండెను. తన్నెచ్చకు మిగులఁ గట్టుకో యప్పుడావి కోపాలము చప్పున జ్వలరమరించడే! ఇది వినియకుని బాగుగ నెఱిగియుండుటచే గాతఁడు మాటలాడుటకు నాహుించెను: “అమ్మా! మీనాయన పి తాన మమమరాలు చచ్చిపోయినా. ఆ నీ దహన మునకు వెళ్ళితిని పాము పెద దగుటచే నెవము చచ్చినారు కాదు. నేను మాత్రము వెళ్ళినాను. అమ్మా! నీవే చెప్పువా? అట్టిసమయ ములో నుపేక్ష చేసే చో దైవము మెచ్చునా?”

రాధకు మిక్కిలి యాగ్రహము జరిగెను. “నీ మెచ్చుటమీఁద నీమీఁద నిష్ఠపెట్టా” చచ్చినాడా! ఎరుగులను తగులవేయుటకా, నీవు జన్మమెత్తినది? నీవుకొన్ని ఎండి కెరకును నొంక రేడా? లోకు లెట్టి తుదృఢపు ముండాకొనుకునో చూడఁడు. ఈ పనికి చచ్చినవా యెట్లు నాపడ్డను పిలువ వచ్చెనో ఇంకే దేని సుఖకార్యములలో మాత్ర ము చచ్చినవాళ్ళకు మావా జ్ఞాపకమే యుండదు! ఈ పిచ్చి ముండాకొనుకున కింకబుద్ధి యేమి? బజారుకిని నీ నింటనుండి బయలు దేలి, మనవని వదలిపెట్టి, యెవతెనో తగులవేయుటకు బయగైత్రెనవా! సర్కారువారు నిన్ను ఎదుగులను తగుల వేయుటకు నియమించి నారా; ఎవఁడైన చచ్చినాడని కిబురు చెవిఁ బడిన జూను, విధవపు పరుగెత్తుకొని పోదువు! పెద్దగుఱ్ఱముల నుంటివి నీ కింకను సంసారకాధ్యక్షి యే కలుగదు? నీకు బుద్ధివచ్చున దెప్పుడు? నే, చచ్చినతడు.—”

ముకునలి యాగ్రహము నమాప్తమగు నమయమునకు గంగా యమునల నంగములు తత్త్వము కావలసివడే! అట్లుగుట నామె కొంతవఱకు రోదన మొనర్చెను. కిన్నులు, వృషభము, ఆగ్రహ వేళమునుండి మరలినవిమ్మట కొమరుని నంగతి స్మరణకు రావామె యిట్లనియెను. “నాయనా, విను! ఇంతకు నీ వేమైన భోజనము చేసితివా?”

వినాచుకుండు భయపడుచు ‘రాగురామా’ ఇంతవఱకుఁ గ్రుక్కెడు నీళ్లు కూడ నేరొట్టివో యెరుగను!” అని పలికెను.

రాధ కోపాగ్ని మరలఁ బ్రజ్వలించసాగెను. ఆమె శుభ్రము చలించఁ దొడఁగెను. ఒత్తీరు నామె లోతుల నిండిన దొడఁగెను. “ఆ చచ్చివచ్చిదది నుననో పాపాణమో, కాని నావిడ్ల కన్నము పెట్టలయు నని యొక్క చచ్చివచ్చినకైనఁ దోచఁగూడదా? నీళ్లు మాలిం ముండకొనుచు! పిలుపుటకు మాత్రము వరుగువరుగు వచ్చెదరు— నీతియు జాతియు లేముండ —”

వినాచుకుండు నారాగ్రహగ నొంగు నిదియే మంచి యదనని గ్రహించి చప్పుల గ్రించఁ గూలబడి మిఠల జాలిగొలుం నిట్లనియెను “అమ్మా! ఏమే! నా కెంతో ఆఁకలి యగుచున్నదే, తినుట కేమైన వెట్లవా? హు—హు—”

ఇప్పట్లు రాధనునన్ను నీ రయ్యెను ఇప్పుడు తండ్రినైపున నెవ తేయో చచ్చినందు నామె కణుమాత్రము విచారము కలిగినది. ఆమె కన్నులనుండి రెండుమూడశ్రుమింకువులుకూడ జాతినవి. అనంతరము పుత్రుఁ డీదిన మంతయు నుపవాస మని యావృద్ధురాలికి స్మరణకు వచ్చెను. ఆమె పడివడి దీపము వెలిగించి “అడబ్బు లేవి? ఇటు లిమ్ము” అని కొమరునితో ననెను.

‘వినాచుకుండు నిరుత్తరుఁ డయ్యెను. ఏమిచెప్పవలయునో నానితి

దోచ దయ్యెను. చివట కులోప్రయత్నమున నాతఁడు జడియుచు
“న్నానము చేయునందిడిలో రొండిడ్ బ్బలు ఎదిలో వెక్కడ పోయెనో
నాకు తెలియదు” అని పలికెను.

“మంచిని చేసితివి! నాయనా దొడ్డవనిఁ జేసితివి!”

రాధ మరల కీడ్చుటకుఁ గ్రార భించెను. ఇంచుకవడి యేగినంత
నామె రోదనము నగూప్త మయ్యెను. సెవ నామె యిట్లనెను.
“అయితే పిల్లవా! నీకోరాత్రు కీట్టు ఎన్ను వేపుకొని తిను పెందు
లకు? ఇట్లయ్యి నీవు న చార మెప్పు జేసెదవురా?”

తల్లి చెప్పిడి నాట లాతని చు నూ నాట యెను. మరల
నాకోడు కుగిగొన్నముతో “అమ్మా! నుండు నా కేమైన దినుటకుఁ
బెట్టరా? పెట్టి తినువాత నీవు చెప్పఁ గలఁదని దేమా చెప్పును.”
అనెను.

ఎంతైనను వెల్లిప్రాణముకదా? ఆమె చప్పున లేచి, గొనుండి
రెండుగుప్పెఁలుటకుఁ బు తగ్చి నాచిందు దోసి “ఇవ్వితిను చాచునా!
ఇవి తప్ప చింట నెం కేగుయు క్కెను.” అని గొప్పను.

ఇట్లను చుండ రాసనీత్రయ సుశ్రుతాత చయ్యెను

అటకులు కంటఁ బడి తినినా రుకఁడు న తోషముతో నాత్ర
ముతో నాయటుకులు పొటిసిండా దోసకొన బొక్కసాగెను తల్లి
వనికి సమీమునే కాళ్ళు పాఱజాచిగొ, కూర్చుండెను ఆమె
కన్నులనుండి మరల గంగాయములు ప్రవహి . నాగను. “ఈదిన
మంత పాపిష్టిది ము! నాగిడ్డ ఎస్తుపడి యుండెనే! ఒక్కపిడ్డనై నను
వనినోటఁ బడలేదు! నాకప్ప మంగినను! అమ్మా కుల
దేవతా! నూరు కాలముపాటు నాబిడ్డలు సుఖవంతులై యుండున
ట్లనుగ్రహింపుము. అంబా! నారక్తముతో నీకభిషేక మొనర్చెదను.
నానోట వచ్చు తిట్లన్నియు నాబిడ్డలకు దీవెలు చేయఁము. నాయాయు

వంతు నాయిరువుగు చిడ్డలకును కోడండ్రకును, మనుమలకు నొసగి వారిని చిరంజీవులుగ నొనర్పెను. అన్నా తల్లీ! నీ యందు నేను కొంగుఁబడి వేడుచుంటిని. నాజివ్వా మండిపోను. నాపిల్లల నేను నిష్కాగ్రముగ—”

వృక్కయగు రాధవృ యము దుఃఖపూరిత మయ్యెను. ఇచట వినాయకుఁడు యథాప్రకారముగ నటుకలు నమలుచు, రాగిచెంబె డుదకము కడుపులోని కెక్కించి త్రేళ్ళచు నీటనియెను. “అమ్మా! ఏడ్చు వెండులకు? తిట్లా! హాహా! అవి తిల్లకావే, అవి యన్నియు మాకు దీవెన లనుకొనును! ఈ భాగ్యముకు నీ కంత విచార మెందుకే?”

“లేదురా నాయనా! ఈవిషయముండి నేని కెప్పుడును మీమీద కోపపడను!”

రాధ మరల లోని కిగి మఱియొక గుప్పెడటుకును దెచ్చి వినాయకునిముందుఁ బెట్టెను. ఇచ్చెట్టిన మాత్రము వినాయకునిసంతోష మునకు కారము కాసరా దయ్యెను. అతఁ డటుకుల వశించి నోటఁ బోసికొని, పిచ్చుటఁ గడువఁడ నీకెక్కించి దాహశాంతి చేసికొనెను. అనంతరము నిత్యాశ్రమణిక చొప్పున చిలుము వాస్తవమున ధరించి, సత్పులత్వము గంజాయిదేవిని ధ్యానించి, సంతోషాంతరంగుడై నిద్రంపఁ జనియెను. అతఁ డా రాత్రి శియ్యనై నొకవ్రక్క నుండి మఱియొకవ్రక్క కొత్తిగిలినైన లేడు పాపము, రాధకుమాత్ర మారాత్రి నిద్ర పట్ట దయ్యెను. అమె ముద్దులకొమగుడు వినాయకుఁ డాదిన హంతయు నుపవాసముగదా! ఈవిషయ మామె మనసును నొప్పించి యుడుటవలన లేయి యంతయు నామె సెజ్జెపై కట కటఁబడెను బరుండియుండెను.

2

మరునాడు రమారమి పండ్లకు, ఒంగంటకు రాధ ఎంటి సిద్ధమైనది ఆమె వినాయకరావును భోజము కు రమ్మని కేకవైచెను. వినాయకరావు మంగళాశాసన మొనర్చుచు వచ్చి ఎర్రమపై విరాజమానుడయ్యెను. భోజనాంతరమున హస్తగ్రాహిణ మునిర్పినది తడవుగ వినాయకున కటకాలు నిలువ దయ్యెను. కుమారుభోజనమైనపంటనే తల్లియు గోడ మునకుఁ గూర్చుండెను ఒకటి రెండు కబళములు గర్భగోళము ప్రవేశించెనో లేదో గుఱతలో బొరుగున గల ఉమాబాయి మెల్లమెల్లగ నటఁ బ్రశ్నోక్తి మయ్యెను వచ్చినది తడవుగ నమె “ఎన్నీ నిజమేనా మూసంగతి? అన్నది.

రాధ చకితయై తిత్తరముగా ‘ఎవరినంగలే ఉమా?’ అనెను.

‘ఇక్కడ గండ్రగోళి మేమో పార్వతి తనపుట్టిని టాడ చెప్పినదంటే! ఎందుకమ్మా!’

రాధకు శరీర మంతయుఁ జీమలు జిట్టలు ప్రాణివట్టయ్యెను. ‘చెప్పిన చెప్పరిమ్ము దారితల్లికి యెంతిగొప్పవాడైనను యంత మాత్రమునకు నాతిల యేమియుఁ దీయఁబోదు లే’ అని పలికెను.

“అవును కానచో వారికి జడియునవా యేమి? ఎంతైనను నీ యంతదానివు నీవు వారియెకు, ఎని కేమిటి! అయితే పెన్ని! ఎవరో యనుకొనుచుండగా విన్నాను — నిజమో అబద్ధమా దైవమున కెఱుక. పార్వతి నిచ్చటికిఁ బంపుటకు దారితల్లికి కష్టము లేదంటే! లక్ష్మీతిల్లికికూడ తనసమార్త సేవటికి బంప నన్నాడంటే! నిజమేనా రాధమ్మపిన్నీ?”

శరీర మాద్యంతము కంపించు రాధ యిట్లనెను. “నాళ్ళనోట మన్ను బోయా ఎవరుగా! మానదాశివునకు తిరిగి పెండ్లి చేసెదననుపదిమూఁజేండ్లపిల్ల సిద్ధముగా నున్నది. ఇప్పుడు తీసికొనవచ్చి మానాని

కాళ్ళమీద పడవై చెడరు!”

నానాతల్లి తా నేకోర్కెకో సట కగుచెంచెకో యామకోభీష్ము నొజేటు లక్ష : మేదియుఁ గానరాని మనసులోని మిగులఁ జిరించి “అహహా! ఇగి మిగుల చిత్ర మైనకథ. గ్రామ మంతయు డప్పు లేకుండ నిశ్శబ్దముగ జాటించవలెను. ఇదియే వాంఛితరుణము. ఇట్లైనప్పుడు ప్రీతి మెత్తి యేమిసార్థకము మరల నొక్కసారి ప్రయత్నించి చూచెద గా” యీ తలపోసి యిట్లనెను. “ఏమి రాధమ్మ పిన్ని! నీకోడలి కింతమాత్రము హాము—”

“నాకోడలిజ్ఞాన మోగో నేను చాలకాలమునుండి యెఱియేయుంటిని. అది యిప్పుడు క్రొత్తగాఁ జెలికిన నవ్వకము లేదే?”

హరహర! ఈప్రత్యక్షరూపి పాము ఉను వాతాశయమైనను. తలవందికొని యామె మెల్లమెల్లగా ఎచ్చినత్రోవఁ బట్టెను. ఆమె యటనుండి వెడలుట కిడవుగ నన్నడే మూఢాము. యమునా బాయిగా శుభాశ్రమన చుయ్యెను అప్పుడే వచ ముముగుల భోజనమునకు ద్వితీ గువిఘ్న మూహకొనినదే! యమున శర మెత్తినదా నివలె నటచుచు నిట్లనెను ఏమిపిన్ని! నీవేమో పార్వతి నింటినుండి వెడలఁ గొట్టినావఁట!”

“ఏ యర్థాయున్నును, అఁ చేప్పింది?”

యమున గంభీరస్వం నుకో “గ్రామ మతయు వ్యాపించిన సంగతి యిప్పుడు నీవు దాచిన దాగునా పిన్ని!” అని ఎలికెను.

రాధ యించుక చల్లఁబడి యిట్లనెను. “నాకోడలిని నే గొట్టెదను, తిట్టెదను, పెట్టెదను, నాయుష్టుము. ఇందు లోకుల కేమి నుంబుము? ఇతరులనుకుండి యిట్టికొనిపోనిమాట లాడుకొనుమని విండ కేచచ్చివాడు చెప్పిరి!”

ఇంక నేమున్నది! పాము యమునాబాయి ప్రయత్న మంతయు

నిప్పుల మయ్యెన. అమ్మగారు నిలుపున నీరై నది. అప్పట్నున లేని గాంధీర్యము దెచ్చుకొనుట కేదియో యుక్తవన్ని “నేననుడియు నదియే” యనుచు గబగబ వెనుదిరిగి చూడకుండ నామె తనయింటి శోప లక్ష్మను.

రాధ భల్లారినయన్నమ్మపై మరిలఁ జేయివై చెను. మరల నామె దురదృష్టము. ఆమె యదృష్టములో నీదినమి ధోమము లిఖించియుండ లేదని శోచించుచున్నది. యున్నానాకొని యరిగి రెండవూడకు నిముసములు గడచెనో లేదో యప్పుడే క్రక్కవీధి మాళినాకొని తొందరతోపిరిగి రాధయింటి కిరుదెంచెను. మాళసాబాయి యనగా నామాన్యస్త్రి కాదు. గ్రామమునగల జనులంగణము ముఖ్యముగ నామెటలనోటికి మిగ్గుల భయపడుచుండును. పిధిగిమ్మతో పాడము మోపినదో తో యప్పుడే యొక్క పట్టుల మొగులుమ్రోత వలె నీట్లనెను. “నీవయ్యమీది నీమీద కప్పులుపోయ ! ఇన్న యెండ్లు వచ్చిన నీతీకున కోడలిని మనుమలను కొట్టి వెడలగొట్టుటకు నీకేమి సిగ్గయినదిదా ! ఖూ, నీయేళ్ళపై న—”

ఇప్పట్టున మాత్రము రాధకోప మాకిన మంటును. ఆమె కోపా వేశమున నిట్లనియెను “ఎవరై యీకూత కూనది ?”

అయినది మొగ మింతైనది. మాళసాబాయి మనోరథ మూడేజినది. ఇంతకిన్న నామెకుఁ గావలసిన దేమి ? ఆమెకింక స్వర ముక్కు పెట్టున నప్రమత్తమున కెగినది. “మునలితొత్తా ! ఎవరీ భడవాముండ అనెదవు ? ఎవరు నీనాభడవాముండను ? ఓసి అర్ధాయుస్సుముండ ! ఎందుకేయెండ్లువచ్చినవి ! నీవుముండవు నీ—”

అగ్రవామున రాధ ఆపాదమస్తకము కంపింపఁ దొడఁగెను. తన ముండరివిస్తరి చుట్టచుట్టి యశుపట్టుకొని లేచి నిలువఁజెను. అంతట వారిరువురిననుమ నపూర్వశబ్దములతోను, అపూర్వవాక్యరణిగోడను

అపూర్వాభినయములతోడను తులయధము ప్రారంభ మయ్యెను. కొంతతడవున కానంగ్రామము కడముట్టివది పాపమును రాధ నంపూర్ణపరాజయము నందినది. గయ్యాభియగు మాళసాగాయి ముందు నిష్క్రమణము, సాధుశీలయు సగునాగదునలి యెందుల కక్కరికు నచ్చును? మాళసాగాయి రణరంగము నిజము మొంది తఁ విజయార్పణచే నిగంతగులను మ్రోగించుచు వెడలిపోయెను.

౨

సదాశివునియత్తవారిగ్రామము పల్లెటూరు కాగ. మునిసిపాలిటీ, పోలీసు స్టేషన్, మున్సికోర్టు, సెకండ్ కీసారిశాల, లైబ్రరీ మొదలగు నవి కొన్ని యచటఁ గలవు. బ్రహ్మ క్షత్రియు వైశ్యాని నకల జాతులకు నాయకార వసతులు గలవు. అందు నైష్ఠిక బ్రాహ్మణ గృహములు మెండు. ముసల్మానులూ స్లూకూడఁ గొన్నియుండెను. ఊరిబయట చెరువులు, పల్లెసీతోటలుఁ గూడఁ గలవు. వీధులు వెడల్పు గలిగి వచ్చిపోవుపల్లెటూరిజనులతో నందడఁగ నందును. ఇట్టియారు గా చినవా రెవరు దీనిని పల్లెటూరుందురు? అట్లు తలఁచినవా రెవ్వ రని యీగ్రామవణ్యవీధిని గలరెండుమూడు సువాసనా నమ్మధములగు నత్తరుదురాణముల గాచినంత శంకామిక్తులగుదు రనుట సిశ్చయము. ఇంను రాత్రులయందు నడుచుచును వారయోష్ణిరమంజులకీయరవమును సారంగ, నతారు, వీణ, ఫిడేలు హార్మోనియమునోహర చాద్యసుమధురస్వనులును వీధివెంట నడచు యువకులకర్ణరంధ్రముల జొచ్చి వారలఁ గ స్త్రీనులగఁ జేయుచుండును. ఇట్టిపురమును కుగ్రామ మనఁ శెల్లునా?

రామచంద్రులతో నవ్వానబుధో అనుసప్రసద్ధబ్రాహ్మణ జాతిం దీపురమునఁ గలడు. పూర్వ మీతడు బొంబాయిరైల్వేకంట్రాక్టరు

అక్కటా క్షలో నీతఁ డమితముగ ద్రవ్య మాజ్ఞించి యాయ ద్యోగము విడిచిపెట్టెను. ప్రస్తుత మీతఁడు వర్వసంగపరిత్యాగ మునర్పి యాశ్వరథ్యానతశ్చరుడై యున్నాఁడు.

ఈతని జ్యేష్ఠపుత్రుఁ గంగా గాము పాపమీమె బానిసిత తువము నందు. పితృగృహమున గృహస్థశ్రీచిరవహా మీమెతలపైఁ డి యెను. ఈగంగ తగువాత రాసుచంద్రవంతునకు నామాయణరావు మాధవరావు చనునిరువురువుతల లుండుంది వీరిలోఁ బెద్దవాడు స్వర్గమునై యాజుగానములే యయ్యెను. ఈతని త్ని హాశభాగిని లక్ష్మీ త చిన్నకుమారుని కొఁ కూడ తండ్రియి టనే పనించు చుండిన. కనిగూడ చిరంజీవి మాధవరావు. ఈత ప్రథమత్ని గతింది సంగన రెండువత్సరములకునుండు ద్వితీయవివాహముఁ జేసికొని యెను. భార్యపేరు మనోరమ. రామచంద్రునిదిగితీయపుత్రుఁడ పార్వతి. ఈమెయే సదాశివరావుగృహిణి రాధవెన్దకోడ లీపార్వతియే. పార్వతి తగువాత రామచంద్రునకు గుళిసంతానములేకు రామ చంద్రునిత్ని యిహలోకయాత్ర ముండునా యాశని దుష్కార ఓడద్రోసి చని యిప్పటికి నుండు సదీచతరకు లయ్యెను వృద్ధుఁ డగు గామచంద్రుడు మరల వివాహ మాడలేకు. ఇది ప్రస్తుత కాలమానస్థితులను బట్టిచూడ నాశ్వర్యమై గన్పట్టుట నిక్కువ.

గామచంద్రుని వసులు దాదాపు డెప్పివత్సరములు మీఁజీయుండియు శరీరపాటవమును పొందిచూడ వనున త యుండునా మని సందేహము కలిగింపక మానదు ఆచారమున నాతఁకి గౌరవాధికారములు మెండుగ నుండెను. గ్రామస్థులందఱు నాతఁడెండల భయభక్తులు గలిగిమెలంగు చుందురు. అతని చూట రామబాణమే! ఎందు లకుకాదు? కాంచనము మహామహిమగలది. అది యెవరికడ నుండునో వాడెట్టివాడైనఁ గొనిండు—వాడే పండితుడు. వాడే

కలిసిదు. వాడే గుణవంతుడు. అట్లుగుటచే రామచంద్రునివా
క్కమోఘు మగుటయు దబ్బరమేమి?

ఇప్పు డాత డీహూయ్యూపంచమున నైహికచింతలఁ బరిత్య
జించి కేవల పరమాత్మచింతనమందే కాటము గగువుచుండెను మంత్ర
తంత్రమునుండగూడ శాస్త్రీక బూర్ణశాండిత్యము గల నియు,
అష్టాంగయోగస్థిలుకూడ శుభ్రవయు ప్రతీతి కలదు ఈతఁ
డొకప్పుడు కంట్రాక్టులు క్తము పరహిందూస్థానమున కరిగియు
డెను అచట శత కిని, ఒకానొక గోసాయికిని పరిచయమయ్యెను.
ఈతఁడు యోగదీ బా గావ్యాసార్చన. గుగువిషయ
మును గూత్ర మీతఁ డచ భక్తిగ్రుక్తుడు తనకు గలిగి యీసమ
స్తైశ్చర్యముచకును గురుక్కునే కాకణ మగి రామచంద్రుని విశ్వా
సము ఈతఁ డిప్పటికే న్నడలును బగువల్లగిదగ్గి లాభముగఁ
గృతా డగుచునే యు డెను.

రామచంద్రులపంతు గ్రంథంగ రిత్యాగ ముర్వి యీశ్వర
ధ్యానమునఁ దనయాయువు గడ కృతనంగల్గుడె యుండెను కాని
శివీశ్రీమి న్నవహార పరిష్కరణమున, అధికారయోగమును
సతనియోగనమాధి శిష్యుడైయు విఘ్నములుగా నుండెను గామ
చంద్రుని బాహ్యచరణమును గనిన శ్రోత్తనా రాతని మహాసాధు
పురుషునిగఁ దలంచు చుండును. చిరపరిచితులమూత్ర మాతనిని
పరోక్షమున నిందించుచునే యుండును.

తత్పుర బాహ్యప్రదేశమున గలచండికాదేవి రామచంద్రులకుఁ
బ్రసన్నయయి, అప్పుడప్పు డర్థరాత్రములందు దర్శన మొనఁగు
చుండు ననియు ప్రతీతిగూడ గలదు.

రామచంద్రుని బాహ్యప్రకృతి యెట్టివారిమనస్సుల నైన భక్తి
భావనమన్వితముగఁ జేయఁగలిగి యుండెను. ఉన్నతము ఘోలము

నైన శరీరమును తప్తసుచిహ్నోజ్వలదేహకాంతియుగళమునందలి స్వర్ణ
ఖచికగుద్రాక్షులాలింబును మొలగువానివలన గలిగిన సమాజభక్తికి
దోడుగ విఖ్యానంపత్తి కూడ యుండెను మఱి కావలసిన దేమి ?

జనకుని యీశ్వరచరణము నారాయణరావునకు మాత్ర
మేమియుఁ దృప్తిరముగ యుండెడిదికాదు. మీఁదుమిక్కిలి దీని
మూలంబునఁ దండ్రుకొడుకుల కప్పడప్పుడు కలహము సంభవించు
చుండెడిది. నారాయణరావు కంట్రాక్టు సేయుచు దానివలన కొంత
ద్రవ్య సూక్ష్మించుటలకు రామచంద్రునకు వానివట్టున నించుక
జంకుండెడిది. కానియు నారాయణరావు కాలశృత్యము ఖయనఁ
బడి తండ్రిమార్గము నిష్కంటము చేసెను సాధనమునకుఁ
గర్తయు, చేతికి నోటికి నక్కఱకు వచ్చి వాడును, సమకావనమునైన
నారాయణరావు కౌశల్యము నొందుటకు గ్రామవాసు లెల్లరు దుఃఖం
చిరి రామచంద్రు కుమార్తె లుండు నిశ్చేషము ఖయ గలిగి
నట్లు ప్రవర్తన కట్టి చూడ గొప్ప దుట కిగు రామచంద్రుని
గూయగుచుచూకనవర్త మెందు కన్నలార జూచియుండిరో
వారికా విషయం మనస్సే గానె యుంటనే వారు వా వెనుకనే
తమలో నె యొకరి గల నాతని శపిచు చుండురు ఎవ్వరు
వారిగుధార్థప్రవర్తన మెతుగరో పోరిని మాయామోహములు
లేనిసాధుపురుషుఁ డని నిశ్చయించి చూతని మిగులఁ బ్రశంసించు
చుందురు.

కనిష్ఠుఁ డగుమాధవరావు బాల్యమునుండియుఁ కంట్రాక్టు
ప్రేమాస్పదుండై యుండెను. సోదరుని సజ్జిమదేశపుకంట్రాక్టు పని
యిప్పు డీతఁడే చేయుచుండెను. ఈతఁడు బాగాబాయినిశ్చలిద్యా
లయమున బి. ఏ. ఎరిక్సుయందుఁ గృతార్థుఁ డయ్యెను. ముందు
ఎల్. ఎల్. బి. కి కూడ నేగ నమకట్టి యుండెను. దురస్పష్టశమున

వీనమయముననే సోదరుఁ డగునారాయణరావు కాలగతి నొందుట వలన దండ్రీ యనుమతికారము వశమని విడిచి అధికతాభము గల యొక ప్రాకృతనిలో బ్రశోభించెను నారాయణరావు మరణానంతరమున రామచంద్రునిమహాత్మ్యము దిగ్గుశత మయ్యెను. అతడు కౌట్రావ్వుపని మాధవరావుపేరఁ జెప్పించెను. విగతభర్తృక యగు నారాయణరావుభార్యను లక్ష్మిని, ఆమెపుట్టినింటి కనిపివై చెను. అప్పటినుండియు పాపము వైధవ్యమున మునిగియున్న యా సురదృష్టవంతురాలియొక్క గాని యామె యనాథాస్థితినియొక్క గాని క్షేమ సమాచార మైన నాపాపాహృదయుఁడు రామచంద్రులతో కనుగొన డయ్యెను.

మాధవరావు తనయుద్ధి కేని శోధించి పది రహస్యముగ నొనర్చుచునే యు కును కాని పైకిమాత్రము జనకుని మితానుసారము ప్రవర్తించు చున్నట్లు టించును. అతని కేధర్ములయందును విశ్వాసము లేద దానవలన, కేదే కిడు మూకునేమో యనుకోక యైన నాతనికి లేదు. క వారియాచారవ్యవహారము లేనియు నాతనికి రుచిందవు. అట్లయ్యుఁ దండ్రీసమక్షమున తన యనవన మేరియు ములములక యల్లప్పుడు జనకినిమతమే తన కామోదముగఁ బ్రశోభించు చుండును. అట్లుగుటచే నితఁడు రామచంద్రులకు ప్రేమాస్పదుఁ డయ్యెను.

గంగ బాలవితంతు నయినందున తండ్రీ యీమెను మిగుల నాదరపూర్వకముగఁ బ్రేరించు చుండెను. దానిచరిణామమే యీమెవిలక్షణమున కొకి తనవశమకారి యయ్యెను. గంగ దర్శము వలన భూమిపూడ గడగడవడకు ననుబయం దేమియు నతిశయోక్తి లేదు. ఈమె స్వభావమున గలవిశేషవిషయ మే మన నెవరైనను సుఖముగ నున్ననీమె కన్నులతోఁ జూడఁ జాలదు. ఆవిషయ

మైశా దనచెవులతో విన నోడు. ఈమెకు వైధవ్యము సంపన్నమై ననున్నదినుండియు ననుదినము తనకుముచు నట్లుచి దైవ పార్థన మొనర్చు చుండును “దేవా! ప్రపంచమున గల శ్రీజాతి నెల్ల నావలె ననాథ నొనర్చుము!” ఎవ్వతెన్నైన భర్త మరణించె ననువార్త యీమెచెవి డడనేని సంతయు సంతసించును. మిత్రరము ద్వేషము దర్పము అహంకారము అనుటతాభిరామ, వీనినజవపగ్గి తిమ నెవ్వరేని చూడఁదలఁచినచో వారు గంగ కాకి సారి దర్శించిరేని వారిమకోభీష్టులు తక్కువ నెరవేఱఁ గలదు.

రామచంద్రుగ్ కనిష్ఠకిన్యకయు సదాశివుని కత్తియును పర్వతి విషయ విషయ చెప్పినఁ జూచు గంగ కర్తృభగిని యుచ్చుని రూప మునందును గూఁడయుండును నితర విషయములందును గంగకు కనిష్ఠయే.

౬

సదాశివరా వాదినయు సాయంతవమే శ్వశురగృహము జేరిను. మామ యగు రామచంద్రవంతు వీధియగును నైలుచు, యుండెను ఆతఁ డెల్లుని విశేషముగ నాకరింప లేడు. సదాశివు కు మామగారికి ననుస్కార మొనర్చిగానే “సుఖముగా నుండువా” అని మాత్రము విచారించి మాత్రము తనపనిమీఁది నేగెను సదాశివుడు చావడి లోనికిఁ జని యొంటరిగఁ గూర్చుండి యుండెను అతనింజూచి పరి చారకుఁడు తమలపాకులపల్లెము దెచ్చి యూజీనియుండుఁ జెల్లెను. సదాశివుడు తంబూలము నమలుచు గూర్చుండెను. ఇంతలో మూఢవ రావు సాయంకాలపు పికారునకై బయటికిఁ జొచ్చుచు బూట్లు కిట్టికిట్టిగుని మోగఁ జావడివైపునకు వచ్చెను. బావమఱియిని చూచినంతనే యాశ్చర్యచకితుఁడై యిట్లునియెను. “ఎవరువారు! ఓహో! సదాశివరావా? ఎక్కడనుండి త్రోవ తప్పి—”

సదాశివుడు వివరముతో “ఓక్కమాటు మియ్యలఁ జూచి పోద” మని పలికెను.

“ఏమంటివి ? ఇంతయన్తగ్రహమా ! హాహా ! నరే దాని కేమి. కాని, నిజ మే మోచెప్పుము.”

‘మీచెల్లెలు కోవగించివచ్చినది. దాని గొంపోపుటకువచ్చితిని.’

“తీసికొనిపోయి చావగొట్టుట కాలోచించుట లేదుగద ?”

“చావగొట్టుటకా? అదెట్లు బావా !”

“గొంతుక కురిపెట్టికాని, లేక అన్నముచెట్టక యుపవాసము యిది కాని !”

ఈవలుకు లాలించినంత సదాశివునిమోము కోపమున నెఱ్ఱివా రెను. కాని యాకోపమును లోగోపలనే మిగిలి మేము దరి ద్రులము గాన మావిషయమున మీ కిట్లు చులకనగ మాట్లాడ నాహసించితిరి.” అని యతఁడు పలికెను

“ఓహో ! దరిదులైన నిట్లాపర్పుట లేదే ! కనుపునిండ నన్నము లేనేలేదు సరిగగ, మీమనిక్కిలి దుర్భాష లాడి దానిని హింసించురా! ఇట్టి నియమము నది యెట్లుండ నేర్పుచు ? అనరాని మాట లని, నొప్పించినచో నది నీయిల్లువిడచి వచ్చునా ?”

“ఇదిగో చూడుడు; మీ రనుకొనునట్లు మీచెల్లెలిస్వభావము కూడ సంతమందిది కాదు.”

“అదియెట్లును నుండునమ్మి. మీరు దానిని గొట్టి చంపివైచె దరా? మంచిది. దానిని పోషించుసామర్థ్యము భగవంతుడు మాకింత కలుగఁ జేసి యున్నాడు. మీరు చెప్పించొప్పున నడుచుకొనక పోవుట దానిలోపమా ? అటులైన చుతెందులకు నీవు దానిని మరల దోడ్కొని పోవచ్చితివి? నరే, నీవు వచ్చుటయే మేలాయెను. నీకుకూడ నిట నుండ నిష్టము కలదేని నిన్నుఁ బోషించు

టకు మా కోమియు నభ్యంతరములేదు.”

“అట్టియాచాళో నే నిటకు రాలేను.”

“మంచి. అసంగతి ముందు చూచుకొనుచును నే నిప్పు డొకంత బయటికి బోవలసి యున్నది” అని మాధవరా వొయ్యార ముగఁ జేతికెట్టి గింగిరఁ దిప్పికొనుచు బయటికి జనియెను. ఇచ్చట నదాళిపుడు ఖన్నవదనుడై కూర్చుండి యుండెను. కొంత తడవున కీతనిరాక వివగనే పుత్రద్వయము, జగన్నాథుడు రాముడు తండ్రిని డాసిరి. జగన్నాథుఁ డాతనితోడపైఁ గూర్చుండెను. రాముడు తనమృదుహస్తముల రెంటిని తండ్రిమెడకుఁ బెనవేసి యాతని పీపుపై నెక్కిను. ఇరువురు మాతనమున జనకుని మోమువలఁ జూడఁ దొడిగిరి. వారశ్యక్రమధురవాక్కులచే నెన్నియో ప్రశ్నలకుచు తండ్రిని ప్రముదితాత్ముని జేసిరి పుత్రపరివ్వంగ సుఖాభిలో ముగిసి నదాళిపుడు తన కట జరిగిన యవమాన మాతయు మఱచెను. ఆతనిమనసు ప్రఫుల్ల మయ్యెను. ఇంతలో పోచారిక నదాళిపునితో “లోనికి రమ్మనుచున్నా” రని తెలిపెను. నదాళివరా వటనుండి లేచెను. పుత్రులిరువురు నాతని కొంగు బట్టికొని కుప్పింగతులు వైచుచు లోని కరిగిరి.

నదాళివరాపు లోని కరిగి పీటపైఁ గూర్చుండుట శిడవుగ గంగ యిట్లు ప్రారంభించెను. “ఏలనాయనా, పిలిచి ను వచ్చువాడవు కావే! రెండురోజు లైనను మనసు పట్టకపోతివి కా న్నాలు! మెనకనే తఱుముకొని వచ్చితివి. అగునులే! ఇప్పు డాలాగే యుండును. రేపు నీకుఁగూడ నాడుబిడ్డ పుట్టి దాని నత్తింటికి పంపినచో నప్పుడు తెలిసి వచ్చును. నరే. ఇంతతొందరగ వచ్చితివి; ఇప్పు డంత యవసర మైనకార్య మేమి తలపెట్టితివి?”

“దానిని దీసికొని పోవుటకు వచ్చితిని.”

గంగ యోరచూపుతో పార్వతికి జూచి “మాటలాడ నేను? నీ వీధుపై దెబ్బలు మానినవా?” అనెను.

పార్వతి తలవంచి, ముకుపుటము లదర, గద్గదస్వరముతో “ఏమి మాటలాడమనెడవు? తీసికొనిపోవుటకు వచ్చిరా! అప్పుడు పిలుచుటకు నో రాడలేదు కాబోలు!” అని పలికెను.

పార్వతినోటినుండి వెలువడిన యీవినయ మధురవాక్కు లాలించిన తోడనే సదాశివుఁ డధఃపాతాళమునఁ బడియెను. కొంతవడి యాతడట్లే స్తబ్ధుడై యుండెను. తుఁకాతఁడు “నీయట్టి సిగ్గుమాలినది మ తెచ్చటకు గానింపను” అని పలికెను.

పార్వతి కింతమాత్రము చాలును. ఆమె ముందటికంటె భేద స్వరమున నిట్లనెను “ప్రతిష్ఠ మీయందును, మితర్లయందును, మీవాంఛయందును మూర్తిభవించినది జగమునఁ గలమర్యాద యంతయు మీయింటనే నిండి యున్నది నే సిగ్గుమాలినదానను, నాయక్క సిగ్గుమాలినది, నా వారందఱు సిగ్గుమాలినచారే! మఱి యింతమర్యాద గలవారు మీ రీసిగ్గుమాలినదానిని మరల మీ యింటికిఁ దీసికొనిపోవుట కేమొగము పెట్టుకొని వచ్చితిరి?”

భర్తపై నిట్లు కసిదీఱ వాగ్బాణములను బ్రయోగించి జేవురించిన తన మొగము గంగవైపునకుఁ ద్రిప్పి యామె గంభీరస్వరముతో నిట్లనియెను. “అక్కా! నీమఱిది నీడకు వచ్చినారు. నీ మేమే చేయుదువో నీయిట్లము. ఇదిగో నేను ఖండితముగాఁ జెప్పుచుంటిని. నాదగ్గఱకుమాత్ర మెవఁడును రావలసినయవసరము లేదు నుమా!”

పిమ్మట గంగ విచిత్రముగఁ జేతులు ద్రిప్పుచు, సుచ్చైస్వరమున నిట్లనెను. “అమ్మా! ఇది శుంతయు నా కేమో మిగుల చిత్రముగ నున్నదే! భార్య కోపముచే వచ్చినా. దాని నేనియో రెండు తియ్యని మాటలు చెప్పి సమాధానపఱచుకొని బుజ్జగించినచో నదియే

పాదములవద్దఁ జడియించును. అంతేకాని గడవలో కాలు పెట్టినో లేదో అప్పుడే పోరాటము ప్రారంభమా! ప్రోవలో నేమైన గ్రాంది గిందీ త్రాగిరా లేదుకదా!”

నదాశివుడు దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి “మంచిగి, గ్రాంగి త్రాచి నచ్చిరినా! నో యిప్పుడే వచ్చెదను” అని యటనుండి లేచి పోవు చుండెను. ఇది గాంచి పార్వతి తన యక్కతో సిట్లనెను. “చూచి నావు గదా! నీ వేమో యనుచుండుచో! నీపైఁ బ్రేమ మున్నది— ప్రేమ మున్నది. ఆ ప్రేమోత్కర్ష మిప్పుడైన గానవచ్చినదా?”

మఱియు నిక్కముగఁ గోపము వచ్చె నాయు, నాతఁ డిప్పుడు నిజముగ వెడలి పోవుచుండ ననియు, గంగ గ్రహించి, యామె వాని కెమ్మై చేయి పట్టికొని యిట్లనెను. “ఏమిది! దీపములు పెట్ట నచ్చిరి. ఈవేళ నిప్పు డెటుకు బోయెదవు? రాక రాక వచ్చినందు కీ రాత్రి యుండి, అంతగా నెళ్ళులలో యుంకినచో యిప్పుడు, ప్రోద్బుధ న వెళ్ళవచ్చును.”

గంగ వచించిన యీకడపటమాట నూత్రము పార్వతికి రుచించ దయ్యెను. మరిల నట భర్త క్రిందఁ గూర్చుండుట గాంచి వారిముం దేమియు మాటాడ లేదు. గంగను లోలోన మిగులఁ దిట్టి, తనలో “నలే, ఈరాత్రి కిట నుండనిమ్ము. మఱి లే వుదయమున నెళ్ళుకు దురో చూచెదగాక!” యనుకొనెను.

నదాశివుని యొక్కయు నాతని భార్యయొక్కయు నాతని వధినె యొక్కయు సంభాషణ మంత మొందెను. ఇంతలో పగునాల్గువత్సరముల వయసు గల బాలిక తనమనోహరమందస్థితముచేతను, లోకోత్తర లావణ్యప్రభచేతను నలుగడలు నానందోత్కల్ప మొనగ్గుచు, మంగ గమనమున నదాశివుని వెనుకకువచ్చి నీలిచి యిట్లుచెయెను. “అన్నా! మాయంట నండలు నుభముగ నున్నారా?”

ఆ బాలిక కోటగండి గా వినయమంశులశబ్దములు వెలువడుచుండగనే గంగయొక్క భయాలకగర్జన విల్లు వినవచ్చెను. “ఎవరే ఈ సిగ్గుమాలి? దీనికి నేనాడు బిడ్డ పను లత్యుమే లేదే! తమ కూతురు చావలే దింకను తిరియే యున్నదని యెఱిగియు దల్లి దండ్రు లేడు జ్వాల వైన దీని యోగక్షేమమే కనుగొను. ఈమెగారు మాత్రము, సుఖముగ నున్నారా, అని వచ్చి యెంకో ధీమాకో నగుచున్నది. ఏమైపోయెద రాతల్లిదండ్రులు? భూమిమీద లేకుండ బోయెదరా? నే నెప్పుడు వాండ్ర వేలైన తలపెట్టెను. దీనిమధికాయు మాడగ నత్తిటికోడలువలె లేదే!”

శరవిధ యగుహాణశా? కనువలె నాకన్యక భయవివ్వలచిత్తయై యిటులు జూడ నొడంగెను పిమ్మట నామె మెల్లమెల్లగ నటనుండి జూపి యొకమూలకుఁ జి నిశ్శబ్దముగ నేల గూర్చుండెను. తన యాడబిడ్డరూపము వహించిన ధాకిని గంగ యానమరుమున నచట నున్నది పాప మాపె యెఱుంగదు ప్రజ్వలితాగ్నిపై జలసేచన మొనర్చిచో న దెట్లు నిస్తేజమగునో యట్లే మగ్నబాలిక తేజోవిహీన యయ్యెను. సయనాంశర మగు నామె యపూర్వ లావణ్యభ యస్తంగత మయ్యెను ఆమె నృనులధరముపై మధురమందహాసవికాసము లోపించెను. గ్రీష్మాతపమున వాడిన నుకుమార కునుమమువలె నామె సౌందర్యము క్రిమ క్రమముగ మలిన మగుచుండెను. సదాశివరావు నిర్విణ్ణుడై పోయెను ఇంత వఱ కాలెనినోటమా వైన వెలువడదయ్యె. ఆకస్మికముగ విద్యుత్పాత మ్రోచో మనుజుఁ డెట్లు విస్మితుఁ డగునో యట్లే సదాశివుఁ డెంతయు విస్మితు డయ్యెను. కొంతతడవున కాలకు “మనోరమా! మీయింట నెల్లరు నుఖు లై యున్నవారు.” అని చెప్పెను

పాప మామనోరమ యీ మాట విననో లేదో యేమియు

తీర మీయదయ్యెను. కారణ మేమన నప్పు డామె శేవలము చేవచ్చుననువలెఁ జూచుచుండెను. మనోరమ నవాకివుని పినతల్లి కూతురు. మనమాధురగావు ద్వితీయునైనది.

మరల మేళుగర్జన మయ్యెను. “ఓనే! నీవు కాదు మునకు వచ్చి యిప్పటికి రెండు సంవత్సరములైనది. ఇప్పటికైన నీకు వాండ్ర నీవన్నభావ ము బో ఁడినట్లు తోచదే? అపేక్షలులేని చచ్చిన వాండ్రు, వాండ్రమొగ ముండ! అలాటివాడు తండ్రియట! అట్టి ముండకోడుకు చదివ నేను బ్రతికిన నేమి? వాడికోలి నీకప్పు డెందులకు? నామొట్టమొదట వాండ్రును పురుషాశ్రయముల వలన భూమిమీద కుండ పోయి గలరే, చింతలేదు, దీన్వభావ మేమోకాదు యెవ నో యొరికి పిదపరాచే దుండ నుండి లేడు” అని గంగ అజుచెను.

ఇంతలో యిటు బూట్లు కట్టుకొని మోత వినవచ్చెను. అప్పుడు పార్వతి యిటు. “అక్కా! లెమ్ము ఇప్పుడు వచ్చు చున్నట్లునది ఎందుకు నడిచుచున్నది బొమ్మ?”

మనోరమ మెల్లమెల్లగా లేచి ముగిసి తడవుగ మరల పాప మామెపై చిక్కుకొని మయ్యెను. గంగ భయమునకరమున బలికిన తల్లియు వజ్రభూతమున నాచుచు పోయెను. ‘పంట, వడ్డం, మనోరమ నక్కరలేదు. మగిగగ్గలు పెట్టుట ముగిసి నొంటికాలి మీద తయారు? ఈ సిగువారినిది మాకెక్కడ దాచివినదో! పద, నడు, వెళ్ళిమేడమూఁ కూర్చో! ఇంతకంటె నీకు నీవు చేయుపని యేమి? అంతటి భోజనములు కానిదే క్రమ కివచ్చేవు కాగత్ర! ఈగరిక నీవు మీద ఁడినదే!”

మనోరమ చప్పుడు కాకుండ మెల్లమెల్లగా మేడమీదికి బోయెను. పోవునపు డామె తనలో నేమిమో గొలుగుకొనుచు నెవ్వరికి

విసరాకుండ దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచెను. పొరలినప్పుడు ఘోషాశ్రుతు లాధాకిసిద్ధప్తి అడుగేమో యను భయమున మెల్లగ దుడిచికొనియెను.

సదాశివుని భోజనాదికము లైరియ్యట గంగకును వానికిని నిట్లే కొంతకడ వేదో సంభవం జూ? ఏ చ్చిదినునమును మగుటచే గంగయటనుండి లేచిపోవుచు తనదెల్లగో నిట్లనియెను “నిష్కారణముగ నిట్లు రేయుంబా న్లెకలకీ పోట్లాడెనవు? ఎడ—నీవు నాగ్గఱ పండకొందువుగాని, ఎడవుము, సాశివరావు నిదటనే పండు కొననిమ్ము.”

పార్వతి మూతి ముక్కు విఱచుకొనుచు విశృంభితస్వరమున “నరే నరే, ఎన్నెది తీర్పు చెప్పమనేను.” అని గంగను తలుపవతల కొక్కవి గున గ్రోసివైచి ద్వారము బంధించెను. గడియ జాగ్రత్తగ వైచి తి గిచ్చి చూచుప్పటికి భర్తచెక్కిట జెయి జేర్చి యెమియో యాలోచించుచు కూర్చుండి యుండెను చురుకయ్యికింది హస్తమును ప్రకింకదీ పార్వతి ప్రియకాంక్ష నిట్లనియెను ‘దేనిని గూర్చి యిట్లు యాచి ను చు ? మీత్రయురాలికి కొంచెము చెప్ప కూడదా?’

“ఓహో! నప్పకూడకేగు? నీసోదరివటి సోదరి నాకుఁగూడ నొక్కతె యున్నది నే నెంత కుదృష్టవ తుండ నై యుండును.”

“ఏమి యదృష్టము గలుగను?”

“మఱి నీ యీ గడసుత మంతయు మటుకాదుమై యుండును, గదా.”

పార్వతికి దీనినిగూర్చి సరిగాఁ జెలిపినదో లేదో యెవ్వ రెఱుఁ గుదురు? అన్ని జాగ్రత్తగ ను చూర్చి యెవ్వయో యుక్తులచేతను వినయ భాషణాలచేతను, పగని మనసును వశపఱచికొనఁ బ్రయ

త్నము శాసనము చుండెను. శీఘ్రముగనే దంపతు లిరువురకుఁ బ్రణయకలహము ప్రారంభ మయ్యెను.

౧౦

గంగ యింటకుండి వెడలి స్వయంపాశ్చర్యమునకు వచ్చి ౧. ఇత మాధవరావు భోజనము కావలసి యున్నది. గంగ భోజనపాత్రయొ దలిగిన వన్నియు నాయకి ఆచుచుండె. మూగరా చటుటలు జూచుచు వచ్చి వీటలఁ గూర్చుండెను భోజన మునస్పరుడైన నాతఁడు గంగతో నిట్లనియె. “అక్కా! ఇటుకు గూడ నీవే రావలయుగా తక్కినవా రందఱు లేరు కే? ఇంకెవరు లేరాయేమి వడ్డించుటకు?”

త భార్యయే తగ కన్నము వద్ద చవయు ననియు వెచ్చియో ముచ్చటలు చెప్పుచు దగ్గరి గూర్చుండి భోజనము ననియు మాధవరా వెంటయో ముచ్చటపడు చుండును. కాని యేమి ప్రయోజనము?

గంగ వడివడి బుట్లు ప్రత్యుత్తిర మిచ్చెను “ఇంకెవ్వరు వచ్చెదరు నాయనా వడ్డించుటకు! వచ్చినను రావోయినను నిత నీ భార్య యొక్కతెయే కదా! అది యడవివృగము! నేను వడివచ్చిపెట్టి నచో భోజనపువేళకు హాజరవును”

మాధవరా వొక్క స్వభూయి ఓడిచి భర్తవదనమై భోజన మొనర్చు చుండెను. భుజియు వుచు త మును నిట్లని తలపోయ దొడగెను. “నేను దీని శరీరసౌందర్యము కు భ్రమపి యెంతి మోస పోతిని! నిష్కారణముగ నాగొంతున కురి నేనే తెచ్చికొంటినే!”

భోజనానంతరము మాధవరావు శయ్యగృహమున కరిగెను. శయ్యపైఁ బరుండి మనోరమ యిదిగోవచ్చు నదిగోవచ్చు నను నాశచే భార్యగమనమును చిరీక్షించుచు నొకవ్రక్కనుండి మరియొక

ప్రక్కకు మంచముపైఁ దొరలుచు జెడ్డతడవు వేచి యుండెను. మనోరమ రాక కెంతవిలంబ మగుచుండెనో మాధవరావుమన నంత విరక్తి నొందు చుండెను. తుద కింటిలోనివారండఱు నిద్రించి యెల్లెడల నిశ్శబ్దముగా నున్నతరువాత మనోరమ దొంగవలె దాగిఁగొనుచు, మెల్లమెల్లగ ఒడకటింటి కిరుదెంచి, యెంచిన యేదేని యలుకుడు వినవచ్చునేమో యని చెవియొగ్గి యాలకించుచు, దీర్ఘాలోచన మొనర్చుచు, నేమాత్రము నప్పడియు గాకుండఁ దలుపువైచెను. అసంతోరము పెరిగెను. దీనిమునకు నెలంసంగి, యాపాదమస్తకము దుప్పటి మనుగిడి, అలుకు దీంతయుఁ గాకుండ ప్రాణనాథుని పార్శ్వమున మెల్లగఁ జేరి పయండెను.

మాధవరా వింతదనుక మెలుకొనియే యుండెను. భార్య వివరీత చర్యయంతయుఁ గాంచి యాతఁ డాశ్చర్యనివగ్నుఁ డియ్యెను. ఆధునికనుశీక్షితప్రీతిలవలె తీయధాంగియు ప్రతిపక్షయమునందును డనకు కుడిభుజమై యుండవలె ననియు, సంసారయాత్రయం దామెయే తనకు నిజమైన సహకారిణి కావలెననియు, ఒండొరులు కాధానురాగమున మెలంగవలె ననియు మాధవరా వభిప్రాయ కాని దౌర్భాగ్య వశమున నాతని వాంఛ నఫలము కాదయ్యెను. మనోరమచర్యలన నామెకు తనపై నిర్బలప్రేమ లేదని యాతనికి స్థిరముగాఁ దోచెను. అట్టియెడ అట్టిభార్యవలన తన కెప్పటికిని సౌఖ్యములవడుట యనంధవ మని తలంచెను. ముగ్ధ యగునబ్బాలి కోమలహృదయాం తర్గతి మగుప్రేమానుభవమును బొంది గలచాత్రత యేమాత్రము నాతనికిరీరమునకు లేకయ్యెను. అంత గొంతవడి కాతఁ డిట్లనియెను. “మనోరమా! నీవు నాట్ల అట్లుండు పెండలకు ? నేను నిన్నంతో ప్రేమించుచు సర్వదా నిమగ్నునై ప్రయత్నించుచు నీవేనా—”

మనోరమ మృదుమందస్వరముతో “కొంచెము మెల్లగ మాట్లా

డుడు. లేనిచో నెవరైన విందురు?" అనెను.

భార్యప్రత్యుత్తరము వలన మాధవరావు మిక్కిలి యనంతపు ఁదై విరక్తివలన కొంతదనుక వట్టుడైయుండెను. అట్లుట నుండుట గూడ నాతనికి మిక్కిలి యనవ్యముగ నుండెను. ఆతఁడు కంపితగాతుండై తున కాగ్రహభిమానము లొక్క మృషిగ్రమ్మ స్థిరుడై మంచమునుండి యొక్కవినరున లేచెను. భర్త తన్నువదిలి బయటి కేగుచుండ నడ్డుపడి మనోరమ వినయయొక్కమగు తియ్యని ముద్దుపల్కుల నాతని శాంతవతిని యున్నచో ముందు సంభవించ నున్నయనర్థములు వాటిల్లకుండును కాని బాలిక కంక్షదైర్యము కలుగదయ్యెను. ఇట్టి సందర్భమున తానేమి చేయవలెనో యామె కినుచుంతయు దోచదయ్యెను ఎక్కడై నను నాధానిని యాడు బిడ్డ చెవికి తిన యప్పవ్వశబ్దము సైతము వినబడకూడ దను విషయమే యామె శిల్పవృద్ధు నెంతయో జాగ్రూతి గలిగింపు చుండును. కాని యిప్పట్టున సంభవించ నున్న సర్వనాశన మామె బాలబుద్ధికి యిచ్చు కంతయు స్ఫురింప కుండెను.

మాధవరావు గదివెలుపలి కరుడెంచెను. ఆనమయమున నింటిలో నివారందరు గాఢసౌఖ్యి మునింగియుండిరి. ఎల్లెడల శాంతిదేవి నిరంకు శాధికారము వ్యాప్తమై యుండెను. జగత్తంతయు గంభీరమగు నయ్యా మిని యొకపాళియందు నిద్రిశమై యచేతనమై యుండెను. పౌకృతీజీవి యేదో యొకకారణమువలన నచిత్యమును, అదృశ్య మును, అగుశక్తి వలన నానమయమున నచేతనమై యుండెను. కాని మాధవరావు మాత్ర మనమయమున నచేతనమై యుండెను. ఆతనివృద్ధయమున నగ్ని రగులుచుండెను. దారుణతాపమున నాతని ప్రతిగంధియు విచ్ఛిన్నమగు చుండెను. ఆతఁ డొక్కడ నిలుచుండుటలేదు. ఆతఁ డంధకారమయముగు నాభయంకరరాత్రి

యందు చాబా పై నిటునటు నొక్కచేరిగముగ గురుగు చుండెను. చింతాభరంబున నాతనిమన సంశయ వికలమై యుండెను. ఆతడు మిగుల నస్థిరుడై పోయెను. ఇంక నట నిలువ జాలఁడయ్యెను. అంక మరల శయనగృహము సొచ్చి, గ్యారము బంధించి, దీపము పోగించెను. ఆదీపకాంతి నాతని కేమి గోచర మయ్యెనో గాని యాతఁ డట్లనే స్తంభితుడై పోయెను మనోరమ మంచము పై బరుండి హాయినిమరించు చున్నదే! ఇంతికుము దు మనోరమచే నొకర్పబడి యవ్వక్కాచరణ్ణము లన నాతఁడు వ్యనితుడై క్రోధపరవశంబున నటనండి వెడలి పోయి యుండెను. తా నెంతయో యలజడి బొందెను కాని యామె కినుముతయుఁ డరితాఁము లేదయ్యెనే! ఇప్పు డి టీమె హాయిగ నుదురించుచున్నదే! ఇంతవరకు నాతనిమనసున నీవిషయికి మైచిచారము గలిగెనో యావిషయ మిప్పుడాతని స్ఫురుగ నొనర్చెను. ఆవిచారమే యాతనివ్యాధయమును కలందివైచి, యాత మనసుయొక్క యస్థిరత్వమునుగూడ వేయిరెట్లధిక మొనర్చెను. తదకు గ్రోధావేశపరవశుండై యాతఁడు గాఢనిద్ర యందు మునింగి యున్న యానిద్రోషబాలిక కేశకంఠమును బట్టి గుబలున పైకి లేవనెత్తెను. పాప మబ్బాలిక యాంబుయమున స్వప్నావస్థకుం దుండెను. తాను భర్తనన్నిధిని మాట్లాడినందున రాక్షస యగు గంగ తినిసిగిబట్ట కొట్టుచున్నట్లును ఆచందాలురాలియెడ గల భీతిచే పాపమాప కేషుటకునైతము ధర్మము లేకపోయినట్లును మనోరమ కల గాంచుచుండెను. ఇంతలో మెలకువ వచ్చెను. ఆమె కినులు దెరిచి చూచునప్పటికి తన మత్తుమున నాడుబిడ్డస్తానమున భర్త! కాంచినమాత్రమున బాలిక స్వప్నభయ మంతయు మాయమయ్యెను. బాలిక యధోపదన యయ్యెను.

మాధవరావు క్రుద్ధుడై యిట్లనియెను. “సీపు నాయెడ నిట్లు

వ్రాసినందుటకు గలకారణమేమోనా నా స్నేహితు చెప్పి తీరవలయు. నీ ప్రేమకు నే నవాత్రుడ నైన దెందుకో నృప్తముగ వదిలుము.”

పాప మల్పయస్క యగుచునోరమ కావశ్యయందలి యథమే స్ఫురించినది కాని అట్లగుట నాపె యేమని ప్రశ్నస్తర మీయ గలను. అప్పుడే నదోవదన యై మిన్నక నిగ్గ యుండెను. ఇచట మాధవరావు ప్రత్యుత్తరముకొఱకు రిక్కిం యుండెను. తురంత క్రయత్నించిన చతుఃప్రత్యుత్తరము బాంధజాలఁ డయ్యెను. అప్పటియాత నియాగ్రహాంబున కంతము గానరా కుండెను కొనసరివ్రతచే చుకో రమ నడుముపై నొక్కతన్ను తగ్గి యాశంకు గగ నెలువడి వచ్చెను. ఇదివఱకువలె నెప్పు డాశంకు డాగ పై కుగక, క్రింది నచ్చు ద్వారము దెఱచిని. వడివడి నింటిబయటకు వచ్చి వారయువతీ మంజురములతో నలరారుచు విధి బ్రవేశించెను.

ముందు చెనుక లరయక మావేశభరముగ నాశంకు డటకు వచ్చి చేరి నది శత్రుయమే కాని ముప్పు డాతనిమతి కొంచెము తిగిగదె. వెను కటియావేశ మిప్పుడు లేదు. కొంతతడ వొక్కచో అటుండి విదాంపఁ దొడఁగెను. మరల మల్లమెల్లగ ముందుకు నడువ దొడఁ గెను. మరల స్థిరచి త్రమున నొక్కడ నిలిచెను. ఇచ్చి బున ముందు మెనుక లాశించుచు తుట్టతుడ కాలఁ జొక సుందరమందిరంబు కడకు వచ్చి చేరి మరల నిటునటు దిరుగ మొదలిడెను. కడ కాలఁడు తనలో నేమియో స్థిరపఱచికొని యామందిరద్వారమును గట్టిగ తట్టెను. కాని లోపలినుండి ప్రత్యుత్తర మేమియు రాదయ్యెను. ఇచ్చట తలుపుతట్టినశబ్దము బ్రకృతిదేవిశాంతమును భంగ మునర్చి యాతనిహృదయమునుగూడ కంపించు జేసెను. ఆనమయమున మాధవరావు మనసునకుగూడ తనహృత్ప్రేటికాశవాటము నెవరో తట్టి నట్లుగఁ దోచెను. పూర్వసంకల్ప ముజ్జగించి మాధవరా విచిత్ర కరుగ

నిశ్చయించెను—నాని పాపము మనోరమ దౌర్భాగ్యము! ఆమందిర ద్వారము తెరువబడియెను.

మాధవరావు జడియుచు నామర జూడ, నెనుట నొక కాంతినంత మగుదీని మొకచేత బట్టుకొని దీప్రకాశమునుగూడ గప్పివుచ్చ జాలునొకయపూర్వలావణ్యవతి కట్టెడుట నిలుచుండెను. ఇప్పుడు మాత్రమాత్రంకి వెనుదిరిగిపోవ మనపొప్పదయ్యెను హతబుద్ధియై యాశా దక్షిణించియుండెను. ఇంతకుమున్నాతరుణి మాధవరావు నొకటిరెండుసర్వాయములు చూచి యుండెను. అంతి నక్కంత యాతనిచేయి బట్టుకొని, యూరపూర్వముగ లోనికి గొంపోవఁ దొడఁగెను నదీగుర్ధయివ ప్రబలవ్రోహము గొప్పకొని పోవు గడ్డి పోవ వలె నాతఁ డాపె వెనెండునే జనియెను

ఈదినము మొర లాతఁడు తఱచుగ నీవైపుకు వచ్చుట ప్రారంభ మయ్యెను. ఈ దినము నుండియే యభాగ్యురాలగుమనోరమ జీవితము నందలి సౌఖ్యము తము నొందుట కూడ ప్రారంభమయ్యెను. ఈమె యాశాపాశము లొక్కటొక్కటిగ దెలిపిపోవుచుండెను.

ఏ యపరాధము వలన ప్రాణేశ్వరుఁడు త న్నిట్లు పరాభంగించెనో యిటు చుంతయుఁ దెలియరాదు మనోరమ త్రి యంతయు మిగుల విలపించుచుఁ గన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార దుగడ సంకీర్ణముఁ దడిపివైచెను.

౧౧

ఇప్పుడు భాగ్యురాలగు గొంపోవ శ్వసరగృహమున కేతెంగిరి సదాశివుని నంగతి యెట్లుండెనో కొంచెము విచారింతుము. సదాశివరా విచటి కరుదెంచి రెండుమూడుదినము లైనది. ఇంతవఱ కాతఁడు తన కార్యసిద్ధికి యేరుముఁ బ్రయత్న మొనర్చినట్లు కనబడదు. ఒకటి రెండురోజులలోనే జననియాజ్ఞ సతఁడు మఱచిపోయెను. తమ్మునిచేడి

కోలు మొదలే జ్ఞప్తిలేదు.

సదాశివరావు మిగిలిన ముగ్గురు ముగ్గురు గలవాడు. తన మనోనిశ్చయము మా యాతనికి జ్ఞప్తి ముడ. ఆతని వార్యావృత్తావము మాత్ర మిండుకు వ్యతిరేకము. ఆతనికి దేని విషయము తటస్థమైన జూను. అద్దాం కడముట్టినిగాని కూమకు గృప్తికలగను. ఇట్లు తానెన్ని చెప్పిన ట్లు చేకవలయును, లెమ్మరినలేకయు గూర్చుం. ఎని కూర్చుండవలయు. ఇయ్యది యామె కేళిలో కుతూహలము. నతిమాట విని మాయెయ్యదాసారము బ్రవర్తించుటయే దాని శ్యామల మోక్ష చరణి. ఆమె యభిప్రాయము. ధర్మార్థము లేకుండుట తీరిగ రామె మగనిని వేసించుచున్నది. సదాశివరావు డట బడెని ప్రేమ డియు దన్న త్రివిధ దోషా. వానికి నీటిటము చి ననకో, ల టాకిడ కూడ నచటనే యుగము ఏ ముద్దించుకై మిగుల పాటు పడు చుండెను కేల మిగిలిన ట్లును నే సదాశివరావునవన పై నా చెప్పి చొచ్చు ను డె.

అత్తవారికి కిరుకె చిన ముగ్గురు సాయ త సదా శివరావు కార్యకో చినెను “చు తీయిని వాపుటకై మాయమ్మ నన్నిట క పి కావు కోమలము గమ్ము”

“నేరా..”

“ఎదు వలన?”

“నాయిచ్చ..”

“యిష్ట మెవరు విచారి చెరు? ను కిరుగా న్ను దీసి కొని వాపుటకై వచ్చుతిరి గనక నీవు తప్పక వచ్చి తీరవలెను.”

“నాకిష్టమువలె ను యున్నది. కావున మీరు తప్పక వచ్చి చట నుంచి తీరవలెను.”

“లక్ష్మణునకుఁ దెచ్చికొనుము, నేను నీభర్తన!”

“మీరుకూడ లక్ష్మణునకుఁ దెచ్చికొనఁడు. నేను మీభార్యను.”

“అందువల్లనే నేను నిన్ను బలవంతముగ నైన దీసికొని పోవగలను.”

“నన్ను బలవంతముగ దీసికొని పోయినచో ప్రాణత్యాగము చేసెదను.”

సదాశివుని మాట రుచిందయ్యె. అతఁడు తనభార్యవ్యభా
తము బాగుగ నెఱుంగును. అట్లగుట నామెప్రత్యుత్తర మాలకించి
మఱి మాటుమాటాడక నుద్దిగ్నుడై పెద్దతదవు వ్రట్టుడై యుండి,
కొంతవడికి మెల్లగా “అయితే మఱినివు నాతో యింటికి రావా?”
యనెను.

సదాశివునివ్యర మెప్పుడు మంద మయ్యెనో యప్పుడు పార్వతి
వ్యరము గంభీర మయ్యెను. ఆమె రాసని వక్కాణించెను.

అంతట సదాశివరావు దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి యిట్లనినెను. ‘నరే
మందిరి నీనిట నిశ్చింతముగ నుండుము. నే జోయెనను’

‘అట్లేప్పటికిని నరవడగు. మీరుకూడ చచ్చటనే యుండఁలెను’

“అ దెందులకు ?”

“నాయువ్యము—రాహుకుం.”

“నీయవ్యము నీదగ్గఱ, నీయాజ్ఞ పరిపాలించుటకు నే నేమియు
కట్టబడి యుండలేదు.”

“అయితే మీరొక్కరే యింటికి వెళ్ళెదరా! నరే, నుతోష
ముగా పొందు. ఇక్కడనుండి మీరుకాలావల తెట్టిపక్షణమున నేను
తెచ్చికొని వచ్చెదను. ఇదిమాత్రము త్రికరణకుద్ధిగా చెప్పి
చుడిచి.

పాపము సదాశివుఁడు వ్రట్టుఁ డయ్యెను. ఆప్పటి నుండి యాతఁ
డామె యెదుట నావిషయ మెత్త దయ్యెను.

౧౨

సదాశివరా వింటికి వచ్చుట శుభవిలుబు మగుచుండెనో యిట రాధ యంత యుద్విగ్న యగు చుండెను. ఈదినము వచ్చును, రేపు వచ్చును, మాపు వచ్చు ననుకొను చుండగనే వక్షముదినములు గడచి పోయెను అప్పటికి కూడ నామెకు భక్తనినమాచార మేమియు దెలియరాదయ్యెను. పాప మాయుగునలి చింతానముద్రమున బడియెను. అమెకేమియు దోచుటలేదు. మనసున నానావిధములగు నమంగళశంకలు గలుగుచుండెను చివర కామె యన్నపానములను గూడ వర్జించెను. కొమరుడు రాదాయె ననుచున్నపాక్షేవనచే రాశ్రులయందు జాగర మొనర్చు చుండెను. సంతకధారగ గారు నామికన్నీటి కంతమే లేదు సదాశివునియత్తవారింటి కేగి వారి గతి యేమైనదో కనుగొని రమ్మ రాధ యైదారుదినములు నుడి పినాయకరావు నన్నియోలేన్నుల చెవి నిట్లు కట్టుకొని పోరు చుండెను కాని యింతవఱకు లాభ మేమియు లేదయ్యెను నానాటికి వృద్ధి యగుచున్న తల్లి శోచనీయస్థితి గాంచి యింక మిన్నకున్నఁ గార్యము మించు నని తలంచి వినాయకరావు సదాశివునియత్తవారింటి కరిగెన నని తల్లితో ప్రతిజ్ఞ తీసెను. నిజముగ మఱువాటి తెల్లవారు జాముననే యాతఁడు సదాశివునత్తవారింటిలోవఁ బట్టెను.

వినాయక రా వింటను డి యెటులో సాహసించి బయలుదేడలేదు కాని యాతఁ డిప్పుడొక గొప్పనిదారమున బడియెను.

“ఏమి నేరము! నే నిప్పుడు గొప్పవారింటికి బోవలసి వచ్చెనే! అట్లుట పెద్దమనుష్యుల నేకు లు దురు. వారితో మాటలాడు పెట్టో, ఎట్లు నడచికొనవలెనో, తెలియని నాకుట్టిబీకవానిని బాధి బాగుచుండు దివస్సుచిరుము. ఎప్పుడును బరిహాస క్షణమిట్లుట!”

యాత్రకు సుశోభిత మననాచారము వేషములూపి, రయమున నాగడి ప్రవేశించి యాపాతలల్ల పై నాసీనుఁ డయ్యెను. ఊచిపోయిన యిటిక రాతినందున చున్నచిలుము దీక్షిణిని దూరము గలఁజూచు నిడించు ప్రయత్న మొనర్చుచుండెను ఇంకలో నాగడిలో నుండు లాడగు రామచంద్రపంతునాకరు రాముఁడు తొండరతొలకరగ నట కరు దొచ్చెను. అచ్చట తనయానముపై నధిష్ఠితుఁడైయున్నయయ్య పరిచితమూర్తిఁజూచి మిగుల విస్మితుఁడై, కొంచెము తిక్కనముగ నిట్లు ప్రశ్నించెను:—

“ఓ గామకూంది?”

“వినాయక రా పులికిపడి న-న-నేను-నాయక”

“ఈ డే-చేత్తురావు?”

“చిలుము-”

“అది నా కెరికే ను వోళ్ళోతో వచ్చావు?”

“నే నెవ్వరితో నూరాలేదు.”

“మరీడ కెందుకొచ్చావు?”

“అమ్మ పంపినందున”

“అరే! యెరిమొగమా! నీ కేం మతిలేదా యేమిటి? మీయ మ్మ పంపినదే, ఓరిదగ్గరకో చెప్పకకూరలే?”

“అన్నదగ్గరకు”

“అన్నదగ్గరకా! అరే అన్న కూరు మీరేదా యేంటి?”

“ఉంది ఉం, మాఅన్న పేరు నదాళివరావు.”

“యేంటి! తమరుచదాచివబాబుగారి తమ్ములా? ఆ?”

“అవును.”

“అయితే బాబూ ఇంతవరకు తమ రామాట చెలవిచ్చారు కా లేం? యీలా య్యుండొస్తా, నీ తయారచేస్తా.”

రాము బాయత్తపరచి యిచ్చినదిలవ మందుకు? వినాయకరా
వాండమున నసాళియంటునట్లు వీల్చెను గంఘాద్రివాగుచు దన
లో దానిట్లుచూపియెను. “వహవా! యేమిచూచాగా వున్నది రా
బాబు! ఎన్నెన్ని గొప్పచారిండ్లో చూచితిని కాని, యొక్కయింట
నైన నట్టి దమ్ము లభించినదా? ఎందుక వారియొక్కర్యము
కాల్చినా?”

వినాయకరావు దమ్ము వీర్చి తృప్తుడయ్యెను. అట్టిసమయ
మున మరియొకనాక రచ్చటను వచ్చి రామునితో నిట్లనియెను.
“రాందాస్! మనచదాచినబాబుతమ్ముడొచ్చాడంట. ఆయనగా
రేకున్నాడో. కూస్తచెపుదూ?”

వినాయకరావుదేన వ్రేలు జూపి రామదాసు కిరుస్తేగ జేసెను.
అనవీనపరిచారకునికి రామదాసునియభిప్రాయ మేమో తెలిసినది
కాదు. వాడు మరల బిగ్గరగ “నీవు ఎన్నగలాళి నీస్తూండావా?”
అనెను.

“ఒరే బాబుగారింటికాడనా పరాసికాలు! ఒర్రెరే మొగమా ;
యిదేం మనచదాచినబాబుతమ్ముడు యీడ గూకుండాడు.”

అనవీనపరిచారకుడు వినాయకరావు మొగము జూట నిశ్చేష్టితు
డై నిలువబడియెను. వాడు మహావిస్మయమున మునుగెను.
రామదాసునూటలయందు వాని కేమియి సమ్యక్ము గలుగ
దయ్యెను. ఇంతలో బాబాయివచ్చె ! బాబాయివచ్చె ! నని
నరసమునఁ గేకలుచు వినాయకుని పోయివుక్తులు జగన్నాథుడు,
రాముడు ఎరుగుపరుగునవచ్చిరి. వినతిండ్ల గాంచినంతినే వారత్తు
తానామున నెగిరి వినాయకుని తొడిపై గూర్చుండిరి. ఇదియు
తయు గాంచినంత నానూతన పరిచారకుని సందేహము తీరిపోయినది.
వాడు వివక్షపై యెట్లునెను. “అనామక బాబుగారూ ! కావీలా

గటాని! సారోతమ్మగారు పిలుస్తూండాను.”

కాని వినాయకుని కిచ్చోటు పెడిచి పోవుటచూత మంతవ్రోక వ్రముగ దోచ లేదు. అందు లన కాఫీ యచ్చటికి తీసికొని రమ్మని యానవీనవలిచారుకుని లో కింపి, అన్నకొడుకు, స్వహితేదీసి కాగి లించి, మద్దగొని, కళలవార్తల కరసి మహానందభరితుఁ డయ్యెను. అనంతరము రె డుగంటలకు భోజన మయ్యెను. భోజన మైనదితడ వుగ నాయక రావు మరల నాగడ్డి వేళించి యాహ్నికబల్లపై నాసీ నుఁ డయ్యెను

సాయంకలము నదాళివుఁడు వినాయకుని చెతకుఁ బిలిచి యిట్లనెను. “ఒరేదీనూ! నీ విచట స్థూలకఁ గూరుచున్న స్థూరా! నీవు వచ్చినవఱ కే యుఁ డ్రయత్నము చేయవక్కఱ లేదా!”

సోదరు లుక లాలించిపత విఁాయకరా వాలోచనానమువ్రము పెడె అన్ను వసెను దీసికొని పోవుట కై తాటకు వచ్చిన గతి వాతఁడు మఱి యుడ లేదు కాని, అందులకై తానేమి చేయ నలయునో గూతఁకి దోచ డయ్యెను. సదాశివరావు తనతల్లిసామర్థ్యముఁ క్కఱి నెఱి యుండెను. వినాయకుని పెలన నేమియు సాఁకాలని కాదని కలఁచి, తానే యేదియో మార్గ మూహించుట కుంగి క నిశ్చయించెను వినాయకుడు మిన్నకుంటు చూచి యాత డిట్లనెను. “దీనూ! నీ విష్ణు డిట్లు చేయుము నూమామగాఁకడ కరిగి, యాయవతో మావదినను తీసికొని వచ్చుకై మాకుమృత నిన్న వంపినది. జగన్నాథుని రాముని విష కమై యామి మిక్కిలి ఎరితపించు చున్నది, గనుక లేవటి దినము వీరిని ఎంపుటకుఁ దగినయేర్పాటు చేయఁ”దని చెప్పుము.

వినాయకుఁ డేమియుఁ బలుకక కొంతవఱ వ్రట్లు దై ముండి, అనంతరము తల గోకికొనుచు “అన్నా! మీమామగారియెదుట నీ

గుట, యాశునతో మాట్లాడుటమాత్రము నావల్ల కాదు బాబూ” అని నుడివెను.

తుడుకు గత్యంతర మేమియుఁ గానక, తానే యావిషయమును మామగారి కెఱిగింప నెత్తయించి, సదాశివుఁడు వినాయకుని వెంటబడికొని రామచంద్రునిగది కరుదెంచెను. రామచంద్రుఁడు తంతులు గాక తదితరు లెవరు నాగదికందు గూర్చుండరు. ఈసమయమున నా తండు శివసంహిత పారాయణానిమగ్నుడై యుండెను. అట్లుడు లోనికి వచ్చుటఁ గాంచి రామచంద్రుఁడు తంతులు వానిని గూర్చుండ మనియెను. సదాశివుఁడొకవైపున గూర్చుండెను. పాత్రయక రావు లోనికిరిగి, వినయభక్తుల రామచంద్రునికి సాష్టాంగదండఁ గ్రామ మాచరించి, కిదలక మెదలక యొకవైపున నిలువఁ బడెను. వాని గాంచి ఈతఁ డెప్పు డిది రామచంద్రుఁడు బామాత నడిగెను.

సదాశివుఁ డిట్లనెను. “ఇతఁడు నాతమ్ముడు. జగన్నాథము, రాముఁడు దగ్గఱ లేకుండున మాతల్లి యెంతోపరితపించుచు వాని దీసికొని వచ్చుటకై వీరి కిటకుఁ దిరిగి. మీయాజ్ఞ తుద్యోగేని రేపే ప్రయాణ మయ్యెదము.”

‘హు’ అని ధ్వని చేసి రామచంద్రుడు కొంతవడి యూరకుండి గంభీరస్వరమున నిట్లయెను. “ఈవిషయము నాతోఁ జెప్పిన ప్రయోజన మేమి? మాధవరావును కనుగొనము. నే చిరుడు సంసారభారము వానిపై నుంచి యుంటిని. వ్యవసంగపరిత్యాగి నా కీగౌరవ యంతయు నెందులకు?”

సదాశివుఁ డింక మఱుమాటాడక వినాయకుని వెంట గైకొని మాధవరావుతోఁజ్చై దివాన్ బానాకుఁ జనియెను.

౧౩

సదాశివుడు : నాన్ భానా కరుడెంచెను. మాధవరా : గోపనిఁ జూచుకొను నుండెను. సదాశివుని వెంట వచ్చినవినాయకుని చూచి విస్మయించి డై “ఏమి విగ్రహమురా వచ్చి యెంతసేపై నది?” అని ప్రశ్నచేసెను.

వినాయకుడు : వినయము గడు నిట్లనెను. “ఈనామము రెండు జాతులు కు.”

“మంచిది! అది తే మియమున్నకూడి దీసికొని రాలే దేమి.”

“రాలేకు. ఆమె యింటవద్దనే యున్నది”

“ఆమెకుమాత్ర మింటగ నింటను కుశ్రమ యేం కలుగఁజేసి తిరి వెంట తీసికొని వచ్చి మా గాగుగ నుండెడిదే!”

“మాధవరావు తనవిషయమున, జూపిన యంతటియాత్మీయుభావము క వివరములుగా లోగోన మిగుఁ సంతుష్టఁ డయ్యెను. కాని సదాశివుఁ డిది గాత్ర ముగులకు వ్యతిరక్తముగ నుండెను. మాధవరావు ప్రతివాక్యమున నీకిం జాహితమువలె హృదయమునఁ దగిలెను. అప్పట్లు మాత్రమాతఁ డూరకుండఁజాలక యచుకొనియుండు “మౌనవిషయము మియింట నుండుటకు వచ్చినవాడు కాదు. మీదెల్లెని దీసికొని పోవుటకై వచ్చిరాఁడు.” అని నుడిచిను

“నిజకాలమున సదాశివునకుఁ గోపము వచ్చెనని మాధవరావు గ్రహించి అప్పుడు “నే నేమియు నట్టియభిప్రాయము” వనలే” డని పలికెను.

సదాశివు డిట్లనెను. “నరే పోనిమ్ము నాకట్లు పోగినది. సోయే కాని మీదెల్లెని సంపదవిషయమున నేను నెఱపు?”

మాధవరావు గంభీరముగ ట్లనెను. “సభ్యులు నీవు తీసికొని పోవుచుండ మీ మధ్యచెప్పగమా! కాని యొకవిషయముమాత్ర

మాలోదింపఁ దగినది. మీ కిప్పుడు సంపాదన మేమియు లేదు. సంపాదకమార్పెద్దది. రాబడి తక్కువైనను కర్పు తగ్గుటకు వీలు లేదు గదా! అట్లుగుట క్రమముగ ఋణముకూడఁ జేయువలసి వచ్చును. దానికతన నున్న కొంపనోడకూడ వ్రావును. ఏమి, నేచెప్పునది నిజ మానా కాదా?”

“అది యంతయు కళ్ళయమే కాని మాయమ్మ మిక్కిలిక్రమ పడుచున్నది. పిల్లలధ్యానమువలన నామె మిగులయలమట బొందు చున్నది. ఆన్న పానీయములుకూడ విసర్జించినది. మే మామెకుఁబ టెట్లురాడ గలము!”

“ఎంతైన నీభార్య గఱాయది? మీరు దానిని హింసించకున్నచో నిట్లు తటస్థించి యుండదుగదా! మీరు కొంచెమునయమునదానిని తెలియచెప్పినచో నది నచూధానవడియే యుండును.”

నవాకిప్పుడు పెద్దతడవు నిగుత్తగుడ్డ యుండెను. మనస్సులో నతఁ డేమో యోచించు చుండెను. అట్లే విచారించుచుఁ దనలో నేదో ప్రతిజ్ఞకూడ చేసికొనియెను. ఆనంతర మొక పెద్దకట్టూర్పు విడిచి మాధవరావుతో నిట్లనెను “ఓను మీరు చెప్పిన దంతయు నిజమే. రేపే నే నుద్యోగముకొఱకు బొంబాయి కరిగెదను. ఎప్పు డుద్యోగము లభించునో యప్పుడే మరల మీ కందఱకు మొగము చూపెదను.

మాధవరా మించుకొనివచ్చుటనను. ఉద్యోగముకొఱకు మీరేమి యు బొంబాయికిఁ జవ నావశ్యకము లేదు. దానియేర్పాటు నేను ముందే చేసి యుంటిని. ఇప్పుడు మేము చేయుకంట్రాక్టుపని చాల వృద్ధిగ నున్నది. నే నొంటరిగ వది యంతయుఁ జూచుటఁ జాలకష్టముగ నున్నది. రేపటినుండి మీరుకూడ నాతో వచ్చి పని నేర్చుకొనుడు. కంట్రాక్టుపనియందు నాలంగుడబ్బులు దొలుకుట శేమియు

నశ్యంతరము లేదు. మీరు చక్కగా పని నెఱవేర్చుచున్నచో నేను మిమ్ము భాగస్థునిగ నేర్పజుచును. ఏమి! బాగున్నదా?”

మోహమున మైనవిషయము! పదాశిపు దీమోహపాశమున బద్ధుడయ్యెను. వాని కజచేతి స్వర్గము గానవచ్చు చుండెను. చంచల యగు యిక్ష్మియొక్క మోహినిశీక్తి శైవ్యుడు పశ్యుడు గాకుండును! ఇంతవఱకు పదాశిపునకు మూఢవరాపునడ గలవైషమ్య మంతయు మూములో మటుమాయమై నది. మూఢవరాపువంటి హితైషి తన కీజగమున మఱియొకడు లేడని యాతడు దలచెను. “ఇంతకాలమున కిప్పుడు నాయనిష్పగహములు తొలగి పోయినవి. నిజముగ నీదినమునుండియు మాచుర్దినములు గలింపినవి” అను కొనుచు నాతడు తనప్రతిజ్ఞనుకూడ మరచెను. మూఢవరాపు వదిలించువృత్తన నన్నియు స్థిరపఱచుకొనియెను.

వినాయకరావునకు తొలుదొల్లనిపంభాషణ మంతయు జక్కగా దెలియ లేదు. కాని యేదోనడుమనడుమ కొంతకొంత తెలియ వచ్చెను. సోదరున కుద్యోగము దొరకిన దని విని యెంతయునంత సింపెను. అటులనే పదిదెగారు తనతో నింటికి వచ్చుట లేదని విని మిగులవిషాద మొందెను. పదాశిపుడు తమ్ముని నొక్కడకు దీసికొనిపోయి యిట్లు నెను “వింటివిగదా వినూ, ఇన్నిదినములనుండియు మనము పడుచున్నపను వ్రతకర్మములు సంతమందు నుయోగము లభించినది నీవేయివుడు విని యుంటివిగదా రేపటినుండియు నేనె మూఢవరాపువంటి పని మాచుటకు వెళ్ళవలె నని. అమ్మకు నీవకల వృత్తాంతమును నీవు చక్కగా దెలియ తెప్పము. మఱియు నిందు వలన ప్రస్తుతము మనకు గలిగడిలాభములకూడ నామకు దెలియబరువును!”

సదాశివునిపలుకులు వినియకున నీవియు సంతోషదాయకములు కావయ్యెను. అతఁ డిట్లనెను “అన్నా! నీకుద్యోగము దొరకినదిగాన నీవిట సంతోషముగ నుండవచ్చును. కాని వదినె కిట నేమియు నుద్యోగము లేకు గదా! మఱియూమి యింటికి వచ్చుట “నీవి యభ్యంతరము!”

“ఇదిగో నూడు వినూ! సంసారము గడపుట మనకు మిక్కిలి గవ్వముగ నున్నది. కర్మ జూడఁబోవ మిగులసాధికముగ నున్నది. మీ వదినెకూడ నిచ్చట నుండినచో గొంతభర్తు తగ్గును. ముఖ్యముగ నే నిందుకొఱకు చెప్పచుంటిని. ఆమె యిచ్చట నుండుటయే మంచిది.”

సోదరుని నుమపు లాలించి వినయకుఁడు పరిశ్రమపూరిత కొంత వడి కిట్లనెను. “అవునవును. ఇదియే బాగుగా నున్నది. తెల్లవారు జామున నేనింటి కీగి, అమ్మ కీసమాచార మెల్ల నెఱిగింది సమాధానపరచెదను.”

మఱునాఁ డరుణోదయమున లేచి వినయక రావు తనయూరికిఁ బయన మై నడచెను. అచ్చట సదాశివరావు మాధవరావుతోఁగఁ బ్రాక్టవనిలోఁ బ్రవేశించెను.

౧౪

సంసారమున నుభయభిముఖములమును సరియు పెంతయు దొర్లఁగము. నుభోత్పత్తి, దేనివలన నగుచో, దుఃఖోత్పత్తి నీనివలన నగుచో యూహించుట సాధారణమానవబుద్ధి కొక్కొక్కసమ నుమునం దసాధ్యము. మన మేవిషయము నుభయమునకు మూల మని తలంతుమో యూహింపయే మన మసారదుఃఖసముదమున మునుంగుటకుఁ గారణభూత మగును. అవిధముననే యెఱుఁగిది మనము దుఃఖపర్వత మని

తలంది శత్రుత్వంచే దుఃఖిలభి మునిగియుందునూ మదియే
యెకామికనుయమున మనల ననంతసుఖవారిభిని దేలిచును.

సోదరుఁ డెఱిగించిన సంశోషవార్తఁ గొని వినాయకుఁడు తన
గృహనానకు వచ్చు చుండెను. ఈవార్త విని తమతల్లి పరమానంద
భరిత యగు నని నంతసిండు చుండెను. కారణమేమన “ఇంత
వఱకు లా నుచుభయించుచున్న దర్పిదశకే తొలగి, సుయోగము నం
ప్రాప్తము” నని సోదరుఁడు వచించి ముండెనుగదా! సోదరుని
యీవాక్యములు వినాయక ని వ్రాతయనిహారణన బ్రతిధ్వనిండు
చుండెను.

వినాయకుఁడు నిశ్చితుడై వడివడి నిల్లు చేరెను. వాకిట నరుగు
మీదనే కాక ననిదర్శనమయ్యెను. కొనురుని జూడగనే రాధ
“పార్వతి యోగదూరమన నున్నది” అని మిగుల నాత్రము
తోఁ బ్రశ్నించెను.

“ప్రస్తుతము వదిన వచ్చుటలేదు.” అని యతఁడు చెప్పగా రాధ
రయంగా నిల్లెనను. “ఏమి కా నాయనా! దానిపుట్టినింట నందఱు
సుఖము నున్నారగుదా?”

“అదలు సుఖముగ నున్నారు. అందుకు సీతేయిము సంకయింప
నక్కఱలేదు. అన్నయ్య కవట నుక్కోగము కుదిరినది. మాధవ
రావు తనకంట్రాక్టుపనియం దాతనికి ఖాగ మిచ్చెను. అందువలన
నన్నయ్య ప్రస్తుతము వదినను బంపలేదు.”

“ఇప్పుడు సీయన్న యత్నవారింబమకుడుచుచుఁ గూర్చుండెనా?”

“లేదన్నా వానికి నిజముగనే యుక్కోగము దొరికినది.”

“మననవాశ్రుకు నొకరి దొరకినవా! దేవుఁడు సీనోట పంచ
దారఁ బోయుఁగాక. కాని, ఓరీ పార్వతియివట కెందుకు రాగూడదు?”

“అన్న యిట్లుచెప్పెను. ఇప్పటికీ మనకు కర్చెక్కువగ నున్నది.

పైగానామెనుకూడ నిక్కడకుబంపినట్లయిన మఱియు నెక్కువకును.”

వినాయకుని నోటినుండి యీవలుకులు వెలువడ రాధ యత్యంత సంపత్తయయ్యెను. కొమరుని నోటనుండి కర్పేక్కవ యను మాట రా నామె కెంతయో తప్పుగాఁ దోఁచెను. సంకాపభరమున నామె యిట్లునెను. “చచ్చినవాఁడా! నీతెలివి మందా! నీ కెక్కువ తెలివి తేట లెక్కడనుండివచ్చును! నీయన్నకు నాకరి దొరికినదిగదా! కర్పేక్కవ నేయేడు పెండులకు? నీ నేమి పాలు పెరుగు బోసికొని జాట్టుచుంటివా? ఏదైన మంచివస్తువు చేసినచో మీ మొగముననే పెట్టుచుంటివి గదా! పిఱుగు వంటి యిట్టి సమాచారము దీసికొని వచ్చి సత్తువమాధానపెట్ట దలఁచితివా? మందిది, బోసి. మీసా త్తులో నింతటినుండి సిఱుగుగా నే నొకపూదికపుల్లయైన ముట్టను ఇవ్వడే నేను కాళికి లేదిపోయెదను ఇచ్చటనుండి యెముకలు విరు గునట్లు యీ పాడుచాకిరీ చేసి చచ్చుటెండులకు? పుణ్యమా పురుషార్థమా!”

ముకునలి యిట్లునుడుండగనే యామె దుఃఖమున కంత్యస్వరూపిణి యగుకన్నెరు కాల్యమై పారసాగెను. చీరచెఱుగుతో కనులు దుడిదికొనుచు నామె లోని కరిగెను. వినాయకుఁడు నిర్ఘాంతఁడై పోయెను. “ఇప్పుడు మాయమృ నుడివిన యాయాలోచన నా కప్పు డల తోఁచదయ్యెను. ఈవత్సరావభావ మాతఁడు మరకు నన్నను నాతనికి మరపు రాదయ్యెను.” ఇదిగాక, ఈమాకస్మిక సుఖదుఃఖ పరివర్తన మెట్లుకలిగినో యాతని కిసుమంతయుఁ దెలియరాదయ్యె ను. పాప మారతఁ డభారమునఁ బడియెను.

౧౫

అదినముచుండియు దీక్షితుని గృహముఁ రాధకోదనముఁ దప్ప మఠే
వియు వినరాకుండెను. సాయంపమయ మనక, ప్రాతఃకాల మనక,
రాత్రి యనక, పవలనక, రాధకోదనధ్వని యెడలెకక విన్ను
మొట్టుచుండెను. నిజ మాలోచించినచో నిదివరకుఁ బెద్ద కొమరుని
యొక్కయుఁ గోడలియొక్కయు నాచరిణమువలన ప్రాసము జనించి
నప్పుడిది రాధమిగుల కౌశలమున గృహకృత్యముల నిర్వర్తించు
చుండెడిది. ఇప్పుడుమాత్ర మామెకు సంసారమునందు మనసు
జొరుటలేదు. ఆమె మిగులవిరక్తయై పిచ్చిచానివలె దినమంతయు నేళ్చు
చుండును. గృహకృత్యములయెడ సంతృప్తావము కలిగినందున
నిల్లంతయు చీపిరిబాపిరిగ నుండెను. ఆమెకొన్నిదినము లొక్కపూట
మాత్రము న్యయంపాశ మొనర్చుచుండెను. అదియు నొక్కవినా
యకునికొఱకే. తరువాత నప్పుడప్పుడు దిన మంతయుఁ గూడ పంటక
మునై తగవులు జగుగుచుండెను మనసు వచ్చినచో రాధ గరిటె
కొక్కమారు సంభావన జేయుచుండెడిది లేనిచో వదియునులేదు.
ఆవృద్ధురాలి నున సిప్పు డివట లేదు.

ఈసంసారమునం దెట్టికాధల వైన నోర్చుకొనవచ్చును, ఎట్టి
యాతసల వైన భరింపవచ్చును, గాని కడుపుమంటమాత్రము
నహింపరానిది. ఈయాతనముందు రోగము, శోకము, మఱి యెట్టి
కష్టము లైననుతుప్పములు. పుత్రశోకమున బరితపించు తల్లికూడ
నుదరపోషణయం దక్రథవహించుట లేదు. నిశ్చయముగ దరిద్ర మన
సంత యాతనామయ మైనది. దరిద్రుఁ డైనవా డెంతటి దైర్యవంతుఁ
డైనను నొక్కొక్కప్పు డవమానమును, వదైర్యమును, బొంకకతపును,
మహాజ్ఞాని యైనను, నెవ్వరు వానిజ్ఞానము నాదరించుటలేదు.
విద్యానుఁ డైనను, నెవ్వరు వానివిద్యత్రువు నన్మానించుట లేదు.

ఈగమున నన్నానము, జ్ఞానము, బుద్ధి యనునవి లక్ష్మీదేవికి భృత్యవముదాయమై యామె ననువెంటనే వర్తిండుచు గూను అట్లగుట లక్ష్మీ యవశ్యవయు, నామెయక్కయగు పెద్దయ వర్తనమున, నగుటతోడనే నివి యన్నియు నొక్క పరి యోగి 'వును. ఎచ్చట ధనముండునో యచ్చటనే నన్నానము, అచ్చటనే విద్యార్థు, అచ్చటనే గౌరవము.

దీక్షితుని గృహముపై పెద్దమ్మోచాడప్పి యక్కోశ్తగముగా నధికము చుండెడి అవ్వధముననే వారి కాగ్రామమున కలనన్నానములు కూడ క్రమక్రమముగ నష్టమగుచు డెను. ఇంటి నందు వేళకు దీపము వెలిగింపఁ దులిశీదు. ఎల్ల చీర కాదుటలేదు. గృహమున నలుగుడు పక్షులు లేదు. కలాపియు జల్లుబదుటలేదు. శుభకార్యములు, హాళిమహావనములు నాయుంటి' దూరములయ్యెను. ఎక్కడ జూనిన ఎక్కడ నమంగళగిచ్చము మిగిలదు డెను. ఆగృహము దరికి దేవత కాబట్టె మాయ రుగ్మ మిగులజాలి గొలుపు చుండెను. ఇప్పు డాదీక్షితునిగృహము శృణానమువలె భయదాయకమై గన్పట్టుచుండెను. గాధకోప మెంతవృద్ధి జుగుచుండెనో యామెపుత్రనే హ మంత 'ప్రమగు చుండెను. ఇన్ని రాధ కోప వివశయై యుదేకమున నొక్కొక్కప్పుడు పుత్రులను మిగుల దిట్టుచుండినను వివాయకునకు మాత్రమే హామభయమునను తిత్కాల మత్యంతముఖగాయక మై గన్పట్టుచుండెడిది. అయ్యది యిప్పు డదృశ్యమైపోయెను తుడలేని గున్నహదరిదయాతనయు, తల్లికర్కరవాక్యములును వివాయకుని వంటిజడుని సైతము స్థిగుని చేసి వైచెను.

ఒక్కదినంబున తల్లి నావావిధము లగుతీరస్కరవాక్యములు పలుకుట హాస వివాయకుఁ డెప్పుడు గూర్చుండి యుండెను. ఇంతకు బూర్వము తల్లి యెన్ని తీరస్కరవాక్యము లాడి, యెంతకోపపడి

నను వినాయకుఁ డిట్లు రోదన మొనర్చుచు గూర్చుండ లేడు. వినాయకుని యారోదనము వలన రాధమనను సీరయ్యెను. ఆమెహృదయమున మగల బుత్రున్నవాము పొంగి పొరలి వచ్చెను. ఆమెయి పుట్టిన స్వస్థముగ నూరకుండజాలకపోయెను. అమాయకుఁడను మంగళాద్రియు నగుతనకొమరునివడవడి స్మరణకు రానామెయు వానితో పాటేడువ సాగెను. ఆదినమున నామాతాభ్రతులు మిక్కుటముగ రోదన మొనర్చిరి ఆరోదనము వలన నాయుధయులకు నత్యంతసుఖము కలిగెను చాలసేపటికి వారిరోదనము నహస్తి నొండెను. ఒక యశ్రుజలంబు నొకరు చుడిచిపొంగిరి. ఆరోద నానంతర మిరువురిమనములు వ్రపులము లయ్యెను. కొమరునివలె తల్లియు మిగుల విస్మితయయ్యెను. కారణ మేమన ఆమె యాయు స్సంతయు రోదనముతోడనే గడచిపోయెను. అట్లయ్యును నేడ్చు వలన నింతటి సుఖ మామె కింతవఱ కెప్పుడును కలుగలేదు. వినాయకునిసంగతి చెప్ప నక్కఱయే లేదు. అతఁడు ప్రపుల్లవదనుడై “అమ్మా!” యనెను.

ఆచార్య! “అమ్మా” అనుకల్ప మంతమధురము, స్వర్గవాణియే రాధచెవియందు కట్టించినట్లయ్యెను. ప్రేమాలోకమున కొమరుని చుబుకము వుణికి యామె “నాయనా యే మనియెదవు!” అని యడిగెను.

“అమ్మా! ఏమిచేసిన నీకు సౌఖ్యము కల్గును? చెప్పవా?”

రాధహృదయ మిప్పు డానందమున గంతులు వైచుచుండెను. వినాయకునినోటినుండి యిట్టిమాట వెలువడునను నాశ యామె తలవ లేదు. అనందమున నామె యధీర యై పుత్రునివక్షకుఁ బ్రత్యుత్తరమునూడ సీమజాల దయ్యెను. ఆమె తనలో చాని ట్లచుకొని యెను. “నాసౌఖ్యమున కిప్పు డింతిమి కొడువరా తండ్రీ!”

వినాయకుడు తురల నిట్లనియెను “అమ్మా! ఎల్లావచ్చిన నీకు - ముఖమో నా కెఱిగింపవా?”

తల్లిసేత్రము భానందాశ్రమలతో నిండిపోయెను. అమె కన్నులు దూఱిపోఁ “బాబా! నాలక్కిని దీసికొనిరా! అది యిచ్చటికి వచ్చినతో నాకెంకో సౌఖ్యము కలుగును.” అని చెప్పెను.

కొంతతడవు వినాయకరావు స్తబ్ధుడై యుండెను అనంతర మే మియో, యోజించుచు గదిలోని కరిగెను కొలఁసేపటికి తలచాగా ధరించి, భుజముపై ప్రాతయత్తరీయము వైచిగొని గది వెడలివచ్చి తల్లిపాదములకు వమస్కరించెను. రాధ విస్మిత యై తనయుని మోము మక దృష్టి నిగుడించి “ఏమీ! నాశిశ్రు యొక్కదికీరా ప్రయాణము!” అని ప్రశ్నచేసెను.

వినాయకుడు ప్రపుల్లవృద్ధయుడై “వల్లీ నీకోడలిని దీసికొని వచ్చెదను.” అని బదులు చెప్పెను.

రాధ నివ్వరపడి “ఏమి! వీడు నామనఁపటివినాయకుడేనా? ఇదివ్వచ్చుము కాదుగాదా? యనుకొనెను.

౧౯

త్రావణమాసము: మూర్ధమున కిరుప్రక్కల నున్న పచ్చనిపైగుల య పూర్వశోభ వర్ణనాతీత మై యుండెను. సృష్టిదేవత తనవృష్టభాగమున నాకుపచ్చనిరంగు తాలువ ధరించినదా యను నటు రెండుఁ జూచినను పచ్చనిపైగులే దృష్టోచర మగుచుండెను. అశిదూరము వ్యాపించి యున్న నానాభిధ మహోన్నతవృక్షము లాకాలువ కంటువలె భాసిల్లుచుండెను. అహహ! సువర్ణమయ మగు సీభరతభూమి యంధ్యునిగ యిట్టిగడ్డతోమకమును, చిత్తతాపహరకమును, ప్రీతిప్రదనును నగుచునో తురస్కృష్టసౌందర్యము. తుఱెచ్చటవైన గానవచ్చునా! ఈసౌందర్యము. మనకు గేవళనేత్రాశ్రయ మొనర్చుటయే

కాదు, వ్యాధియంతరమున మనస్సునకు భావములయొక్కయు, మహాత్మాత్మకములయొక్కయు వీరాలోచన మొనర్చి, మనజీవనశక్తిని గూడ పుద్ధిపఱచుచున్నది.

ఇట్టినుందరప్రదేశమున నడచుచు శ్వేతరగ్వహమునకు బయన మొనర్చుచున్న వినాయక రావు సాయంత్రము సుహృదులుగూడగంటల కాయూరు చేరెను. ప్రవ్రథమమున నత్తవారింటి కేగక యాతఁడు బాకారున నొక్కగుకాణముఁ జొచ్చి, నిశ్శబ్దముగ నొకవంక నిలువఁబడియెను. దుకాణదారు నరుకు లమ్మకొన నందడినిబడి యున్నందున చాలనేపటివఱ కాయనివృత్తి వినాయకునివంక కరుగ దయ్యెను. వినాయకాఁడును వాని నేమియుఁ బలుకరింప లేదు. ఇందుక నేపటి కొనువారి నందడి యడఁగినందున దుకాణదారునివృత్తి వినాయకునివంకకు దిరిగెను. అంత నాతఁడు చకితుఁడై “ఏమో ఎవగు వినాయక రావుగారా! ఎప్పుడు వచ్చెతిరి! అని కుకలప్రశ్నము చేసెను.

వినాయకఁడు మెల్లగ “ఇప్పుడే వచ్చితి” ననెను.

“కూర్చుండుఁడు వచ్చినందుకు కొంతము కూర్చుని చిలుముద మైన బీచి వలదా?” అని చెప్పిదుకాణదారు తనదాపున నున్న కుట్టవావంక జూచెను.

కుట్టవానిపేగు బాలకృష్ణుఁడు. బాలకృష్ణునివయసు ముహూరుపది పండ్రెఁడువత్సరములండును ఈతఁడు మిగులసత్సహకారి యెవ్వన పరి చేయుటయందు మిగులచురు నైనవాఁడు. ఎట్టిప్రశ్నమునైన తడవుకొనక పెంటనే ప్రత్యుత్తర మియ్య గలఁడు. తలిదండ్రులు మిగులబీదవా రగుటచే నితఁడు మేనమామదుకాణము పై నుండెను. మేనమామవలకు లాలించినంత తైత్తిరకృష్ణుఁడు ఎప్పుడైనను, చిలుము తయారు చేసెను. దుకాణదారు

“అయితే నేనుండీ! మీరింతవఱకు మీయత్నవారింటికి వెళ్ళి వస్తున్నాను!” అని పలికెను.

“లేదు నే నీదే వచ్చుట.”

దుకాణదారు వినాయకుని యూరివాడే. ఆక్కడ జరుగుటలు లేనందున నేటి శనివారినంతవత్సరములకిందట నిటకు వచ్చి దుకాణము తెట్టియుండెను. చాలకాలముక్రిందట వినాయకుని జూదీ యొడటచే నాతడు మిగులనత్కంతలోఁ దనగ్రామవార్తల విచారించుకొని యున్నాడు. ఇంతలో వినాయకునియత్నవారింట నుండునొకపరిచారకుడు మిత్రముగా వచ్చి యాదుకాణమునకు వచ్చెను. ఆపరిచారకుడు వినాయకుని జూదీ గురించి విచారించి చెప్పెను. నిజమే, ఎట్లుగూర్చివెళ్ళకుండు! మిగులమాసి చినిగిపోయినయంగవస్త్రమును శిథిలమైన తాలికోడు నచ్చటచ్చట చినిగిపోవలెనొక్కాయము, దుమ్ముతో నిండినకాలుసేతులును మొగమును విచారించవలచా! ఇట్టిశోచనీయస్థితియందున్నవినాయకుని జూదీ తనయజమానుడైన శ్రీమంతునానానాపాపముచేయుటగారి యల్లుడని యాపరిచారకుఁ డెట్లు గుర్తింపఁ గలడు! దుకాణదారు పరిచారకుని యాస్థి గాంచి నెడలి పోవుచున్నవాని శేకనైచిసప్తచు “ఏమిరాభీమా! మీరిగుర్తింపరా! ఈతఁ డెవరు!” అని యడిగెను.

భీముడు చాలసేపు వినాయకుఁడవంక దృష్టి సారించి జూడెను అనింతర మిందుకవిస్మయముడై “ఏమి! మాపాపముగారి అల్లుడయ్యరాదూ!” అనెను.

“ఇప్పటికైన పరిగఁ జెలిసికొనలేక పోతివా!” అని దుకాణదారు సప్తచు ననియెను.

భీముడు శ్రీమంతుని మిగులవినయమున వినాయకునకు “రాఁరాం” చేసి “ఇతఁడయితే మామా! ఎప్పుడు వచ్చారు! ఈడ కూతురొకరెందుకు!” అని యడిగెను.

వినాయకుడు మాటలాడక ముందే యంగడివా డిట్లనెను. “అతఁ డిప్పుడు నీముందేకదా యిటకు వచ్చినది. నీవునడు. ఇప్పుడే మీయింటికి వచ్చెను.”

ఈవలకు లేమియు తెలి తెట్టక యావరిచారకుడు మరల వినా యకునితో నిట్లనెను “ఇనాయక బాబూ! నడవండి. మాటల మోర్తికి మీరంటే మాపాసం మీ రొచ్చిరచమాచారం యింటే సత్తెం గా చెప్తాను బలేవంతోచిత్తు ది. మీరింకా జాగుచెయ్యటం ఎందు కు ? యేగిరం నడండి—”

ఇంతలో బాలకృష్ణుడు చిలిమిలో యెట్టగఁ గాలిన కొబ్బరిత్రాడు వైచి యాదుడు మిగులగడవిడగా నటకు వచ్చెను. అతఁ డీభీముని తొందరపాటతయి గ్రహించెను. తా నంతక్రమవడి సిద్ధమయి తెచ్చిన చిలుము పీల్చుకుండగనే వినాయకుడు పోవ నుండుట గాంచి వాని మనసెంతో యారాటము బొందెను. వాడెంత మాత్రము నహింసక భీమునిమీదికి జరి యిట్లనెను. “ఏమిరా! ఈతఁ యేమో గండ్రగోళము నేయచుంటివు! ఈతఁడు మీ యజమానునియెల్లుడని నే మందరము నెఱుఁగుదుము లే. మీయెల్లు డిక్కడ గూరుచున్న యెడల నెవరైన కొడికికొని తనియెడ రనియా యొక్కటే విధముగ నడునడు అలితొందర చెప్పెదవు! నీవుపోయి నీవనిచూచుతో, ఈతఁడు సావకాళముగా వచ్చును. వచ్చినందు కిచ్చట కొంచెము నేవు కూర్చుని గంజాయిదమ్ము పీల్చి కొంచెము మిశ్రాంతిపీసి కొని తరువాత నివ్వమెనచో వచ్చును, లేనిచో లేదు. తెలిసినచా! నీ వెందు కిట్టితని రారమ్ముని యాతక వేధించెదవు?”

“నీవు. బలే అసాధ్వుడివి! కూస్తాతాళు, నేనెల్లి కాబుగారితో యీదమాచార మంతా ఉండడుండట్టు మనివిచ్చేస్తా!” అని భీముడు రయమున నెడలిపోయెను.

' ఇచట వినాయకరావు తృప్తిగా దమ్ము పీల్చి పిదప కాలుసేతులు
 కడిగివారి కొంచెమునీడ దీర్చుకొనియెను. మరల నంగడివానికిని వి
 నాయకునకును లోకాళిరామాయణము ప్రారంభ మయ్యెను. ఇంతలో
 వినాయకునిమామ నానాసాహెబుగా రాయంగడి కరుడెందిరి.
 తిరునివెంట వెనుకటి నౌకరును ముటిపడివండ్రియగును మునుష్యులు
 నుండిరి. నానాగారిని గాంచివంత నాడుకాణమున గలవా రందరు
 విషయముతో లేచి నులువబడిరి. వినాయకుడు మామగారికి సాష్టాంగ
 నమస్కార మొనర్చెను మామగా రహాస్రేమతో నల్లుని శేవ
 నెత్తి యాశీర్వాద మొనర్చి నానావిధక కలవార, లరయుచు వినా
 యకుని వెంటగొని నిజమందిరమునకు జనుచుండెను అట్లు తను
 చుండ నాగ్రామస్థులు ముటిపిండలు త్రోవలో నానాగారిని గలిసి
 కొనిరి. అనమయమున వారిముఖ కమలము లానందమున వికసించి
 యుండెను. దేశాంతరమున కేగినయొకానొక నమీషబంధువును చాల
 కాలమునకు గాంచివచో మనసున నెట్టి యానందము కలుగునో
 యంతకు విందిన యానందము వినాయకుని యాగమనమువలన కేవల
 యొక్క దేశముఖుగారికే గాక యాతనివెంట నున్న వా రందరికిని
 గూడ కలిగెను. వినాయకుని మోముదమ్మి మాత్ర మేకారణముననో
 న్నూనమై యుండెను. పోలీసుధటులచే కట్టుబడి దీసుకొనిపోవుట
 యేవిధమున భయవిహ్వలదిక్తుడై కారాగృహప్రవేశ మొనర్చునో
 యంతకువిందినభయముతో వివాహము కల్పశురగృహమునఁ బ్రవేశిం
 చెను.

౧౭

వినాయకుని యాగమనమువలన గ్రామ మంతయు మిగుల గడబిడగ
 నుండెను. అందు విశేషముగ యువతీయువకుల విషయమున నడుగ
 నక్కఱయే లేదు. దేశముఖుడగు నానాసాహెబు గ్రామమున

ప్రముఖగృహస్థుడై యుండి యు సందరితోడను కలసి యెలది యుండి గౌరవ యందుచుండెను అతడు మిగుల నుదారవృత్తాభిరుచు, దయాత్మకరూపుడు. బీదసాదలకు జేతనైవసాయ మొనర్చు చుండును. వగమేశ్వరునిదయవలన నాతడు సంవత్సరము యుండెను ఇట్టిను సగృహస్థుడు' సంవత్సరము నైవసాయము హరి తుడు నన్నాన ముండుటయు చాక్షుర మేమి నానా శుభ నాకాలవృద్ధముగా సంపాదకునిష్టయు అందఱు కాలనియంజెంతయో శుభిమానము అటు లనే మాతవిప్రులై లక్ష్మీకూడ తనకేరీరలావణ్యముచేతను గణానం వగవలనను, అలౌకికవిషయవత్తిచేతను, చాత్యత్యముచేతను నెల్ల రకు సత్తిది శుభమయై యుండెను విదాయకుని మార్గమనమువలన నెల్లరు సంతుష్టా తరంగులై లక్ష్మీచారికలైల సంతోషమున కంతమేలేను. ఇం చాక్షురమేమి తరుణస్త్రిమ వ నానాగారి లోపలి గృహ మంతయు మిగులసందర్శిగ నుండెను అటునే వెనుపలి కచేరి చావడి శుభతయు తరుణులగుప్పుతో నిండి యుండెను ఈపును మున నానాగారియి బ్ధంతయు సంతోషసాగరమున మునిగి యుండెను. వర్షత్ర సంతోషాధిదేవత నాట్యము నేయు చుండెను గృహమంతయు పరిహాసప్రసంగములతో బ్రతిధ్వను చుండెను.

ఈహాస్యప్రసంగములవలన వినాయకునిప్రాముఖ్యము క్రిందుమీఁదగు చుండెను. ఈయువకు లందఱు దనచుట్టు నెండులకు మామగారో యెంతయోదించి నాతనికి దో చదయ్యెను వారంక రట్టుతన్ను పరిహసించు చుండ బ్రతిహాస్య మొనర్చుటకు గాని కుశల ప్రశ్నములను విచారించుటకు గాని వినాయకునికి దైర్యము చాల దయ్యెను. అతడు మహామునివలె స్తంభికుడై యుండెను "ఓహో! గొప్పగొప్పవారికో ప్రసంగము అందును ఏ రందఱు పట్టావాసులు. ఏరలతో బాగుగ మాటలాడనేర్చిని నది గాని తేనివత్తుమున

వరువు దక్కదు. నే నిప్పుడు మాటువలక కుంచిన చెరు వేయి!" ఇ
ట్లాలోదించి వినాయక రావు మానవ్రతస్వీకార మొనర్చెను. అల్లు
య్య వాతః దొకటిరెండుమాటులు మాటలాడఁ బ్రయత్నించెను.
కాని నోటనుండి శబ్దము వెలువడకూడ దని శపథముగదా! ఈశవ
థము వానికంఠముపైని కత్తివలె నున్నదే! వినాయకునిమానము
వలన వా రందఱు నిరుత్సాహులై పెల్లపెల్లన వారివాగ్దహముల
కరిగిరి. పోవునప్పుడు కొందఱ తాతఁడు గర్విష్టి యనియు, మఱి కొం
దఱు మూఁఘఁ డనియు, నెవరికిఁదోచినట్లు వా రనుకొన సాగిరి.

జనులకోలాహల మంతయు తగ్గగనే క్రిందుగాఁ నగుచున్న
వినాయకునిప్రాణములకు కొంచెముమున్నవ్రత గలిగి తా నిప్పుడు వ్రతం
త్రుఁ డైనట్లు తలఁచెను. కాని యాతని కీయవాతరము గడిచినదో
లేదో యింతలో లోపలికి రమ్మని పిలుపు వచ్చినది ఇప్పుడు చేయ
వలసిన దేమి? అతడు దీర్ఘలోచనమున ముఁగెను. వాని కే
మియుఁ దోఁడట లేదు. లోపలకుఁ బోవుట తప్ప గత్యంతరముగా
న్పించుట లేదు. కొంతతడవు తనలోఁ దా నేమి యాలోచించి,
వినాయకుఁడు దప్పనలేది వెనుకటి దుకాణదారుని కడకువచ్చెను.
వినాయకుఁ డంగడి వానికి గహస్యముగ వత్తెవారింటఁ జెరిగినసంగతి
వాద్యోపాంతముగ వివరించెను. మఱియు తానేయుద్దేశ్యమునవచ్చి
యుండెనో యెఱింగించి యాప్రజానమూవామునుండి తప్పించుకొన
నిప్పు దేదేని యుక్తిఁ జెల్పుచుని వానిని బ్రార్థించెను.

వినాయకుని సయవ్రతముననుకూలకృష్ణుఁడే మిగులకాతక
ముతో విను చుండెను. నడుచునే యాతఁ డిట్లనియెను. "అన్నా !
నన్ను నితోఁ దీసికొని పోయెనవా? అట్లుని పంక్తిలాభము నేను
కూడఁ రెండుదినము లనాయానముగా ననుభవించెదను. నేను నీవెంట
నున్నచో మఱి నీ వొక్కయొక్కరముక్కాడ బలుక నవసరము లేదు.

అన్నిటికీ నే నెట్లు పడిపడి ప్రత్యుత్తర మిస్తునో : వేళాచితవుగాక చెప్పుము, నన్ను వెంట, దోడుకొని పోయెదవా? చూచి ఇది నీయందొకటా? నుమా చెప్పు చుంటిని."

వినాయకునకు స్వర్గము వచ్చి యుండెనేనో బడిన ట్లుండెను. అతడు కాలకృష్ణుని తనతోఁ జూచు నుని దుకాణదారుని మిగుల వేడుకొని, తుద కాతనినమ్మితి పొందెను. కాళకృష్ణుడును వర మా నంద భరితుడై మాసివయంగవస్త్రమును విడిచి, పండుగదినముల యందు గట్టుకొనిట కై ప్రాణపదముగ దాచి యుంచినవీధిలోపలి యు అంగరఖా. బోపి, మున మిగులవియు ధరించినటుగా వినాయ కునితోఁ జూచుటచేతను, ఇరువురును వచ్చి కళిందావడి యందు గూర్చుండుట తదవుగా ఫలహారమునకు లెండు ఇంను వాలస్య కుండుటకు?" అని పరిచారకులు పిలిచిరి. వెంటనే వినాయకరావు లోపలి కేగుచుండెను. కాళకృష్ణుడు గూడ వా మెనుకనే జను చుండెను. లోపలఁ బ్రవేశింపఁ బోవుచుండ లక్ష్మీచెలిమికత్తె లొనర్చు చున్న మందహాసధ్వనులు వానిచెవుల బడియెను. తోడనే వినాయ కునకు నోటఁ దడియే శేకండ పోయెను. ఇప్పు డేమి చేపవలయును! అధ్వని విననచ్చిన యంతర్గతహము వైపునకు బోక చప్పున తిరిగి పోవుటయే యుత్తమమార్గ మనిదలంచి వినాయకరావు మఱియొక ప్రక్కకుఁ బోవుఁ చుండెను కాని వానిప్రయత్నము నివ్వల మ య్యెను. ఒకపరిచారిక ముంచునకు నచ్చి, అతడు తప్పించుకొనిపోవుటను చూచి, "అటుకాదు ఇటు యిటు దడుచేయుడు" అని వినాయకుని సవినయముగ విన్నవించి యాధ్వని వినవచ్చినగదిలోనికే యాతనిదోడుకొని పోయెను. బలియిచ్చుట కై గొనిపోవుగొట్టెపోతు వలె కఠిన్గాఁగ్రుండై వినాయక రావు వేటు లెఱపుఁ గావక యాగడిలోఁ బ్రవేశించెను. అగడి యందున్నయువతీమణుల కటాక్ష

చూచితే లాతని నొక్కుమచ్చి జట్టుకొయెను. ఆ య్యెవ్వరైన దృశ్యము లంగఱు నొక్కక్షణము నేత్రసంశ్లేషముల వరస్వర మనో భావముల పెల్లడించుకొనిరి. వినాయకుడు శలయెత్తి చూచు నప్పటికి విశాలకుగు నాయంతర్లహమున ననేక యువతీమణు లొక్కటిగ తేరియుండిరి. వారిందును నొక పెండిచెల్వరమున నానావిధఫలహారము లునిచియుండెను. తలవంచికొని వినాయకరావు పీట పై గూర్చుండెను. సహాయబామాత యగు బాలకృష్ణుడు కూడ నాతని ప్రక్కనున్న మఱియొక పీఠముపై విరాజిమానుడయ్యెను. వినాయకుని యాలంజ్ఞావ్యవహార మంతయుఁ జూచి యాయువకులెల్ల రొక్కవరి కుదుర్చుమందహాస మొనర్చి. కొంచెమునే పాయంతర్లహము నిశ్చయముగ నుండెను. ఆనారీమణుల వికసితముఖకమలములు నిస్తేజము లయ్యెను. ఇందఱు యువతీమణు లొక్కటిగఁజేరి యంతతడవు న్నల్లముగనుండి రెండులకొ! తుదకొక్కతె యాశాంతికి భంగ మొనర్చెను. ఆమె మందహాస మొనర్చుచు నిట్లనెను. “మాబావగా రీది పము ద్రోవతప్పి నచ్చినారని తోచుచున్నది.”

బావగారు నోరు తెఱచు పెట్టు! తల పై శైత్రవని శవధము గదా! వాస్తవముగ వాశిషివృణు నోరు తెఱచవలసిని యావ్యక్త లేడు. తనకు బదులుగ బాలకృష్ణునకు సర్వాధికారములును ముఖవ శ్రముద్వారా యొనంగి యుండెను. బాలకృష్ణు డిట్లని పెంటనే ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. “ఓవో! మేము త్రోవతప్పినచో నిచటి శిల్లు వచ్చియుండుము? మార్గమునరిగా నెఱిగియుండుటచేతనే యిచటికి రా గలిగితిమి.”

ఈప్రత్యుత్తరము వినినంత నాయువకుం . లెల్లరు నాబాలమూర్తి వంక జాతి సాగిరి. వినాయకునితో గూడ వచ్చినయీబాలకుడెవ్వ డో యెంత యోశుధిని వారికిఁ జెలియరా దయ్యెను. తుదకు తొలు

దొల్త ప్రశ్నించినతనకుఁ జింతరవారీమణులను తృప్తిపఱచుటకై యింఁచుకొనెద్యము చిక్కబట్టి “మాతాపగారికి నీ వెక్కడ కావరించితివి నాయనా!” అనెను.

బాలకృష్ణుడు సామాన్యుఁడా! ఆతఁడు నరళముగా, కొంచెము ప్రత్యుత్తర మీఁతుఁ డలచి, వినాతుకునివైచు వ్రేలుజూపి “ఈతఁడు మాయన్న” అని వత్తింది వల్లమున మిగిలిన ద్భవముక్క నెత్తి మిక్కిలియాతురతతో నోట వైచుకొనియెను. వానిపలుకులచే నా స్త్రీలకు మిగుల కౌశలము జనియించెను. నీసేపియై యున్నవారి మొగములు మరల మధురమంగహాసచంద్రికలతో వికసించెను.

బాలకృష్ణుఁ డొనగినప్రత్యుత్తరము వినినంత వినాతుకునియూ నందఱునకు పారమేలేదు- ఆతఁడు తనచువనున నబ్బాలకు నొక్కటే విధముగా పెచ్చుకొనుచుండెను. ఆతఁడు తనవెంట నుండుటచేతనే యాదినఱున తనపగువు దక్కినకని తలంచెను ఇందరువరణామి నులు తనచుట్టు నుండుట దూచి యాతఁడు ఫలహార మొనర్చుటకు సిగ్గుపడియెను. ఆస్త్రీలెల్ల వానిని మిక్కిలి పరిహాస మొనర్చుసాగిరి. వినాతుకునివాస్తవముపైకి లేచుటలేదు. వాఁకి ఫలహారము గిలహారము నేమియు దోఁచుటలేదు. ఎవ్వఁ డీబాధనుండి విముక్తి గల్గునాయని యాతఁడు యోజించు చుండెను. ఇదియంతయు గనిపెట్టి బాలకృష్ణుఁ డాస్త్రీల నుద్దేశించి యిట్లనెను. “ఇంతదూరము నడచివచ్చి నందున మీయన్న మిగుల నలసి యుండెను. కావున ముందు యధోచ్చముగ మమ్ము ఫలహార మొనర్చ నిచ్చి కొంచెము సేదఁ దీర్చుకొనినపిమ్మట మీ యిష్టము వచ్చి నట్లు హాస్యము చేయుఁడు.” ఏమండీ “వదిసే! ఇంకను కొంచెము ఉప్పావు తీసుకొనివచ్చినారు కా లేమి! మాయన్నకా ఉప్పావన మిగుల నిష్టము” —

అపడుచులనోధు కట్టబడియెను. బాలకృష్ణునివర్తనము వలనను

వేడికొలు వలనను అస్త్రీలెల్లరకు నహనము గగ్గెను. ఈవ్యవధిలో వివాహముఁ దలీత్యరితముగ ఫలాహార మొనర్చెను. బాలకృష్ణులపల్లె మున మాత్రమేమియు మిగులలేదు. ఇంకే మైననునమలటకున్నచోఁ బాగుగనుండు నని వాడు యోజించుచుండెను. కాని యింతలో వినాయకుఁడు లేదనందున విధిలేక ఎల్లెము ముందునుండి యాతఁడు గూడ లేవవలసి వచ్చెను. చేతులు గడిగి కొనినవీనవ తాంబూల చర్యము కొఱకువినాయకుఁడు ప్రక్కనున్నగదిలోఁ బ్రవేశించెను. బాలకృష్ణుడును వాని వెనువెంటనే జనియెను.

అదిగాంచి యా యువకులెల్లరు లోలో నవ్వికొనవొడఁగిరి. వారల కబ్బలకుని ప్రతివాక్కును ప్రతిచర్యయు మిగుల సంతోషకరముగ నుండెను.

తాంబూల చర్య కానంతరము మృదుశయ్య పై దిండునకాను కొని వివాహక రావు కూర్చుండెను. ఇంతలో హాస్యవిసోదోత్సృకలైన యువకులుకూడ మరల నచ్చటికి వచ్చి ప్రత్యక్ష మయిరి. ఆయువకులపరిహాసోత్పలనుండి తప్పిదుకొంటినిగదా యని సంతసించుచున్న వినాయకునకు వారిని గాంచి సంతోనే మరల ప్రాణములు క్రిందుమీఁడు కా సాగెను. గుండె దడదడ గొట్టుకొన సాగెను. మోము వెలవెల బారెను. ఇంతలో ననువమహావతి యగునొక బాలిక మఱజలస్వరమున వినయపూర్వకముగ వినాయకునితోఁ “బావ గారికి మేము జ్ఞాపక ముంటిమో!” యనెను.

బావగారికినోటికి తాళమే! బాలకృష్ణుఁడు కన్ను తెప్పలల్లార్చుచు వెంటనే ప్రత్యుత్తర మొనఁగెను “వా! జ్ఞాపక మే లేనిచో మే మిచటికెట్లువచ్చితిమి? మాయాగమనమే మజ్ఞాపకమును స్థిరపఱచుచున్నది కాదా! అయినను మీవంటివారి నొక్కసారి జూచినతరు

వాత విమ్ముమఱుట శక్యమగువా? నేనే మఱవజాలనైతిని. ఇక మాయన్న నూటఁ జెప్ప వలయునా!”

పాపమా బాలిక యాప్రత్యుత్తరము వలన మిగుల సిగ్గుపడి, తక్కిన యువతీజనము వెనుక కరిగి దాఁగిపోయెను. అంత మఱియొక యువతి యిండుక ధైర్య మవలంబించి “నీ కి కంత శోషణ మెందులకు నీవూరక కూర్చుండలేవా? నీతో నెవరును మాటలాడలేదు. తెలిసినదా?” యనెను.

బాలకృష్ణుఁడా యీవలుకులకు మిన్నకుండువాఁడ౯కాదు! ఆతఁడు గంభీరముగా “వదిలే! మీ రేమనియెదరు? నేను మాయన్న పంక్తి భోజనమునకు వచ్చితి ననుకొంటిరా? నశూరక కూర్చుండు మనుటకు?”

“మీయన్న గారు మూఁగవా రనుకొనిదను. ఆయన నేమి యడిగినను ప్రతిప్రశ్నకు నీవే ప్రత్యుత్తర మొనఁగద వేమి!”

“ఎందుకు మూఁగవాడైనాఁడు! నేను వెంటలేనా! నే నేప్రశ్నమునకుత్తర మొనఁగఁ జాలనో యాప్రశ్నమున కాతఁ డుత్తర మొనఁగును. తెలిసినదా! ఈకుంటిప్రశ్నములకు ప్రత్యుత్తర మొనఁగుట కాతఁడు గూడ కావలయునా!”

బాలకృష్ణుని యీమాటల కంతయు పకపక నవ్వుసాగిరి. కొంత తడవున కాశ్రీ మరల పట్లనెను. “వారేవా! నీవు మిగుల హుషానైన పిల్లవాఁడవు. ఏమింటి బావగారూ! ఈహుషా సోబల్ మీ కక్కడ దొరికినది?”

దీనిపైన బాలకృష్ణుఁడు హేళనగా “వదిలే! రాజులకు గజాశ్వము లెచ్చటదొరుకుచున్నవి!” అనెను.

ఆశ్రీ లెల్లరు పకపకవగి మోము లావైపునకుఁ ద్రిప్పుకొనిరి. బాలకృష్ణుని యీ యపూర్వ చాతుర్యమును గాంచి విచారముకలరావు

గూడ నివ్వడు మాట లాడుటకు దైర్యమువహించెను. కానియెన రితో నే మిది యాటకాడవలయునో వానికి దోచలేదు. తుద కా తడు కాలకృష్ణుని వైపునకుఁ దిరిగి “కాలకృష్ణా! చిలుము తయీ రుచేసి తీసుకొని రమ్ము.” అనివలికెను.

వినాయకుని నోటనుండి శబ్దము వెలువడుటయే తదవుగ కాలకృష్ణుఁ డొక్క యురు కురికి వరుగెత్తెను, ఇంతలో మెల్లమెల్లగ వైధ వ్యధుఁఖాగ్నిచే మ్నా. వదన యగునొకమూర్తి ద్వారమునగ్గఱకు వచ్చి నిలువఁ బడియెను ఆనమయమున నటనున్న వారందఱి దృష్టులు నాదెన కిరిగెను. సనాతపురిమూఁపు యగు రామచంద్రునిపెద్ద కోడలే యీతఁ. మఱియు నీమి మాధవరావుని సోదరుఁడును స్వర్ణవా సియు నగునారాయణరావుభార్య నానాసాహెబునకు మేనగోడలు. ఆమె క్షణమాత్రము లోనికి తొంగిచూచి మనసున నేమితోఁచెనో కాని దార్శాగ్యురాలగులక్ష్మికింబడి యశ్వశ్యమయ్యెను వినాయకుఁ డాశ్వర్య చకితుఁడై యాయువలీ నమూహమువంక జూడఁ దొడగెను. ఇదిగాంచి వారలలో నొక్క తరుణి నిట్టూర్పు విడిచి కరుణా జనకస్వరమ న నిట్లనెను. “పాపము దానిపై నాశనమునుండి గొడ్డలి జారిపడినది. ఎంతోయత్నాహమున విమ్ము జూడరా నా పెంకు దుఃఖము పొరలివచ్చినది మీతో మేము హాస్యము లాడు చుండుట గాంచి లోని కేగినది. ఏమిచేయుదు, దానిప్రార్థము!”

కొంతవఱ కెల్లెడ విశ్వముగా నుండెను. ఒక్కరినోటగూడ శబ్ద ము వెలువడుట లేదు. కొంతసేపటికి వెనక దాగిన బాలికి మరల దై ర్యముఁ దెచ్చుకొని ముందునకు వచ్చి మృదుస్వరమున “బావా ! ఇంక కుముదెన్ని మాటుగో విమ్మురమ్మని యత్తరములువాసితిమి. ఒకటి రెండు పర్యాయములు ప్రత్యేక విండుకొంటై మనుష్యులను గూడ బంపి యుంటిమి. కాని మీరురారైతిరి. ఇప్పుడుమీయంత

మీగే వచ్చింది. మూపై నింతటి యవగ్రహ మెట్లు కలిగింది ? మీకు మూపైని గోపము వచ్చిన దేమో యంతలందిరిమి.”

తనచిన్న సుఖదలిగార్డువలె లాలించి వినాయకరావు ప్రత్యేక శ్రమ మొనరుటకు సాహసించెను. బాలకృష్ణుడు డింకను తిరిగి రాఁడయ్యెను. కావున విధిలేక యాతఁ డిట్లునెను. “అమ్మ పంపినందున వచ్చితి—”

“అలాగా!”

ఆబాలిక డింకను మాటలాడ వలయునని యున్నది. ఇంతలో చిలుము చేతఁ బట్టుకొని బాలకృష్ణుడు డచటి కరువెంచెను. అతఁడు తనుపక్కమున బూర్ణాపజయము వాటిల్లినట్లు తలంచెను. చిలుము వి నాయకున కొనఁగి తత్క్షణ మాతఁ డిట్లునెను. మావడినను దీచుకొని వచ్చుటకై మాయమ్మ పంపినది. తెలిసినదా! అమ్మ పంపనిచో మే మెందుల కామెను దీనుకొని పోవుటకవత్తము? అచా! మీ కీ మాత్రము తోచ గదా! ”

ఆబాలికకు మిక్కిలి గుఱుజునించెను. “నాయనా, నీ విక్కడనే యుంటివా?” యని తనలో ననుకొనుచు నచటనుండి యాతఁ డెడలి పోయెను. తరువాత నామెయటకు రాలేదు.

యువతీవర్గమునకు బాలకృష్ణుడొవలెన ప్రత్యేకశ్రమము లెంతయు నమ యోచితముగ నున్నందున అని మాటయన్న వారికడఁదిటకును మిగుల కౌతూహలజనకముగ నుండెను. తుద కొకనుండరి వానినామము చేతనే వానిని పరాధవింపఁ దలంచి మిగుల గాంభీర్యముతో “ఏ మిరా! నీపేరు బాల కృష్ణుడుగదా? అగే! కృష్ణుడు బాలప్రాయ మున పశువుల గాచెను. నీవును పట్టుకేయుదువని తలంచెద” ననెను.

కాని బాలకృష్ణుడు డెట్టిగట్టివాఁడు. అతఁడు మందహాస మొనర్చి వెంటనే యిట్లునియెను. “అవునవును. నేనుపశువుల గాచితిని. ఇంతి

యేకాదు. వనమున శీలనప్పుడు కదంబవృక్షచ్ఛాయను కూరుచుండి మురళిగూడా వాయిచితిని. తెలిసినదా!”

అంతనాస్త్రి లెల్ల పకపక నగిరి. అం దొకకాలిక గుట్లనిమెను. “అహఃహః. ఇది మురళి వాయిండు పాటి యెగమా! నీవు సంగీతపాటకుఁడవుకూడనా! అందును నీవు మురళిగానముకూడ నొనర్చితివా! అట్లయిన నప్పు డేమేమి పాడితివో యిప్పుడు పాడి చూపించెదవా!”

బాలకృష్ణుఁడు మధురస్వనమునఁ బాగుటకుఁ బ్రారంభించెను. ఆయువతీవర్గ మెల్ల తటస్థముగ నుండి వినుచుండిరి. వినాయకుఁడు గానమున లీనుడై పోయెను. బాలకృష్ణుఁ డద్వితీయమూర్తి యని వానికి సైతము దోచెను. అల్ప వయస్కుఁ డగు నాకాలకుని మధురకంఠము నుండి వెలువడిన యాగానామృతము నాలకించి యాయువతీలెల్లరు సచేతనలైరి. వారు పరస్పరము విగుల ప్రశంసించిరి.

౧౨

రాత్రి పదిగంట లగునప్పటికి భోజనాదికముల నిర్వహించి వినాయక రావు కయన గృహము బ్రవేశించెను. కాని లక్ష్మీమాత్ర మింకను రాలేదు. పగలంతయు వినాయకరావు రమణీబృందము నడునాగే యుండెను కాని యానమయమాన బాలకృష్ణుఁడు దండనుడుటచే నాతఁడు ధీరుడై యుండెను. బాలకృష్ణుని వాక్పాతూర్యము వలన నాతని నంకోచవృత్తి యంతయుఁ దొలగి పోయినది. ఇప్పుడన్ననో బాలకృష్ణుఁడు తనతో నుండుటకు వలనుపడదు కదా! ఇప్పుడాత డొంటిరి యయ్యెను. ఈపిఠారమాన మరల భయదేవత ప్రత్యక్ష మయ్యెను. అతనియొక్క కళావిహీన మయ్యెను. సుశిక్షితయు, విశుష్టితయైనగుభార్యతో రాత్రియంతయు గడువవలెనీ! ఆమె తన్నే మైన బ్రహ్మచరినచో నేమని ప్రత్యుత్తర మొనగవలెను! సరియైన ప్రత్యుత్తరమొనగనిచో నామెకడ పరాభవము సంభవించు నే

ఈయోజనలవలన నాతోడు చింతానముద్రమునఁ బడియెను. ఇంతలో మండగమచును లక్ష్మీబాయి కయనగృహమున కరుండెను. వినాయకఁగలవాడను తలతట కొట్టుకొనసాగెను. అతఁడు గాఢనుషుప్తి నటించుచు, దుచ్చటిగలవఱకు మును గిడి మంచము పై నొకవైపునఁ గరుండెను లక్ష్మీ మెల్లమెల్లగ పతినిన్నిధి కరిగి యాతఁ పట్ల ప్రేమవర్ణించెను. చాలసేవటివఱకు నిరవురు స్తబ్ధులై యుండిరి. ఎవరినోటికి వెంటును మాట లేదు. ఇట్లుండట వినాయకున కిష్టముగ నుండెను కానిలక్ష్మీ కీమానము మిక్కిలి యనవ్యముగ నుండెను. ఆమె యింక నూరకుండ లేక వినయము దొలుక మగనితో “మనయెంటు నందఱు సుఖముగ నున్నారా!” యనెను.

వినాయకున కీప్రశ్నమున కేవిధముగను ప్రత్యుత్తర మొనంగ కల్గెముగా కుండెను అంతఃకారాత్మిక నాతనిమనమున కొక్కయూహ తోఁచెను. “ఈప్రశ్నకు ‘ఆ, యనిన చాలు’ సంతకంబు పతికయ మేమియుచక్కఱలే” గని యాతఁడనుకొనెను. కాని దీనికుత్తర మొనగినచో తోడనే యామె మఱియొకమాటు ప్రశ్నించును. దానికి సమాధాన మొనఁగిదో మఱియొకటి యడుగును. దానికొనఁగి చచో మఱియొకటి. ఇట్లొకదానిపై నొకటివచ్చి పడినచో నేనెట్లు త్తర మొనఁగును, మొదటి యొనగనిచో మఱి ప్రశ్నయే యుండదు. “మానం నర్పారసాధః” మృని యామంత్రమును జపించుచు నాతఁడు నోటికి తాళమువైచికొని స్తబ్ధుడై యుండెను. ఇట్లు చాల సేపు గడచెను. తప్రశ్న కేమియుఁ బ్రత్యుత్తరము రానందున లక్ష్మీ మఱి ప్రశ్నింపక, మెల్లగలేది, పతిపాదసేవ యొనర్చుట కారంభించెను. ఆమె కాలిపైశేయివేయుట తడవుగ వినాయకుడు ఊహించి యొడలు విడిచికొనుచు నేమో బాధ నభినయించి కాలు లాగి కొనెను.

భర్తవేదనఁ గాంచి లక్ష్మీ కళవళ మొందసాగెను. ఆమె తనచేయి

దీసికొని కరుణాన్వరమున “మీకోరికమునఁ గలరాధ యేమి” యని వినాయకు నడిగెను.

వినాయక రావు శకధమును మఱచి యీ ప్రశ్నకు త్తర మొనంగుట తప్ప గత్యంతర మేమియు లేదని తలచి, మిగుల భీషణ మెల్లగా “ఇంతదూరము త్రోవపొడగున గలకతామీద నడచుటచే పాదములు మిగుల నొప్పులెత్తుచున్నవి” అని చెప్పెను.

లక్ష్మీబాయి యింకేమియు మాటలాడలేదు. తన నము మగచ మునుండి లేచి, లోక కరిగి గిన్నెలో నముదము పెట్టి దీపముపై పెచ్చకేసి, కోమలహస్తములతో నాతనిపాదద్వయమును నార్చించుచు గూర్చుండెను. వినాయకుని పాదములు నిజముగ బొక్కియుండెను. పెచ్చనిదముగు రాయుటచే నాతని కెంతయు, నుఖముగ నుండెను. తైలము రాయుచు రామ “మనయీట న గరు హుళిగుగఁ గండిరా!” యని యడిగెను.

వినాయకుడు “అ” అనెను

“మాయాకూ పార్వతి కోపమున బుట్టినట్ల శ్రీనందంబు నిజమేనా?”

“అ”

“మనవా రామను దీసికొనివచ్చుట కెవ్వరైన వెల్లివారా?”

“అ”

“మఱి నా రామ నందులకు బంపలేకు?”

ఇప్పుడేమి చేయవలయును? అట్లు వచ్చినది. ఇంతవఱకు కొక్క ‘అ’ అను నక్షరముతో నిర్వహించుకొని వచ్చుచుండెను. కాని యీ ప్రశ్నకు ‘అ’ అని గాని, ఈ, అని గాని ‘ఁ’ అని గాని యుత్తర మొనంగుట శక్యముకాదే! పాపము, వినాయకుని విజిగిగుండె దడదడ కొట్టుకొన సాగెను గత్యంతర మేమియు లేదు. ఉత్తర మొనగి

తీరవలెను. తుదకు చాలసేపు యోచించి యాతడు “అన్నయ్య కక్కడి నుద్వేగము దొరకినందువల్ల” ననెను.

“నిజముగ నన్ను దీసికొని పన్నుటకేమి మృత్యు యిచటకు బంపినారా?”

మరల వినాయకుడు పూర్వపదమునే స్మరింపజెచ్చి కొని ‘అ’ యనెను.

“ఎన్నిదినములకు మాయత్రగాడికి నేను జ్ఞప్తికివచ్చితిని! వార్ధకమందామెకు శుశ్రూష లొసర్చి యెప్పుడు ధన్యపగుడునాయని యుద్విఘ్నము చుంటిని ఇంతవఱకు నా మనోభీష్టము సిద్ధిపడయ్యెను. తెలియక నే నేదేని యామెవ్వుని మహాపరాధ మొనర్చియుండును అందువలన నా కీదుర్భరశిక్ష సంభవించినది. కాని నే జేసిన యపరాధ మేమో యెంతయోచించినను నాకు వ్యంగము రాదయ్యెను. అది యెట్లయిన నుడనిండు. ఈదినమున నాచింత లెల్ల దూరమయ్యెను. వరిశా కాని యింతవఱకు నత్యయ్య నన్నందులకు విలిపించినారు కారో, నాకు తెలుపరా!”

వినాయకున కిప్పు డక్కడలేని దైర్యమును వచ్చినది. అతఁ డిట్లనెను. “నీనగలు మరల చేయుచుండుటకు తగినవీలు కానరానందున నిన్నక్కడకు విలిపించుటకు మాయమృతు మొగము చెల్లినది కాదు.”

నా కేమి యపకార మొనర్చిన మాయత్రయ్యకు మొగము చెల్లక పోవుటకు! అంగలు నాకిప్పు డవివరమేలేదే! మానామన గారప్పుడే నాకు వేఱు నగలు చేయించి యిచ్చిరి. నగలు నాచింత ప్రాణవదములని భావించితిరా?”

“అయితే నీవు బయలుదేలునపు డీనగలు కూడ వెంటదీసికొని వచ్చెదవా యేమి?”

“ఇదియేమి! మీ ప్రశ్న బహుదనుక్కారముగ నున్నదే! తీసికొనిపోవుట కెవరియాటంక మున్నది? ఈయాభరణములును మనవియేకదా! అవసరము వచ్చిన పీనిని కూడ నుపయోగించుకొనుట కెవరియాటంకమును లేదే!”

పత్ని భాషణము లాలకించి వినాయకుడు విస్మితుడయ్యెను. చాల సేపటివఱకు కాతఁడేమిమో చింతించుచుండెను. అంతర మీచిదారముల నుండి విముక్తి గలుగఁజేసి సంపూర్ణవిశ్రాంతి నొనఁగుకత్తియే దేవతకు గలదో యాదేవతను చిలుమును. నొక్కసారి యన్యభావమున శరణుజొచ్చు నుద్దేశ్యమున విశాయకరావు-శయ్యపై నుడి లేచెను. అంతవఱకును లక్ష్మి యాతనిపాదము లొత్తుచు గూర్చుండి యుండెను. పతిలేచునుద్దేశ మామె లక్ష్మమునకు రాగ నే విశాయకునకుముందు శ్రమ యేమియు గలుగనీయలేదు. భర్తయభిప్రాయ మామె యెఱిగిన దగుటచే, ముందే సర్వము సిద్ధపఱచి యుండెను. ఆమె తత్తణము లేది, స్వహస్తమున చీగము సిద్ధపఱచి నాధునిచేతి కందిచ్చెను. వినాయకున కెంతటివిస్మయానందములుకలిగినవి! ఆతని అన్యమున నింతవఱ కిట్టిశుశ్రూష యెవ్వరైన జేసియుండిరా?”

౧౩

రాత్రికష్టకొన్న కృష్ణవర్ణపుకాలువను దూరముగఁ బంజరమైచి పూర్వదికాలలన శుభ్రపత్రువరిధాన మొనర్చెను. నిబిడవృక్షసంతతుల నడుమ నొకటిరెండు పక్షుల మంజులరవము చెవిఁజూచుచుండెను. ఇంతవఱకును పికసంతతులు కులాయములనుండి వెలువడలేదు. మంద శీతపాయువు లల్ల నల్లన పీలెంచుచుండెను. పీనిస్వర్ణముననర్వాంగములును నమృతాభిషిక్త మగుచున్నవి. అంతకరణము ప్రసన్నోల్లసిత మగుచున్నది.

రమ్యమగు నుమకాలమున నానాదేశములు శయ్యపైనుండి లేచి శుబ్దియై నిత్యనియమానుసారముగఁ బ్రాతఃస్మరణ మొనర్చుచు, హస్తమునఁ బూలబుట్ట బట్టికొని బయటి కరుదెంచెను.

అందఁడై గనుపట్టె బెన్నెల మందపకనుఁడు రాల్చె గునుమలు
వందిమాగధు అట్లు వనిద్విజ బృందములటాడి
నుందరాంగా! రఘువనారా! శుభవిధా యుక యనుచు, విలసెడి
ఇందిలేళా, ఇనకులేంద్రా! ఇంక మేల్కొననే
తరుణభానుని యుదయమున నా రజనితిమిరము గుహలదాగెను
శృంగములు యుమ్ముచుచు బాడెను వరద మేల్కొననే
కమలముల విశింపసాగెను కలువపూవులు మొగుడఁబొడఁగెను
కమలనయనాక నక చేలా! కరుణమేల్కొననే
వనిజభవసురమునివరాదులు భక్త్యతరమగు నీదునామము
వినుతిసేయుచు నున్నవారిలు లేగ మేల్కొననే
అరుణుఁ డంకట నుదిత మగుటను కిరణసీనుం డయ్యె చంద్రుఁడు
మరలె చారల కాంతిభ్రంశము వరద మేల్కొననే.

పై విధమున భూపాలరాగమునఁ బాడుచుఁ బూవులు గోయుచు
నానా యరుణోదయమునఁ దోటలో నిత్యము దిరుగు చుండును.
పరమేశ్వరునికృపవలన నాతనికిడ ననేకపరిచారకు లుండినను నీమని
నాతఁడే యొనర్చు చుండును. గృహమున కానుకొనియే రమణీయ
మగుపుష్పద్వాన మొకటి గలదు. ఈకాలమునాటి కొండలు
శ్రీమంతుల విహారో ద్యానములవలె నానాగారియద్వానవనమధ్యమున
విడేకియ గంధవిహీన పుష్పవృక్షములును కేవలరమ్యవర్ణవంతములగు
వృక్షవల్లరులు సేమాశ్రము లేవు. కేవలదేవసేవోపయోక్తము లగు
నానావిధసుగంధకుసుమవృక్షవంతకు లీయద్వానమున నెల్లప్పుడు
పరిపూర్ణముగ నుండును. నానా విరులు గోయుచు నలువంకల మంద
గమనమున నొచిరించు చుండఁ బ్రత్యూషశీతలవననుఁడు తపనుఖ
స్వర్ణచే నాతనికి నేన యొనర్చు చుండెను. నత్సంగత్యమహిమ

యిట్లే యుండును గదా! ప్రాతఃకాలవాతపోతములు శీతము శీతములే కాక, నానావిధసుగంధపుష్పపరాసలసగ్గంబున నీ వేళ మనోహరపరిచుకము వహించి, హృదయమునకు అవ్వధముననే దేహమునకును తుష్టియు బుష్టియునొసగు చుండును. అట్లగుట నానా యరుణోదయమునఁ బూలకై తానే వాడుకచొప్పున తోటలోని కరుదెంచెను. దేవసేవయొ దాతని కపారభక్తి కావున నిట్టిపవిత్రకార్యభారమును నాతఁడు భృత్యులపై బెట్టునా!

జాజి, విరజాజి, మల్లె, మొల్ల, గులాబి, కాంచన, చరిత్రాత, ప్రభృతి మనోహరపుష్పము లను, కోమలబల్బవృక్షములును, తీలసీదకముంగును కోసి బుట్ట గొడిం కొని గానా యింటిలోని కరుదెంచెను. తదనంతరము సాంసారిక కార్యముల జక్కపెట్టుకొని నాకిట నరుగుపైని బలచినచాపమీఁద కూర్చుండెను. ఇంకను గ్రామమునఁ గలకొండఱుకులీనులును, మాన్యగృహస్థులును మెల్ల మెల్లగ వచ్చోట జేరిరి. ప్రతిదినమును సాధారణముగ నీవేళకే వీరండఱుకు గలసికొను చుండురు. వీరంద టిచ్చోట కిరర్థినిమాచారముల తోను ధూమపానతాంబూలచగ్గణములతోను కాలము వ్యర్థపుచ్చక నానాగారు గ్రామవాసుల చిల్లరతగాయిదాటు విచారణము నల్పి న్యాయము చెప్పుచుండురు. గ్రామమునందలి సఁఘశాసనభారము గూడ నాతఁడీరముపైఁ బడి యుండెను. గ్రామస్థులకు నానాగారనిన భయభక్తులు మెండు. వీనికి గారణ మతని పాండిత్యము, ఆదరము, దైవభక్తి, నిస్తుల్యాయువరాయణత్వము, దేవజగ్గభచరిత్రము. శీవలైశ్వర్యసామర్థ్యము వలన మూసపున కీతటియాన్నత్యము సంభవించు సేరదుగదా!

నానాగారియొపంచాయితీసభావిచారణము నెవ్వరును నిరసించుట లేదు. కారణ మేమన నందఱి సభపై సంపూర్ణభక్తివిశ్వాసములు

గలవు. అనర్థదాయకము లగుకోర్కొడవ లెక్కి నర్వనాశన మొనర్చు
కొనునదృష్ట మాపురవాసులగా నేఁకై నొనటను వ్రాసియుం
డలేదు. ఈ పంచాంగ తీనధర్మములను నాదిప్రతివాగుల కిరువురకును
నంతుష్టి కలుగు చుండెను. కాజాననముక్తిదకి వచ్చియుండని,
కొన్నిసాంఘి కావరాధములుకూడ నిచట జక్కగ విచారింపబడు
చుండును. కొంతకాలాకాక సామాజిక, ధర్మసంబంధనియమో
ల్లంపున మొనర్చినచో వారిచారియురాధమునకు దగినట్లు వారి
యింద్లకు చాకలి అట్లు లాతుకకుండుచట్లను, మంగళి త్కామునకుఁ
బోకుండునట్లును, ధూమపానము మొదలగునవి వర్జి పఁజేసియు
యథాయోగ్య మగుకావనము చేయఁచుచుండెను. తిట్లు, దెబ్బలాట
మొదలగు కేసులవలన వచ్చుదండనాద్రవ్య మాయూర గల గ్రడ్డి
కుంటి మూఁగ అనాధ దళితుల నహాయమునకై విచారాగింపబడు
చుండెను. అగ్రామమున వారావంటియోగ్యుడు ముచ్చియొకఁడు
లేడు. అట్లు గానిచో గ్రామ బుర్ర గల వా రెల్లరు తనపైఁపెంతగ
భక్తిశ్రద్ధలు గలిగి యుండి రని మెఱిగియు గ్రామములోని మఱి
కొందఱుకిష్టములనహాయము లేకుండగ తా నొంటరిగనే కార్యముల
నిర్వహింపఁ గలిగి యుండియు, అతనివలన నెప్పుడు వట్టిపొరపాటు
జరిగి జనావవాదమునకు లోకు గా లేడు. అతఁ డేవిషయము
నైనను నెఱుగఁరైదుగురుబుద్ధిమంతుల నలహను దీసికొనకండ విచా
రించు వాడు కాదు ఈపంచాయితీసభకు వచ్చినన్యాజ్ఞములు పరి
ష్కరించుట కురయము సుమారు పదిగంటలవఱకు నానా కూర్పుండి
యుండును. తదనంతరము స్నానసంధ్యాది దేవపూజాద్యాహ్నిక
కర్మలయం దాతఁ డభిముక్తుఁ డగుచు దేవపూజ సాంత మగునప్ప
టికి రెండుజాములు నిరిగిసోవును. పూజ యగుటసోడనే యతఁడు
మరల బయట కరుదెంచును. అచ్చట నిద్దఱుముగ్గు రతిథులు

గూర్చుండి యుండురు. మహానందమున ముందు వారిని భుజింపజేసి యనంతరమున నానాఅన్నగ్రహణ మొనర్చును. భోజన మగునరికి నరిగ మూడుకాములగును. అతనిభోజనమునకు సాధారణముగా ప్రతిదిన మివిధనముననే యాలస్యమగు చుండును. కారణ మేమన అతిభయభ్యాగతులైన నీరీక్షించి గాని యాతడన్నప్పగ్న మొనర్పడు. భోజనానంతము రెండుగడియలునిద్రించి నాలుగు గంటలునుమారున కాతడు బయటయరుగుగూడకు నచ్చి శ్రీమధ్భాగవతపఠన మొనర్చుచుండును. నానా వెలువలకు వచ్చుటకు బూర్వమే చాలమంది శ్రోత లరుగుపై కూడి యుండురు. కారణ మేమన ప్రతిదినము నానమయమున నట పురాణకాలక్షేపన జరుగు చుండును. ప్రతిశ్లోకార్థమును మిగులస్పష్ట మొనర్చి యాతడు వారలకు తెలియ బలకు చుండును. శ్రోతలధారణశక్తిని ట్టి శ్లోకములవ్యాఖ్య నమును నానాప్రకారము లగు చుండును. ఆయన స్పష్టికరణమువలన శ్రోతలు మామూయమును క్షణభంగురమును నగునసంసారము నుండి విముక్తులై చిత్తవృత్తులు పరమేశ్వరునియందు మగ్నము చేయుచుండురు. వార లాక్షణమున బ్రాహ్మణమున నోలరాడు చుండురు.

తరువాత కొంతమంది పండితులతో నానావిభజిత్రుచర్యలు జరుగు చుండును. అట్టియెడ శాస్త్రరహస్యములు శ్రోత తెల్లరకు తేట తెల్లముగఁ జెలియవచ్చు చుండును. నానా అప్పడప్పకు తగద వ్యము వెద్పించి దూర దేశములనుండి విద్వాంసులను బిలిపించి, వారివలన శాస్త్రీయసందేహముల నిర్మూలించికొని వారిని సత్కరించు చుండును. నేటిదినమున నట్టిపండితు లెవ్వరును ఎచ్చి యుండనందున స్వయముగ శ్రీమద్భాగవతపఠన మొనర్చెను. ఇట్లు జరుగుచుండ గనే సంధ్యాకాల మయ్యెను.

మరల కరచాడప్రత్యూళన మొన్నకొని నానా దేవతార్చనగృహమున కిరిగి, సంధ్యాదిజపానష్టానములయందు మగ్నుఁడయ్యెను. నిత్యకర్మ లెల్ల యథావిధిగ నొనర్చి, భగవత్ప్రసాదమును స్వీకరించి యాతఁ డతర్థహమునకు జనియెను. అచట వృద్ధురా లగుసన్న పూర్ణ ఫలహారము సిద్ధపరచి భర్తరాకకై యెదురుచూచుచుండెను. ఆయన లోని కరుణచి ఫలహార మొనర్చుచు గూర్చుండి యుండెను. కొంతవడి కన్నపూర్ణ యిట్లనియెను. “వంటిరా? మనయల్లుడు లక్ష్మిని దీసికొనిబోవుటకై వచ్చినాడట.”

“సంకోవము! మంచిముహూర్తముఁ జూచి సర్వము సిద్ధపఱచెదను.”

కాని యన్నపూర్ణ సేత్రము లశ్రువూరితము లయ్యెను. ఆమె కన్నులు దుడిచికొనుచు నిట్లనియెను. “మనముద్దు బిడ్డ యత్తవారింటి కరు గుట సంతోషవిషయ మగుట నిశ్చయమే కాని, అల్లునిసంగతి మన మెఱిగినదే. సంసార మంతకంటె సభోగతి! ఇట్టిస్థితిలో పిల్లనట కెప్పుటకు నామన నెటు లొప్పను!”

“అమ్మాయి యత్తివారింటికి వెళ్ళుటకు మన సొప్పనియెడల నీవుకూడ నామెనెంట నల్లునింటికి వెళ్ళుము. తృప్తికరముగ లేదని పిల్లదానిసుఖమునకు వ్యత్యయము గలిగించుట యోగ్యము కాదు. పతిసేవనినా స్త్రీలకు మఱియొకధర్మ మేమిగలదు.”

పాప మాపి మఱి మాటలాడ లేదు. ఆమె చాలసేవపఱచుటకు గన్నులుదుడుచుకొను చుండెను. కాని యుపయోగ మేమియు లేదయ్యెను ఫలహార మగుటతోడనే యతఁడు పంచాంగము చేబూని కొమరికై సత్తవారింటి కనువుటకు శుభదిన మరయుచుఁ గూర్చుండి యుండెను. అన్నపూర్ణ దుఃఖాతిశయమున బిగ్గరగ నేనువఁ దొడఁగెను. భార్యను సమాధానవాక్యములతో నూతార్చి యాయన

యీవలకు వచ్చెను. అన్నపూర్ణ విష్ణువదనయై యుచ్చటనే నేల పైఁబడి నిద్రించెను.

బయటకు రాగానే సుకీలయు లక్ష్మీయు నానాగారిదృష్టివధమున బడిరి. పెంటనే లక్ష్మీ మద్దేశించి యాతఁ డిట్లనెను. “అమ్మా! నిన్ను దీసికొనిబోవుట కై నీ భర్తవచ్చివాడు. రాబోవుబుధవారము నాటిదెల్లవారుజామున గర్గాచార్యుని శుభమువూర్తమున నిన్నత్ర వారింటి కనువ నమకట్టియుంటిని. అడిగియున నీవు నీయింటి కరుగ వలసి యుండును. తల్లీ! నేతెప్పఁబోవువిషయమును నీవు మనసున నుంచుకొనుము. భర్త మూర్ఖుఁడైనను, కురూపి యైనను, దరిద్రుఁడైనను, మఱి యెట్టివాఁడైనను, సరియె సతికి పతిసేవగాక వేతాండుగతి లేదు. సకులకు పతియే ప్రత్యక్షుడైనము. బిడ్డా! నేను నీకు వింకులవినయపూర్వకముగఁ జెప్పఁచుంటిని. అచటి శ్రీగిరిపీఠవ సీవు మనఃపూర్వకముగ భర్తయొక్కయు, మఱియు సవ్యధముననే సత్ర మొదలఁపెద్దలయొక్కయు సేవలొనర్చి వారొనఁగుమంగళాశీర్వాదము లందినచో నద్దాన నీకు పకలశుభము లొనఁగూడును.”

ఇంతలో నాక్షణదీప్రకాశమున హతభాగినియగు సుకీలయొక్క యశ్రుపూర్ణ ముఖముపై యాతని యంతఃకరణము చింతాక్రాంత మయ్యెను. అనాథయెడుట బతిసేవామహాత్మ్యమును గీర్తించుట యుచితము కాదని యిప్పుడాతనికిఁ దోచెను. వైధవ్యపంకమున మునిగియున్న తాలను సంబోధించి యాతఁడెట్లనెను.

“బిడ్డా! ఏల నీ విట్లు ఖిన్న వదన వయ్యెదవు? అమ్మా! యిటు శూకాశుము. వనమున ననేకపుష్పములు పుష్పించు చుండును. కాని వాని కన్నిటికిని దేవసేవాభాగ్య మెట్లుగల్గును? మందెరుగుగంధి అము లగుననేకకుసుమములు విలాసినిమణుల యుపయోగ వస్తువులై యుండును. కాని వానిలో నేదోయొకపుష్పమూమాత్రము తన యతి

శయ సౌభాగ్యమువలనను, అనుపమపూజ్యఫలమువలనను, దేవునిశిరముపైఁ బ్రకాశించు చుండును. కావున తల్లి! నీ వేల దుఃఖించెదవు! గజముగ నీవే భాగ్యవతివి. దేవసేవయొనర్చి దేహసార్థక్యమొనర్చుకొనుటకీ పరమేశ్వరుఁడు నిన్ను నిర్మాణ మొనర్చెను. ఈక్షణభంగురము లగునుఖములకై నీవు మనసునెందులకు చలించఁజేసెదవు?"

సుశీలయు, లక్ష్మీయు నవనతవకనలై మిన్నకుండిరి. నానాచప్పన నటనుండి బయటికి కన్నులు దుడిచికొనియెను.

౨౦

ఈదినము మంగళవారము. తెల్లవారుజామున లక్ష్మీ నత్తవారింటి కనుపకెంచుటచే నానా గృహమాదిము మిగులనందడిగ నుండెను. బియ్యము, పప్పు, ఉప్పు, నేయి, నూనె, పసుపు, కుంకుమ, చింతపండు, మిరపకాయలు మొదలగునంసారోపయోగము లగుననేకవస్తువులును, కప్పకొనుకాలువలు, చీరలు, గవీకలు, ధోవతులు, నుత్తరీయములు మొదలుగాగల యితరవస్తువులును దీసికొని తెచ్చి యింటఁబెట్టి, తప్పేలా గుండిగ, గిన్నె మొదలగు సాత్రసామానులు కూడ దీసికొని వచ్చుచుండిరి. లక్ష్మీ యత్తవారిస్థితిగతుల నెఱింగినవాఁడగుటచే నామె నత్తింటి కనుపునమయమున నానాయమితద్రవ్యము పెచ్చించెను! దాదాపాటుమానములవలకు నే సామగ్రియు కొనవసరములేకుండ ప్రతిపథార్థమును సమృద్ధిగ స్థిరపఱచెను. ఇరుగుపొరుగువారీవస్తునముదాఱు మవలోకించి మిగులనచ్చెరు వంది కూతుండ నత్తింటి కనుపునమయమున నామెతో నేదోకొంత వంపుతెల్లరకు సహజమై కాని, యిటులింతవల కెవ్వరును నింతటి విశేషముగ నొనగట తామెచ్చటను జూచి యుండ లే దనుకొనిరి. సావ మన్నపూర్ణ యొక్క వివిధమున కోరించు చుండెను. తన

పుత్రికోఁ బంపుటకు సిద్ధపడి యుంచినయీవస్తునముదాయము నాదివంత నామెకుఁగూడ కొంచెముమనశ్శాంతి కలిగెను. అగ్రామమున స్త్రీలెల్లరు నీనినము లక్ష్మిని జూచిపోవుటకై యొక్కరొక్కరుగా వచ్చు చుండిరి. తల్లిదండ్రులు తన కొనంగువస్తువులనామె మిగులప్రేమతోను, ఆనందముతోను నెల్లరకును జూపించు చుండెను. ఆసామగ్రులను గాంచి యాస్త్రీ లెల్లరాశ్చర్యచకిత లగు చుండిరి. గ్రామ మాతౌలవృద్ధముగా లక్ష్మిని మిగులఁ బ్రేమించు చుండిరి. “దయయూచుడు. నన్ను మరువకు!” డని మృదుమధురవాక్కులతో లక్ష్మి యెల్లరికడను సెలవుగైకొను చుండెను. నేడామె హృదయమున హర్ష విపాదములు రెండును ముప్పిరి గొనుచుండెను. ప్రాణనాథునివెంట నేవయొనర్చుటకై యరుగుచుండెను. అట్లగుట నామె కింతకంటె వంతోషదిన యుండెదై? కాని తలిదండ్రులను, ఆత్మీయులను, ఇష్టనఖులను, ఇరుగుపొరుగువారలను విడిచి నేకు పతిగృహమున కరుగుటకై వారిసెలవు గైకొనునపు డామె యత్యంత వ్యధిత యగుచుండెను. పిన్ననాఁడుండియుఁ దన్నుఁ బ్రేమించువారితో గలసిమెలసి పెరిగి యివ్వుడు వీడి పోవలసివచ్చినందున లక్ష్మి కోమలంతఃకరణమెట్లు దుఃఖభావము కా కుండును?

నేడు లక్ష్మి ప్రయాణానంతరంబు మేనుని చెప్పవచ్చును! నమస్త సామగ్ర లీవలఁ బెట్టు చుండిరి. కొందరావస్తువు లెట్లుబంపిన సురక్షితముగ చేతునో యనిచిచారింది బండివాండ్రచే నావార్థములు చక్కగ బందోబస్తు చేయించుచుండిరి. బాలకృష్ణుని మహదానందమునకు పారమే లేదు. వానిజన్మలో నిట్టివస్తుచయమును పావము వాఁ డెక్కడ నెన్నడును జూచినదే లేదు. అందు విశేషముగ నన్నరానోదితవస్తుసామగ్రు లధికముగ నుండుటఁ జూచి విచారముని వెంట నాతనియింటి కరుగుటకు తానుగూడ ప్రయాణ మయ్యెను.

సంధ్యాకాలమునకు నాలుగు గెద్దులబండ్ల దెప్పించి యాసామానుల వాని పై నెక్కింప మొనరిశిరి. ప్రజాత్మ పూర్వకముగ నమస్త సాక్షిగు లును శకటములపై చక్కగ నురుర్పవిషయమున బాలకృష్ణుడు బండివారలపై సధికారము జూపుడు మిగులగడిచిన చేయుచుండెను. సామానులెల్ల వానిగృహమునకే గొంపోవుచున్న ట్లున్నది! కాము రాత్రి యిగునప్పటికి సామానుబండ్లు ముందుబయలు దేతెను. ఆశక టముల వెంట నడుగుటకు బాలకృష్ణవంతులు తయారయ్యెను. కాని నానా విశ్వాసపాత్రుఁ డగుతననాకరునొక్కని నాబండ్లవెంట బం పుటచే బాలకృష్ణుడు బోవలసినయగత్య మేమియు లే దయ్యెను. ఆరాత్రి బాలకృష్ణుడు నిద్రయన నెట్టిదో యెఱుంగఁడు. ఎవ్వడు తెల్లవాఁడు, ఎవ్వడు బయలుదేలుదునని వాడు సెట్లపై నిటునటు దొరలు చుండెను. తెల్లవారుజా మగునప్పటి కొక్కగుట్టపుబండి వచ్చి వాటి నిలిచెను బండిచక్రములు కట, కట కట్టము చెవి బడిన క్షణమున శయ్యనుండి గుఱాలున లేచి బాలకృష్ణుడు బయటి కరు దెంచెను.

అన్నపూర్ణ వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండ నానా యనేకవిధముల హితోదేశ దేశము లొనర్చి యూరడింపుడు నితరాత్మీయుల వారిం పుడుఁ జూచుతను, తన బండియందు గూర్చుండబెట్టెను. లక్ష్మి నజలనయనయై జననీజనకులయొక్కయు నితరవృద్ధులయొక్కయుఁ బాదములపై శిరము మోపి, అనుష్ఠ వడసి, ఆశీర్వాదము లందికొని యెను, వివాయకరావుశాడ వారలకు నమస్కార మొనర్చుట ముఱచిపో లేడు. సంతోషభరమున బాలకృష్ణుడుమాత్ర మిది మొక లంట ముఱచిపోయెను. ఎవరును తెప్పకుండగనే వాడు చెంగున నె గిరి బండిముండటిశ్రాగమున బండివానిప్రక్క విరాజమానుడై మిగులసంతసమున నడచుచేత నశ్వరజ్జువుల గ్రహించి కుడిచేత మిగుల

తీవిగ కొరడా బట్టుకొని స్వయముగ బండి తోలవలయు నని వాడెంతయో ముచ్చటపడుచుండెను. ఇంతలో బండివాడు స్వస్థానమున కరుదెంచి బాలకృష్ణుని చేతనుండిన తాగు లాగికొని కొరడా కర్రతో గుట్టము పెడలించెను. వెంటనే శకటమునడచి పోవుచుండెను. లక్ష్మీవద్ద సెలవు దీసికొనుట కట తీరినవారు బండి నెవునకు చూడ్కులు నిగిడించి విషణ్ణుడగు లై యచట గలుచుండి యుండిరి. కొంతనడిచి శకట మంతర్ధాన మయ్యెను.

౨౧

త్రోవలో విశేష సేమియు సంభవించ లేదు. శకటసారధ్యము సంపాదించుటకొకట బాలకృష్ణుడుమాత్రము త్రోవపొడుగునను ఊమేడవారీ చేయుచునే యుండెను. తుదకు శకటము వినాయకునిగ్రామ నమీషమునకు వచ్చినంత బండివాడు బాలకృష్ణుని వేడికోలున కగీకరించి, ఆశ్చర్యజ్వల వానిచేతి కిచ్చెను. మహాభీతిపూర్వకం బుగ కష్టపు గైకొని, మిగులరీతితో కొరడా త్రిప్పుచు బాలకృష్ణుడు శకటము పెడువ సాగెను. చాలసేపటినుండి వాడు శకటసారధ్య కాళమును లక్ష్యపూర్వకముగ నవలోకించుట నావని వాని శేమి యు దుస్సాధ్యముగ లే దయ్యెను. వాడు బండివానికన్న సత్యధిక గరిని సత్యముల నడిపించు చుండెను.

శకటము రాజమార్గమును విడచి వినాయకునిగ్రామమున కేగు బాటవెంటనే పోచిచ్చెను. ఈయిరుకయినకొండలనడిమిత్రోవను నవీన సారథి యగు బాలకృష్ణుని బండి తోలనిచ్చు టుచితము కావని బండివాడు కల్గెము తనచేత గైకొనియెను. అవ్యధకుడ కొరడా బాలకృష్ణునిచేతియందే యుండెను. నడుమ, నడుమ సకారణముగను, సకారణముగను కొరడార్పణమింతుచు బాలకృష్ణు డశక్యముపై తన వ్యభుత్వము నెఱపు చుండెను. ఇట్లు వా రెద్దబండ్ల నాల్గింటిని

కలిసికొనిరి. అన్నిటిని ముందు గుట్టపుబండియూ, వెనుక నడ్డుబండ్లును మెల్ల మెల్లగా వినాయకునియూరు బ్రవేశించెను. ఊరిలోని బాలురు తమయాటలు మాని యాశకటములను వెంబడించిరి. శేవలము బాలురసంగతియెందులకు? ఒకగుట్టపుబండియూ, వెనుక నాలుగెద్దుబండ్లును వానిపై సామగ్రులును, అదిన్నయూర బ్రవేశింపగనే యాగ్రామమున మిగులగడలిడ బయలుదేరిన వినాయకుడు భార్యను పుట్టినంటనుండి దీసికొని వచ్చు చుండ ననువార్త యూరెల్ల వ్యాపిం చెను. గుట్టపుబండి గ్రామమున బ్రవేశించుటకు సరియైనకారణ మివ్వు డందరికిని తెలియవచ్చెను. అప్పుడుకూడ సామానుబండ్లును గాలి యివి యెందులకా యని వారు విస్మయ మొందక పోలేదు. ఈవిషయ మాగ్రామమువలుగడల శబ్దమాత్రముతో ముగియ లేదు. ఆశకటపంచకమును గాంచినవా రందఱు విస్ఫురితనేత్రములతో నొకరినొక రవలోకించుచు వానివెంట వినాయకునిగృహము నవీ షించిరి. నేడు రాధ యానందమున కవధియే లేదు. పెట్టిదానివలె నాముదునలి బడుటికి వరుగెత్తికొని వచ్చి, కోడలిని ఎండినుండి దింపి, మహాదరమున బ్రేమ దొలుకాడ నామి నింటిలోని! దోడ్కొని పోయెను ఇంటి శ్రేణురుగ నానాల్గుసామానుబండ్లు వచ్చి నిలువ బడెను. ఇంతదనుక నామెదృష్టి యావంత కరుగనే లేదు వాకిట గూడిన యిరుగుపొరుగుస్త్రి లెల్లరు రాధవెనువెంటనే గుంపులుగుంపు లుగ గృహప్రవేశ మొనర్చిరి. వినాయకుడు మామగా రొనగిన విలువవలువలపెట్టుచు పరిచారకునిచే మోయించుకొని గృహమునఁ బ్రవేశించెను. అందఱు నిలు జొచ్చినంత బండ్లలోనిసామగ్రిని బది లముగ వడివడి దింపి, దెదరకుండ నొక్క చో బెట్టు డని బాలకృష్ణ పంతులు ఒండివాండ్రపై తనమధికారము జూపుచు శేకలిడుచుం డెను. బండ్లలో గలవస్తువముదాముమును గాంచి మిగులవంతపడి

తజేశ్వర్ని బరికించుచు నచట నిలుచుండి యన్నవారందఱి
బాలకృష్ణుని నొంటరిగ జూచి మిగులనత్సహమున వాని నెన్నియో
తెన్నుల బ్రక్షింపసాగిరి. బాలకృష్ణుడు గంభీరస్వరముతో “ఏమ
ధ్యా యుట్టడిగదరు? ఇదియంతయు మాజే!” యనెను.

బాలకృష్ణుని యీవిధిత్రప్రత్యుత్తర మాలకించి యట నిలిచియు
న్నవారిలో నొకగృహస్థ యిట్లనియెను. “ఇదియంతయు ఏదే! నీది
యైనచో విక్కడ కెదులకు! నీయింటి కెదులకు తీసికొనిపో లేడు!”

“ఓహో! ఇది నాయిల్లు కాదా!”

“ఏమి! ఇది నీయిల్లా! అదెట్లు?”

“ఏమయ్యా! అట్లు చూట్టాడెదవు? ఇప్పుడా వినాయకారావు
గారిభృత్యుడను. అట్లగుట నీయిల్లు నాది కాదా?”

“ఇక్కడదైన దుకాణముగి కాణముపెట్టుట కాలోచించితి రని
తలఁచెదను.”

బాలకృష్ణునకు మిగులరోషము వచ్చెను. వాడు కోపావేశమున
నిట్లనెను. “తిరుగ నే నంగడిపై చాకిరీ చేయుదు ననుకుంటిరా?
ఏమి మీఱుద్ధిజాడ్యము! వావవా! ఈసామగ్రి సతయు మాయన్న
మామగారు మావదెనకు సారెగా నిచ్చి పంపిరి. ఇప్పుడైన దెలసి
నదా లేదా?”

“ఏమీ?”

ప్రశ్నించునగృహస్థు ఏమి, మాత్రమని మిన్నకుండెను. తుఱి
యొకమాట వానినోట రాదయ్యెను. అతఁడు నోట వ్రేలుజొనిసి
కొని తెల్లలోయి చూచుచు గూర్చుండెను అట గలతక్కినవారం
దఱుకూడ వజ్రహువనమునుండిరి. బాలకృష్ణుఁ జానల్వరుబండివాఁడ
చేతను సామగ్రిని లోనికి బంపి, అటనున్న వారిలో నేరైవ
నేడేని దొంగిలింతు రేమో యనికాబోలు తానుబడుట వహతాయిత్యు

చుండెను. మెల్లమెల్లగ నర్హసామగ్రియు లోనికి తేరినవిదవ బాల కృష్ణుడుకూడ లోనికిగను. అంతటివస్తువముదాయమును జూచి రాధకూడ చకిత యయ్యెను. కోడలితో రాసులురాసులుగ నంత సామగ్రి వచ్చి పడుట యవలోకించి నంత నావృద్ధురాలి తానందము మిన్ను ముక్కిను. ఆనందాశ్రువులతో నేత్రద్వయము నిండిపోయెను. అచట కూడిన స్త్రీలకు ముందై కూమెమ్మచైన్వరచున నిట్లనెను. “అమ్మలారా! ఈనినమువచ్చినది నాకోడలు కాదు— సాక్షాత్తుగా లక్ష్మియే!”

గృహమున గలరెండుమూడుగదులు సామానలతో నిండిపోయెను. ఆగంతకులకు నిలుచుటకైన స్థలము లేదు. బాలకృష్ణుడు లోనికిరుదొంచి చూచునప్పటికి సామానంతయు చావడిలో నస్తవ్యస్తముగ బడియుండెను. వానినెత్తి వాడు చక్కగ నమర్చుచుండెను. కోడలు సారి గొడవచ్చినచలిమిడి, కొబ్బరి, పసుపు కంకుమము విరుగుపొరుగువారలకు పంచిపెట్టటకై రాధ మిగులతొందరపడుచు న్నయముగ నాపని నెఱవేర్చు చుండెను. తనకు నహయార్థము బాల కృష్ణునికూడ బిలిచెను. కాని యట్టిరుచ్చము లగుమధురవదార్థములు చేతివీడుగ నందరకుఁ బంచిపెట్టటకు వానికి మనసిట్లాప్పును! వాఁడందుల కిచ్చగింపడయ్యెను. కాని రాధయత్నాహ విూదినను నలపూర్వముగ నున్నదే! ఆమె తలయెత్తి బాలకృష్ణునివంక చూచినమాత్రముననే వాఁడామెకు తోడ్పడెను.

ఆగంతక స్త్రీపురుషులెల్లరు ఆహార యను మెండుమెచ్చలతో దీక్షితుని గృహము ధర్మింపజేసిరి. ఏగడియయం తెట్టినిత్యంతరము కలుగునో యది తెప్పటకు సాధ్యము కాదు. గడదిన మూడేండ్లలో బండుగులు బాహ్యుణిక్షుకాదులు నితరులునాయుంటివంక గన్నెత్తి యెనను జూడలేదు. వారే యూదినము, రాధమ్మపిన్ని, రాధమ్మ

పిన్నియని కలుపుకోలుతనమున నిచ్చకము లాడసాగిరి. క్షణము లోపల నాచిన్నయార పెద్దనందడి బయలుదేరినను. తరుణవృద్ధఁ బాలికాబాలకులతోలాహలధ్వనులతో చినాడుకుని యి ల్లెగిరిపోవు చుండెను. లక్ష్మీయొక్కయు, నామెతల్లిదండ్రులయొక్కయు బ్రశంసతో భూమ్యంతరాళము నిండిపోవు చుండెను. ఎవరినోటనుండియు మఱియొకవిషయము విసవచ్చుట లేదు కాని యిరుగుపొరుగువార లెవలేనితమయామోదమును గనపఱచు చున్ననుఁ దానిలో కళాంశ మైనను వారియంతర్యామి యదార్థ మని యొప్పుకొనజాలదు. అనే కులహృదయ మీర్వాసలముచే కగ్ధ మగు చుండెను. కలహకలా వికారడ యగుమాళసాబాయి సక్కుబాయి మొదలగుకలహప్రియ లనేకనకులకరీర మారాత్రి గంటలెత్తిపోవు చుండెను. పాపమునారికి నిద్రకూడ కట్ట లేదు.

౨౨

అరాత్రి అనేకు తెలు లీర్వాసలముచే దగ్ధులై జాగర మొనర్చిరో యటులే యానందాతిశయమున సదాశివునితల్లియొ గనులుమూయు లేదు; రేయియంతయు మంచముపై నటునిటు దొర్లుచునే యుండెను. తెల్లవారుచుండిగాఁ గొంచెము కూర్చు వచ్చినమాట విజమే కాని యదియు సుఖస్వప్నపరిపూర్ణము. అరుణోదయముననే లేచి రాధ గృహకృత్యములు నిర్వర్తించఁ బ్రారంభించెను. కాని అము సలి కనవూడ్చి, కలహుచల్లుచుండగనే లక్ష్మి లేచివచ్చి యావృద్ధు రాలి హస్తమున గలబిండను దీసికొనియెను. అంత రాధ “తల్లీ! నేను నిన్నమియ్యఁ బనిచేయనీయ” ననెను.

“మఱి నన్నందుల కిటుకు విలపించితిరి!”

“నేను మాయమ్మ నిటకుఁ దీసికొనివచ్చినది గృహకృత్యములు నిర్వర్తించుటకుఁ గాదు. నీవు నాగృహలక్ష్మి వని విలపించితిని. అమ్మా, ఈమాత్రపువని నావలన నొంచేతక పోవునా!”

“అత్తయ్యా! మీరిట్టినట్లుగా? మీపాదసేవ నేను భాగ్యము నాకు దొరుకు నననాకచేగదా నేనిటకు వచ్చితిని. నేను కూర్చుండి యాయుంటిపనియంతయు మీచే జేయింపనా!”

ఇప్పుడి నావృద్ధురాలి యభ్యాసము పోలేదు. కోడలి వివక్షభావముచేతగూడ రాధ సేత్రద్వారము నిండిపోయెను. కాని యవి యానందాశ్రువులు. కన్నులుదుడిచికొని రాధ యిట్లునెను. “నాకష్టమునకు ఎగచి యెవ్వరేని రెండుకనికరపుచూటలు పలికిన నంతయే చాలును. నే నిట్టిసంసారములు పదియైన నొక్కచేతిమీద నిర్వర్తింపఁ గలను. నేనేమి పనికి నెఱచుచాననా! ఆడుపుట్టుకఁబుట్టి పనికి జంకిన నెట్లు?”

“నే నిటనుండ మీరే యీపనిసఁదియుఁ జేయుట భావ్యమని మీకుఁ దోఁచెనా? మీరింత గూర్చుండి యేవి యెట్లానర్పవలెనో నాకానతిండు. ఈదివమునుండియు మీకు గల గృహకృత్యనిర్వహణోత్సాహము నంతేపించి విశ్రాంతి గొనుడు.

చిన్నకోడ లెంతయో ప్రార్థించి యత్తగారితోని లింగెను, చీపురును దీసికొన నాటగైదుమూడులు బ్రయత్నించెను. గాని యెంత బలిమాలికొన్న నావృద్ధురాలు వినడయ్యెను. తుడ కుపాయమేమియు లేక చిన్నకోడ లామెకు నహాయముచేయఁ తొడగెను. ఆవశ్యక మగునిత్యకృత్యములు సాంతమయింతనే లక్ష్మి గృహమున నచ్చటచ్చట శిథిలములయిన భాగములు బాగు చేయఁ జొచ్చెను. పుట్టినొంటినుండి వచ్చిన బాలకృష్ణుని సహాయముగఁ గొని యామె యింటిలోని కనపు మొదలగువానిని దీసివైచి నేల మిట్టపల్లములు లేకుండ సమముచేసెను. గోడలలోని రావి మొక్కలు, జువ్వి మొక్కలు, గరిక మొదలగువానిని దీసివైచెను. ఇదియంతయు సాంతమగు నప్పుటికి రెండుజాములు తిరిగిపోయెను. కోడలియొక్క శ్రమగారచి

సంత నావృద్ధురాలి మృదులాంతరణము ధ్వజమెత్తెను. కాని యింతటియల్పవశమున జరిగిన గృహపరివర్తనముజూచినదిగా నామె కపారానందము కలిగెను. ఆకుగ్రామమున వివాహాదిశుభ కార్యముల కేవలకారము గృహముల నలంకరింతురో సంతకన్ననిను ముడిగ దీక్షితుని గృహమున నేడు నిత్యకళ్యాణము ఎచ్చతోరణముగ గనుపించు చుండెను.

భోజనానంతరము గూడ లక్ష్మి యొక్క నిమగ్నమైనను విశ్రాంతి గొనలేదు. శయనగృహము సునజ్జితము చేయ మొనరించెను. ఏవ స్తువు లెచ్చట నుండవలయునో యెచ్చటనుందిన శోభించునో యాయావస్తువుల వానివాని యోగ్యస్థలములం దుంచెను. శయ్య మొదలగునవి సూతసళోభ దాల్చెను. ఇవ్విధముననే యొకదాని తరువాత నొకటిగ నాయెంట గలపడకగదులు మూడును పరిశుభ్రపఱచి చానిలో వస్తువుల తళతళ నునించెను. దీక్షితుని గృహస్థితి పూర్వమి త్యంతశోచనీయమైయుండెను. లక్ష్మిదీనిమింటకాలు పెట్టినవాడె మరల క్రమమైస్థితి వచ్చెను. తనజనకుఁడొనగిన ద్రవ్యమున గొంతభాగ విూపములు జక్కబెట్టుటకై యామెవినియోగించెను. ముందరిచావడికూడ వడ్డుపోవువారు కూర్చుండుట కనువగు రూపమును దాల్చెను. లక్ష్మి యట కరుదెంచి వారముదినములతరువాత నొకనాఁడదీక్షితుని గృహకావ్యభ్యంతరరూపములను జూచి యాయిల్లవరిదో వెంటనే గుర్తించుట కొకానొక గృహస్థునకు మున్నాఫ్య మయ్యెను.

ఇచ్చట వినాయకుని స్థితి యెట్లుండెనో కొంచెము పరికింపవలెను. భార్య వచ్చినప్పటినుండియు నిల్లంతయుఁ బరిశ్రమయ్యెను. వంట యిట్లుకూడ మిక్కిలి యారోగ్యవిలయమై యుండెను. అవసర మగు నపుడు పావలో అద్దో భార్యవలనఁ జేతపడుచుండెను. ఇది యిట్లుండ

పరిచారికవలె నామె పతి సేవాతత్పరయై యుండెను. ఇళవర కిరణుడు భార్యచెంత కరుగుటకు భయపడుచుండువాడు. క్రమక్రమముగ నెప్పు డాభయము నూహు మగుచుండెను. ఇంతియేకాదు. తనయర్థాంగి లోనేవిష కుమునై నగూర్చి ముచ్చటించుటయు, యుక్తి యుక్తమగు నామె యూలోచన దీసికొని సంకోచన పూర్తిచేసికొనుటయు గూడ సంభవించు చుండెను ఇవిధమున వినాయకుని మనసున గలవత్సీ సంబంధ మగుభయ మెల్లనొగత మగుచుండెనో యటులే ప్రీతియు ప్రణయమును తేల్చు దేశమున నుదయ మొందుచుండెను. మనుషూర్వకముగఁ బ్రతుక్తు మొనర్చి బ్రేమించినచో వశముకాని ప్రాణి యీధారాతలమున నెందును గానరాదు వినాయకుఁడు మూఢుఁ డయ్యును వాని మంతః కరణమున వశోపకారప్రకృతియు, ఇంకఁ గొన్ని నద్దణముగను వాసమునేయు చుండెను. ఇట్టి మనుజునివృద్ధ యుము సంతతప్రయత్నము వలనను, నిష్కాపట్యమువలనను, మనుః పూర్వకముగను బ్రేమించినచో స్వాధీనముకాకపోవునా?

వినాయకుడు యధేశ్వముగ రెండుపూటలు భోజనమొనర్చి తృప్తిగ గంజాయిద్రావి గ్రామమంతయు నిరర్థకముగఁ దిరిగివచ్చు చుండును. సంసారసంబంధము లగువనులు లేకముకూడ నాతఁ డొనర్చుటలేదు ఎతివ్రత యగులక్ష్మి యొక్క నాఁడైన నిదేమని భర్తను దిరస్కారముగాని, సామాన్యదూషణగాని, యొనర్చుటలేదు. మీదు ముక్తిలి నాథున కాయానపరిహారార్థమై క్రమనివారక పదార్థములు స్వహస్తమున సిద్ధపఱచి యుండును, వ్రతి విషయమున నామె ప్రాణపదముగ మనుషూర్వక శుక్రూష లొనర్చు చుండెను ఈకారణమువలననే వినాయకునకు, పత్ని విషయక మగుభయ మంతర్ధాన మయ్యెను. మెల్లమెల్లగ వినాయకునకు భార్యయందు లక్ష్మ్యమేర్పడెను. ఆమెవిషయమై వానిమనసున పూర్ణప్రణయమును, అత్యంత

దరమును జనించెను. క్రమక్రమముగ సంసారకృత్యములును వాని మన మాకర్షించు చుండెను. వినాయకుడు పూర్వము వలె నూరంతయు నిరర్థకముగ ద్రిమ్మగుట మెల్ల మెల్లగా మానుచుండెను. పరమ దక్షయు, గృహిణీమణియు సగులక్ష్మియు సంసారకృత్యముల భారము నొక్కటొక్కటిగభర్తపై వైచు చుండెను, వినాయకుడును మెల్ల మెల్లగా బనిపాటులుచేయుట కలవాటుపడు చుండెను. పూర్వము వినాయకరావు కృతజ్ఞహియు, మలినస్తు పరిధారియునై యుండెను. కాని యోగురాలగు భార్యయతికాగ్రతగఁజూచుకొనుటవలన వానికేరీరము చిక్కబట్టెను. వాని మలిన వేషము మాయమయ్యెను. వినాయకుఁ డిప్పుడు దేహపుష్టిగలిగి నృచ్ఛవస్తుధారణ మొనర్చి, సంసార కార్యములందు శ్రద్ధ జూపుచుండెను. కుమారుని పరివర్తనము గాంచి రాజ యత్యంతసంతోషితస్వాంత యయ్యెను. అప్పుడ్రా లెల్లరితో కట్టనుచుండెను. “మూలక్ష్మి ముట్టినదెల్ల ముత్యము, పట్టినదెల్ల బంగారము శుమా! మాతల్లి చేనిపైఁ జేయి వై చిను బంగారము గావలసినదే.”

గ్రామమునగలవారు దీక్షితుని కుటుంబమున నీమాకస్మికస్థిత్యంతరమునకు శ్రేయోదాయిని యగులక్ష్మి కారణభూతురాలని యేక వాక్యముగ నామెను బ్రశంసింపసాగిరి. ఊరిలో ముగ్గురు నలుగు రొక్కచో జేరిన చాలును దీక్షితుని చిన్నకోడలి ప్రశంసావృత్తాంత మటరాకుండు పెన్నిటికిని వంభవింపడు.

ఇవిధమున లక్ష్మి మూడునాలుగుమాసములు సంసారకళటమును సునుంత్రితముగ నడచెను. ఆ మెత్తల్లికండ్రులు తమకుమార్తెను బంపుచుని చాలమాటులు రాధను వేడుకొనిరి. కానిరాధయందుల గొప్పగొనలేదు. కాన వేరు తెఱపుగానక వా రా యాన వీడిరి. అట్లయ్యెను నడుమ నడుమ మనఃవ్యులనుబంపి పుత్రికయోగక్షేమములఁ జెలిసికొనుచుండిరి.

ఇచట నదాశివరావు, మాధవరావు, కంట్రాక్టుపని చేయుచుండెను. కాని ఇంటికర్చుకై యింతవఱ క్కొక్క రాగిడబ్బెసెన పంపవలయు నని పాప మాతని వెప్పడును స్మరణకై నరాలేదు.

౨౩

చిన్నకోడలు సంసారభారమంతయు వహించి శిథిలావస్థలో నున్న సంసారశోకటమును ఇప్పటికి దాదాపు నాలుగుమాసములనుండి నుయ్యెత్తితముగ నడుపుచుండెను. జనకుడమితముగ వస్తునముదాయ మొనగెనందున. నింతవరకు సంసారమునం దెట్టిలోటుపాటును కలుగ లేదు కాని అదియేమి కల్పతరువా! సంవత్సరము పొడుగున నెట్లు గడచును! ఇంతవఱకు నదాశివునికడనుండి యే మయిన కర్చుకు వచ్చియుండినచో పిలుగనుండెడిది. అయిదారుమాసములయినను నొకడురకా నయినను వచ్చియుండిలేదు ఎట్లయిన కర్చుతప్పదు గదా! తుద ఇంత యోజించినను సంసారము గడచుమార్గమేమియు గానరాకయ్యెను. అట్లుగూ, తనజనకుడొనగిన తొడవుల విక్రయింప నామె కృతసంకల్పయ్యెను. అత్తవారికి గూడ సీవిషయమెఱిగించెను. రాధయీపలుకులాలించి విస్మితయై “అది యెందుకేతల్లీ! నాటాండలో ప్రాణమున్నంతవరకు నిన్ను నగలమ్మనీయ” ననెను. అత్తగారికి కష్టనిష్ఠరములన్నియు దెలియఁజెప్పుచు “నామాటానికిం వుదు. మీరిట్లు గట్టిపట్టుబట్టి కూర్చుండకుండు. నావద్ద సివ్వాడు కొలదిపైకముమాత్రమే విసిరియున్నది. దానితో రెండుమాడునెల లయిన జరుగునని తోచెను. మఱిముందుగతియేమి.” యని లక్ష్మి పలికెను.

ఆముడునలికి దగ్గుత్తిక బడియెను. అమె నజలపయన యై “అమ్మా! జరిగినంతవరకు జరుగనిమ్ము. ముందుగతిముందు. తరువాత నేదోయొకనగ తాకట్టుబెట్టినచో గొన్నిరోజులు గడచు” ననెను,

“తాకట్టుగీతట్టు చేరెత్తవలదు. తాకట్టుపెట్టుటే మనవంతు దానివలన మిగిలినవగలన్నియుఁ గూడ నాకన మగుట తప్పవేలు లాభము లేదు సంసారము నడుపుటకు దీనివలన చిన్నమె త్రవ్వయోగ మయినను లేదు. కావుననిప్పుడే యీనయస్తాభరణముల నొక్కవరి విక్రయించితిమీని దాదాపు రెండువేలరూపాయలవఱకు రాగలదు. ఇప్పుడుధాన్యపుధర తగ్గుగానున్నది. కావున మన మీదవ్యముతో ధాన్యము ఖరీదు చేసిపెట్టి, ముందెప్పుడు ధాన్యపుధరమెచ్చునో యప్పుడు బాగరూకతతో విచారించి విక్రయించినట్లయిన లాభము తాగలదు. దానివలన సానారయ్యాత్ర గడువవచ్చును. ధాన్యము మనయింటనే నిలువజేసికొండము, నగలిట దాచుటకిన్న ధాన్యము దీసికొని దాచి యంచుట సరికాదనియూ మీయభిప్రాయము!”

కోడలి దూరదర్శిత్యమువలన వృద్ధురాలు చకిత యై శాంతస్వరమున నిట్లనియెను.

“అమ్మా! నీవు తెప్పినవంతయు నిశ్చయమే. కాని మన మాడు వాండ్రము. ఇంక నీమగనివంగతియన్ననో గృహకార్యముల చక్క తెట్టగలవాడే కాని యిట్టిస్వపారాదుల కక్కరకు సచ్చవాడు కాదు. సర్తకమునకు కల్లతొల్లిమాటలు ప్రధానము. సరే ధాన్య మిప్పుడు ఖరీదు చేయువా రెవ్వరు! ధాన్యము మంచిదెడుగులు చూడ గలవారెవ్వరు! సరిగా బేర మాడువా రెవ్వరు! దీనికంతకు చురుకైనవాఁ డెవ్వఁడైన కావలయును. లేనిచో నిష్కారణముగ నప్త పడవలసివచ్చును.”

సప్త మెందులకు వచ్చును! మనమాడువాండ్రమయినంతమాత్రమున నీమాత్రపువ్యాపారము నేయ బాలమా! మఱియు మనబాల కృష్ణుడు మిగులచాకచక్యము కలవాడగుటచే మంచిదెడుగులు పరిశీలించుట, బేరమాడుట, మొదలగుకార్యము లన్నియు వానివలన నెఱవేఱునని నాకు గట్టినమ్మకము.”

ఇంతలో “ఏమివదినే, ఏమిదేరము?” అని శేరిడుచు బాలకృష్ణుడు డటకు వచ్చెను బాలకృష్ణుని కి. నాడు కాదను, అమ్మా యని యు, వినాయకుని అన్నా యనియు, లక్ష్మిని వదినయనియు బిలుచుట పరిపాటియయ్యెను. ఆమె మండవోనముతో “ఏమిరా బాలకృష్ణా! మేమిప్పుడు ధాన్యవ్యాపారము చేయుచుండెదమి, నీకు దాని సంగతి సందర్భము లేమయినదెలియునా?” యనియడగెను.

బాలకృష్ణుడు నంజోపితగ్నాంతుడై “ఇది యేమిప్రశ్నము వదినే! నాది కృషివృత్తియై యుండ, నీవని చాళి తెలియఁచో నిప్రచంచమున మఱియెవ్వరికిదెలియు!” ననెను.

అంత రాధ “మనవానికి తెలివితేటలకు లోపము లేదు. అందఱేసిన చేయియే” యనెను.

అందుపై లక్ష్మి యాశ్చర్యచకితయై “ఏమంటివి! నీకు వ్యవసాయ వృత్తికూడ తెలియునా!” యని వానినిబ్రశ్నించెను.

బాలకృష్ణునివశము రహారము పంపించునంతవత్సరమును. కానివాడు కొంచె మాజీతేసినవానివలె గన్పట్టును. ఉత్సాహపూర్ణస్వరమున నాతఁ డిట్లనెను. ‘కర్షకునింట బుట్టి పెరిగి వ్యవసాయపుటను తెలుఁగకపోవుటనైన తల్లిదండ్రులపేరుప్రతిష్ఠకు గళంకము దెచ్చిపట్టుటయే!”

అంతట లక్ష్మి యత్తగారివంశ దిరిగి యిట్లనెను. వింటిరా మన బాలకృష్ణుడు డేమనుచున్నాడో! నే నీని చేత్రికింద నైటకొని వ్యవసాయమును, ధాన్యవ్యాపారమును శేష సమకట్టితిని-నాయా భరణవిక్రయ సమకూత్రము మీరనుమతించిన చాలునా.’

కడకు నే టుపాయము గావక రాధ యందుల కనుమతించి యిట్లనెను. “నీ మట్టిసేద్యుణానంపన్న యగుచిడ్డ కెమ్మది యసాధ్యము! కాని చిడ్డా! నీయాయాభరణములు మరల సేర్పడనితో నామనసు

స్వస్థత నొందజాలడు. పోనీయేమియైన రెండుగుల్లలు నేనైనను తేయించిపెట్టుదమనినను—ఉన్నది తుడిచి పెట్టుటలేదు—నుంచీపోయిన యానాచేరిలోకత్తలేదు. అమ్మా! యేమి చేయను! దైవము నానుడుట నిట్లువ్రాసినాడు పో అమ్మా! నీయిష్ట మెట్లో యాళ్లీ నంతోషముగ నొనర్చుము.” వృద్ధురాలికంతము రుద్ధ మయ్యెను. కన్నులనుండి యశ్రుకణములు బొటబొట జారెను. ఆమె ప్రేమాతిరోషమున తనచిన్నకోడలిని కాగిలిండుకొని చుంచు దువ్వి, చలుకము పుణికి, ముద్దాడెను.

రెండుమూడు దినములలోపుగనే పరిదితుఁ డగునొకమసాలిని బిలిపించి వానిద్వారా లక్ష్మి తన సొమ్ములను విక్రయించెను. అత్త గాత పెనక గూర్చింకి పోరుచు వాలోఁ గొన్ననగల నమ్మనిచ్చి నదికాద. మిగులనవనర మగునాలుగైదింటి నట్టే యుంచెను. మిగిలినవానికి చాచాపు ౧౬౦౦ రూపాయలు వచ్చెను. ఇపుడు పుష్క మానము. అందునను సీసంవత్సరము వంటలు చక్కగ ఫలించెను. అట్లగుట ధాన్యము విపులముగ నెరిగెను. లక్ష్మి పడునయిడువందల రూపాయలు బైట్టి సుమారు నలుబదియైదుపట్లధాన్యము ఖరీదుచేసి కొట్లలో తోసి నిలువ జేసెను. దీక్షితునిస్వాత్మములో గొంతభూమి గలదు. ఈభూమి స్వల్ప మగుమక్తాకు రైతన కమర పడిది యుండిరి. అరైతునొద్దనుండి యాభూమిని దీసికొని స్వంతముగ వ్యవసాయము చేయింపవారంభించెను. ఆభూమియందు కొంతవరకు తోట కూడ గలదు. అందుచేత, ముక్కజొన్న, వంగ, కంద, చామ మొదలగువానిని పైరుపెట్టిరి. బాలకృష్ణునివంటిను స్వల్పమైనను మిద్ది యతిశీర్ష్యము మిగులచురుకై నవాడును. ఒడలు వంది పాటు పడువాడు నగునొకనాకరును బాలకృష్ణుడే సాయముగఁ దీసికొని యాభూమ్యవసాయపుబనలయందు నియుక్తుఁ డయ్యెను. వినా

యక రాత్రుగూడ పెల్ల పెల్లగ నా వనిలోని మిథ్యములఁ దెలసికొను చుండెను.

సదాశివులయొద్దనుండి యిప్పటికయన నొక్కయరక్కానె వ వచ్చి యుండలేదు. అట్లయ్యె లక్ష్మీ దక్షతవలన రాధనంసారమున లోటుమియు గలుగ దయ్యెను

౨౪

“హృదయోక్యరా! నాతనువు, ప్రాణము, ధనము సర్వమునుగూడ మీ యధీన మై యున్నది. నాదేహముపై నను, నాప్రాణముపై నను, నివృద్ధు నాకావంతయు సధికారము లేదు. మీరే నిశ్చయముగ వాసికి సాలకులును, యజమానులు. మీసుఖమేనాసుఖము. మీదుఃఖమే నాదుఃఖము! ఈప్రపంచమునందెప్పుడు మీరుగాక మఱియేవదార్థ మును నాకుఁబ్రിയము కాదు. మీరెట్లు చెప్పిన నే ఁట్లునర్తును. మీరేది కోరిన నేనది యిత్తును. మీశేమి కావలయును! మీ యాప్తితము నెఱవేర్చుట కీదాసి—”

“మనోహరిణీ! నాయాజవప్రాణమా! నేను ప్రేమాభిలాషిని. ప్రేమక్షుధ నన్ను దహించినేయు చున్నది. ఈయాచకునకుప్రేమ భిక్షము కావలయును. మఱేమియు వలగు ప్రయనీ!”

ఒక్కయువతి కలాక్షయక్త మగు మధురహాస మొనర్చుచు నొకయువకుని మెడపైఁ జేయివైచి ముద్దులొల్కుతీయ్యనివల్కులఁ బల్కుచుండ యువకుఁడానందవిహ్వలఁడై పై విధమున బ్రత్యుత్తర మొనఁగెను.

అతరుణులు రమణీయ మగుదివాన్ఘానాలలో నుండర ఎగు పోఁగాపైఁ ఈర్ష్యుండి యుండిరి. ఈదర్శనగృహము ప్రశస్తమై యుక్తిమ ప్రకారమున శృంగారిఁవఁబడి యుండెను. గొప్పదిత్రీకాయఁడు తనకుఁ గలచాశుర్య మంతయు వినియోగించి మహాకౌశలమునఁ

జుర్రించిన అష్టలతాపత్రములతో సీగడికోడ లేతయు రమణీయముగ నుండెను. అట్లు మధ్యభాగమున నుండు మగుగంధపువ్వుచుండును. సతిష్ఠుడులమును, శుభ్రము సగుళయ్య సజ్జితమై యుండెను. ఆ శియ్యపై అచ్చటచ్చట విరులు పడిచి యుండెను. ఆమ చవుపందిరి నుండిను సుగంధపుష్పమాలికలు వ్రేలాడు చుండెను. నడుమ, నడుమ, శీతలసహారకుమారుఁ డల్లనల్లసనామాలికల నూపుచుండెను. ఆమచమునకుఁ గట్టనజూరును, తెల్ల దోమతెరయు, మంచువలె మిగులమనోహరముగ గ నవచ్చు చుండెను. ఆమచము నాపుననే తెంచినకిటికెంత నొకిందము వైచి యుండెను. దానిమీఁద నాను కొనుటకు మిథిమరేదిండ్లును, మితయు సమర్పి యుండెను. వ్యాకమున కెదురుగ న్నవ్వుముగఁ గనఁబడులా ను పెద్దగడి సూరమును, మెత్త లమర్చి విలువగలనాలుకైదుకీర్పిలును, ఎరివిన్నుచేసి వికాల మగురెండువిశ్రాంతికుర్పిలును, ఒకయూపుడుకుర్పియును, రెండు పెద్దబరేరియ్యములును, టిబిల్ పై పెట్టినపింగాణీగిన్నెలును, పల్లెము న ముదలగున వన్నియు ప్రకస్త మగునాగదియలేయు వ్య పింఠ యుండెను. అచ్చటచ్చట గలచెలువరాతి గుండ్రశిమిజాలపై నఁ గొన్ని మనోహర కాచిత్రములును, లోహపుబల్లెరములు ముదలగు వస్తువు లాశయంగృహశోధ నునుడిగఁ జేయు చుండెను. ఏవస్తు వెట నుండి వలయునో యట్లన్నియుఁ జక్కగ సమర్పి యుండెను. వీరమునకు ప్రక్కనే వెండితాంబూలపు బల్లెరమును దాని సమీపముననే యిత్తడిపీఠదానును 'మెల్లెనమ్'—అమెరికన్ పొగాకు డబ్బాముకటియు, నార్చేదేశపుటగ్గిపుల్ల, పెట్టెయు, తృగ్గోచరమగు చుండెను. ఎదురుగ నన్నబీర్యాఅద్దములోనుండి గానవచ్చుచున్న చిన్న పెద్దగ్గానులును, రక వర్ణావధబుద్ధును ఆరమణీయవీరమున నధిష్ఠిత లగువారిదితాకర్షణ మొనర్చు చుండెను. గోడలపై

గాలికి కొట్టుకొను చున్న ఆర్య, అంగ్లేయు యువయువతీపటములు మనోహర మగుట కిదిమే, కాని యెంతసిగ్గు! ఎట్టిదృఢముననులై న నాచిత్తరువులు యనశ్చాంచల్యము గలిగింపక మానవు. ఇది గణితా గృహ మని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా?

ఈతరుణుడు మాధవరావు. యువతి మాధవుని గ్రామవాసిని యగుతార యనుప్రఖ్యాతపాఠవనిత.

ఆశివమురాత్రి మాధవరావు కోపావేశమున తన బాలసహృద్ధిణి యగుచునోరమచు పదాఘాత మొనర్చి యీతారమందిరమునకు వచ్చి దాఖ లయ్యెను. ఇంతకుముందొకప్రాణమిత్రుని వేడికోలువలన తార పాటవినుట కోకసారి యుట కీతఁడు వచ్చి యుండెను. ఆ సంకర్షమున నిరువురకుఁ గొంతపరిచయము గలిగెను. మాధవరావు తనగృహమునకు వచ్చినతోడనే తార వాని నెంతో సన్మానించి చెను. తారలో కోత్తరలావణ్యమును గాఢచియ్య, గోకిలస్వరమును విని యు మాధవరావు మిక్కిలిసంతసించి మోహపాశబద్ధుఁ డయ్యెను. దాశ్యాగ్గృహమున లజ్జాశీలయు, కాలికయు నగుమనోరమ పతిప్రే మాప్రవాహమును తనదెనకు మరలించుకొనుట కనవర్థ యయ్యెను. నాటియేమి చేయఁ గలను? మాధవరావుచునను తారచే నాకృష్ట మయ్యెను.

ఏదో గుమక్కుత్రమున ప్రవృత్తుఁ డగుటకుముందు దానివలన గలుగబోవు సాధక బాధకముల సప్రమాణముగ మనసున విత్కించి యు మనసు నెట్లో నన్ముతీపఁ జేసి, దానికి యుత్తేజ మొసంగుటకు బ్రతివాడును మిగుల గండ్లగోళపడుచుండును. కాకణ మేళున మానవునకు చిత్తశాంచల్య ముంకురింపఁగనే సదనద్వివేకబుద్ధి గోచలమండి యొక్కటేవిధముగ బొడుచు చుండును. అదినహించుట బహుశక్తము. కాలిక యగుచునోరమ భర్త కన్ను యొనర్చి

గంభీరావరాధము చేసి యుండుటచే మూఢవరావున కాగ్రహము జనించెను ఆకోవభరమున పాపమా బాలికయెడ బగ దీర్చుకొనుటకై మూఢవరావు పాపపంకిలమున నురికెను ఇందు తన దేనియు దోషము లేదనియు, నర్వదోషములను మూలము తనవత్ని మనోరమయే యనియు, అట్లగుట నిసందర్భమున నెట్టిపాతకము సంభవించినను నాపాతకములకు బాధ్యురాలు మనోరమయే యనియు నామూర్ఖుడు స్థిరపఱచుకొనియెను. పాపకార్యమున కుద్వేగపడకువాడని తనకు తగినట్లుగ నేదోయొకసిద్ధాంతము చేసికొని పాపకర్మమునకు భీతిల్లుమనననుట మిశ్రేణ మొనఁగెను

మూఢవరావు నుశిక్షితుఁడయినను చిన్న తనమునుండి యెల్లరకు ముద్దులాడెగుటచే నాతఁడు పూర్ణస్వాతంత్ర్య మనుభవించు చుండెను. పైన పెద్దవా రుండుటచేతను, పూర్ణక్రీమంతుఁడై యుండుట చేతను నాతఁ డెవ్విధ మైనకారక, మానసికకష్టముల నెఱుంగఁడు. యావనకాలమున ప్రణయతృప్త్యప్రాబల్యము నొందుననుమున లజ్జాన్వితము, బాలికయు నగుమనోరమవలన వాఁపిసాన తీరినదికాదు. భార్యవలన ప్రణయలాభము సందుట యశక్య మని మనసున సిద్ధాంతము చేసికొని యాతఁడు జ్ఞానశూన్యుఁడై పోయెను వానివిద్యయు, బుద్ధియు, జ్ఞానము నొక్కమారు నశించి పోయెను. వీనితో నవవరాధిని యగునాకోమలబాలిక పాఖ్యము గూడ నాశనమై పోయినది!

ఈరోజువఱకు మూఢవరావు తారకు వేతనము నిర్ణయింపలేదు. ఆమె యొకనాడు తద్విషయము నిశ్చయపఱచుకొన నెంచి, నమ్మోహాశమధురస్థిత మొనర్చుచు, మారుతూవుల బోలు తనడఁచుచులకటాక్షములు విక్కిలి దీప్త్యముగ నాతపై బఱపు చుండెను. మోహాంధుఁడై యున్న మూఢవరావుపై నీదినము తార తనకడ

గల మోహినీశక్తి సంకయే ప్రయోగించెను. ఇప్పట్లున మాధవరావు హస్తమున స్వర్ణ మగవలచుటకు కూడ తార సిద్ధముగ నుండెను. ఇందుకోరలే యంతచాతుర్యము జూపినది. మాధవరావును గాఢా లింగనముఁ జేసి “మనోహరా! మీకోర్కెఁజీర్చుట కీదాసి సిద్ధముగ నున్న” దని యామె పలికెను.

మాధవరావున కింతకంటె నెట్టియపేక్షయు లేదు. పట్ని ప్రేమ విషయమై సంపూర్ణముగా నిరాశుఁ డగుటచే నాప్రేమ మన్యత్ర సంపాదించుట కాతఁడు ధీరుఁ డై యింతటిమాధ్యమునకు లోనయ్యెను. అట్లుగుట నాతఁడు ప్రేమవిహ్వలుఁ డై “ప్రేయసీ! నేను ప్రేమత్తుత్తుచే తపాతపాపదు చుంటిని. నాకు ప్రేమభిక్ష కావలయు” నని వదించెను.

యోగ్యస్థలమున యోగ్య మగుయాచన జరిగించి, అందుచేత స్వర్ణము జూప నామర్థ్యము గలదాని కీత్తుద్రప్రేమా దానము చేయుట కేమిలేక! తారఁజ్ఞూర్పు విడిచి యిట్లునియెను. అచట యేమి విదితముగ మాట్లాడెదరు! ఇంతవరకు నాప్రేమ మీ రండనే లేదా! నే నెల్లు విమ్ము ప్రాణనమానముగ ప్రేమించు చుంటినో యది యింతదనుక మీమనసునకు గోచరింపనే లేదా! ఒక్కక్షణ ము మీమన నమోహనమూర్తి కంటపడకుండినచో నీదానికి వర్త ము సంధికారమయ మై, యాహారనిద్రలుకూడ స్ఫురింపక, యొక్క టేవిధముగ మీపాతభ్యాన మొనర్చు చుండుట మీరుగొంచె మయిన దెలిసికొనిలేక పోతిరిగదా! ఏది మీరడుగకపూర్వమే నేను మీకిచ్చి మరచితి నో దానిని మరల నెటులీయగలను.”

మాయావిని యగుతార తనమాయాజాలమును వ్యాపింపఁజేసి యపూర్వచాతుర్యమువలన మాధవరావును నమోహనాస్త్రమునఁ బడవై డెను తార కేవలము నేను ప్రాణవదముగఁ బ్రేమించు

చుంటి నను మాటలతో స్వస్థతఁ జెంది యారశందక తనకృత్రిను ప్రేమతోఁ బాటు మాయాబాలమునుకూడఁ బయోగింపఁ బ్రారంభించెను. హఠాః యనుచుండగనే, తారసీతము లశ్రుపూరితము లయ్యెను. కంఠము రుద్దమయ్యెను. ఈమోహాలమువలన మాధవ తావు తలఁగిండుగాఁ జదిపఁబెను. ఆచారుగారి యశ్రుపూర్ణ సేత్రములను స్వపశ్చువులతో నెవలోకించిసమీపము, దాని బాష్పరుద్ధ కంఠరదము స్వకర్ణములతో విన్నమీఁదను, తారనిస్సీమ ప్రేమముండు మాధవరావునకు సంశయమెట్లు కలుగును. ప్రేమభరమున గూఢాచారము నుకుమారము సవనవోన్నేషమున నిగనిగ లాడు తార చెక్కిలి నొక్కి తిమ్మనిముద్దు గొని, చేరుమాలు నా నాకున్నుల నొత్తుచు మాధవరావిట్టినది. “ముద్దులగుమ్మా! నిపు నన్ను మనఃపూర్వకముగఁ బ్రేమించు చుంటి వని నే బాగుగా నెఱుగుచును. అట్లగుట నేనే నీపై మనఃకఁ జెంఁ యుంటిని నీకు నాపైఁ బ్రేమ లేనిచో నీప్రేమమునకు నే నెట్లు గర్భుడ నగుదును? ఈప్రేమమటులే యని శము నఖండముగా నుంచ నాపరిమేశ్వరుని వేడికొనుచుంటిని.”

“నేను రేయింబవళ్ళు దైవము నిదేళికి మడుగు చుంటిని. మీగు దీని శ్రేణితగినయూపాయము త్వరలో నాలోచింప వలయును మీకు గాక యన్య లెవ్వరికి నీశరీరముపై నధికారము లేదు. వర్వకాల మీదాసి యాపాదములనే నమ్ముకొని యుండును. మదన మోహన! నాయుంటికి మఱియొకరు వచ్చుట లేదు. నిరర్థకముగఁ అడిమందిమనుష్యుల రాబట్టుకొని వారితో కలసిమెలసి ప్రసంగించుట నా కనవ్యము. మీరీకట్టుదిట్టము లొనర్చనిచో నేను యథార్థముగఁ జెప్పఁ చుంటిని. విషము దివి మీ ముంఠరనే ప్రాణముల విశిశెదను” అనునప్పటికి తాగకంఠము రుద్దగనుకొన్నది. సేత్రమునుండి అవిరళాశ్రుప్రవాహముజాలువాటివత్సవలమును గడిపిపై చెను.

మాధవరావునకుఁగూడ దుఃఖము రాకపోలేదు అగును. ఇట్టి యుక్తమి నున్నీయిచ్చము గాంచివలె నెవ్వని కట్లు కలుగకుండును! అతఁడు తారకు గాఢా లింగవ మొనఁగి చానికన్నీటిం దుడుచుచు నిట్లునెను. “ప్రేయసీ! నాకు నదే యిష్టము. నీవు నీతల్లిని కొంచెము మందలించి చూడుము. నేను చానికడ నీనంబంధ మగుకట్టు దిట్టము లన్నియుఁ జేసివైచెదను. మీకు నెలకర్చున కేమి యిచ్చిన సరిపోవునో సరిగా నిర్ధారణ మయినచో బాగుగ నుండును.”

“ఈవిషయమునుమాత్రము నేను పెద్ది మాయయ్యతో చెప్పెను. నాకువల్ల యెట్లుండెనో యది నాకే తెలియును. ఇదియంతయు చానిపోవుఫలమే. మీవలన నాలుగు దుఃఖంబలు పుచ్చుకొనునప్పటికి నొక్కొక్కనమయమున మీరిటకు వచ్చినప్పుడు మిమ్మది చులుకవ జేయక చూసెదను. మీరొక్క దినము నాకంట బడకున్న నాప్రాణము నిలువదు. మాయయ్యతో నీనంగతి చెప్పటకు నన్ను మాత్రము పంపకుండు. ఈతరమువిషయముమాత్రము మీ రనకూడదు, నే వివ కూడదు. ఎవరిపాదములకడ నాప్రాణము, నమస్తము నాధారపడి యుండునో వారికడ వశాత్వతః కుగుధనము చే రయన నెత్తుదునా! నన్నేమము కావలయును కాని డబ్బు ప్రధానమా! కాన మీరేది సరి యని తోచునో యది యొనర్చుండు. మాయుంటికర్చు తప్ప మఱియేదియు నా కక్కట లేదు.”

“మాయుంటికర్చుకు నెలకెన్నిరూపాయ లగు చున్నవి!” సిగ్గులి నయించి అటమోహుకన్నులల్లార్చుచు తార యిట్లునెను. కర్చున కేమి, చేసినచో చాల గలదు. కాని యిప్పుడే సంసారభార మంతయు మీనెత్తికైబడుచేత నమితవ్యము మొనర్చుటకు నామన సెట్లు సా హసించును! నెలకు నూలురూపాయ లయిన కాలము. ఏలాగో చూచి వాడుకొని దానితో కాలము గడుపుకొందుము.”

‘ ఇయ్యెడ తార యందనిశ్చేషమున, కటాక్షములున, మధురస్మి
తమును, లాలింపుమాటలును మాధవరావునును మోహప్రపూరి
తముగఁ జేసివైచెను. తార యడిగిననూలుగూప్యముఁ జీతము వానిఁ
స్వల్పముగ గావపించెను తార తన్ను మనఃపూర్వకముగ బ్రేమించు
తున్న దనియుఁ గేవలమాప్తేయవలసిన యితకొద్ది జీతముతో
సంతృప్తి పడిన దనియుఁ దలంచి సంతోషపూర్వకముగ చాఁకి నూలు
రూపాయిలు జీత మిచ్చుట కాత డొప్పుకొనెను

ఇట్లు తనకార్యము నెఱవేరినందున తార గర్వమున మరలమో
హినిస్వరూపధారణ మొనర్చి, వేశ్యామలభ మగునానా భివ్యములు
జేయుచు నిట్లనుకొనెను. నే నీదివఱ కెంతకల్లబొల్లిమాటలాడి
యెంతలాంచి, యెన్ని మెర మెచ్చలు జూపినను కింతయెక్కువగ నూలు
గూపాయలు జీతమిచ్చెద నన్నముంతాకొడుకొక్కడైన నున్నాఁడా!
ఇంతకన్న వెక్కువయగుట కెవ్వరైన సాహస ముండునా!
నూరుగూపాయల కీతఁడు చచ్చిన నొప్పుకొనియెను. ఇంకను కొం
చెము మెచ్చించినచో కొంగులోఁ బడియెడినే. భయము లేదు.
పట్టవలలోఁ జికినది మెల్లమెల్లగ రెండువందలగూపాయలకు పైగా
నీతనియొద్ద గుఱచినచో నాపేరు తాకకాదు.”

తార యావిధమున మకోరాజ్యము కర్పించు చుండ ననామయ
యమునకే మాధవరా వాతస్యం సౌందర్యమును తనయత్న వ్రతయన
ములతో ప్రాశస మొనర్చుచు నిట్లు తోపోయి చుండెను. “అహః
హా! ఏమి యీవిధి! చందురునందంబు డిందువఱచునీమ ఖగమల
మెన్ని నూలులు జూచిన నన్ని నూలులు నూతనసౌందర్యము దృగ్గో
చర మగు చున్నదే! ఈనవీలావణ్యమెచ్చట నుండి వచ్చుచున్నది!

౨౫

మాధవరావు తారయెడ బద్ధానురాగుడై మిగులభ్రమిస్తుండే పోవు చుండెను రోజంతయుదానియంటికిగడచి పోవు కుండెను. కంట్రాక్టువ్యవహారమున తాతనిబుద్ధి జోటుట లేకు వ్యాపారభార మంతయు బావయ్యన నవాళిపునినెత్తిపై బడియెను. నవాళివరావు చెకుటూర్చి పనిచేయు చున్నచూట నిశమే. కాని వానికి వ్యవహారమున గలలోతుపాతును సరిగా ననుభవము లేకతన నేళోపారపాలు సంభవించుచుకే యుండెను. కంట్రాక్టుపనియన్న మాటతో నడుచువది కాదు. బాకూతతో ప్రతిస్పర్ధించుచుమును గూడ వేయకన్నోతో గనిపెట్టచుండవలయును దానిలో తిరుగుకురు గులు బొగుగో నేటిగి యుభావిగా బని చేయువలయును. ఇట్టివ్యాపారమునకుమిక్కిలియత్నమున వాడు కావలయును. పాప మహాయుక్తుడగునదాకిపువలన నీ మగును కొన్నిది ములవలనను వ్యాపారము బాగుగకే నడచినది. ఇద్దరు మాధవరావు తారమాతూజులమున మురిగి పోయెను. దానియందు గారికి స్వర్గము కూడ తుద్యముగాఁ దోచు చుండెను. ఇకవ్యారముననుబట్టి మెల్ల మెల్లగ వ్యాపారము బుట్టలోకివచ్చు చుండెను. మాధవరావుకట్టి మాత్రము మితి మీరియుండెను. వ్యాపారమురాబడి తగ్గినది కర్పమాత్రమింతయు. అట్లగుట దీనివరిగాను మేమో స్పష్టముగనే డెలియ గలదు.

పాప మెల్ల కాలము దాగి యుండదు. ఎవ్వడో యెప్పుడప్పిలదలై తీరును. మాధవరావు విదిత్రాటనము రానుచున్నది చెవిని బడియెను. తన ముందు వేశ్యవక్త్రుడైనందున కారకంకంకజులించ లేడు. కాని వాని నిర్లక్ష్యమువలన వ్యాపారము చెడుచున్నందునకుమాత్ర మావృద్ధున కమితముఖము జనించెను. భ్రాతృని

కానింత మన్నది నందు, కాలివడుగును మీఱియున్నది. కుమారుని చింతయే కొలది దినములలో రామచంద్రునకు హృద్రోగముగఁ బరిణమించెను. ఇంతలో కర్మధర్మసంయోగమువలన భయంకర మగు నంటువ్యాధి దగఁబొంది నైద్యసాధ్యము గాక యొకదినమున నావృద్ధుఁ డైహికదుఃఖములనుండి విముక్తుఁ డయ్యెను. ఈయాశస్త్రిక ఘటనవలన దిగుఁబోతగుమాధవరావు మార్గ మకంటక మయ్యెను.

కామ్రువిధిచొప్పున రామచంద్రునియాధ్వర్యదేహికకర్మ లక్ష్మియు యథావిధిగ నకచెను. ఈకర్మల కేమియు స్వల్పవ్యయము కాలేదు. రామచంద్రునిమనస్సంతోషముకొఱకై ఒరంతివి మాధవుఁ డీరితీ నపకర్మలు నిర్వర్తించెను. మామగారి శ్రాద్ధక్షియములకు హతభాగిని లక్ష్మీకూడ పుట్టినంట నుండి వచ్చెను. ఆమెచాల దినము లత్రింట నుండుటకు కళ్యము కాకపోయెను. ఆమెనైధవ్య ధర్మచాలనము కిచ్చుట ననివార్యము లగు నానావిఘ్నములు సంభవించెను. ఆమెయిరువురాడుబిడ్డలు—కాదు పూర్వజన్మము, క్షతపులు—అనుమాత్ర మయిన కావలీతి లేక మాటిమాటి కామెను హింసించ సాగిరి. ముందే నైధవ్యదుఃఖాన్నిని మ్రగ్గుచున్న దీను రాలగు నయ్యలల మానసికయాతనాభరమేగాక యాయాడుబిడ్డల సాధింపుకూడ నెంతని సంహించ గలము! మామగారికర్మ నాత మయినయొక్కవారము లోపలనే యామెపుట్టినంటికరిగెను.

వినాయకరావు కూడ తనవదివేగారింత్రొడ్డిశ్రాద్ధమునకు వచ్చి యుండెను. వినాయకరా వివ్వడు పూర్వవినాయకునివలె యుండ లేదు. అంతయు మాటిపోయినది. అట వినాయక రావుమాడు నాలుగుదినములుండి యింటికరుగుటకు బయలుదేఱెను. వచ్చు నప్పుడాతఁడు వదినగారిని పుత్రులను గూడ వెంటదీసికొని తనతో నింటికి రమ్మవి యన్నగారి నెంతయోచ్రాధించెను. కాని పాశ్వతి

కిష్టము లేనందున నెవ్వరికిని వచ్చుటకు వీలుపడినది కాదు. ఇకన్నా భుజు, రాముడు మాత్రము వినతృడితో వరిగెద మని మిక్కిలి యేడ్చి, కాని పార్వతి వారిని బోనీయ దయ్యెను.

రామచంద్రుని పండ్లెండవదినమున నాప్తమిత్రులువచ్చి యుండిరి. రెండుకూడుదినముల కెక్కువగ నెవ్వరి నచ్చట నుంచనీయ లేదు. పార్వతియు నామెకేవల భగిని యగుగంగయు గలిసి వారిసంఘటనే సాగనంటి రామచంద్రుని యాకస్మికమరణమువలన పందరికిష్టము గంగ కెక్కుడుకిష్టములు సంభవించినవి. కైకవముచుడియు రామ చంద్రునికి గంగపై ప్రేమ పెండు. గంగకు గల దర్పమునకును, అహంకారమునకును మూలకారణము తృడి కీమయెడ గలమహా దరమే. అట్లుగుట పితృవియోగజనితదుఃఖ మందరికంటెను గంగకు దుష్టహము గానుండెను. ఇం దాశ్చర్యమేమియును లేదు. గంగవృత్తా వానుసరణముగ పితృమరణమునకు పాపము అనవరాధిని యగు మనోరమను కారణముగైకొని ఈచల్లనతల్లి యిట్లో పడుగు పెట్టి నందువలనను. ఈదాస్యాగ్యురాలి యదృష్టమువలనను నాజనకున కిళాల మృత్యువు సంభవించెనని యామెను నిందింప సాగెను. గంగ మాటి మాటికిని మనోరమను శ్రమపెట్టుచు, ఆమె కూళాలతను ద్రుంచివైచు చుండెను. పాపమాకోమల బాలికయొక్క యనిర్వచనీయమన స్తాపము వర్ణింప కల్యము కాదు.

తండ్రి చనిపోయి రెండువారములయ్యెనో లేదో యప్పుడే మాధవరావు వేళ్ళయింటికిఁబోవనారంభించెను. ఇప్పుడే జాతయ రాత్రులుయందు యింటికి వచ్చుటకూడ బొత్తిగ మానిపైచెను. దినములో చాలభాగము తారయొద్దనే గడచిపోవు చుండెను. తార మదిరాజేవతకు మహాభక్తురాలయి యుండుటచే మాధవరావుకూడ పెండ్ల పెల్లగ సంపూర్ణమరాభక్తుఁ డయ్యెను. కొలఁదిదినములలోనే

ఇంతటితాగుతో తాగ్రామమున లే దనిపించెను. ఇంతవరకు కం
ట్రాక్టుదారు మాధవరావుదుర్వర్తన మెల్లరకును దెలియ లేదు. కాని
యిప్పు డది నీటిపై వైచిన తైలబిందువువలె గ్రామమంతటను వ్యా
పించెను. అతః హితు నను అప్పులును, ఈచెడునడత మాన్పు
విషయమై యశకవిధముల నదోషధ లొనర్చి మరలించఁ జూడరి.
కాని మాధవరా వీవిషయమున నణుమాత్రమైన దనదోషము
లేదనియు, దోషనర్వవ్యమునకు బాధ్యురాలు మనోరమయే యనియు
వారితో వాద మొనర్చు సాగెను.

సోదరునిదుర్వర్తనమునకు గంగయూ, బార్వతీయు నిరువు రాఁ
బిడ్డలును మనోరమను రెయింబవళ్ళు దూషించుచు కఠోరవాక్యము
లతో నొప్పించు చుండిరి. సోదరుని ప్రవర్తనము వీరిలో గంగమన
స్పృహకు నమాధానముగ నేయుండెను. కాని పార్వతికి మాత్రమత్యంత
దుఃఖిదాయక మయ్యెను. గంగ నంతోషించుటకు కారణమిది.
ఇప్పుడు మనోరమకు సుఖలాభము లేదు. ఆమెసౌభాగ్య మతరించి
నది గంగవంటియాడుబిడ్డకు నిం జేమి కావలయును! సోదరుని
వేళ్ళానేనెము గంగ కిష్ట మైనది గాని యాతఁడు భార్యను ప్రేమించి
యామెను సుఖపెట్టుట మాత్రమామె కణమూత్రమును పరిపడ
లేదు. బాలికయగుమనోరమ గంగ జేమియపకార మొనర్చెను!
అట్టిజేమియ లేదే! కానియామె గంగకు ముఱదలై యుండుట
యే యవరాధమా యేమి! ఈభయంకరావరాధములననే గంగ
మనోరమకు శాశ్వతకత్తు వయినది.

మాధవరా మెట్లు పరాధీశుడై జ్ఞానతూన్యఁ డగుచుండెనో
యట్లే మనోరమయవస్థకూడ నధికాధికముగ శోచనీయ మగు చు
డెను ఇంటిలో నెందరుపరిచారకు లున్నను ఇంటి పతిలన్నియు
రెయింబగ భృదారాభ్యురాలి యొకర్వలని యుండెను. అందునను

పాపము తినుటకు కడుపునిండ భోజనమైన దొరకుట లేదు. అడు బిడ్డల సాధింపువలనను, ద స్పృహబాధలవలనను అలజడినొందుచు నామె యశువులతో కడుపు నింపుకొను చుండెను. ఖలేరాహరణావలన నామెకుఁ బ్రయోజన మేమి? ఆయాక్రందన మెవ్వరికిని విన వచ్చుట లేదు నరిగదా, తెలియవచ్చుట కూడ లేదు. మఱియు నది వినవచ్చుటకును, డెలియవచ్చుటకును మార్గముకూడ లేదు. కారణ మేమన ఆమెరోదనము శబ్దాశ్రుహీనమై యుండెను నిశ్శబ్దరోదన మనేకుల కడ జూచి యుండరు. కాని అశ్రుహీన మశ్రురోదనము లేవలము మనోరమయభ్యాసఫలితమే.

వీటినున్నిటికంటె కష్టతర మైన యాతన పఠియనాదరము. ఆమె యాపనా వస్త్రయందఁ బ్రవేశించుటచే తనస్థితి యిప్పుడామెకుఁ డెలిసి నది. ఆమె దేహమున యాపనచిహ్నము లెట్లు రమణీయముగా శోభిల్లు చున్నవో యటులే యంతరంగమున హితాహితేచ్ఛానముకూడ విక సించు చుండెను. ఆగంధీర నిశానకుయమున దన్న కాలముగ పదా ఘాత గుర్చి భర్త యెందుకు బయటికి వెడిలిపోయెనో, తనవలన నేమి యపరాధమా కలిగెనో, మకోరను యాదీనమువరకును స్థిర పఱచుకొన లేక పోయెను దీనికారణమా బ్రాణేశ్వరు నడుగవలయు ననియు, అందు క్షమాపణ వేడవలయు ననియు, మనోరమ యిప్పు డెంతయో వేగిరపడుచుండెను. కాని యామెదార్భాగ్యము వలన నెంతప్రయత్నించిన నట్టినుయోగము తటస్థము కాదయ్యెను. అదా ర్భాగ్యపురాత్రినుడియు నామెను దగ్గరకు రానిచ్చుటలేదు. ఎప్పు డైన నామె దైహికముగ తారసిల్లినచో వెంటనే యాతం డటనుండి తొల గిపోవును. పాపమామె కింక నుపాయమేమి? దగ్గఱ నెవ రును లేనినమయమున నామె యంట గలదేవతార్చనా గృహముకడ కరిగి, దేవికడ శిరము నాల్చి ముకుళితకరకమల ధైర్యబాలి గడంగ

నిట్లుచూచు “తల్లీ జగదంబా! భక్తాభీష్టనందాయినీ నీవు నాయెడ ప్రసన్నులై నాకు మరణము ప్రసాదించిన నే నీయాతనల నుంగి విడుక్త నగుచును.”

అడుబిడ్డలవలన గలుచున్న తానవ్యాధాధి, కోర్వజాలక మనోరమ యూత్సహత్య చేసికొనుటకుఁగూడ నుద్యోక్తయ్యెను. కాని యూత్సహత్య యెట్లుచేసికొనవలయునో యాకోమలి కేమియు న్నురిచిన శేడు. అందుచేత నామె యప్పడవ్వుడు జేవిని మృత్యుచరము వేడుచుండెను.

౨౬

రామచంద్రునియొద్ద ద్రవ్యము మాధవర ప్రచేతి కందెను. తనమయమును నిఁ తటివిశేషధనము మాధవరావుచేతి కందియుండనిచో నది నిఁముగ నాశనమై యుండదు. ఈయద్ధము నకళానిష్ఠములకును మూల మయ్యెను. మాధవరావు జీవితచారిత్రమే దీనికి ప్రబలదృష్టాంతము. మాధవరా విప్పుడు క్రమక్రమముగ దుర్వర్తనము బాహుళ్యముగా చేయుచుండెను. తోకకంద కాతఁ డిప్పు డేమాత్రమును వెలుచుట శేడు. పరవంతకులను, స్వార్థపరులును, వ్యవసాయకులను, ముఖస్తుతు లొనర్చువారను నగుచు లాతనిచుట్టును మూఁగుచుండిరి. తనసారాధములు మాధవుని నాశనమార్గమును నులఁగము చేయుచుండిరి.

ఈదీక్షమున తోఁటవిందు. మాధవరావు నుద్యానగృహము శేడు మిగుల కోలాహలముగ నొందినది. ఈదిన మాతనిమిత్రు లచట నమావేశ మైరి, కొన్నిదినములనుండియు నీలిండునకు తగునన్నాహములు జరుగుచుండెను. కొంఁలు గాయకవర్తకగణికాసమూహములను బందోబస్తు చేయుటయందును, కొందరు నానావిధమద్యముల నమకూర్చుటయందును, కొండలు మారసాహార పకావ్నములు

సిద్ధపడుతుంటుంటును, నియంత్తు లై యుండిరి. విక్కడను నిరర్థకముగ గూర్చుడి యుండలేదు. ప్రతివాడిని యేదోయొకపాఠే! ఉదయము గడచి జూపూర్వము. శోవింక గావు, గామరావు, విష్ణువంతు, నాహరించుతు, అహరసింగ్ సులేమాన్ మిగూ, నారోజి, జాన్ డిసోజా మొదలగు పెద్దమనుష్యులందఱు మెల్లమెల్లగ నచటికి చేరిరి. తార, నూదరి, చంగానన మొదలగుగణితాచార్యులుగూడ నటకు రావసి యుండిరి. ఆపెద్దమనుష్యు లెల్లరు మిగులనుత్కంఠతో వారియాగమమును శ్రీక్షించు చుండిరి. ఇంతలో నాలుగుగుఱ్ఱపు బండా యుగ్మమువలన బ్రవేశించెను. బండిచక్రములవప్పుడు జెవిరి బడుటతోడనేయచటి పెద్దమనుష్యులయంతాహామేమని చెప్పవచ్చును! అంకశిశువుముఖ ప్రభువులుగయ్యెను. సులేమా నాబాద్ష కనుగుగబరుగిడి పొయి, కూబండ్లలోని వారికి స్వాగత మొనరి, వారి సుద్యోగపూనునకు గీసిగొని వచ్చెను.

మహాన్మత్త గజములవలె ఆ గవిశ్లేష మొనర్చుచు, ఘల్లుఘల్లుని నూపరస్పృశలు నలుగడల ప్రాయముండ వారయినవలె సమాహముద్యోగవిలాస మంగము ప్రసేశించెను అంత నా పెద్దమనుష్యులు ముగిసినగణములు హర్షోర్మితతులై నిలిచి కేలు చుండెను. నారందఱులచే వారవధూచులులకు స్వాగత మొనంగిరి శ్రీఘ్ర కాములనే గల నిలెడి శాంతి నెలకొనిను. నారోజిసేటు చేతులం జోడించి యాచార్యగణమున కిట్లని మనవి చేసెను. “సుందరీమణులారా! శుభకృత్యములు ప్రారంభింప నింకవిలంబ మేటికి! మీరు కర్మధారిణులై యీతితులను భవనాని దాటింపుడు!”

ఆవారవినితలు లజ్జ నభిసంపాదుచు, కన్నులు త్రిప్పుచు, చిలు నవ్వులయ నిట్లనిరి. “శారోజిన నిచట మీవంటినరను లింద రుండ మే మంతటికార్యభార మెల్లు పహింప గలము!”

నులేమా నిట్లనెను. “వా! మీ! మా! పానాకోజలనుంచి
 బాదోస్త్రపుంబాది. మీకైన మా! పానవిషావం పుంబాదిగాదు!
 అరే మీరంటే మా! యెంతలక్షం, మా! యెంతపావం, మా!
 మాట నేస్తే తోనేనేది మీ! లేదు. చలాటి బలీ నాజాకుపని మీ
 కాదలేదూ యిచ్చియింకోడిమీద పెట్టేస్తే అరే! తో! మా! మా!
 మన్యు కరా బవుతుంది లేదు!

మాధవరావు వారినిట్లు వేడుకొనెను. “తారా! కూర్పుండఁడు-
 ఈదినము మాకు మీచేతిమీదగ నే ప్రసాదముదొరుక వలయును.”

తార మాటాడిలేదు. మందహాస మొప్పుచు బుడ్డియు గ్లాసును
 గొనియెను. కొంతతడ వెల్లెడల సిక్కిబ్బముగ నుండెను నడుమ
 నడుమగ్లాసు, బుడ్డి వీనిరణరణశబ్దముమాత్రము విసబడు చుండెను.
 వడివడి పడునైదు-ఇరువది గ్లాసులు నిండి సిద్ధమయ్యెను. “ముందు
 మీరు! పుచ్చకొనుడు. కాదు, ముందు మీరు పుచ్చకొనుడు.”
 అని యొకరియొక నొకరు పెద్దరికము జూపుచుండగనే గ్లాసు లన్నియు
 రణ, రణవని మోతమోగుచు ఖాళీయై పోయెను. ప్రథమావృత్తి
 సాంత మయినవెంటనే ద్వితీయావృత్తి బయలుదేఱెను. అదియు
 క్షణములో నంత మయ్యెను వెంటనే మూడునాలుగు-ఈవిధముగనే
 యెన్నియో యావృతుల పై నావృతు లయ్యెను అరమణిరమణు
 లలో నలుగురైదుగురు తొలుదొల్త సురాపానమువిషయమై తమ
 యసమృత్తిని గనఁబడిరి. కాని మాధవరావు లేచి స్వహస్తమున
 కాత్రల నింపి యయ్యిష్టదేవతలముఖములనన్నిధి పెట్టెను. భక్తుని
 యాశ్రద్ధాభక్తులకు దేవినఱువాము సంకృష్టిబొంది, వాని మనో
 వాచితము నెఱవేర్చుటకు సిద్ధమయ్యెను. మదిరాపానమునకు మాత్రము
 వారెవ్వరికి నెట్టియభ్యంతరమును లేదు.

ప్రథమాంకము ముగియగనే ద్వితీయాంకము గానము ప్రారంభ

మయ్యను. నారోజినేటు హార్మోనియముముందు గూర్చుండెను. రామారావు తబలాచేతదీసికొనెయెను. మందరి కర్ణరసాయనముగ గానము నేయడొడంగెను.

“వ్యాలాముచ్చే భరజే”

అహ! అవమాయమున సయ్యప్రతిమమహానంధ మివ్వరు ఎర్లింప గలరు! నలుగడల సంతోషముగముగ్ధులొనెయెను.

“హాయి, హాయి! బలే, బలే! ఏమిమోకయినపాట! వహవా!” ఇత్యాదికట్టములచే నుద్యానభూమి కంపిత మయి, సభోమండలము గూడి బ్రతిధ్వనించు చుండెను. మాధ్యమధ్యగ్ధానులు రణరణ శబ్దించు చుండెను. యువతీయువకుల యోష్టస్పర్శనముగూడ నాపెంటనే జరుగుచుండెనని వేరుగ చెప్పనక్కఱ లేదు! చా! ఇంతలో రెండు గంటలు గొట్టిరి. పళ్ళాన్నము చల్లారిపోయినందున వంటవాండ్రు శెంతయోకష్టముగ నుండెను. తందకు హుస్సేను ముందునకు పచ్చి ఛైర్యము వహించి “అన్నంపాగావల్లారి అయింది” అని చెప్పెను.

ఈపలుకులు సులేమాన్మియమనసున శెంతయోకష్టముగ నుండెను. ఆతడొక్కవివరున నావంటవానిమీఁదికు బోయి కంపితగాత్రముతో నిట్లనెను “అరే, హరాంజాద్! నీకీ మనిషి. పుంజాపు లేడు! మాకీసంతోషాన్ని పాడూనేస్తావు! నీకీ కండ్లుకనుపడ్తాదీ లేడు! అరేనువర్! యీడ డబ్బెడతబ్బెమండినవాలులు అయివ్వర్యా నిక్ బరోబర్ కిమ్మల్ చేసే యీపన్నెండురత్నములు ప్రకాశించు చున్నాయి లేడు! అరేకాఫర్! దీన్ని ముందర నీవెళ్ళఅణ్ణంయే మీ లెఖయంతాదివోయే! యిది మాతం అయింది అంటే తర్వాతా నూస్తా పోజీ!”

సులేమానుని, తక్కినవారును శ్రావదీనిపాలో మునిగి యుండి “అరలే పాటయేమి మఱగావుంది, యేమిమఱగావుంది!” అను

చుండిరి. అది గాంచి మాధవరావు “అరే హుస్సేన్! ఏమి పోయి తమాషాయినయాయన్నము నిటకు దీసికొని రమ్మి.” అని ఆజ్ఞా పించెను.

“జీ హుకుం ఖదావంద్” అసలలా యునర్పును హుస్సేన్ పక్కా స్నముల దెచ్చుటకై విడలిపోయెను. వెంటనే భోజనపు పదార్థము లన్నియు నటకు వచ్చి, మి. కాని యప్పట్టున వారిలో చాలమంది నేలబడి దొరలుచుండిరి. లేచి కూర్చుండుటకయిన త్రాణ లేదు. అట్లుగల మహాప్రయానంబున, విశేషద్రవ్యము వచ్చింది, తియారు చేసిన యారసాన్నముల నాస్వాదించుటకు వాపము వారనమర్చిలై యుండిరి. నుండిరి, తార మొదలగు వారిలో మూర్తి ముక్కరికీ గూడ నింతటిమైక మొక్క లేదు. ఏలయున ట్టిసమయముల మాయాచిను లగునవ్వేళ్ళలు తగుమాత్రముగనే సురాపాన మొనర్చుచుందురు. ఆరంగేలిపురుషులకు మైకము కలుగజేయుటయే వారిప్రధానోద్దేశము, వారిలో నొక్కతెగూడ స్వేచ్ఛలచే పక్షము చేయబడిన యావంటకము స్వర్ణనమయిన చేయలేదు. మాధవరావు నింక నొక రిద్దఱుమాత్రము కొద్దియో, గొప్పయో భుజించిరి. తుద కాపంటక మంతయు ధైరవసేవకర్తణ మయ్యెను. ఇప్పిధమున తోటపిండుతో ద్వితీయాంకము ముగిసెను.

సాయంకాలము తృతీయాంకము ప్రారంభ మయ్యెను. యజమా నుడుమాధవరావు పడకనుండి లేచి బతుటకు వచ్చి కూర్చుండెను. అటు లగుట తక్కినవారుగూడ మైకముచే దూలుచు లేచియోచిక దెచ్చికొని లేచి కూర్చుండిరి. సుకాసమయ మగుటయే తిడవుగ నాగృహమునలువంకల దీపమాలికలు ప్రజ్వలితములై యెల్లెడలగాంతి వెడఁజల్లుచుండెను. తోటమాలీలు కొండలు జాబాలు, విరజాబాలు, మల్లెలు, మొల్లలు, సంపెంగలు మొదలుగాగల కామోద్దీపకము

లగువున్నమును మనోవార్యచ్యములుగి, రిమణీయహారములు గను, సిద్ధిపతి డెచ్చి. ఆహారీవాలాలెరు మహానందిమున వాని చేకో గొంగులు చేతులను, గొండరు క రములును, గొండలు శేకపాళము శోభాయమానముగ నొనర్చి తిరుగ సంగీతము బ్రారంభ మయ్యెను, మి రాస్వాదముగూడి ప్రారంభ మయ్యెను. తలలా నారంగి మొదలగు నునుధురవాధ్యధ్వనులు సమ్మిలన మయ్యెను అవాద్యములలో నట ను శ్రువునులమనోవృత్తులు సమ్మిలికిము లయ్యెను

అప్పుకాలమున నె నరంగమధురాలావము ప్రారంభ మయ్యెను. “ధిత్రో ధిత్రో” అని కిలలాధ్వ బాలులు డెత్తెను. ఈర్ష్యనియము సత్తస్వరముల నను టముగ ధ్వంసు చుండిను సర్వకీగణము నృత్యానందమునక గడింగెను శ్రుతి ల్నయ్య సమ్మిలన మయ్యెను. ఆనమయమున నారమణీమాలలడనంచాలనమునో వారి నూపురములనుండి వెలువడుమధురధ్వని తొరిములుగూడ సంగీత ధ్వనిలతో గలసి పోయెను ఇంకేమి చెప్పవలెను! సంతోష తరంగము లెగురు డె. ఆయువకలకామాస్మయ బ్రజ్జలించు చుండెను ఇష్టధమున దాదాపు గంటన్నరవఱకు స్మృత్యము జరిగి నది. తిదనకరము పాటప్రారంభ మయ్యెను అయినతోడనే నలు వంకల నగ్ని ప్రళయ మి పోయినది

ఎల్లరు సుఖసాగరతరంగముల నోలలాడు చుండిరి. ఈదినమున తాము మాధవరావుకుద్యావనమున గాదు—ఇంద్రునియొద్ద్యావనమున వసించియున్నట్లుగ ప్రతివాడుని భావించు చుండెను. మధ్యాహ్న మివ్వడును భోజన మునర్చియుండినందున ప్రతివాని నివ్వడు కడుపులో నాకలి పండిపోవు చుండెను అటు లయ్యును సురా డేవిప్రసాదమువలన నింతవఱకును వారియంతా హేమియు దలుగ

లేను. కాని యాయుత్యావా మెంతవఱి కుండును? సరావళము లగునాయుదరములలో వడినమద్యపునివాచే నాకలిమంట నాలుగురెట్లధిక మయ్యెను. అందరును స్మృతిభ్రంశమొంది యుండిరి. పెల్ల పెల్లగా గ్లాసులు పగులగొట్ట సాగిరి. ఆకాచకళములవలన ననేకుల చేతులు గీచుకొని పోయి వానివెంటి రక్తము కారు చుండెను. క్రమక్రమముగా నంగీతమునెడ క్షిప్తముగూడ తప్పిపోవు చుండెను. అందఱు మైకమువలన నొడి లెరుంగక గంతులు వేయ మొదలిడిరి. చికిరిచూటనొకరు విరిపించుకొనుట లేదు. ఒకరినొకరు లక్ష్యపెట్టుటయులేదు. అందరు సురాదేవికి స్వాధీన మైపోయిరి. కడకు దెబ్బ తాటలో దిగినది నొకర్లుచొకర్లుగూడ సురాదేవికి దాసానదాసులే యగుట నిక నాదెబ్బలాటను మాన్పువా రెవ్వరు?

క్రమక్రమముగ కుర్చీలు మేజాలు నొకరిపైకొక రెక్కించుచుండిరి. చిత్రములు, ఫోటోగ్రాఫులు, అద్దములు తునకతునకలై పోవుచుండెను. కొందరికి చేతులు విరిగెను. కొందరికి పాదములు విరిగెను. కొందరికిఁ దలలు పగిలెను. అటులయ్య నొక్కనికొకడ పైతస్యము కలుగ లేదు. భోగమువారికి సహాయముగ వెంటవచ్చిన వస్త్రాదోకిఁ దీనందడిలో నున్నవై యున్న యాపెద్దమనుష్యుల గడియారములు, బంగరుగొలుసులు, ఉంగరములు వగైరాలను కంటిన మట్టానకు జమచేసికొని యానుందరీమణులఁ దీసికొని యటనుండి పలాయనము చేసెను. ఇచట కీబోకిపురుషులెల్లరు నెత్తురుమడుగునఁ బడి గడచిదగ దొరలుచుండిరి

౨౨

ప్రాతఃకాలమున నొకనొకరు పరుగెత్తుకొని వచ్చి మాధవరావును మోక్కలిపి సంక్రమమున సెట్లనెను. నడవండి, నడవండి, చచ్చున. కొంఠమునిగింటి. అమ్మగా రేదోబుడ్డిలో మందు తాగేకారు.

ఇప్పుడు గుడ్లు లేలేస్తుంది. మాట మన్ను లేకంజా వడిపోయింది. పదాశిపాఠాలుగారు మిమ్మల్ని బేగే పిచ్చుకరవృత్తున్నారు!”

అమ్మగా రకగా మతెవ్వరు? హతభాగిని యగుమనోరమయే! కడచినరాతి నడచినమహాత్మ్యమువలన మాధవరావు మిగులకీర్తిమఁ జెంది యుండెను. అటులయ్య నిట్టిభయంకరవర్తమాన మాల కించినంత దిగునలేచి యారంగేలీచలికాండ్ర నప్పట నే వడలి యొక్కవరుగున నింటిలోనికి వచ్చెను. ఇచ్చట దృగ్గోచర మైనభయంకరకృత్యము ను గాంచి స్త్రీభితుడై పోయెను. ఆతనికట్టె గుట మనోరమ యానన్నమరణార్థ పనిభవించు చుండెను. ఆమె ముఖకీర్తి వికటమైపోయెను గృకులూర్ధ్వము లయ్యెను. కన్నులు లోతునకుడించిగిని పోయెను. అబునూత్ర మైన నామెకు నృతి లేకయ్యెను. ఆతఁ డింకను ఒరికించిచూచెను. ఆమె నోట నెవ్వరు నొక్కసటిచుక్కయైనఁ బోసికట్టుపాడకట్ట లేదు. ఆమెకించుక కాంతి గలుగ నెవ్వరు నుపచారము గూడ చేయుట లేదు. మీదుమిక్కిలి నతపశ్యేష్టభగిని గంగ యిట్టిసమ శుమునఁగూడ భయంకరముగ గర్జించుచు నామెపైఁజిల్లు హృదయభేదకవాక్యప్రహారములఁ బరువు చుండెను. “...చార్మగ్యురాలా! ఎంతమా జలమల్లి నే! పనిపాటలు చేయకుండ హాయిగా పంజకొనవచ్చునగదా యని యేమిటక్కు పన్నినావే! అన్న పుముద్ద లేమియు గొంతుక కడ్డవడలేదుగద! ఇంత తిండిపోతు రాక్షసిని మాకెక్కడ చావరించినావు! ఓసీ! నీకా యింతతొందరగా మరణము! మరేమియు భయము లేదు. ఇంకను నీ మెతనుండిని పంప వలిసి యుంటివో! నీవు చచ్చిపోయినచో రేయింబగళ్లు నన్ను కాల్పుకొనితిోవారెవరు? నీకు చావనిన అంత సంతోషమైతే చావయ్యాసంతోషముగ చచ్చిపోమ్ము. మావా డింకొకదానిని పెండ్లాడి నీబాధనుండి విముక్తుడవును!”

హృదయద్రావక మగుపైదారుణరంగ సుంతయుఁ బ్రత్యక్ష

చతువులఁ గాంచియు, దానికిఁ దోడుగ తనసోదరి హృదయభేదకవాక్యముల న్వక్తవ్వఁజూచి నాధనరావుహృదయము వత్తివి. యిటువ నొక్కొక్కటి కరుణారసప్రపూరిత యెవ్వను అత యంతః తరణము కలుభరిత యెవ్వను ఇట్లకలుగజనకస్థిత్వమును గాంచి నంత నెవ్వనియనను ద్రవీయితము కాకు మను? ఆకలుగజనమున మాధనరావునకు పోగరిపై నెంతో గ్రహము వదల. ఆతఁడు సంకల్పకూసను యిట్లనెను. “అమ్మా! ఈయములకుంకి యమ్మాడు. కాని కిటువర్తయు లో భరియు గూడ లేవునుకా! పాపాణముకంటెగూడ నిహృదకు గ్రహణగా నెమి! హృదయమే పాపాణము గానిచో నీయములు నీకన్నులలో జూడు చుండియు నాకుంకి యెంతవలె అది యటలము. ఈ చచ్చినపీనుగుపై గూడ నిట్టి శసాంధూత కన్నులు కలుగివి నిశ్చయముగి కివొనర్చి దప్పహామిసామి కలుగకీ పీను విష న మొనర్చి కలుగము విశిష్టము కలుగ తువునకు నీవే కాకలుగవు. ఇటనుండి వెడలిపోక, నీమొక మింగజాపకుము!”

ఆజ్ఞాంత మెవ్వల క వల్లెత్తుకూట కవనిగగ కీదినమిగటి నమత్తుమన జరిగినయూపక భగ మెంత కుహవ్యము! గంగ ప్రోధా వేశమున జ్ఞానశూన్యయై చీత్యాగ మొనర్చుచు న్నినెన. “ఈన ము క్రాంతి గీందీ! అంగి ముకము తి కిక్కినగా యేమి? పెండ్లా మును వెనక వేసికొని గామిందికి పోట్లాటకు వచ్చుటకు కిక్కిమియు సిగ్గెనలేకటరా! ఇంత సొమ్ము కి మొగయునఁబెట్టి చదువునంగ్యలు తెప్పించి యింతవానిగఁ జేసిపెండు కనకారమూర్తిగి కిచ్చు మిందను నీమిందనుకవచ్చు—”

మాధనగా వీనమయమున పోదరికోపము వింతకము లెక్కఁ గొనక సత్యమున మనోరతుకు వైతన్యము కలుగఁజేయ యిట్టిం

చెను. స్వహస్తమున నామెనోట నిర్మలాదకము బోసి వీచనతో వీచ సాగెను. ఇంతలో సదాశివరావు డాక్టరును దీసికొని వచ్చెను. మనోరమనాడి బరిక్కించి, ఆమె త్రాగిన యాషధపుటుడ్డి పేరు తెలిసికొని డాక్టరు శిల్పమొగమువైచెను. వెంటనేసేద్యపఱచి తెచ్చిన యాషధమూతఁ దామరకోట నెంతోశుష్కమున బోసి యిట్లు తెప్పి పెడలిపోయెను. “నన్ను చాల నాలస్యముగఁ బిలచితిరి, అందువలన నీమె జీవించుట దుర్లభ మని తోచు చున్నది. పాపుగంటలోవల నేనిచ్చినయోషధమువలన వాంతి యైసవో నీమె బ్రతికిన ప్రతీక వచ్చును. ఈమె నిప్పుడు లేవదీసి కూర్చోబైబ్రాడు ఏమాత్రముగూడ కద్దుర బోనివ్వ వలదు. ఇంకొకపాపుగంటసేపటి కీమెట్టి యెట్లుండునో నా కెఱుక వరపుడు.

డాక్టరు విచిందనయింపలుకు లాలించి యెల్లరు మగులనుఁబిలిచి, కాని గంగయానందమునకుమాత్ర మవధి లేదు మనోరమ చావ వలయు నని యామె తమమన నెందరో వేల్పులకు మ్రొక్కుచు నటనుండి పెడలిపోయెను. కాని పాగ్గతి మూరునకు వచ్చి మనోరమను లేవదీసి కూర్చుండబెట్టెను. ఇతియేకాదు. ఆసమయమున నామెనేత్రములనుండి రెండుమూడశ్రుబింగువులు కూడ రాలెను. ఇది సదాశివునియుపదేశమే యైయుండనొప్పు. మనోరమ విషయమున నీదినము మాధవరావుహృదయము మిక్కిలివ్యధిత మయ్యెను. ఇప్పుడతఁడు మనోరమ కువచారము లొనర్చు చుండెను. అద్భుతవశమున నల్పకాలములోనే మనోరమకు వాంతి యయ్యెను. ఈవాఁతి మిక్కిలియల్ప మయ్య నద్దానివలన నెంతోయాశ జనించెను.

మనోరమకొఱ కందఱికంటెను సదాశివుఁడవితముగ దుఃఖితుఁడయ్యెను. కత మే మన రేయింబవల్లమె కెట్టిదుర్భరహింస జరుగుచుండెనో యాతఁడు సంపూర్ణముగ నెఱిగి యుండెను కాని యా

నందర్భమున వారిందుట కాతనికిడ నేమాత్రమును ప్రజ్ఞి లేదు. అటు లయ్యుఁ దనవత్ని యగుపార్వతినికాత్ర మీవిషయమున నాతఁడు చాలమాటులు మందలించెను. అందువలననే బయట కంతగ పార్వతియాయెను వేధించుట లేక. మనోరమకొఱ కివనము సదాశివుఁ డెంతయో శ్రమపడుచుండెను ఈహృదయ ద్రావకప్రసంగము మొట్టమొదట నాతఁడే కనిపట్టెను వెంటనే యా ఘోరవృత్తాంత మును మూఢపుషకు దెలియఁ జేయుట కై పరిచారకు నాతనికిడ కనిపి తాను డాక్టరింటికి పరుగెత్తుకొని పోయెను. లోలదొత్త సదాశివుఁ డీభయఃకరవిషయమును గొప్పెట్టియండనిచో మనోరమకు చికిత్స కూడ జరగకయే పాప చుంచుకొనిపోతికి నిస్సంకటముగ మరణించి యుండును.

కొలదిసేపటికి మరల పెద్దవానికి లోయ్యను దానివెంబడి విష ము చాలభాగము బయటికి వెడలిపోయెను. మనోరమ కిండుకనైత న్యము గలిగెను మరల డాక్టరును బిలిపించిరి రోగిని ముగలబరీక్షించి డాక్టరిట్లనెను. ఇంక సతగా భయము లేకు. అయినను మిగులకాగ రూకతతో నీయావధము వెంటవెంటనే పావుగంట కోకసారి యీమె కడుపులో పోయవలయును.

శ్రమముగా రోగిగొంకజీవితాశ యిప్పటికి నిశ్చయ మని తోచెను. మనోరమ తనవికాలసేత్రములను దెంచి విస్మితదృష్టులతో నలువంకల చూడఁ దొడఁగెను. ఇప్పు డామె మనుకటిమకోరముకాదు. ఆమె కిప్పు డెట్టిలజ్జయు లేదు ఇంతలో సదాశివుఁ డావధము ద్రా వించుటక వచ్చెను. కాని యెంతబలవంతము చేసినను నామె యా వధము తీసికొనలేదు సదాశివుడు "హాదరీ! ఏల నీవిట్లు మూర్ఖపు పట్టు పట్టెదవు! ఈ రూపధముదీసికొనుము. ఔషధము ద్రాగనిచో స్వస్థత యెట్లు గల్గును! అని యామెను బుజ్జగించెను.

అనిమిషమై మనోరమ యానేకక్షణములు సదాశివునివంక జూడసాగెను. అమె శుష్కాధరముపై చిఱునవ్వుగానవచ్చు చూడెను. ఆనవ్వు జూచియందఱును విస్మితులైరి. అందఱును నిశ్చూర్ణవృత్తులతో మనోరమముఖమువంక జూచుచుండిరి. ఇంతలో నధరముయధా స్వహావమును బొందెను. ఇప్పుడామె హాసములేక. మనోరమమ్మదు మందనర్పముతో “నా కొవధమువలన. నాకు స్వస్థతీయు వలదు. నాకు బ్రవంచేళ్ళ లేదు.” అని వక్కాణించెను.

‘ఎంతపిచ్చిపిల్లవు! అమ్మా! ఏటికిట్లనెదవు?’ అని సదాశివుడు పలికెను. “అమ్మా! నాయట్టిపాత్ర భాగినికి మరకామేకేరుము. నేను—” ఇంకను నేమియో తెప్పవలయు నని యుండెను, కాని యాపై చూటాడజాలదయ్యెను. నేత్రములమీదికి యవిరభాక్రమధార ప్రవహించసాగెను. కంఠము గుడ్డ మయ్యెను. సదాశివుడు దుత్తరీయా చలమున నామెయాశ్రుల దుడిచివైచెను. మనోరమ ఇక్కడ ఇక్కడ యేడ్చుచు “అమ్మా! చూడు. నేను నీకాళ్ళకు మొక్కిడను నామరణమనకు నీవద్దమురాకు” మని యతనిని వేడుకొనెను.

సదాశివుడామె నూటడించుచు “ఇంతయుల్పవయసునకీ నీకెండులకు మరణమును గోరెద ఎమ్మా! నీ కీలగారమువంటి సంసారముండియు నీవుమరణ మువేక్షించు లేటి?” అని ప్రశ్నించెను.

అమె శోకసాగర మొక్కపెట్టున పొంగి పొరలింది. ఆ వృహయాత నలు స్థరణకు గాగనే చూమిమిగులచుట్టి యయ్యెను. నోటినుండివెంట నొక్కపలుకైన వెలువడుటలేదు. నువ్వుచక్కులవండి జుశ్రుధారలు ప్రవహించు దొడగెను. ఈనమయామున నామె సదాశివునిప్రశ్ని కేమని యత్తర మొనంగ గలదు? కృశించినహస్తముల నామె మెల్లమెల్లగ లై కెత్తి శరమన బెట్టి, యాకనమున దృష్టి నిగుడించెను. ఇదియే యావ్రశ్న కామె యొసగినప్రత్యుత్తరము.

అనంతర మందఱహృదయములను వ్యాకుల మొనర్చి తైచెను. సదాశివుఁ డెంతయో విలపించెను. అతఁ డేడ్చుచు “మాధవరావు నీవే నిశ్చయముగ నీవే యానందార్థములకుఁ గారణము ! ఈదినము వఱకును నీసోదరివలన గలుగు చున్న యనవ్యభాధలనెల్ల నెట్లో టిఱామి నహించుచు వచ్చినది. ఎప్పుడు నీమె “అ టా ఆనుటగూడ నెవ్వరను జూచి యెఱుంగరు. కాని మాధవరావు, నీవలన కలిగిన తిరస్కారముమాత్ర మీమె నహింపజూ కుండెను. ఇప్పట్లున నీమెను ఒతిమాలనిచో నెవరుచెప్పినను నీమె యోషధము గైకొనదు ఎదురుగ స్త్రీవాత్సలంభవింప నున్నది. ఆపైన నీయిష్టము” అని యించుకదూరమున కొత్తికొనెను.

మాధవరావుహృదయము పాపాణుర్భితము కాదు. అతడు గడ్గదికంతుడై వివక్షింపదనముతో “యేనూ నిజమానా, నా యనా దరిమువలననే నీకు జీవితమునం దనవ్యాము కలిగినదా!”

మనోరమ యిప్పు డిజ్ఞానబాలిక కాదు. ఇంద్రియమక్షయమైన గూడనామి కిప్పుడు మాటలాడ ధైర్యము గలిగెను. చీరచెఱుంగున నశ్రువుల దుడిచికొనుచు నామె యిట్లనెను. “నే ననుభవించు చున్న యాతన మీమనసునకు స్ఫురించి యున్నచో సంతపఱకు వచ్చియుం డిడు. విషము దినకపూర్వము కేవల మీదున్నహవిషయమే యనేక పర్యాయములు నే నను చుండెనుదానను. అదాదాని కింతకంటె నధికదూఱి మిం కేమికావలయును. ! ఈవిషయము మీకు దెలియఁ జేయుట తటస్థించినచో నే బొందుచున్న భయంకరదుఃఖమున నొక్క కళాంక మైన మీకు దెలియజేయ తటస్థించినట్లయిన మఱియీ పృథ్వియం దిం కేనుఖములు నే లెక్కగొనను ! ఈనాటి యీనామ్మ తల్లివలన తనకార్యము కొనసాగినచో నానుఖమున కింతమే తేకుండునకదా !”

ఈమె యంతటివాళ్ళాతుర్య మెచట నేర్చుకొనెను! ఎల్లరు విస్మిత చిత్తులై వట్టు లయిరి. మాధవరావు స్వప్నమునగూడ తనభార్య యంతటిదాతుర్యవతియనితలచలేదు. ఈనమయమున పత్నిముఖమున నడువ్రయును కని యాతఁ డానందింప లేడు. కేవలమనోరమ దోషమువలననే తనవిమలచరిత్రమునకు తాను కళంకము కెచ్చుకొనెనని యింతవఱ కాలఁడు తలఁచుచుండెను “అంతయు దైవపుటనము. అది గడచిపోయినది. దానికి మనము చిఱిపింపన లాభమేమి! ఇప్పు డియోషధము గైకొనుము.”

ఇట్లని మాధవరా వోషధపాత్రను మనోరమ ముఖమునగ్గరకు బట్టెను. మనోరమ కంటితన్వరమున నిట్లనెను “మి మ్మొక్కసారి గాంచినంత నే నిం కెందుకు చావవలయును! మీరు వాధర్త. మీరు నాకు సాక్షాదైవము. మీయాజ్ఞ కెదురాడుదనా!” అని యామె యాయోషధముగ్రోలెను.

ఇంతలో మాధవరావిట్లనెను... “ఆత్మహత్య మహాపాతకము ఆత్మహత్య జేసికొనినవారు నీశ్చయముగ నరకకూపమున బడు.”

ఈదినము మనోరమకాకస్మికముగా ప్రనంగసామర్థ్యము కలిగెను. ఇంతవర కామె యిట్లు మాటలాడు తెవ్వరును జూచిజూచి లేడు. ఆమె నశుమనే యిట్లనెను. “కాని యే పాపిష్ఠురాలు పతి నుఖమునుండి వందితయగునో దానిపాతకమున కాత్మహత్యయే యోగ్య మగు ప్రాయశ్చిత్తము కాదాయేమి!”

మనోరమ యెదుట నిలుచుట కీదినమెవరునమర్థులు! లోలోన దెరిపి లేకుండ మండిమండి బాలిక హృదయము దగ్ధమైపోయెను. ఆమె దగ్ధహృదయముపై నీదినము బిందుమాత్రజలనేడన మయ్యెను. హృదయ మహావ్రవాహ మిన్నిదినములు బద్ధమై యుండి, యాదిన

మహారాధము తెగి, గుఱాలున బయటఁ బడెను. అప్పుకాల మింకిపోయినవాగ్ధరి యీగిన మాస్కిముగ నూట లూరి పొటసాగెను. అదివమామి తనమనసున గలయనేకవిషయములకు మిగులస్పష్టముగ బరిశీలన ప్రకటన మొగ్గెను. ఇంక మహారాధుడోష మేమియు లేదని మాధవరావున కిప్పటికి సమ్మతములిగెను. సర్వదోషములకును మూలము నకలగుకాలంకృత యగుశనసోదరి గంగయే యని యాతఁడు మనస్సున నిశ్చయించెను.

మనోరమ కళాలక్ష్మిత్వపు తప్పినను గంగవల గలుగుబాధ మాత్రమేమియుఁ దప్ప లేదు. మనోరమకు రవాణ్యముగ హింసించగంగ నానావిధము లగు నూతనోపాయమును గవిపట్టు చుండెను కాని యనవశ్యములకు నవశ్యములును, దుర్బలులకు బలమును, అనాధలకు నాధుడును నై, యెవ్వఁడు నమనవివద్య భావంజనుఁడై యుండెనో యట్టిభగవానునికృపాదృష్టి యిప్పుడు మనోరమ పై బరిపూర్ణముగ నుండుటచే నేమియు దానియందక నన్నియు బయలుపడుచుండెను. కిర మేమన, ఇప్పుడు పార్వతి మొదలగు వారందఱు మనోరమవత్తు మవలంబించిరి. వాడుకగా ప్రతిదినము నంభమించుచున్నస్వల్పవిషయములుగూడ మాధవుణిని బడుచుండెను. అటు లయ్యా నిందులకై యాతఁడు గంగనక్షరముగూడ ననుటలేదు. గంగమాత్రము తనస్వభావానువరణముగ సోదరుని వరోక్షమున నామెకు దుర్వాశ్యము లాడుచునే యుండెను. వినివిని తుదకోక్కడినమున మిగులవిరక్తుఁడై మాధవరావు మనోరమకు పుట్టినింటికినువ నమకట్టి, ఆదినముననే యావిషయ మామెకెవిని పైచెను.

మాధవునిచరిత్రదోష మింతవరకును పోలేదు. ఇట్టిదోష మొక్కవరి మనుష్యునిచారిత్రమును స్పృశించినచో సంతమాత్రమున బోనిచ్చువా! సరిగా గన్నులు దెరిచిచూడవలెను. కాని మాధవరా

విప్పటిని రాత్రియంతయు నింకి రాకున్నను మనోరమనప్పుడప్పు డేకాంతమన గలసికొనుచుండెను. అనందగృహము లందు అతఁ డామెను మిగుల ప్రేమించు చుండెను. ఇంతమాత్రముననే మనోరమ యపారసంతోషమున బొందుచుండెను, ఈదినమునగూడ నట్టివహంగమమే లభించెను. దావున నెవ్వరు లేరు. అదిచూచి మాధవగారు తనమనమున గలయాలోచనము పట్టికెరిగించెను. మనోరమ వినయ మొలుకుటకులతో నిట్లనె. “నాకోరిక పెద్ద పెదనెతో మీ కొండుకు జగడమాడెదను? ఆమె యేమైనను నా కా వంతయు గవ్వముగేరు దినమున కొక్కసారి తమపాద పద్మ సందర్శనభాగ్యము నాకు లభించినచో చింతన్న క్రూరమైన నూర్లురాడు బిడ్డల యార్భటముల నైన నే నోపికతో నహించి సాఖ్యమంద గలను మిమ్మడబాసి నాపట్టింటికి మాత్ర మరుగజాలను.

కులకాంతయొక్క యాయత్త్యంతసగళ మగు ప్రేమభాషణముల నాలించి మాధవరావు భన్నవదనుడై “హా, హా, మనూ, ఈ నీ గంభీరప్రణయకథ యానకుయ. ఎని నెటగీగినది? నీ నోటినుండి యొక్క యనురాగవాక్యము వచ్చినేమో అని యానమయమున నే నెంత ప్రయత్నించితిని! ఎంతనిరీక్షించితిని! ఇప్పుడునమయము మించిన పెనుక దుప్పలమును, కళంకిమును గునాహృదయ మధ్యముననీయూ ప్రబల ప్రణయ వేగమునెట్లు భాణ మొనర్చగలను? నీన్న ప్రేమించుటకు నేనెంతగాప్రయత్న మొనర్చుచుంటినో—కాదు నిన్ను ప్రేమించి యుంటి. అటులయ్య నింతదగక నావర్తనవు నీవే యని దలంప వలనకాకుండెను. ఎంతెంతగా నేను బ్రయత్న మొనర్చుచుంటినో—యంతంతగ నది విఫల మగుచుండెను నీవు పుట్టినంటి కరిగినచో నీపెనుకనే నేను గూడ నటకు వచ్చెదను—ఈమోహభిలోముసిగి యిచ్చటనే యుండినచో దీనినుండి విముక్తుడ నగుదు నను

నావయ్యక లేదు. నిన్ను పుట్టినంటికి బంపుటకు నిజమైన కారణమిదియే" అని పలికెను.

మనోరమ కోసులకపోలములపై నానందాశ్రువులు ప్రవహించసాగెను. ఆమెయగృష్టమున నిండే సుఖము, జెనా ఆశుచూసు నందు చప్పుననొక కల్పనోదయమయ్యెను. మనోరమ కంటిత హృదయము తోడనుకరుణాజనకస్వర ముతోడను "నాధా! మతి నన్ను వెంటదీసుకొని వడుపుడు. ఎచ్చట మీ రుండురో యిదియే నాకుస్వర్గ మనెను.

మాధవరా వున్నైస్వరమున నిట్లనెను "ఏమి! నే నెందున్ననందే స్వర్గమా! అది యబద్ధము. మీదుమిక్కిలి నే నెచ్చట నుండునో యిదియే భయానక మగురారవనరక యాంశవలెనే! నేనెనరకములో కీటకమను. ఈజగమున నాయుట్టియధమాధముడుమతెవ్వడు."

"పతివినా, శ్రీ కన్యము స్వర్గమైనను సరిగా దని నానమ్మకము. స్వర్గ మనుమాటయే నాస్మరణకు రాదు. అది మీకు వ్యతిరిక్తమైన నే ద్రికరణశుద్ధిగఁ జెప్పుచుంటిని — ఆస్వర్గమేమియునాకు వలదు. నాకు మీతో బాటు సరక మేసౌఖ్యము!"

"మాధవరావు న్తంభితుడై పోయెను. ఇదేమి యీమి యాపూర్వపుమనోరమయేనా! చాలతీడపు న్నభ్యుదై యుండి యునంతర మాతః దీట్లనెను. "మనోరమా! నీ నేమనుచుంటివి! నీ వెఱుంగవా యేమి! నే ఘోరపాశాదిని మమా! నాలోనాకే సిగ్గుగుచున్నది. ఇట్టిపాపి నీడుకు, అధమాధముడు వగభర్తను నీవు తిరస్కరించా!"

"ఏదినమున వింమ్మ దిరస్కరింప నాకు బుద్ధి వొడమునో — అంతకుఁబూర్వమే భగవంతుడు నా కంతము గలిగించుగా? మీకు మార్గరు దాశీలున్నను వారిలో న న్నొకదానిగా సంగీకరించినచో నాకు ఇలును. నాకు మీచరిత్రదోషమును బరికింప నిచ్చలేదు. నా శిష్యును జూచ నక్కట లేదు. ఏదినమున మీదోషముల గాంచ

నాకిచ్చనొడమునో—యంతకుమున్నే యాళ్ళరుడూ నాదృష్టిపో
గొట్టుగాక! ఇప్పుడు మీరు నన్నెట్లు బ్రేమించు చుండిరో యంతకంటె
వధికము నే నెంచు నాశించుటలేదు. మీరు కూడ నాతో రావ
లయు ననిమిమ్ముప్రార్థించు చుంటిరి. దానికి కారణ మిదియే.
నాతల్లి దండ్రులు మిమ్ము జూడవలయు నని యెంతో ముచ్చటనడుచుం
డరు. పాపము వారిది సామాన్యపు సంసార మగుటచే నిచటికి వచ్చి
మిమ్ము దీసికొనిపోవు సామర్థ్యము వారికి లేదు. అట్లుగుట మీరునాతో
వచ్చినచో వారింతయానందితురు!

“స్త్రీప్రేమ యింతటిదని నేనెన్నఁచుదలంప నైతిరి. ప్రాణేశ్వరీ
ఇప్పుడు నీ వరుగుము. నీ వేమియుఁ జింతింపకుము. నీవెనుక నే యైదాము
దినములలో నే నచటికి వచ్చెదను. ఇప్పు డిచట వ్యవహారములు.
చక్కఁజేయువలసిన యవసరమున్నది. దీనికి నాల్గుదినము లిచట
నుండి తీరవలయును. ఇచటపని నాకస్మికముగా విడిచి వచ్చుటెట్లు?”

మనోరమ యిట్లునెను. “మీ కేది సరి యని తోచునో యట్లు
చేయుడు. నేను కేవలము బాలికను అవివేకురాలను. నాకు మీవలె
సమస్తవిషయములు నెట్లు దెలియుగలవు?”

సరళహృదయ యగుబాలిక సరళహృదయముతో సరళవియోమ
హృత్తుచ్చెను. భర్త యనుమతి కాగనే ప్రపుల్లచిత్తమున నామె పుట్టి
నింటికి బయలుదేటి పోయెను. దీనివలన ముందు గొప్పయనర్థములు
సంభవించు నని యానయమున వెవరైనఁ తలంచిరా!

౨౨

మనోరమ పుట్టినింటి కరిగినకతన గంగక్రోధమున కవధియే లేదు.
మనోరమను పంపువిషయము నెవ్వరు నామెతో రవంతయు నాలో
చించలేదు. గంగ యిట్టియవపాళనమును జన్మాపధిగా నెన్నఁచును
ననుభవించియుండలేదు. యఖండప్రభుత్వ మంతకాలమున కీదిన

మన భంగ మయ్యెను. ఆమె యసాధారణగర్వ వింతకాలమున
జీసమున నీరయ్యెను. ఈవిషయములన్నియు నామె కెంతో యనవ
నీయములై యుండెను. మనోరమ వివచిత్రత మొనర్చిననాటగోరె
గంగహృదయమధ్యగుని బ్రచండప్రళయ ముద్యవ మై యుండియు
బయటి కాభయంకర మగుతుండుదినము లేమియు గానవచ్చుట
లేదు. గంగ లోలో నత్యంతత్రుధ మై యుండియు మహాప్రళయము
సంభవించుటకు బూర్వము ప్రకృతి యెట్లుకాంతభావము వహించి
యుండునో యట్లే గొన్ని దినములవఱకు బాహ్యవర్తనము కాంత
భావణ మొనర్చి యుండెను.

మనోరమ పుట్టినింట జీసపుట్టినంతయే గంగవర్తనము తప్పన
మాట జోయినది. మొదట నామెహృదయమున నున్నచిత్తకోకిలము
గుఱాలున ఒయటికి యుబిళెను. తండ్రికొఱ కామె యనేకక్షణము
లుచైన్సస్వరమున రోదన మొనర్చెను. కాని పూర్వమువలె నొక్కరు
కూడ నామె నూజించుటకు రారైరి! వలదని చెప్పుటకు
చెల్లెలు పార్వతిమాత్ర మొకటిరెండు మాటలుఁ జెప్పి యామెను
సమూహన పెట్టుటకు కొంచెము ప్రయత్నించెను. ఇట్లుగుట పాప
మూమె యెంతనే పెడనగలకు? తుఱకు తనకు చానే యూరజిల్లెను.
తరువాత నామె పూర్వస్వరూపభారణ మొనర్చెను ఎవరితో నేమియు
మాటలాడక గంగ యింటిలోని వస్తువులపై దనకోప మంతయు
దీర్చికొను చుండెను. చెంబులు, తప్పలాలు, గిన్నెలు, వల్లెములు
మొదలగువానిఁ జిరుకగొల్లటకును, వప్పు, బియ్యము, నూనె,
శేయి మొదలగువానిఁ బాఱబోయుటకును ప్రారంభించెను. ఇవ్విధ
మున గంగ వంకరవను లొనర్పసాగెను. చాలకాలమునుండి మాధవ
రావిదియంతయుఁ జూచిచూడనట్లు నహించి యుండెను. కాని
యిప్పుడు సోదరిదుశ్చర్య లన్నియు నాతనికిమీఁగుల నెనబ్బము గలిగించు

చుండెను. ఇప్పట్లున దానిక విన్న కున్న సంసారము వృద్ధికి, వచ్చుమార్గము లేదని తలచి మొక్కిడినమున మూధవరావు “గంగా, వినుము, నీ విట్లావచ్చుచున్నచో నికమీద నేనోర్చుట లేదనెను.

గంగా యీనినవులివలె కోపమున పన్నులు పటపటగొట్టుకుచు నుచ్చైస్వరమున “నిజమేరా నాయన! ఇప్పుడు నాపనులు నీకెందుకు బాగుగ నుండును! నీ విప్పు డామాయదారి పెండ్లమువలలోఁ జిక్కిపోయినావు. ఆముప్పిములవాళ్ళు ఏమి త్రమామట నిజముగా నీకోడో మండో మాకో బెట్టి వలలో వేసికొన్నారు. ఎండవంకము నిర్వంకముగాను! చచ్చినవాళ్ళు నాకు గనపడినచో చీపురుకట్ట దీసికొని దిగతుడువు పెట్టుదును” అనియటచెను.

మూధవరావు మిగుల నంతర్భుజై “నీకు నే నొక్కటే మాట చెప్పెదను. నీవు న న్నెంతగ నైన దిట్టము. కావలసినచో నాకార్యము నీయిచ్చవచ్చిన ట్లనుము. ఇందుకు నీ స్నేమియు ననను. పాప మావృద్ధుల నెందుకు కఠించెదవు! నిష్కారణముగ వారిని దిట్టినచో నీ పెన్నటికిని బాగుపడవు.” అని నచ్చ చెప్పెను.

“నీ మొగముమండ! చచ్చినవాడా! పెండ్లమునకలొంగిపోతి నని నీకు సిగ్గె వను లేదటరా! ఆత్మవారిపక్షమై నామీఁదికి పోరాటమువకు వచ్చెదవా! నీసిగ్గు బొగ్గులుగాను! ఛీ, నీ మొగమున నుమియా! చచ్చినవాడా, నీపాపము నీవే యనుభవించెదవులే! ఆదాకిని నిన్ను మురింది వలలో వేసికొన్నది. తిరిపెట్టుకొని చావుము!”

“నిజముగా నిప్పుడు నాకురిపెట్టుకొని చచ్చయోగమే వచ్చినది. అదియే యుత్తమము. కాని చండాలురాలా! నాకన్నముందు నీ వీరవంచమున లేకుండబోవు టావశ్యకము. ధుష్టురాలా! నీవే

నానర్వనాశమునకుఁ గారణమవు. నీమూలముననే నేను ధర్మార్థకామ మోక్షములకు దూరుడ నైతిని సంసారమంతయు నేట గలిపితిని. సౌఖ్య మడుగంటఁ జేసితిని అన్నిటిని వమూలముగ వాశన మొన ర్పితిని. నీవే-నీవేమొందు చావలయును—”

“చచ్చినవాఁడా! నేట్రతుంట నీకుకష్టముగా నున్నదా? నీకుల క్షయ మైపోనా! నీమొగముమండ! వరే, యిదిగో చూడు, నీనుసా రముమీఁద నివృత్తి నేఁ బోయెదను. నేచచ్చినతరువాత నీ వేమాత్రము నుభవదెదనో చూడెదను!”

అచంజాలురా లుగ్రస్వరూపభారణ మొనర్చి శ్రోధావేశంబున శరీరము కంపించ, తనచిన్నచిన్ననగలు, ముతకఢోవతులు రెండును దీసికొని, యెదుటఁ గనబడినవస్తువులను ధ్వంస మొనర్చుచు నింటినుండి తక్షణము బయటికిఁగెను. అదఱును నిర్ద్వంద్వతపడి చూచు చుండిరి. గంగ నెవ్వరును వారించలేదు. ఆనర్వప్రళయకారిణిమూర్తి నమ్ముఖమున కరుగుట శివ్వరసాహసించలేదు.

ఆదినమున గంగజాడ యెదుము దెలియలేదు. రెండవరోజున నామె పివతల్లియింటి కరిగినట్లు దెలియవచ్చెను. ఈకల్లోలమువలన మాధవరావు విగుల ఖిన్నుడయ్యెను. అఖిన్నహృదయమును ప్ర పుల్ల మొనర్చుట శ్రీ యాతఁడు మరల తార నన్యభావమునకర ణుఁ జొచ్చెను. మరల నుచాపాసము ప్రారంభ మయ్యెను. మిత్రులం డఱు గలసి కొనిరి. మరల మనోరమ సౌఖ్యమున కంతరాదుము వాటిల్లెను. వారమునమొలలో మాధవరావు శ్వశర గృహమున కరుగవలసి యుండెను. ఆవారముగడిచెను, ఇట్లే నాల్గువారములు తిరిగివచ్చెను. కాని మాధవరావునకు వాద్దాసము స్ఫురణకు రా లేదు. నడుచునడుచు నెవ్వడైన పరశవృత్తయయు నిర్దోషయు నగు భార్య వర్షణకు వచ్చినప్పుడుమాత్ర మామెకొంతకాలని మనస్సు

వ్యాకుల మందుచుండును కాని యాస్థితియతిక్రమము. క్రమక్రమముగ నాతఁడు మనోరమసంగతియే మఱచిపోయెను. ఇవ్విధమున నప్పడే యాటుమానములు గడచి పోయెను. అనంతరము మాధవతావు శ్వశురాలయమున శిగుట తటస్థింప లేడు.

౨౯

క్రమక్రమముగఁ బితౄత్వ మంతయు వ్యయ మయ్యెను. వ్యాపారము చక్కగ నడుచుటలేకు. కర్మచూత్రము మిక్కుటముగ నుండెను. చేత సాములేని. వ్యసనములు సాగి తీరవలెను. అందువలన ధర్మాధర్మవిచక్షణ సేయకయే విత్త మార్జించుటకు మాధవతావు ప్రవృత్తుఁ దియ్యెను. అజ్ఞపెట్టువా రెవరును లేనిచో చంచలవృత్తి గలమనుజునకు ధర్మాధర్మములయందును, పాపపుణ్యములయందును లక్ష్య మెట్లుండును? ఎంతదుర్మార్గ మైనను వరే ద్రవ్యలాభము గలిగినచో సంతియే చాలు, మాధవరా వెంతయోనంతసించును. ఈ ద్రవ్యమువలనకే యాతని వ్యసనవ్యాపారములు సాగుచున్నవి. మానసస్థితియం దేదో కొఁ దెము పరివర్తనము గలుగునమాయముననే యాతఁడు భార్యతో 'శ్వశురాలయమున కిరిగియుండినచో క్రమక్రమముగ దుస్సాంగత్యమునుండి విముక్తుఁడై మరల వత్సభమునకు వచ్చి యుండును కదా! కాని దైవయోగము వేఱుగ నున్నది 'బుద్ధిగర్భా నసారిణి' యనుట నిశ్చయము.

ఇవ్విధమున దాదాపు వత్సరము గడచిపోయెను. ఇటుల ఇరిగి ఇరిగి మాధవునిపాపకర్మములకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్త మగునమాయము నమీపించు చుండెను. ఇప్పు డాతని శిట్టిమానాభిమానములును లేవు. ఆతనిస్థితి తడిసిగాని గుడిసె గట్టఁ దన్న ట్లయినది. ఒకజానివలన మఱియొకపాపకర్మ మాతనిని జాబ్బుకొను చుండెను. ఇట్టిస్థితిలో నొక్కదిన ముదయమున మాధవునియూర నాల్గువైపుల నాకస్మిక,

ఎక పోలీసువారు వచ్చి చుట్టుకొనిరి. ఒక పోలీసుస్పెక్టరును గుప్త లీనుసంఘములోని యొకరిద్దఱును గ్రామమునఁ బ్రవేశించిరి. మఱియును మాధవనదాళిపులినువుగారి కచేరిచావడియందు గూర్చుండి యిదిరి. బయట గడలిద యగుటతోడనే సదాళిపుఁడు చచ్చిత చి యిదియేమో కనుగొనుటకు బయటికి వచ్చెను. ఇచట మాధ వఁడు పలాయకుఁడగుటకు మార్గ ముతయును చుండెను. కాని వాని కయత్నము వ్యర్థ మయ్యెను రహస్యపరిశోధకులు కచేరిచావడిద్వారము ద్వారము వచ్చినిలిచి కిర్ర కస్వరమున నిట్లనిరి. “రామచంద్రవం యింక మారుదు మాధవరావు జన్మావధిక్షతునిగొనుటకు సదాళివ రావు నెచ్చట నున్నారు.”

సదాళిపునిమనసున నెట్టిపాపమును లేదు అతఁ ఁ గేమ శ్రమను పొనుక “నేనే సదాళివరావును. అతఁడే మాధవరా’ ఁని మాధ వుని ప్రేలితోఁ జూపెను.

ఇస్పెక్టరు వెంటనే జేబులోని రెండుకాశితములఁ దీసి “విమ్మి నపురను బైదుచేయుటకై యావారటు వచ్చి యున్నది” అని పలికెను.

సదాళిపుఁడు విస్మితుఁడై “నామీదనా వారంటు! అదేదు లకు? తుమేమి యవరాధ మొనర్చితిమి? ఫిర్యా యెవరు?” అని వారి పడిగెను.

ఇస్పెక్టరు కరొరస్వరముతో “ఫిర్యాదీ సర్కారువాడు. ఆరోపణము దస్తావేజు బనాయించు. మీరు ఆగ్రాజ్యంకు వేయిరూపాయల చెక్కుమీఁద పదివే లని అంకెలు దిద్ది జ్యంకువారిని మోసపుచ్చిరి.

ఇంతవఱకు మాధవరావు నోటనుండి యొక్కమాటకూడ వెలువడలేదు. అంత నాతఁడు చచ్చిన “ ఈసంగతి యనత్యము. ఆచెక్కు పదివేలరూపాయలచే” యని నడిపెను.

ఇన స్పెక్టరు కనుబొమలు ముడివడ క్రుద్ధుడై యిట్లున్నను. “ఈ మో యబద్ధమో యడికోర్టులో తెప్పెడరుగాని, ఇప్పుడు మీరు మాస్వాధీమున నుండవలయును. విముక్తులైదు చేసితిమి.”

నవాళివుడు నిలువున గ్రుంగిపోయెను. మాధవునిచర్య గాంచ నాతనికి మిగులసంశయము కలిగెను. ఒక్కచారము దినములక్రిందట మాధవరావు పేరుగల పదివేలయాపాయల డెక్కును తానే రసీ దిచ్చి బ్యాంకునుండి సొమ్ము దీసికొనివచ్చి యుండెను. ఈ డెక్కు భార్యచేయఁబడిన దని యాతని కప్పు జనుమంతయు నందేహము కలుగలేదు. ఇప్పుడు ముందు తా నేమిచేయవలయునో యాతని శ్రమియు దోఁచుటలేదు. ఈనంగతి మాధవరావు మిత్రుల కందరకు వెంటనే దెలిసినది. కానియాశ్చర్యము! అదినమున కన్నుపొడిచి కొనిచూచినను నొక్కఁడు కూడ మాధవుని చూచిపోవుట కైన రాతేదు. అదినమున మాధవుడు తనన్నేహితుల యోగ్యత బాగుఁ దెలిసికొనెను; కాని యది మిగులనాలస్యముగ, సమయము మించిన వెనుక!

వారంటు దీసికొనివచ్చినవారు బొంబాయిపోలీసువారు కావున వారాయురువురను బట్టికొని బంధించి బొంబాయికిఁ దీసికొని పోయిరి. ఇయ్యాకస్మికవంకటము వినినంతనే పార్వతి మిగుల రోదన మొనర్ప సాగెను. జగన్నాథునకును రామునికి నిప్పుడు కొండెము కొంచెముగ మంచిచెడ్డలఁ దెలిసికొనునంతటివయసువచ్చినది. తమ తల్లిడిని మేనమామకును సంభవించినవిపద్ధకను కన్నులార గాంచి యెద్దుడు చాము కూడ వారివెంట నేగ మొదలిడిరి. అప్పు డొక నాకరు వారిని బట్టికొని బలవంతముగ నింటిలోనికిఁ దీసికొని వచ్చెను. మాధవరా వేగునపు డానాకరుతో బిగ్గరగ నిట్లనెను. నన్ను విడిపించుటకు మీ రేమియుఁ బ్రయత్నింపవలకు. నాకుఁ గల

యాస్తివంతయు విక్రయించినై చి నదాళిపురి మాత్రము విడిచివ
యత్నింపుడు ”

నిందావాక్యములతో నీవిషయము గ్రామమంతయు వ్యాపించెను.

30

మనజాన కూర్చితకాలము నయించినచో నలుదిక్కులనుండియు
వానికి చుహాళివృద్ధియే తేకరి యహితవిషయములు గూడ హితప్రవము
లగుచుండును. కానియొక్కొ కప్పుడు గుహ్యాలముఁ బ్రాప్తిం
చినచో మిత్రులుకూడ శత్రువులగుదురు. నగో తరుచాత నిది కాల
మహిమలన నైననేమి, అవ్యవ్యమువలన నైననేమి, మఱి దేనివలన
నైననేమి. మాహాత్మ్యము గలదనుటచూత్రమా విశ్వయము. మనము
యథావిధిగ ప్రియించినచో తప్పక యిట్లు సంభవింప గల దని
దృఢముగ నెవరును తెప్పఁజాలరు. అంతయు దైవసూత్రమువొప్పున
వాటిల్లు చుండును.

లక్ష్మీబాయి వెతుకటిసంవత్సరము ధాన్యము మొదలగునవి ఖరీదు
చేసి నిలువఁ జేసియుంచినదాని కీసంవత్సరము వరుణ దేవునియొక
కృపావిశేషమువలన రెట్టింపుసర వచ్చెను. ఈధాన్యము వలనను
సొంతవ్యవసాయమువలనను చాచాపు రెండువేల యయిదువందల
రూపాయలవరకు లాభమువచ్చెను. అట్లగుట నిష్కడు దీక్షితాని
కుటుంబమనస్తాపము వదలిపోయినది. సంసారవ్యయము గడచి నాల్గు
దబ్బులు వెనుకఁబడు చుండెను. లక్ష్మీసామర్థ్యమువలనను, పరమేశ్వరు
నభయహస్త మాపెపై నుండుటవలనను, ఆమె యేది తలపెట్టిన
నది జను మగుచుండెను. ఆమెనీతి మిగుల నభివృద్ధియందుండెను.
నలుపురిలో పరువునష్ట మని భేదిపోని డంబములకుఁ బోవక ప్రా
మాణికముగ నకలదాపధర్మాదికము లొనర్చువారిపైఁ బరమేశ్వరుఁ
డెల్లప్పుడు కరుణాభుండై యుండుటయు, ప్రతివిషయమునను వారికి
జయముకలుగుటయు. ననుభవసిద్ధమే కదా!

ఇప్పుడు వినాయకరావు కూడ సంపూర్ణసంసారదత్తుఁ డయ్యెను. అటులయ్యి వరోవకారార్థమై కోరమును వినియోగించుటయుం బాడఁడు పెనుదీయుట లేదు. వినాయకుఁడు గంగాయిదిబుమున కప్పుడే సెల వొనఁగి యుండెను ఇప్పు డాతనికెట్టివ్యసనములును లేవు. నలుపురుసభ్యులకడ కరిగి వారికోరి గలసిపెలసి యుండుటయుం బాతఁ డికి గలభయము క్రమక్రమమున క్షీణించుచుండెను. ఇంతియే కాదు. ఇప్పుడిప్పుడు వినాయకరావు దీక్షతునిగ్రామమునఁ బ్రముఖుడై వింశతి సంవత్సరములలోనికి వచ్చెను. లక్ష్మి యింటిలోనుండియే గొప్ప వ్యాపారము నేయుచుండెను. ఈవ్యవహారము జహాకర్ములెక్కయు నామె వ్యయముగ నే జూచుకొను చుండెను. భర్తకు న్యూనత వచ్చు నని యానంగతి యెవ్వరికి డెలియనీయుట లేదు. వినాయకరావు కూడ చిరుచుంతయు శర్వపదక ముదహానవదనుడై భార్యకడ నకలవిషయములను నేర్చుకొనుచు నామెనలహా లేకుండ నేపనియుఁ జేయుట లేదు. ఆత్మగారి యభిమతానుసరణముగ వర్తిం చుటయు, నామెను సంతుష్టి పఱచుటయు లక్ష్మికి చుతెవ్వరును నేర్పవలసిన యవసరము లేదు. ఆత్మకోడలు నందున నొక్కదినము కూడ మతభేద మన పెట్టిదో లేదు. చిన్నమాట పెద్దమాట వచ్చుట మొదలే లేదు. ఆత్మగారివంగతి యెందుకు? ఇరుగుపొరుగువారును గ్రామమున గలవారెల్లరునుఁ గూడ నెఱి కోరినపెలసి వర్తించుచు లక్ష్మి నెంతయో కొనియాడు చుందురు. ఆమెయెడ నెవ్వరు నెప్పుడు నసంతృప్తులై యున్నారే లేదు. గ్రామమున నెవఁగుందినను లక్ష్మి ప్రశంసయే విసవచ్చు చుండెను.

ఒకదినము మూడవజామున వినాయక రావు తనభార్యతో “పెనక మార్చిపై చివ నీవగలను తిరిగి చేయించవలయు నని నా కిచ్చ వొడముచున్న” దని పలికెను.

భర్త నరకవాక్కుల నాలించి మందహాస మొనర్చుచు నామె యిట్లు నెను. ఎందులకు? ఈదినము మీమనసు నొలమికాద కేగినది! మేసిపైదొడవులు లేనిచో నే నివ్వకు మీ కంటి కందముగ గనఁ బడుట లేదు కాబోలు! నారూప వివర్పడు మీకనంతకుష్టిగ నున్నది కాబోలు! అందువలననే నా కాభరణము లలంకరించి నాసౌందర్య లోపమును పరిపూర్తి నొందించుట కిటులఁ జెప్పచుంటిరి.”

“చాలుచాలు ఇదేటిమాట! ఈవిషయము నామనసున నిను మంతయులేకు. నీసౌందర్యము లోకోత్తరము. దానికన్న సధికము నాకీమాత్రమును వలదు. కాని నీయాభరణములు నాకయి విక యించితివి అందువలనఁ జెప్పచుంటి!”

“నారూపాతికయము మీకిష్టము లేదా! వతి దానిని సంపూర్తి నొందించుటకు మీ కచ్చేయే లేచో నే నానగలఁ గైకొను అందులక? రాకరీరమున నాభరణములు లేకున్నను మీప్రేమ నాపై నున్నది కదా!”

నీయట్టి గుణవతి యగుభార్యను ప్రేమించనియధముఁ దీవ్రప చ శకున నుడునా? నీవే నానన్యసౌఖ్యము కను మూలము నీవు నా పత్నివే గాకున్నచో నీవే నాగృహలక్ష్మివి, నీవే నామంత్రివి, నీవే నామిత్రురాలవు నీవే నాయుపాధ్యాయునివి ఇట్లుగూట నన్ను ప్రేమించనిచో—

అహ! ప్రాణేశ్వరునితోటనుండి వెలువడిన యా నెయ్యంగుఠియ్యని వల్కు లాలించినవట్టున నేసాధ్వీలలామ కానందము పొంగిపొరల కుండును? ఏసాధ్వీ గర్వపడకుండును. లక్ష్మి నలజ్జాస్థితవశనయై యిట్లు నెను. “ఇవి యేటిమాటలు: నేను మీ కిప్పు డింకేమియు గాన, శేవలము మీరచాసివి. కాని మనయింటఁ బనిచేయు సభాకాయి వంటి దానినిమాత్రము కాను నుండి! మనమిరువురము ముఖాదుశిఖముల

యందును, మంగిడెడుగులయందును నొక్కరజ్జువుతో బంధించబడి యుంటిమి. ననువ్రవిషయములందును మనమైక్యముకానిచో నంసార కళటము వడచు కెట్లు? నేగిండుజెనచో మీరు చేయూత యొనగి నన్ను లేచనెత్తి కొనవలయును ప్రసంగవిశేషమువలన మీరు క్రిందికి జారిసచో నే చేయూతనొనగి మిగ్గువడకుండ బట్టికొనవల యును. ఇటు లుండుట యైకమత్యము. మేనులు వేటాడ్యులు మనమి రువుగ మేకహృదయము మీరు పతి, నేను పత్ని. మీరు శ్రేష్ఠులు, నేను నికృష్టము. మీరుజ్ఞానులు, నే నజ్ఞానురాలను. మీరు యజ్ఞ మానులు, నే చానిని!”

మినాయకని యానందమున కవధిలేకుండెను. సుఖసముద్రము నడుమ నాతఁ డోలలాడు చుండెను. సాశ్రునయను దైః భార్యను గాఢాలింగనముఁ జేసికొని “ప్రాణేశ్వరీ! నీ వేమైన ననుము. నీవు నాకొనర్చిన యుపకారము లనంతములు. నే నవి మఱచిపోవునంతటి కృతఘ్నుఁడను కా” నని పలికెను.

లక్ష్మీ మృదులాధరము పై చంద్ర గేఖవలె చిటునవ్వు ప్రకాశిం దెను ఆమందస్మిత మర్థవిహీనము గాదు. తత్త్వజ్ఞ మామె ఖన్న వడక యై “అయితే నావలన మీకోడో యుపకారము కలిగిన దని మీకు దోచినందుననే నాపై బ్రేమ నిల్పితిరా? పరీక్షాపమున మీరు నన్ను బ్రేమించుటలేదు!” అని వదించెను.

“ఛీఛీ, అట్టియభిప్రాయ మెన్నటికి వలదు. తొలుదొల్త నీపై బ్రేమ లేనిచూట నిజమే. మీడుమిక్కిలి నీవనిసచో నా కెంతో భయముగ నుండెడిది. నీమేరు విన్నంత నే నాగుండె తలకట గొట్టా కొనుచుండెడిది. నిజముగ పైప్రాణము పైకెరిపోయెడిది. కాని నీ విచటికి వచ్చినప్పటినుండియు నాభయమంతయు మాయమైనది. ఇం తియే గాక నీతో మాటలాడవలయు నని నాకిచ్చ వాడమినది, నీవద్ద

నట్టి, ఖాహినీకత్తిగలదో పరమేశ్వరున తెలుక! ఇప్పట్లున మాత్రము
సీపుతప్ప నా కిత, పరము లేదు. సీపు లేనిచో నేనొక్కగడియ యైన
గడుపజాలను!”

30

సతీవతుల, ప్రణయనంబాడ మీరీతి జరుగుచుండ నింతలో వెలువల
నుండి “వినాయక రావు గారూ! వినాయక రావు గారూ! వినాయక రావు
గారింట్లో నున్నారా? “అస్యయ్యవో శే!లు వైచిరి. వినాయ
క రా వది విని వెలువలికి జనియెను. అంత రాధయు, మనోరమయు
గదిలో ప్రవేశించిరి. మనోరమ పుట్టినిల్లు వినాయకని యూలే.

లోపలికి రాగానే రాధ యిట్లు ప్రారంభించెను. అయ్యా విన్నావా!
మనయశోకాబాయికోడలు తెల్లవారుజామున బిడ్డను గన్నది.
మగపిల్లడు పుట్టినాడు. పిల్లడు మూలేశ్వమువలె నెట్లున్నాడని చెప్ప
నీ! చేవుడు నీకు కూడ నట్టి బిడ్డ నీయవలయునని నా కెంతో
ముచ్చట. అతల్లి జగదంబ నాకోరిక నెప్పుడు మరవేప్పునో నీకడుపునఁ
గూడ నంతనలును పుట్టియింటిలో నాట లాడుకొనుచుండఁ గన్న
లార గాంచి మఱి చావవలయు నని కొండం కాళతో నుంటిని.
దైవ మేమి చేయ నున్నాడో!”

“మీరెండుల కటుల చింతించెదరు! నాకు మాత్రము బిడ్డలు
లేరా?” అని లక్ష్మి వచ్చెను.

“మన మంతటి నోములు కూడ నోడితిమా! అయ్యో నాచిట్ట
తల్లీ! నీకు బిడ్డ లేవ్వరే!”

“ఏమి! జగన్నాథుడు, రాముడు, ఎవరి బిడ్డలు!”

అనవేక్షిత మగుసీవ్రత్యుత్తర మాలకిందినంత నావృద్ధురాలి
నేత్రయుగళ మానంద బాష్పములతో నిండిపోయెను. గద్గదికతో నామె
“బిడ్డా! ఈశ్వరుడు వారికి సంపూర్ణాయు వానలగుగాక! వారు

నీచిద్దలగుట నిశ్చయము. కాని వారు నిన్నమ్మా యని పిలువదు కదా! యనెను.

“అమ్మా యని పిలుచుటకుఁ గావలసినచో నీ నీదినమునండి బాలకృష్ణు నట్లు బిలువ మని చెప్పెదను, వాడు నిన్నమ్మా యని పిలిచిన మఱి చాలునా!”

కోడలివలుగులు ముఖ్యముగ నీకడపటికూట లాలకింది రాధ యెట్టి కూనందము నొందినదో తెప్పటకు వలసవడదు. “ఇప్పుడు నేలోయి బాలకృష్ణున కిది చెప్పద” నని యాముదునలి యటనుండి వెడలిపోయెను. బాలకృష్ణుఁ డన్న నావృద్ధురాలికి ప్రాణము. రాధ యిప్పుడు ముకువటిరాధవలె నుండలేదు. ఆమె శీత్రములలోని జలవర్షము కొంతకాలమునుండి నిలిచిపోయినది. ఆమెజిహ్వయంత్రము పూర్వమువలె నిప్పుడు రేయిలవల్లు నడచుచుండుటలేదు. ఇంతియే కాక నాముకునలి మోముపై నిప్పుడు కొంతెము వికాసము కూడ గాన్పించు చుండెను నృద్ధురాలిప్పుడు సంతోష్టురాలివలె గానవచ్చు చుండెను.

అత్తగారు బయటి కేగినతరువాత లక్ష్మి మనోరమ నుద్దేశించి “మనోరమా! నేడు నీమొగ విండ్లు ఎన్నలోయిన దేమి?” అని ప్రశ్నించెను.

బుట్టినింటికి వచ్చినప్పటినుండియు మనోరమ చాలమట్టునకు దిన మంతయు లక్ష్మియొద్దనే గడపు చుండెను. మనసున నకలవిషయ ములను, ననుస్తదుఃఖియలను, ఆమె లక్ష్మికడ దావక స్పష్టికరించు చుండును లక్ష్మియు ననేకవిధముల నామె నూహింపుచు, హిత వచనము లుపదేశించి దుఃఖి వశమైన మొసర్చి యామెకు దైర్యముఁ తెప్ప చుండును ఇందువలన పాపము మనోరమ కొకవిధముగ నిం చుక కాంతి కలుగుచుండెను లక్ష్మివలుకు లాలించి మనోరమ వీర్ణ

నిక్కానము విడిచి యిట్లునెను. “ఏమోకాని యీదినుమున నామన సెటులనో యున్నది. కారణ మేమియు నగువదదు. ఏమిచేయుట కను మన సొప్పదు. ఇంతవఱ కిట్టిమనస్తాప మెన్నడును ననుభవించి యెఱుంగను. ఈదిన మిటులుండు లేటికో!”

అశ్రువులు మనోరమ సేత్రములు నిండి వచ్చెను. వశివదీ నొక చానిమెనక నొకటొకటిగ నశ్రుబిందువు లురలసాగెను. బాలిక తన వ్లూనవదనమును మఱియొకవంకకు ద్రిప్పికొనియెడ. అదిగాంచి లక్ష్మీకోమలహృదయము నీరయ్యెను. అటులయ్యా తనమనోవేదన మనోరమకుఁ దెలియనీయక మామె నగుచు నిట్లనెను. యజమాను దింతదనుక రాజాయనే యను చింతయే నిన్నిట్లు వేధించు చున్న దని నే జలంచెదను కాని చెలీ! నీవు భర్తయే దైవమని వానిని మ నంబునఁ బూజింపు చుంటివి మఱి యాలేడు రాకపోయినను నీ మనసున నాతని నన్నే నిల్పి యేల ధ్యానించి తృప్తి నొందకూడదు? దైవము మన పాపచక్షువులకు గానవచ్చునా?

అది నిజమే! కాని పతి యన దైవము కాదా? “పతియనదైవ మనుమాట నిజమే! కాని యీదైవము కేవల మనఃపూజచేతను, ధ్యానముచేతను, దృష్టి నొందడు. ఈదేవునకును మనకును ప్రత్యక్ష నమాగమము కావలయును. ఇట్లేదైవము నెల్లప్పుడు పావనస్థాన త్రిసహృదయహీతమున నిల్పి యుంచవలయును కాని పరికించి చూడ నీ కేమియు నట లక్ష్మియు లేదని తోచుచున్నది. దేవుని చంద్ర విషయమున పరితౌనన్విష్టియించి చూచుకొనినచో ననేకనయయ ములం దది స్థానభ్రష్టత నొందును. దానిదర్శనము గూడ సంభవించుట తటస్థము గాకపోవును.”

“కాని నభీ! మనమీవిషయమునందు లక్ష్యముగడుట కేమి యవసరము! మన కేమి స్వాతంత్ర్యము?”

“జేవునిదర్శనమి మనకు లభింపవలయు నను నిచ్చయన్నచో మన మీదివిషయమున లక్ష్యముండు నశనరమున్నది. స్త్రీబాతి కింక కంటి గుఱియవనరమై డేది! మనోరమా! నీకు యథార్థము తెప్పయు మాధవరావును జూచుటకై నీమనసు వేగిరడచు చున్నదా లేదా?”

శిశిరసిక్తప్రభాతకమలమువలె బాలికనేత్రద్వయము మరల ప్రభు భరాక్రాంత మయ్యెను. అల్పకాలములోనే యొకటి రెండు బాష్ప బిందువులు కూడ నామె స్నిగ్ధకపోషులపై మెఱయ సాగెను, అవివిత్రదఃఖాశ్రువులే లక్ష్మీప్రన్నమునకు ప్రత్యుత్తర మొసగెను. మనోరమ కింక వేఱుగఁజెత్తుత్తర మొసగ నావశ్యకత లేదు. లక్ష్మీరసదీరచెఱుగుతో నామె యశ్రువులు దుడిచి వైచెను. అటు పిమ్మట మనోరమ కొలదికాలములోనే సుస్థియై “ప్రాణ మొసగినను, సివ్వు దొక్కసారి వారిదర్శనము నాకులభించునాచెలీ! యనెను.

అనుచుండ బాలికకు దుఃఖము సొంగి పొరలివచ్చెను. ఆమె పెద్ద పెట్టునరోదన మొనర్చ దొడగెను. లక్ష్మీయామెచు కేరదీసి బుజ్జ గింధి కాంతపదనముల నోదార్పచు వియ వాక్యముల నెట్లనెను. “చెలీ మనోరమా! నీవిట్లు దుఃఖంపకము! నీయట్టి సాధ్యికి ఒకమే శ్వరు డెల్లవ్వడును కష్టములు కలిగిండు. నీయట్టి పతిభక్తితత్పర యగుసాధ్యిలలామె యెందునగానరాదు. నీభర్త వేశ్యాశక్తుఁడను, వ్యసనానక్తుఁడను నై యున్నను నీవందుల కేమియు నిష్ఠురమా! లాడుట లేదు. ఆతడు ఘోరతర సావంకిలమున మురిగి యున్నను నీ వాతని జేవునివలెఁ బూజించు చు టివే! ఎంక నీవతిభక్తి కంతము కలదా! ఏసాధ్యికిట్టి యిక్కరిమి పతిభక్తి యుండునో యట్టిదాని భగవంతుఁడు పతిసుఖవిముఖ నొనర్పడు. చెలీ! నాచూట నమ్ముము రెండుదినములకో, లేక రెండుమాసములకో నీనర్వన్యము నీయధీన

మగుడు. ప్రస్తుత యేదో దురదృష్టవశమున ననుభవించవలసి వచ్చిన వానిని గొంతకాల మనుభవించక తీరదు. దేశతలకు గూడ పురా కృత మనుభవించక తీరదు. ఇక మనుష్యమాత్రుల మగుమనమాట యెప్పటి!

లక్ష్మి వదించినవియభాషణములవలన మనోరమకు గొంతయూ టటగలిగెను. ఇంతలో వినాయకరావు చేతనాక యుత్తరము బట్టి కొని వ్లానవదనఁ జై యట కరుదెంచెను. భర్తవివర్ణ వదనమును గాంచినంతకే ఏమది, మీయెగ బుట్టుచిన్నబోయిన దేమి! ఏమియువిశేషములు లేవుకదా! యనిలక్ష్మి వేగిర పాటుతో నడిగెను.

భార్యమాటకుఁప్రత్యుత్తర మొనగఁగూ వినాయకరా వుత్తర మామెకందించి దీర్ఘనిశ్వాసమువిడిచి యచటనే నిలువఁ బడియెను. లక్ష్మిఁజిలహృదయముతో లోలోన నాయుత్తరమిక్రిందివిధమునఁ జదివికొనఁదొడగెను.

శ్రీ జగదీశ ప్రసన్న!

తీర్థస్వరూప రాజమాస్యరాజ శ్రీవినాయకరావు బాబుగారి నముఖమునకు—

తమ కుమారుడు జగన్నాథరా వనేక త్రికాణాభివందనములొనర్చి చేయుచిన్నపములు.

ఇచ్చట యేమందరము మహావిపత్తున మునిగియుంటిమి. ఈదిన ముదయమున పోలీసువారు శ్రీనాయనగారిని, శ్రీమాధవరావు మామ గారిని ఖైదుచేసి తీసుకొనిపోయిరి. ఏదో ఫోర్జరీ చేసినట్లు వారిమీదఁ నేర మారోపించి రని యేము వింటిమి. ఏడుర్యాట్లు విరోధము వలన నీయవనింద దెచ్చిపెట్టిరో తెలియదు. ఇచట మాజీవరును నహాయ మొనర్చువారు లేరు. తుదకు ధైర్యమా తెప్పవారైనలేరు. ఈసంకటము నుండి మమ్ముద్ధరింతు భారము మీపై నున్నది.

మీకోన్న చిక్కు వేరెవ్వరు? కాన నీవృత్తాంత మంతయు మీకు నీవి వ్రరముగ విన్నవించు కొంటిని. పెద్దలగుమీ శేడి యోగ్యమని తోచునో యట్లునర్పబ్రార్థించెను.

ఇట్లు తమస్రియబాంకుడు

జగన్నాథ నదాశివ దీక్షితం.

తా. క. మాతృశ్రీగుహారమ హస్తగారికి గూడ నీవంగతి యంతయును తెలియపఱచ శోరదగు ఆ గు తండ్రిగారి నిటకుబంప శోరగను. ఇదియేవిజ్ఞప్తి— తమ జగన్నాథుడు.

ఇట్లు త్రగము జదివించి దీక్షిస్త భిత యై పోయెనుకాని యిట్లు నెను నీకృత్యము గుగా నెవ్వరో నుర్వారుల కుట్రతో యిది. తుదకు సత్కృమ జయించుకొని మధార్థము న్యాయముయై, తెలుకవడు సట్లు తగినసాక్ష్యము ములగు విషయము లిప్పటినుండియు మనము బాగ్రత్త పుచ్చుకొనున చో శోధ్యుల తప్పక చిక్కులు వచ్చి తీరును. ఇం గాలునేతుల బాచుకుని చింతి చుచు కూర్చున్నచో లాభము లేకు. తడ వొచ్చిన శానివ్వులు సంభవించును. ఈయు త్తరము దీసికొని వచ్చిన నవమృని కొంచెము లోనికి రప్పించుడు. అచట జరిగిన వంగతి యంతయు సవిస్తముగ తెలిసికొండము.

వినాయక రావు నొరును లోనికి బిలిపెను. ఇంతవఱకు మనోరమ వ్రట్ల యై యుడి యంతయు వివచించెను. తననగ్రవ్యమును ఈడనము పోలించువారు బ్రాహ్మణదీసికొనిపోయి రని యి తవఱ కామ తెలిసికొననే లేకు. ఆమె యంతడనుక నెవరితో యేదో మహాపద సంభవించిన దని కలఁచు చుండెను కాని నొరును గాంచి సంతనే యధార్థస్థితి మూఁక తెలిసిపోయెను. నొకరు మనోరమను బాచుట తోడనే పెక్కివై యోచ్చుచు జరిగినవంగతి యంతయు విశదీకరించెను.

మనోరమ మొట్టమొదట సమస్తవృత్తాంతమును వినియెను. నోటి కంట మాటలేదు. స్వేచ్ఛాశ్వాముకూడ లేకు. కాని తుదకు కూతురుండగనే యామి మూర్ఛితయై గుళాలున భూమిపైబడియెను.

32

నానావిధోపచారములవలన మనోరమ మూర్ఛకుండి శోటి యిందుక స్మృతి బొందెను. లక్ష్మి యామి సనే విధముల సూరడించి యిట్లు వెనుకటి మనోరమ! యీమి సీభర్త మనవరాధి యైనచో భయపడవలసిన యవసరము లేదు. పత్యమును రక్షింప భగవంతుడు వాడునుకూ! ఈశేను బొంబాయికి వెళ్ళి దని వినుటచే నా శిశోధైర్యము కలిగినది. నావిషయముగా భావించి వారి విడిపించుటకై ప్రహత్నము చేసెనది. నీ మేమి తలచుచుంటి? కాని యావిషయమున మనకు జనము కలుగు నని నావిశ్వాసము”

ఎల్లగు చకితులై లక్ష్మివంక జూచు చూడిగి వినాయకరావు తుదకు దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి “ఎంతయునను నీ వాడుదానవు ఈవని నీవలన నెల్లు నెఱవేఱగలదు” అని యడిగెను.

అసమయామున లక్ష్మి మట్లయెను. “ఏను గురు! మేమూకువారల మగుటవలన నీకాత్రపురి పరి పూవలన సామకూలము కాదా! అనేకవిషయములలో బురుషులకన్న నీము బలహీనం మగుట నిజమే కాని, నూత్నవిషయముల గనిపట్టి కష్టములనండి వియ్యుక్తులై తేయుట మావల గాకుండనా యేమి?”

పత్నివృథాచాక్కు లాలించి వినాయక రావిచూక యచ్చెగు పొంది యిట్లునెను. “నీవు కోపము దెచ్చికోనకుము నీ బుద్ధి, నీసామర్థ్యము, మువలగునె వన్నియు నీ నెఱుగదును. కాని యిట్టియాపదలలో నీవలన నెల్లు సాహాయ్యము కలుగునో నాకు దోచుచున్నది.”

“అపదలు వచ్చిన పది కలవరపడి యంతయు మఱియను చేయ

వలసినదానిని మఱియేదా? మామేనమామ బొంబాయిలో ప్రసిద్ధి
కెక్కిన క్యాంప్టరను విషయము వారలపుంకు రాకంజునా! వారి
సాయమువలన నే నీసంకటమునుండి వారిని విండిపింపదగుప్రభుత్వ
మొనర్చినను. లేవటి తెల్లవారుజాముననే ముఁము బొంబాయికి
బయలుదేరిపోయి నని నామభిప్రాయము.”

ఇంతలో రాధ యట కరుణించెను. కొడుకు పై వచ్చిన కేసు
సంగతి తెలిసినతోడనే వృద్ధురాలిమఁదు వ్యూహం మయ్యెను. ఆమె
పెద్దపెట్టున రోదన మొనర్చి సాగెను. చాలకాలమునుండి భాముడు
నలి యేళ్ళు అవ్వరును జూడలేదు.

నానావిధములకు సమాధానవాక్యములతో లక్ష్మి యత్రగారి
నూరార్చెను. తనకొడుకును విడిపింప బ్రయత్నించుటపై తనకోడలు
బొంబాయి కేసు నని తెలిసినమీదట రాధ కెంతో ధైర్యము
కలిగెను ఇప్పుడావృద్ధురాలు తనపుత్రుఁడు నిశ్చయమున నయ్యాపద
నుండి విముక్తుఁడై నట్లు తలంచెను. ఏవిషయమున వినియకుఁడు
విశ్వాసము లేకుండెనో యావిషయమున రాధకు పూర్ణ విశ్వాసము
కలిగినది! పాపము హతభాగిని యగుమనోరమ నెన్నియో తెన్నుల
నూరార్చి వారందఁ జూచు నింటికి చేర్చిరి.

మఱుకాఁడు తెల్లవారుజామున బయలుదేలి తగునమయమునకు
వినియకరావు భార్యసహితుఁడై బొంబాయికివచ్చి చేరెను. లక్ష్మి
మేనమామ “గోగం” లో నుండెను. తనమేనకోడలు నానాభర్త
యాకస్మికముగా నగుదెంచుటచే మేనమామయు నాతనిభార్యయు
మిగుల వానందించిరి. మేనమామను గాంచినంతనే లక్ష్మియూతని
పాదములపై బడి “మామా! మమ్ము జట్టికొన్న యీభయంకర
విపత్తునుండి రక్షించుటకు నీవు తప్ప నింకెవ్వరును లేరు” అని విల
పించెను.

మామగారి కిది యేమియుఁ దెలియలేదు. ఆతఁడు మహావిస్మయమునఁ బడియెను. ఇదిగది వినాయకరా వాతనికి నమస్తవ్యతాంతమును కేటించెను. లక్ష్మీయన్న మేనమామ కెంతో ప్రాణము. ఆమెనోదాచ్చి యాతఁడిట్లనెను. “అమ్మా దీనికి నీవు కాకడ నిట్లు కాలిగడుర పరితపించెద వింతులకుఁ! ఎంత వెట్టి తల్లివి! లెమ్ము నా ముద్దులలక్ష్మిపై వచ్చిన మాద నామీద వచ్చినట్లు కాదా! నీవే మియుఁ జింతింపకము వినాయకరావూ, మీరు కూడ స్త్రీమితముగ నుండుడు. వారిని విడుదల చేయుచుటకై నాచేత నైవమట్టునకు ప్రయత్నించెదను”

ఆమె మేనమామ యగుశ్రీధరవంతులు బొంబాయిలో ప్రఖ్యాతి పొందిన బ్యారిష్టరు. కోర్టులో నీతడన్న నెంతయో గౌరవము. శ్రీధరవంతులు వకాలతనామా బుచ్చగొని దానిలో నవజయ మొందుట బహుళః! ఎవ్వరును జూచియుండరు. తొవర తొందరగ భోజః మొనర్చి యాయవబోలీనుకోర్టు కేగెను. కేసువృత్తాంతమంతయు తెలిసికొని ఫీచుడ్రసిడెన్సీ మేజిస్ట్రేటువద్ద ముద్దాయిలను జూమీను మీఁడట విడుదలచేయు విషయమున పెంటనే పీటీషన్ పెట్టెను. కాని వానిప్రయత్నము వ్యర్థ మైపోయెను. శ్రీధర వంతులు తానే జూమీ నుండుటకు సిద్ధపడియెను. కాని మేజిస్ట్రేట్ టిట్లనెను. ఏవిధముగను మీవివతి సంగీకంచుటకు నాకు పీలువడినది కాదు. ఇందుకు నేను మిగుల జింతిండు చుంటిని. అయినను మీరు సరికాతగిసి యేర్పాటు లన్నియుఁ జేసికొనుటకు తగిన యవకాశము సంతోష పూర్వముగ మీకోసమగు చుంటిని.

యథానమయమునకు విచారణ ప్రారంభమయ్యెను. బ్యారిష్టరు యిద్దఱునుగ్గు రుద్యోగులయొక్కయు, ఇక్క నొనగిన వాని యొక్కయు, వాఙ్మూలము మొదట తీసికొనిరి. ఆసాక్ష్యమువలన మేజి

స్త్రీలు కేసు సెవన్సుకోర్టుకు కలెంటు చేసినట్లు తనయభిప్రాయమును కనబరిచెను. కేసు న్యభావ మంతయు జూచి శ్రీధరవంతు లడుల కంగీకరించెను. సెవన్సువిచారిణదిన వింకను రెడుదినములుమాత్రమే యుండెను. అట్లగుట ముద్దాయాలు జైలులో విశేషకాలము నిరాశులై కష్టపడవలసిన యోగము తటస్థింప లేదు.

సెవన్సు కోర్టులో షరల సాక్షు లందఱి వాఙ్మాలములీసికొనిరి. ఆకాలమున శ్రీధరవంతులు బొంబాయిలో ప్రభృతబారిష్టరై యుడుటచేతను, ఈ కేసులో నాతఁడూ పూనుకొని పసనేయుటవలనను సాక్షు లందఱు నాతనికి వెఱచి యాతని యభిప్రాయాను సారముగ వర్తించుట కంగీకరించిరి వారి వాఙ్మాలములోని యసంబద్ధత జడ్జిగారికి జారరులకును స్పష్టపఱచి ముద్దాయాల నిరవరాధిత్వమును బారిష్టరుగారు వారికి మిగులనమ్మకము గలుగునట్లు నచ్చ బలికిరి ముద్దాయాల తిరపు వారి మానసము లెల్ల సంతోషపరిచితిమము లయ్యెను.

“సిద్దోవు లని యేక వాక్యముగ విడిచివుచ్చ జూరీ లాలోచించు చుండి సంతలో మాధవరావు జడ్జి నుద్దేశించి యింగ్లీషుభాషలో ధారాళముగ నిట్లనెను విష్ణుస్వయాంతుల న నాన్యాయము రీ! జూరీ లోను యోనద్ధహస్థులారా! నేనుగొంత దెప్పవలసి యున్నది. చిత్త గిలపుడు. మీకొప్పటికి నేను సిద్దోషినని తోచినను, ఈశ్వరునిసమక్ష మున నేను మహాదోషిని. నాతరపున మహావిద్వాంసుఁ డగుబారిష్టరు గారు తమయభిప్రాయకాలమువలన మీకన్నులలో దుమ్ముకొట్టెను. కాని పరమేశ్వరుని కన్నులలో దుమ్ముగొట్ట నాతపవలన గాదు. నే న్నవ్వుముగ నొప్పుకొను చుంటిని. ఈయవరాధము నేకేసితిని. నాతో నమానముగ బోనులో సలుచున్న నాబావమహుడి నదాళివరావు మాత్రము నాతో గూడ సమ్మారణము గ కష్ట మినుభవించుచున్నాఁడు.

వ్యూహస్తమున నాచెక్కు మూర్ఖుట కాతని కొనగితిని ఈతఁడు
దానిని మార్చి రొక్కచీరము గాకు దెచ్చియిచ్చెను. ఈచెక్కు
వ్యవహార మంతఁ డెరియు నెఱుంగఁడు ఇందుల కెట్టి శిక్ష
విధింపవలసి యున్నను నది సంపూర్ణముగ నాశీ విధించఁడు. ఇంతయే
కోర్టువారికి నే విన్నవించుకొనునది.

మాధవరావునోగినుండి వెలువడిన యీవకు లాలించినతఁ
కోర్టులో నున్న వారందఱు వ్రేలితులై పోయిరి. బారిష్టరు గారికిరవు
పై న వజ్రాఘాతము బడినట్లయ్యెను. మాధవరావును మిన్నకు.డు
మిని రెండుమాససారు లాశఁడు కన్నునన్న సేయుచు, నడుమనడుమ
వారింపఁ బ్రయత్నించెను. కాని మాధవరా వడియేమియు లక్ష్మి
పెట్టలేకు. ఇంక బారిష్టరు కుండకోక పోయెను. అతఁడు లేచి కోర్టు
వారి కీక్రింద విధమున విన్నవించు కొనియెను.

“ముద్దాయితల తిరుగు చున్నది. అతఁడు బుద్ధివిహీను డయి యాడు.
తా నవరాధి నని యొప్పుకొనుచుండుట కూడ వాతఁ డినుచుం
తము నెఱిగియుండఁడు. విష్ణువ్వహువుడ వగు నో న్యాకుమూర్తి!
బారీలోని సద్వహస్థులారా! పోలీసువారివలన నన్యాయముగ నెట్టి
యనహరి యావమానము సంభవించినో మర్యాదగల మానవుడ నెవ్వని
పై నను బుద్ధిభ్రంశము కలుగక మాన దని నర్పజ్ఞు లగుమీరెఱిఁగి
యే యుందురు కాన కరుణామయు లగున్యాయాధీశులు ముద్దాయి
యొక్క యీ శునందర్పప్రాపము నేమాత్రమును లెక్కగొనక
విడిచిపుత్తురు గక యని ప్రార్థించుచున్నాను.”

కాని యేమిలాభము! బారిష్టరు రింకను కుర్చీపై గూర్చుండెనో
లేదో యప్పుడే మాధవరావు మరల నిట్లు బ్రారంభించెను. “బారి
ష్టరుగాకు వడిందినది పొరి పోటు. నా శేమియు మనశ్శాంతిలభ్యము
లేదు. నన్ను విడిచింపగలండుల కాతఁడెంతయో శ్రమపడి తన

చాణ్యుని సంతయు వినియోగించెను. ఇంకలకు వారికి నేను యావజ్జీవము కృతజ్ఞుడ నైయుండను. కాని చాణ్యుని కనుక చాణ్యుని మునకును తగుఫలిత కోర్చువారియొక్కట ప్రాధాన్యార్థముగ నెవల దని కోరుచుంటిని. ఈవరసపాతకములు నీవల మీయవరాధమే జేసియుండ లేదు. ఇక వనేక పాతకములచే నీ భాదములు తనచరిత్రకు గలగలము జెచ్చిపోయెను. అందుకు సగిలప్రాయశ్చిత్తమునుబొందినాని చరిత్ర సంశోధన మొనగ్గున పృథ్విలకుగోత్రము. నీవల మీదే కారణమన నై న్యాయాధీశుల కన్నులతో దుబ్బుగొట్టి యింపావ జీవికమును సహించుటకా నాచే మాత్రమును నిష్పయు లేదు” శకునాత విరాయక రావువంకరుదిగి యాతఁ డిట్లున్నను, “విరా యకరావు! మీయన్నగాంచి దీసికొని మీరింటి కరుగుదు. పాతకముగనుమనవ్యునివ పన్నునువలసనే యాతనికి ఈడ సీయవరూపము సంభవించవలసివచ్చెను, నీయొక్కయు, నీభార్య మేనమామయొక్క, యనువకారము నే నాకర్పంతము నుజ్జరిపొందు!”

నిరాకంకనిమ్మంటిదీపజ్యోతివలెను, బ్రహ్మాంతసమశుభమున గాన
వచ్చుకంటేనముక్తమువలెను, కోర్కంతముఁ గొంతవడి మిగుల
కాంతముగను స్తబ్ధముగను నుండెడి. అంగలు చిత్రప్రతిమలవలె
తటస్థముగ నుండి తుదకు జూరీయభి యయ్యగా మారి “ముద్దాయి
యనుమాధనరావుడోషి కాని కోర్కవారు నానిమిది రుణింపలయు
నని” వారు సిఫారసు చేసిరి. న్యా యాధీశుఁడును జూరీలసిఫారసునందు
సంపూర్ణలక్ష్యము చి ముద్దాయి మాధనరావునకు నడవత్సరము
కఠినశిక్షఁబడించి నదాశివరావు క్షద్దోషియొద్దీరవఁచి విడిచివచ్చెను.

33

రోడ్డుబోనులోనుండి బైటపడగనే నా శివుడు మళ్ళి మళ్ళి యేడ్చుచు తనకవిష్ట భ్రాత నాలింగము చేసికొనియెను. అతనినోటిపంట మాటలేదు. కొంతపది కరణు పెద్ద పట్టున రోడ్దప గుంబర్నదొడగెను.

కాష్ఠాక్షరముచే విరాయకుని వక్షస్థలము తడసిపోయెను. కొంత
కాలముగానే యయ్యిగువురు పరస్పరాసందాశ్రుల దుడిచివై చిహ్ని.
అందఱును లసి శ్రీధరపంతులుగారియింటికి వచ్చి తనసోద
రుని విడుదలకు వినాయకురా వెంతటినుహానందమును బొందు చుం
డెనో యంతకు నిమిషాదిగ మాధవరావును విడిపింప జాలినందుల
కాతఃతపిక దుఃఖము ననుభవించు చుండెను. గొమ్ములోని
రాగానే వీరిరాకకై యెగురుచూచుచున్న లక్ష్మి యిట్టిశోచనాంధి
వీధిద్వారముకడక బరుగిడి వచ్చి “ఏమయిన” దని మిఠి నుత్కం
తతో నడిగెను. విరాయకరావు చెప్పలేక యిట్లనెను “కార్యము
నందు నగ మనకూ మైంది మాత్రంగాను నిర్దోషి మి స్థిర
పఱచి విడచి వుచ్చిరి కాని పాపము మా ధవరావున కొక్కవత్సరము
కారాగృహవాసశిక్ష—”

లక్ష్మివ్యధితాంతరంగయై “మాధవరావుకొఱకు మామామయ్య
యంతశ్రద్ధగా పనిచేయు లేదని తలచెద” ననివలిగెను.
విరాయకరావు తద్వృత్తాంత మంతయు నవివరముగ కార్యకుఁ
డెరిపి “మీమనమామవి రిరువురివిషయముననుగుడ నొక్కటే
విధముగ నెంతయో శ్రమపడి పనిచేసిరి. కానిమాధవరావు తనకుఁ
దాన కారాగృహములోని కేగ ”నని చెప్పెను.

లక్ష్మి అత్యంత చింతాతురయై “మనోరమ నింక కేనెట్లూఱడిం
తును! ఆసాధ్యమణి కెప్పుడీ నూటటలేక. మాధవరా విప్పుడు
నిశ్చయముగ క్షాత్తప్రదై తనకు దానే స్వయంకృతాపరాధము
నకుఁబ్రాయశ్చిత్త మనుభవించ నిప్పుడు ప్రారంభించిండు. అదె
ట్లయిన నుండనిండు. దీనిబట్టి జూడ తుకకు మనోగతుకు శుభప్రద
మరియే నోచుచున్నది.”

వినాయక రావు విస్మితుడై “ఇంకావసరమనోరమకుఁ గలిగిడి లాభ మేమి?” యని అడిగెను.

“అవరగుదయాభుఁడు పరశుశ్వరుఁ డేయొనర్చునో యది యంతయు మనమంచి కొఱకే. న కోరను ప్రస్తుతశృత్తివలన నామెకు భర్తవర్తమును నిరోధించుట శక్యమే సాధ్యముకాదు. పతి దుర్మార్గప్రవృత్తు డై యన్నప్పుడు యుక్తిచూప వానిని న్యాయము నకుఁ దీసికొనివచ్చుటకై భాగ్యప్రయత్నించ వలయును ఈవిష యయి మనోరమ చుచునకు స్ఫురింపలేదు. ఆమెముఖమవనే విన్నచా నిట్టియే నేట్లు చెప్ప చుంటిని. ఆమె పుట్టినంటికి రాక పూర్వము అనగా మాధవరావు నడవనీ గూటిపోవు నమయమున నే యీమెయొకని కొడుక సాయమునర్పి యుండినచో మాధవరా విప్పటి కిరుద్దకలకుఁ బాలుకాక వధూర్థముగ నవ్వడే మరల నన్యారాసువరియై యుండును. కాని యామె యటు లొనర్చక తా నిచటికిబయలుఁ దేటివచ్చెను. అందులవన దిరిగి మాధవరా వధా వతనమార్గమునఁ బ్రవృత్తు డయ్యెను కాని మనోరమనంటి సాధ్య ముగిగా వంతలేపతి సౌఖ్యావసోధము? ఇంకొకటి సుమా మాధ వరా విప్పుడు కాగ్నవావానశిక్ష ననుభవించుట. ప్రస్తుతము మనోరమవలన నెట్లినశామమును పొందుకండగనే మాధవరావు న్న చరిత్రవంశోధన మెల్ల నిక్కగించ నగునో యాచార్యమునే యాతఁ డవలంబించెను అగ్నియందు కాల్చి రంధ్రముఁ బొడవనిచో బంగారము ముడివేయుట కెల్ల వీలుపడును?

“నిశ్చయముగ నిదియంతయు నేదో రానియిచ్చయే. అయిడి శ్వరుఁ డేయుద్దేశమున నేషమయము ఘటింపఁ జేయునో యది యిట్లు బుద్ధు లగుమానవుల కగమ్యము. నరే కాని మన మిప్పు డిచట వృధాకాలయాపన మేల చేయున యను? అచట మాయమ్మ యెంతయో దురపిల్లు చుండును.”

కాని శ్రీరవంతం లాదివము వారిని బోసేయ లేదు. ముఱువాటి ప్రాద్విటిబండికి బొంకాయనుండి వారు తిరిగి తమయూరికి వచ్చిరి. వదాళిపుని గాండివంతనే రాధ యానందము బట్టకక్కము కాకుం డెను. సదాళివరావు సజలనయనుడై తల్లిపాదములఁబడి యామెను మున్నింప వేడుకొనెను. వృద్ధురాలు కొమరుని బావ్వుములు దుడిచి వారి నూరగించెను. వీరందరువచ్చిన సంతతి వినివంతనే మనోరమ లక్ష్మీవద్దకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చెను. మనోరమను జూచి వంతనే లక్ష్మీమనసెంతయో వ్యాకలమును బొందెను. “చెలీ! ఏమైనది?” అని చింతాకురస్వరమున మనోరమ వచ్చుచునే యామెనుబ్రక్షించెను.

ఇట్లు బ్రక్షించుచు మనోరమ కరుణాజనక దృష్టితో లక్ష్మీమత ఏమిఁచెను. ఆమెకు నిజవృత్తాంత తెలిసింగిండుట కెంతవఱుత్తిం చినను వానికి సాహసము కలుగలేదు. మనోరమయెనుట మాధవుని యథార్థవృత్తాంత మతిగుప్తముగ నంచునట్లు వాందఱు స్థిరపఱచి కొనిరి. లక్ష్మీ స్థిరచిత్తయై గంభీరముగ నిట్లనెను. “సఖి మనోరమా! ఆంతయు శుభ మయ్యెను ఈశ్వరునికృపవలన తలపెట్టిన పనియందు మనకు జయమే కలిగింది. కాని నీవతి మేమి తచెచ్చినను మామెంటు నెటకు వచ్చుట కఁగిరి? లేదు. అమ్మా! చితఁడివృడు నిజముగ వశ్యాత్వపుఁడై యున్నాడు’ ఒక్క సంవత్సర వజ్రాతవాసమున గడపి వ్యయంబుకావరాధియునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మనుభవించినంత నాతఁ డిచ్చటి కరుదెంచును. ఇటులివత్సరము గడచి యాతఁ డిచ్చటికి వచ్చినంత వచ్చడు నీ యానందవ్యముపై శేవలము నీయధికారమే యుండును గదా చెలీ! నీవివృతవంతగఁ జింతనొందకుము.”

మనోరమ ఇన్ని వదనము కొందెము ప్రపుట్ల మయ్యెను. ఆమె వెంటనే యిట్లనెను. “పారాధయం కర విశిష్ట నుండి విముక్తుడైరి, నా కంటియే కాలును. వారికెచ్చట ముఖముగ నుండునో యెచ్చటగో

సంతోషముగ నుండినట్లు. కాని ఇది ! ఇంతటి భయంకరపాప కార్యము వారు చేసి రని నే నమ్మజాలను. నిష్కారణముగ వారిపై నీకుపనిండ వచ్చినది. వారు సిద్ధోప లని నాయభిప్రాయము. జారిచరిత్రకుఁ గలంక మనునది యెప్పుడును సంభవించనేరదు. వారీకష్టము లన్నియు ననభవించుట శేవ, మీ పాపిష్ఠురాలి యన్యత్త దోషములమున నుమా!"

ఇంతవఱకు లక్ష్మి మన పెట్టి యన్యత్తయు బొంది యెఱుంగడు. కాని మనోరమయొక్క సరళవ్రత్యుతి, సరళచేమయొక్క గంభీరత మొకలగునవి మనమున స్ఫురించుట లోడనే లక్ష్మి శ్రేష్ఠుడు ముక్తపూరిత మయ్యెను. అది తన యశ్రువులు దుడిచివోని యిట నెను. "నళిమనోరమా ! నీయట్టి నవసితప్రవాదు యీవృద్ధి తలమున నతిదుర్లభురాలు అది చూచి నేమనెనను నీవంటి యంతఃకరణము కావలయునని యభిలాషపడు చుంటిని. అమ్మా! నీ యీసద్గుణసంపదలవలననే నీవు సుఖవతి వయ్యెదవు. నామాట గట్టిగ నమ్ముము."

లక్ష్మివాక్కిప్పుటికి నన్యతము కా దని మనోరమకు గట్టినమ్మ కము. అంగువలననే లక్ష్మిపై మనోరమకుఁ బ్రాణముకంటెఁ గూడ నధిక ప్రేమ. అప్పుడు లక్ష్మి పలుకులవలన నామె తనకుఁ దానే నమాధానపడియెను. అమె యానందతర మెప్పుడు గడచునా యని దీనములు తెక్కఁబెట్టుకొను చుండెను. ఎల్లప్పుడును లక్ష్మి సహవాస మున నేళమచ్చుటయం దామెకు మిగుల-నిష్ఠము. లక్ష్మికి విశ్రాంతి జొరలేకఁబాలు. 'రామాయణము మహాభారతము' ఇత్యాది గ్రంథముల లోని నానావిధోపదేశరూపకపూర్ణవిషయముల నామెకువిసిండు చుండెను.

38

జగన్నాథుని రాముని నిచటికి దీసికొని రమ్మని లక్ష్మీ వదాళివరావు
 సంతయో లలిమాలాచుండెను. వదాళివు డింటికి వచ్చి వారము
 గడచినది. ఇచటికి వచ్చినప్పటినుండియు వాని సంతోషమునకు
 పరిమితి లేదు. ఇట్లు వాటిలి తోట మొదలగున వన్నియు నూతన
 వ్యవస్థితములై యున్నతి నొందుట గాంచి యాతఁడు విస్మితఁ
 డయ్యెను. సర్వత్ర లక్ష్మీప్రశంసన మాటకించియు సంసారము సం
 దర్శమునం దామి కట్టుబాట్లును, దక్షతయు వ్యనేత్రముల దిలకించి
 యాతఁ డాశ్చర్యనిఘాంకుఁ డయ్యెను. విశేషముగ నామి సంసర్గము
 వలన దనసోదరునివృత్తియందు గాన్పించుచున్న స్థిత్యంతరము
 కన్నులార జూచి లక్ష్మీయెడ జేమిలె లోలోన నాతఁడు భక్తు
 డయ్యెను. సంసార మన నిష్కర దాతనికి స్వర్గమువలె దోచెను. ఈనమ
 యముననే పార్వతినామిబిడ్డలను దీసికొని రమ్మను లక్ష్మీవేడికో
 తాతనిచెవిని బడియెను. వదాళివుడు తనలో నిట్లనుకొనెను.
 “లక్ష్మీ! ఈస్వర్గభామమునందు నివసించుటకు నిసోదరి పార్వతి
 యనుమతయు సర్వురాలు కాదు. దాని నిచటికి దోర్తైచ్చినయెడల
 నీనండవనము మరల శృళానవాటిక యగును.”

వదాళివు డామితో స్పష్టముగ నిట్లనెను. “దాని నిచటికి
 దీసికొనివచ్చిన ప్రయోజన మీమియు లేదు. జగన్నాథుని రాముని
 మాత్రమిచటికి గొనవచ్చుటకై నేసిప్పుడే మనుష్యుని బంపెదను”

లక్ష్మీ కిది యేమియు రుచింప లేదు. రాశయు విషయకు
 డును గూడ పిల్లల నిరువుర మాత్రమేదీసికొని వచ్చుట కనుమ
 తింప లేదు. అప్పు డింక జేయునది లేక వదాళివుడు తన భార్యకూడ
 యిచటికి వచ్చుట కంగీకరించెను. మంచిరోజు జూచి బాలకృష్ణుని
 దాని పఖాబాయిని పార్వతిపుట్టినంతటికి ప్రయాణము చేసిరి. పోవుచు

పోవుడు బాలకృష్ణుడు లక్ష్మీకడ కరుణించి సమస్కార మొనర్చి యిట్లనెను, “వదిగో! జగన్నాథుని రామని దీసికొని వచ్చుటకై నేనేగుచుంటిని. వరే కాని యవట గలయి, కొకవదినె సక్లృయముగా నీచంటిది కాదు. నేనేమియునామెను వదిలేకుని పిలువ జాలను. నీవు దీనికి సమ్మతించినయెడల నామె నిచటికి దీసికొని వత్తును.”

లక్ష్మీ సప్తమ “పొమ్ము మూర్ఖుడా! ఆమె నాకంటెను పెద్దది. కావున నీ కామె నాకన్ననుపూజ్యురాలు” అని పలికెను.

“వదిగో! నీ వానంగతి విడిచి పెట్టుము. ఇప్పుడు కానరాక పోయినను నేను మీయిరువుర నొక్కచోట తేర్చినచో దాని వంగతి యంతయు నప్పుడే దెలిసివచ్చును. గుఱ్ఱము మైదానిముదావుననే వచ్చినదిలే! మావదినవంటివదినె యీభూలోకిమున నెచ్చటను దొరక దిని నామనోనిశ్చయము!”

ఇట్లని బాలకృష్ణుడు సప్తమకు బయటికి వచ్చెను. దానికూడ నచ్చటనే యుండెను; పార్వతిని పుట్టిసింటికి తేర్చి వచ్చిననాటనుండి యు పాపమీవిషయము దానిమనసును కలగుండువడ తేయుచునే యుండెను. ఈదినముపార్వతిని తిరిగి తీసికొని వచ్చునుద్యోగము దానిపై బడుటచేత దానికి గలిగిన సంతోషము కడుపున నిండినది కాదు “అమ్మా! అమ్మా!” యని యెఱచుచు నది యింటిలో నున్న రాధకడకు వచ్చినంత ప్రముఖ బరవకయై “అమ్మా! యీడ దాక నేనోరు మూనుకుండాను యేమంతమహా బాగ్గవని చెప్పను! మాదొడ్డిల్లాలు గొప్పరింటిపిల్లై యుండి యిట్టా అబద్ధా లాడు తుందా! నాయింటి కొచ్చి నాతో మామాయ్యకు చానాజుబ్బగా వుండా. చేగోడెల్లాలి. అందుకని నీవుకూడా నాతో నడు మున్నది. నేనెల్లి ముందీడకు దీసుకొస్తా మిటియిదంతా నిబద్ధో యి

క్షమా తెలిపితా. అమ్మా యేంచెప్పను! మీసాచాలు సోన్చి ఆమాలనుంది నాకు" అనుచు పఖాతాయి రోదనమున కువక్ర వింధెను. రాధ యెట్లో దాని సోదార్పించుపించెను.

ఇప్పట్టునమాత్ర మత్తయింటికివచ్చుటకు పార్వతియేమియు సభ్యం తరము తెప్ప లేదు. కత మే మన నభియోగవ్యవసానమేమయ్యెనో యదిమామెముదే యెరిగి యుండెను. నదాశివరా విచటికేశ బొంబాయినుండి యింటికి వెడలిపోవుటచే నామె యెంతోదుఃఖిత యయ్యెను. కాని యాదృశము వెంట మెనుకటివలె నామె యభిమాన మేమియు బ్రజ్వలితము కాలేదు. జానకీ బాలకృష్ణులవెంటి నామె వెంటనే యత్తవారింటికి బతులుదేరివచ్చెను.

జగన్నాథుడు, రాముడు రాగినే రాధయానందమున సధీరయై పోయెను. బండిలోనుండి దిగిన నే యాబాలకు లిరువురకు నాయనమ్మను గ్రుచ్చుకొని వదల రైరి. ముందుగ నెవరిని దిగ్గరకు దీసికొందునా యను విచారముచే నాన్నిధురా లధీర యయ్యెను. ఇంతలో లక్ష్మీ చిన్నవాడైన రామునెత్తి చంకసిమిగొయెను. జగన్నాథుడు నాయనమ్మను విడువలేదు. రాధ జగన్నాడునెత్తికొనియెను. "ముందుగ నేనే మనాయనమ్మను వశముజేసికొంటిని. కాబట్టి నేనే గలిది తిని. మారాము జోడిపోయె" ననుయోచనచే జగన్నాథునిముఖ కమలము ప్రఫుల్ల మై కనువచ్చెను.

లక్ష్మీబుగ్గలప్రేమముతో పార్వతిహస్తము బట్టికొని యింటిలో నికి దీసికొనివచ్చెను. పార్వతి యత్తగారికి పమస్కరింపగనే రాధ మనఃపూర్వకముగ గోడలి కనేకాశీర్వాదము లొసగెను. పెద్దకోడలి నర్వాచరాధములును నాన్నిధురాలివ్వడు వాటదిపోయెను. ఈదినము జగన్నాథుని, రాముని దీసికొని మాజానందమున నామె వారి కష్టపానము లిడుటకుండు నిమగ్న యయ్యెను. లక్ష్మీ పుట్టింటి

నుండి యత్త పారియింటి! వచ్చినప్పుడు తూరంతయు నెటుల నుహా? తాపామున నామెను గాంచుటకు వచ్చెనో యట్లు చేతవ్వరు రాలేకు. పెద్దకోడలి యాగచునె మెవరి? నేమియు నాన్లు నజనకము! కా లేదు. ఎవ్వరికి నామెను చూడవలయు ననుకోరిక కూడ కలుగలేదు.

నోడుకోడలి నింటిలోనికి దీసికొనవచ్చి కూర్చుండబెట్టినదియట్లు లక్ష్మి మిగుల వివయముతో నిట్లనెను. “అక్కా! నాయట్టి తెలివి మాలిన పిల్ల పై నీసంసారభార మంతయు బారవైచి మీ రింత పాకు నిట్లు నిశ్చింతముగ నెల్లంటిరి?”

“ఏమిచేతునమ్మా! అత్తగారియెదుట నాకుండుట కాభారము లేదు. నన్ను గాంచినచో నామెకన్ను లోర్చవు. మఱి నే నేమి చేయుదును?”

అక్కా! అత్తగారిమాటలిప్పుడుమన మొకలెక్కగ గొనవచ్చునా! పాప మిప్పుడామె వృద్ధురాలైనది ఆమె పాపకులకు మన కలక యెందులకు!

“లేదమ్మా తెక్కలు విజుచుకొని పాటువడు చున్నను నెక్కడో కొనివేసిన ట్రుత్తుకానికి విధివి కామము లేకుండ నన్ను సాధించు కొనితిమనా! నిష్కారణముగ నిది యెవ్వరు సహించగలరు? అయ్యా నీ కిది యంతయు కాకుగ నున్నది కాబోలు! అయినను నత్తగారికి నీవన్న నెంకో యచేక్ష. ఆమె సన్నేమియు వనకు. కావలెనే నీమీదకూడ నోరు చేయకొనినచో నీపుమాత్ర మిట నుండువా?”

“అక్కా! మనమిరువురముకూడ నామెనునను గనిపెట్టి వర్తిం చినయెడల నామె మనల నెందుల కనవలసి వచ్చున? అధవా యామె యెప్పుడైన పెద్దది రెండుకూట లన్నను మనము పడకూడదా? మరల మన మామె నెందుల వెదిరిధివ వలయును? నరే దాని శ్రీధి

యది యిప్పు డ ట్లుంచుము, ముందు కాలునేతులు గడిగొని కొంచెము ఫలహారము చేయచా! నిన్న నేవేళ భోజనము చేసినావో!"

ఇట్లని లక్ష్మి యప్పుడే తోడికోడలికి, ఫలహారాదికము లమర్చెను. పార్వతికి చూడగా కప్పుడు సంసారమునందేమియు లేమిడి గా స్పించుటలేదు. దరిద్రచిహ్నములుపైత విప్లవము దృష్టోచరమగుట లేదు ఎక్కడ గాంచిన నక్కడ నైశ్వర్యచిహ్నములే కన్పట్టుచుండెను. కాసు యేమిచమత్కారము! ఇది యంతయు గాంచినంత పార్వతిమనసు సంతోషి బొంద లేదు. మీదురిక్కిలి స్వర్ణానలముచే నామె దగ్ధ మగుచుండెను.

3X

సమయము గడ పెట్టి వ్యవసాయాదివ్యవహారము లన్నియు లక్ష్మి యిప్పుడు సవాళిపునివ్యాధీనము జేసెను. వినాయక రావుగూడ పని పాటలమీద దన్నుగారికి సహకారియై యుండెను. లక్ష్మి తనలక్ష్మ్య మంతయు నివళు సాంసారికకృత్యములమీద గంచెను. ఇంటిలో నేమికలదో యేమిలేదో చూచుట, స్వయంపాక మొనర్చుట వడ్డన నవరణ మొదలగు కార్యభార మంతయు నిప్పుడు లక్ష్మి వహించెను. అట్లని పార్వతి బొత్తుగా నేమియు బనిపాటలొనర్చక పోవుట లేదు. లక్ష్మి సమిష్టిసంసారపు కార్యములు చేయుచుండ పెద్దకోడలు తన యొక్కయు, తనభర్త యొక్కయు, తనబిడ్డలయొక్కయు భోజనసంబంధ మగుకార్యములవట్టున మిగులక్రద్ధతో దగినకట్టుదిట్టములు చేసికొను చుండును. లక్ష్మి తీరుబాటయునప్పుడెల్ల రామాయణము, మహాభారతము, భాగవతము మొదలగుబోధవ్రదగ్రంథముల నిరుగుపొరుగుప్రీతిలకు చదివి వినుచుచు చుండ పార్వతి శృంగారరస పూరితము లగునాటకమాలా, జావళిలు, పెండ్లిపాటలు అవినితీదాయకము

లగుళభలు మొదలగు వానిని చూచి ఆనక్క చిన్న నందులో నున్న సీతమ్మలకు తనకింత యెంతగుచుండును. అక్కిజగన్నాథునకు రామునకు చగువను వ్రాయుచు నేర్పుచుండ పార్వతియు నానమమున నుద్దముక్కు చేత గొని ముగ్గులు గీయుట, పచ్చి సాడుట మొదలగు పనులు చేయుచుండును. అక్కి చూచి దారము కైకొని పిల్లలచోక్కాయలు, లాగులు మొదలగునవి కట్టుచు కూర్చుండియుండ పార్వతి కోడనంచులు పచ్చినుచు నీ మొదలగు నిరుపయోగవస్తువుల గట్టుచు కూర్చు పడు

ఇంకను యథార్థము చెప్పవలసినచో నీకార్యములుగాక పార్వతి 10 కేపనులు చెప్పినను నామె యటుత్తయించుట లేదు. ఏలయన పార్వతి నెప్పుడైనను చెందుకోర్కు తెచ్చి చెప్పమని యుడిగినచో తత్క్షణ మామె తెచ్చించును. కాని యామెచేత నన్న చెంబెంతదన్ను దెచ్చినచో యది జాతీక్రిందఁబడుటయో గానిలోని నీర మొలికిపోవుటయో తుదక గింపబడెగా మైన నప్పట్టున సంభవించి తీరున ఎప్పుడైన నొక్కదినమున న్యయంపాశము చేయుటకు సాయము రమ్మని పిలిచి చో పార్వతి యెప్పుడును రా నని చెప్పట లేదు. అదినమున ప్రతిపదార్థమును మాడి బొగ్గులై బహుళః తిరిగి పంటజేసికొనవలసి వచ్చును సారాంశము అక్కి యేదో నమ కూర్చు చుండ పెద్దకోడలు ధ్వంసము చేయు చుండును.

ఇందువలన గృహకార్యములం దేనియుగోపము గలగుచుండట లేదు. కారణ మేమన అక్కి సమస్తకార్యములఁజేయును దృష్టి యుంది సమర్థించుకొని పోవుచుండెను. ఇంతియేకాదు. పార్వతి వలన నేదేనియపరాధము జరిగినచో నదికూడ అక్కి తనమీదనే దెచ్చుకొనును. ఇందువలన రాధ పెద్దకోడలి నేనియు ననుటకు వీలు గాకుండెను.

ఇవిధమున నాటుమానములు గడచెను ఒకదినముగూడ నేచివయమున నెవ్వరిని వివాదము కాని పోరు కాని సంభవించ లేకు. నదాళివరాపు ప్రభులుడై మిగులనుత్సాహమున గంట గూర్చుండియే సంసారము నడుపు చుండెను. ఇంతలో నొకనాడు మూడవ జామున పార్వతి సోదరి యగు గంగ 'సిపాది' యచటికి వచ్చెను. గంగ రాకవలన పార్వతి మొదలగునా రందఱు విస్మితు లైరి. లక్ష్మి యామెకాదరాతిధ్య మొనగెను. సోదరి దుర్దశ గాం? పార్వతి యెంతయో సంతాప మందెను.

భోజనాదిక మయినంత పార్వతి యప్పగారిని తనగదిలోనికి దీసి కొనిపోయి "అక్క చూస్తూ మనపినతల్లి గారియింట నందఱుజ్ఞేమముగ నున్నారా?" యని యడిగెను

"దానిమొగము మండ! అది మనకి పనల్లయీ? అట్లని చెప్పకొనుటకూడ సిగ్గుచేటు! అది యొక్కచూటు చచ్చియైన పోయినదికాదే! దాని కేమి తెవులాచ్చినదా, ఆమాతుగారిముంద యింకను వేయేళ్లు ప్రతుకను! మఱేమియుధయములేను "

"మ. పినతల్లితో నేదోపోరాటము జరిగినదని తోచు చున్నది. ఎందుల కక్కా! తగవునకు కారణ మేమి వచ్చినది?"

"అంతయు చెప్పటకు ప్రారంభించినచో పెద్దగ్రంథ మగును. దానికొడుకు కోడలుపోరాడినారు—అదియు నాదోషమే! వానికి వీరికి తగువు పెట్టుట తప్ప నాకు వేతేపని లేదుకాబోలు! నరేయది యట్లుండనిమ్ము. దానిపొగరుదోతుచేష్టలు చూడు" గంగ తన విపులవివాదకొంగు ప్రక్కకు తొలగించి యచ్చటచ్చట తేలిక కణుతులు గట్టియన్న బెత్తపుదెబ్బలను జూపించెను. ఆదెబ్బల జూచుటతో డిన పార్వతియనమనమాత్రము నొప్పి కలుగకుండునా? ఆమె రహస్యముగ గంగతో నిట్లనెను. "అక్కా! విను. ఇక్కడమాత్ర మీ

నంగతి వెల్లడి గానీయకుము. అటుగానిచో మనమిచట దలయెత్తు
కొని తిరుగలేమునుమా!”

పోదరిదుర్దశను గాంచి పార్వతి మనసు నీరియ్యెను అచ్చట నె
వ్వరు నొదార్చుచూరైన లేక, పరులచే నిట్టిభయంకర మగుదెబ్బలు
దిసి ‘అతలనుండి వెడలగొట్ట దీ, ఈదివమున దనయింటి కాశ్రయ
మున్నకై వచ్చినపోదరియమున విశేషపరితాప మొందకుండ
పార్వతి యెటు లుండగలద?’

దాగా పోకమానమునను ను మిగుల సంతోషమున గడచెను.
అందరు గంగవిషయమున మిగుల జాలి తెంది యెంతయో యాదరిం
చిరి. కాని ‘దేశమలచారిణి, గంగవర్షనప్పటినుండియు పాపమునునో
రమ దుఃఖమున కంతయు లేదు గ గను గాంచిన తనే యాభీరురాలి
శరీరమున రక్తమంతయు వట్టిపోయెను. అదినమను డియు మనోరమ
భీతికెంది దీక్షితునిగృహమునకు సాధారణముగ వచ్చుటయే మాని
వైచెను ఎప్పుడైన వచ్చినను నక్క నక్క, యొదిగియొదిగి, యెంతయో
జడియుచు చప్పుడుకాకుండ వచ్చి లక్ష్మీమాత్రము జూచి
పోవుచుండును గంగవీవువై ని దెబ్బ లెప్పుడునిశ్చేషముగ మానిపో
యెనో, పార్వతి పూర్తిగ తనకు లొంగిపోయె నని యెప్పుడు దృఢ
నిశ్చయ మయ్యెనో యప్పుడు గంగ మరల దనపూర్వస్వరూపమును
ధరించెను. ఒక్కదినమున నక్కచెల్లెం ద్రిరువురు మాటలాడుచు
గూర్చుండియుండగ గంగ యిట్లువక్రమించెను. “ఏమేపార్వతి, నీ
లోడుకోడలన్న మీయత్తగారి కెంతోప్రేమ యనుకొందున! అది
యేమిచేసినను నోరెత్తదు. నీపొది యేమాత్రము గిట్టజే!”

“అవును! నాకునదే మిక్కిలివింత యగుచున్నది.”

“నీవునాశది వేతె చప్పుట యెదుంకు! నేనదియంతయు నా
కన్నులతో జూచుచునే యుంటిని.”

“ఏమిచెయ్యనక్కా! నాప్రారబ్ధ మిట్లున్నది! మావారిస్వభావము నీ దెలిసినదే. ఆయనముందు నామాట యేమి యక్కఱకు వచ్చును!”

“అయితే తనకుమారినధర్మమూ! తన పెండ్లాముబిడ్డల సభోగతి చాలు చేసి, తానుమరడలితో గూర్చుండునా యేమి!,,

“నేనేమిచెప్పనక్కా! ఆయనస్వభావ మటువంటిది. నాకు నోరెత్తుటకు ఏలు లేదు. నాదుఃఖ మంతయు లోలోపలనే దిగ్మ్రుంగి కుల్చి చావలసిన యోగము వచ్చినది!”

“నేనింతవరకు సదాశివరా వేమోమహాపౌరుషము కల వాడనుకొంటిని. ఏమమ్మాయీ! చదు తొక్కరము! చక్కగా చదువునంధ్యలు వచ్చినందుకు- తన బాగోగులే తా నెఱుంగఁడ!”

“అక్కా! ఇదియంతయు దైవభుటనమునుమా! ఇదిగో చూచితివా? లక్ష్మీభక్తి యూహంత నిండి యున్నది, కాని వాళ్ళ మొగముమండి? ఆచచ్చివవాళ్ళకు నేనేవిషముబోసితిరా- నావేరు వినగనే మండిపోవుదురు.”

“అహ! ఇప్పుడు నా కంతయు దెలిసిపోయినది. పార్వతి! యిదిగో చూచు! ఏతోడుకోడ లీసంసార మంతయు కడిగిపెట్టు చున్నది. ఇంతవరకు నీ విది గ్రహింతనే లేదని తలఁచెదను. దానికేమియు బిడ్డవావలా లేరుగదా? అట్లగుట కొట్టికోలవాలముగా నత్య నారాయణపూజ చేయుచు, బ్రాహ్మణసంతిర్పణ లొనర్చుచు, అతి భ్యభ్యాగతి, మొదలగువా రెవరు వచ్చినను వాండ్రకు పొట్టవగుల మేపుచు నిట్టిచ్చవచ్చినట్లు సా మ్మంతయు వమ్ము తేయుచున్నదే! భగవంతునిదశమలన నీకు రత్నమూణిక్యములవంటి యిరువురు కొడుకు లున్నారు. ఏమైన రెండుదబ్బులు మిగిలినచో నవి వారికి యుండును. కాని యెక్కడనుండియో యవంతరముగ నీగారిదెబ్బవచ్చి

యంతయు చుట్టపెట్టకొని పోవుచున్నదే! అయ్యో ద్రవ్య మంతయు నిష్కారణముగ శిష్టమువచ్చినట్లు దుర్వ్యయము చేయు చున్నదే!”

“నిజమేమిటా! నీవు చెప్పిన దంతయు నిశ్చయమే! అదివలన నీవు నా కిష్టం జెప్పియుంటివి- పట్ట యెప్పుడు దురిలో జిక్కినదో యప్పుడే వేటకానిదయినది. ఇప్పుడు నీవలుకలవలన నాకింగితము కలిగినది. నరేకాని దీని శేమియు నుపాయము లేదా!”

“ఓసీపిచ్చిదానా! ఉపాయముల శేమికొదువ! ఒకటికాదు వేయి యుపాయములున్నవి. నీయంతటనీ వెందుకు వేయవడ కూడదు! ఇదిగో చూడు. నీమగఁడు బాగుగాచదువుకొన్నవాఁడు మంచి తెలివి కలవాఁడు. ఇంక దానిమగఁడో వట్టిమూర్ఖుఁడు జ్ఞానశూన్యుఁడు. కలిసి యున్నచో నీకే నష్టము. దాని శేమి!”

“అది యంతయు నేనెఱుఁగదును. కాని యేమిలాభము! ఆయనయిష్టవదవలెనుకదా! అక్కా! ఆయన విద్వాంసుడు. తెలివి గలవాఁడు నని నీ వనుకొంటివి కాని నాకుమట్టునకు శుద్ధమూర్ఖుడై నట్లు తోచు చున్నది!”

“నేను నీకు చక్కనియుక్తి జెప్పెదను నీయత్తగారితోను, తోడు కోడలితోను జగడమునకు బ్రారంభించుము. ఏమగునో చూతము. దీనివలన విభాగము లగుటకు దాఁయంత నడే యదను సంప్రాప్త మగునో కాదో చూచెదవు గాక. ఓసీ పిచ్చిదానా! ఇట్లు సప్త్రులాట త్రింద దినమును వెళ్ళి బుచ్చుచు గూర్చున్నచో పని యెట్లు సానుకూల మగును?”

అనంతర మొకచెల్లెం డ్రగువురు కొంతతడవు రహస్యలోచన మొనర్చిరి. సారవంతమగుభూమిపై విత్తులు వెదజల్లుటయే యవ శిష్టముగా తక్షణమే మొలకలెత్తును కదా! మఱుదినమునుండియు కలహప్రియ యగుగంగ నాటినవిషవృక్షము చక్కగ ఫలించెను

ఇంతవరకును దీక్షితుని గృహము సంతోషదాయకమై చూడ
ముచ్చటగనండెను రాధయు నామె పెద్దకోడలు నెడ తెరిపిలేకండ
పోరాడు చుండిరి. లక్ష్మి యాపోరాటమును మాన్పుటకై తనకత్తి
భారణోయు చుండెను. కాని నివ్వలము! మీదుమిక్కిలి పార్వతి
వలనను గంగవలనను న మె యెన్నియో కర్ణకతోరవాక్యములు విని
వలసి వచ్చుచుండెను. కాని లక్ష్మి వాని నేమియు లెక్కగొనలేదు.
ప్రతిదిన మీలీరున సత్తకును గోడలికిని జగడము మితిమీరు
చుండెను లక్ష్మినికూడ నీ కలహముగోనికి దింపవలయు నని
య యొక్క చెల్లె, డిరువురు నెంతో విశ్వప్రయత్న మువర్చుచుండిరి.
కాని వారి కం దేమియు జరుగము కలుగలేదు పాపము నదాళి
వుడు మహావిపత్తుగో మునిగెను. చాన్వభావమున గల పెద్దలోప
మిదియే మహాకరినురాలగ భార్య మెదురుగ నుండెనేని యాతడు
మేకపిల్లవలె నై పోయి నానోరు కట్టువడి పోవును. ఒక్కడినమున
జగడ మాడియూడి మిలలనలనపోయి పార్వతి భర్తలో నిట్లనెను.
“నేనుకొమిడ నలుమాత్రము నహించి యుండజాలను మీరీవిష
యమున నేదో మంచియో చెడుగో తగిన యేర్పాటు చేసి తీర
లెను. తనముద్దులకొడుకు ముద్దులకోడలిని బెట్టుకొని యామె
నుండసేడు. మనత్రోవ మనము చూచికొనినము ఇప్పుడు మన
మిచట నుండుట యామెకినుమంతయు నిష్టములేదు.”

భార్యనుడుపులకు సహానిపునికన్నులు తెరిచుకొనెను. ఇంత
వఱకు జరుగుచున్నకలహములము వెంటనే వానిమనసునకు స్ఫుం
చెను. ఈపోరాటమునకు తగినంత కారణ మేమో కలదని యాత
నికి మొదటఁ దోచలేదు. భూర్త యగుతనభార్యనోట నాకస్మిక
ముగ నీయట్లీలభాషణము లాలకించిన త నదాళిపున కత్యంతాగ్ర
హము కలిగెను. ఆకోపభరమున నాత డిట్లనెను. “ఇట్లుతగవులు,

పోరులు చేయుటలో నీయుద్దేశ మేమో యిన్నాళ్ళ కిప్పుడు నాకు దెలియవచ్చినది. నీకు నేను వృద్ధముగ జెప్పచుంటిని ఒకవేళ నట్టి సమయము తటస్థించినను నిన్నైన వదలిపెట్టుదును గాని మాయ మ్మనుమాత్ర మెన్నటికిని విడువ నని నమ్ముము. ఇంకను నీకోకటి జెప్ప చుంటిని. నాకిక్కడ నేరు యున్నది! కొద్దియో గొప్పయో యేమియున్నదో యది యంతయు తటస్థించినది. ఇప్పుడు మన యేడుగడ యంతయు వాయున్నముపై ననే సూధారపడి యున్నది. ఇటు లుండియు నీ కింతయభిమాన మెటుల గల్గినదో తెలియగా కున్నది. నీవు వేటుపడినచో నప్పు మెవరికి."

పార్వతి నిరుత్తరయయ్యెను. దీని కేమిప్రశ్నోత్తర మీయవలెనో యామెకు దోచలేదు. క్షణమాత్రమున క్రుంగయె చూమె యిట్లు నెను. "ఏమి! ఏమంటిరి! నమ్ము! కొఱకు నన్ను విడిచివై తురా? మందిది. అటులనే న నిండు. నేను చచ్చిపోదునేమో చూతము నే నొకరికొక కిట్లు కేముంబర భూపిరినలువకుండ పనిచేసి చచ్చు చున్నను నది మాత్రము లెక్కలోకి రాదు. మఱి నాకు మాత్ర మంత యొకరినిజూచి యోర్వలమి యెందులకు? ఊరిలోని చచ్చిన వాండ్రందఱు మీమరదలి. క్షమే యైనప్పుడు మీగు మాత్రము వాండ్రతో నేకీభవింప కెటు లుంగుగు?

సదాశివుడు మిన్న కుండెను భార్యకతోరనాక్యము లతడు శాంతముగో వినుచుండెను. ఆభయంకిరమూర్తి సమక్షమున నాతడు తనకోప ముమాత్రము గూడ సూపజాలక ధీరవృత్తిగో నాత డిట్లునెను. "నలుపు కేపక్ష మవలంబింతురో యాపక్ష మెవ్వడు స్వీకరింప కుండును? ఇంతవరకెప్పుడును నీనోట నిట్టిపల్కులు విన లేదు. ఇంతవఱకు మాయమ్మతో నేపెట్టి వాదవివాదములకును తొర

కొనవై తివి, నేను చక్కగ జరిగిపోతిని. దీని కంతయు మూలము మీయక్కయే. ఆమె వద్దినప్పటినుండియు నీమననే మారిపోయినది. సర్వాసర్థములకు మూలము నీయక్క గంగయే. తెలిసినదా!”

ఇంతలో వెనుకనుండి “ఏమి! నీయీసర్వాసర్థములకు మూలము నేనా!” యనుకూటబటాలన వినబడెను.

సదాశివుడు వెనుదిరిగి చూచెను—గంగ!

భార్య యవిసీతి ప్రసంగమువలన సదాశివునితల మొద్దుచారి పోయెను. ఆతఃః! వెనుక ముందుఁ జెలియుటలేదు. ఆతఃః! స్మృతిమాత్రము లేకపోలేదు. ఆతఃః! మరల మాటలాడ సాహసించెను. అపు సపుడు నీవే నీవే!

ఇప్పుడుమాత్రము గంగ యిండుక వెనుకకు తగ్గి యిట్లనెను. “మఱి నీసామ్యంతయు నీటివలె నెవరు వమ్మునేయు చుండికో, ముష్టిములత చేతి కిచ్చి నిన్నును నీపెండ్లాముబిడ్డలను నింటను డి సాగ దోల నెవలె ప్రయత్నించు చుండెనో దాని మూలమున—”

సదాశివుడు కోపముతో నడుచునే యిట్లనెను. “ఎవరివిషయమున నీవిట్లుక్రూరముగ మాటలాడుచుంటివి?”

“ఇంకెవరు. అది నీమరడలే—”

దుశ్శీల యగుగంగనోటితో సచ్చీల యగులక్ష్మిని నిఁదించుటాలకింప సదాశివుని శ్రోధాగ్ని యధికముగ బ్రజ్వలించెను. పాదురుల యెదుట పుణ్యాత్ముల యవగానమును, సవవిక్రమముందు పవిత్రుల యనాదరమును గాంచి యాతఃమన సెంతయో నొచ్చెను “పాపి నీ వామెసంగతి నోటనుచ్చరించుటకు గూడ తగవు!”

ఏమి! ఎందువలన—”

“ఎందువలననా? నీకు సిగ్గువలేదా? ఆమె వ్యర్థమా, నీవు సరక

అయి ధర్మము, నీవధర్మము. అయిలక్ష్మి, నీవు దరిద్ర దేవతవు. నీనోట నామనామము శోభించునా!”

మూతపైచి విగించినకుండలో నూతనముగఁజెట్టి పెట్టిన క్రాంతి పా మెట్లు బుసకోట్టునో యటులే గంగ సదాశివునిసేపుడు లాలించి బుసకోట్ట మొనరించెను. గంగ శే దేవసామర్థ్యమున్నచో నీదిన మాతని నేమిచేసియుండునో! ఒకటి రెండుమాట లని సదాశివుడటనుండి లేచిపోయెను. కొంతసేపటికి గంగ యిండుక శాంతించెను. ఈదిన మున ఘటిల్లిన వ్యవహారమునం దందఱివీడకన్న లక్ష్మిపై నామె మిగులఁ బగిగొని యుండెను. ఈపగ నెప్పుడుదీర్చుకొందునా యని గంగ మిగుల తహతహపడు చుండెను.

3౬

దీక్షితునిగృహ మీదిన మేలనో గఁద్రగోళముగ నుండెను. సదా శివునిపుత్రులు జగన్నాథుడు రాముడు స్కృతితప్పి ఎడియుండిరి. వై ద్యుడు వచ్చి నాడివరీక్షించి “ఏదో విషము కడుపులోనికి పోవుట చేత వీరికీస్థితి నంధమిటె” నని తెల్పి యింటిలో నందఱు నాపిల్లల విషయుమున పాతాళులై, ఆయ్యాకస్మిక భయంకర సంఘటనమునకు శోకింప దొడిగిరి. వైద్యు డొకసన యాషఢమును వివాహకరావు వారికి ద్రానిచ్చు చుండెను రాధ దేవతార్చనాగృహమున కరిగి దేవునిముందు సాగిలబడి బిడ్డలను బ్రతికింపుమని యెన్నియో తెలిగుల మ్రొక్కు లిడుచుండెను. పార్వతి రోదన మొనర్చుచు నాతాళ పాతాళము లేకముజేయు చుండెను. లక్ష్మివైద్యుడు దెప్పినచోష్షన నాబాలకుల కిరువురకును వరిచర్యలు సలుపు చుండెను. ఇట్టివర్ష నాళన మునన్సవనా రెవరో యని గంగ యజ్ఞస్రావ్రువర్షము గురుపించు చుండెను. సదాశివునిగావు మాతముద్ధియై పట్టివానివలె తెప్పవల్చుక చూచుచుండెను.

ఇంతలో వైద్యు డొంగిన యాషధము తనవ్రథావము కనలుచును. అయ్యర్థకుల కిరువురును క్రమక్రమముగ వారి కాసాగెను. అందఱి మనస్సులందును మరల నాశాంతరము లుద్భవించెను. మరల కొంత తడవునకువైద్యుడు వచ్చి పరీక్ష చేసి “ఇప్పు డింక ఇంక పడవలసిన యవసరము లే” దని వైద్యముచెప్పి వారి యాశను బలపరచెను. కొంతతడవున కాబాలకులకు స్వస్థత కల్గెను. భోజన సమయమం దేదేసవిషము కడుపులోని కేగుటవలన వారు స్పృతి తప్పి పడిపోయి యుందురని యనుచూచింది, అది తెలుసుకొనుటకు వైద్యుడిప్పుడు మిగుల సుతాపియై యుండెను. అతడు వాఁతయం దట్టివదార్థ మేదేని గానొపిండునోమో యని నిరీక్షించు చుండెను. ఈదినము వంటకమందు భుజించియుండిరి. అట్లుగుట నీచిల్ల లిరువురు మాత్రమే. యన్నములో నీవిషమెట్లువచ్చెనో తెలుసు కొనుటకు నెల్లరు సుత్యుకలై యుండిరి. తొంద్రొల్ల నేగోవిషవదార్థము తినుటవలన గాని, మఱి వైకముగాఁ గాని యిట్లు సంభవించి యుండునని వైద్యుడు తలచెను. కాని పరీక్షణల వలన వాతని కంట బడిన దానింగాంచి యాత డాశ్చర్యనిమగ్ను డయ్యెను. పరిశీలించగా వాఁతి మధ్యమున నల్లమందు మిశ్రత మైనట్లుతనికి దెలియవచ్చెను. ఏమో ప్రత్యేకముగా కలవనిచో భోజనవదార్థములందు నల్ల మం దెట్లు వచ్చును? అతడు స్పష్టముగా నందరితో నిట్లనెను. “ఏవ్వరో దుర్మార్గులు భోజనవదార్థములో నీలిడ్డలకు నల్లమందు కెట్టిరి. భోజనానంతరమున వెంటనే వానికి కొవధము కడుపులో బడుటవల్ల మేలయినది లేనిచో నిస్సంశయముగ ప్రాణహానిసంభవించియే యుండును.

ఈనంగతి విని యెల్లరు విస్మితు లైరి. ఈఘోరకృత్య మెవరి వలన జరిగినదో యనుచిచారమున నెల్లరమనస్సులు కలవర మంద

సాగెను. ఇరుగుపొరుగు గమ్మలక్కలు చాలమంది యచటకూడి యుండిరి. ఇంతలో వైద్యుడు “అయితే నల్లమం దెక్కడిది? మీలో నల్లమం దెవ్వరికైన నభ్యాసము కలదా?” అనెను.

ఎవ్వరు నిండుల కొవ్వకొనరైరి. వైద్యుడు కొంతతడ వాలో చించి “ఎవ్వరీదినమున స్వయంపాక యునర్పిరో, ఈబొలకుల కీదిన మెవ్వ తన్నము పెట్టిరో, వారివలననే యీకృత్యము జరిగియుండవల యును. ఈదినము వంటచేసినవా రెవరు?” అని ప్రశ్నించెను.

ఈప్రశ్న యాతనినోటినుండి వెలుపడుటయే తడవుగ లక్ష్మి యని గంగ చప్పన ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. లక్ష్మి యీవిషయము నొప్పుకొన కుండుటకు ఏలులేదు. కాని మేమన, సిక్ష్మయముగ నీ దినమున నామెయే వంట చేసివడి. వంటకాగానే యామెయే ప్రప్రథమ మున తనచేతిమీదుగ నాబొలుర కిరువురకు తన్నము పెట్టినది.

ఒకదాని కొకటి తోడుగ నావిషయమును బలపరచు చుండిరి. లక్ష్మినోటినుండి యొకమూట యైనను వెలువడ లేదు. చాలనేవటి వర కండలు స్తబ్ధులై యుండిరి తుట్టతుడక నదాళిపుడు నిట్టూర్పు విడిచి యిట్లనెను. “నాభార్యయు నామెసోదరియు లక్ష్మియెడ ననేకాపకారములు జేసియుండిరి. నేనుగాని, నావుత్రు లిరువురుగాని యేమియు నొక్కయవరాధ మైన జేసియెరుగము. అట్లయ్య నిట్లు నగ్ననాశన మొనర్చుటకు లక్ష్మి యెట్లుద్యక్తురా లయ్యెను!”

భావగారి పలుకులు లక్ష్మికిప్రాణాంతకదుఃఖమును కలిగించెను. ఇంతకంటె నాకస్మికముగ నామె శిరమున వజ్రాఘాతమువడినప్ప టికి నామెప్రాణ మంతగా వ్యధితము కాజాలదు. నదాళిపుని భాష యము లాలించి యటతేరినవా రందరు విస్మితులై తమమనసున ‘అసంభవ’ మను కొనుచు పలుకుండి వెడలి పోయిరి. గంగయు పార్వతియు సేనుమోగి మేమియు మూరక బోనిచ్చినవారు కారు.

ఎన్ని దినములకో యిప్పటికి చారి శునోరధము పరిపూర్ణమైనది. చార లనేకవిధముల లక్ష్మిని నిండింప నాగిరి. ఈది మున గంగ యానం దమున కంతము లేదు. ఆమె సంతోషమునంతసేపు కూడ కడు పున నిముడ లేదు. ఈవాటిభయంకరకృత్యమువలన నాకాకల కిరువురకును దేహవపానము కలిగినప్పటికి నగులకై గంగ యంతగఁ జెరింది యుండ దని తోచుచున్నది. అక్కడెల్లెండిరు పుగును గెసి యిప్పు డీసంగతిసూరంతయు జాతంపఁబడ త్నించు చుండిరి. నదాళిపుడు. అన్నవదనుడై వీధియరుగు మీదికి వచ్చి కూర్చుండెను. ఈదినమున జరిగిన ఘోరకృత్యమువలన మనసంత యుఁ జెడి యాతడాదిన మింటలోని కరుగలేదు. వివాహకరా వీనాడు హతబుద్ధియై యోయెను. నడుమనడుమ నతడు గణనణి యగుతన భార్యయొక్క యశ్రుస్థావితముఖకమలమును గాంచి మిగుల వ్యాకుల ముందుచుండెను. ఇంతలో భార్యతి యట్టచాన మొనర్చుచు నచటి కరుడెంచి లక్ష్మి నుద్దేశించి “నీవు తలపెట్టిన భార్యము కడముట్టలే దని యిప్పు డిక్కడ కూర్చుండి యేడ్చుచుంటివా? నీ కడుపులో నెంతవిష మున్నదో యెప్పు రెఱుగుదురు?” అని భార్యతి లక్ష్మి తనవిడ్డలవద్దనుండి లేవగొట్టెను. లక్ష్మి యటనుండి లేది యెత్త గారిడగ్గఱకు బోయి కూర్చుండి శోకించుచు “ఈసంగతి మీరు కూడ నిజ మని నమ్మితిరా?” యనెను.

వృద్ధులు పైటకొంగుతో శోడలికన్నుల దుడుచుచు “అమ్మా! నను కన్నలార గాంచివప్పటికి నీసంగతి నమ్మజాలను. నీవిది మన నున నంచుకొని యేడ్వబోకుము చూచుకొనగాడు?” అని బుజ్జ గించెను.

అదరపూర్వకము లగ నత్త గారిపలుకు లాలించినంతమాత్రమున లక్ష్మి కిప్పుడావంతయు నోర్పు కలుగులేదు. ఆమె పెద్దపెట్టున రోడ

నము చేయును “నాపైవచ్చిన యీయ వనానము బోవుటెట్లు? మీరే దీని కేదేని యుపాయము చెప్పవలయును.” అని యత్తగారిని వేడుకొనెను.

ఆముకునలి కోడలి నోదాస్సుడు, ‘అమ్మా! నీయట్టిబుద్ధిశాలిని యగువీల్లను నే జూడలేను. అబ్బగఱ్ఱ నీ వింత తేల వయ్యెవ మెండులకు! తల్లి బిడ్డా నీకు నేనుమి చెప్పగలను. ఈవిషయ మెప్పు రైన నమ్మెదరా? నీవ.టిగుణవతికా యిట్టికళంక మంటు? నే నంతయు దెలిసికొంటిని. ఈవనియ.తయ న దొర్కాగ్యపుముండ గంగ దే ఆఁగుండ బంగారమువంటి నానంపారమును మన్ను చెయుటకై వచ్చినది!”

ఆత్తగారి నుడువులవలన లక్ష్మీప్రాణములు కుదుట బడెను. కొంచెము స్థిరచిత్తమై యామె యటనుండి లేదిభర్తననమీపించి “ఇందు మీకేమి తోచుచున్నది?” అని యడిగెను.

వినాముకి రా విట్లనెను. “ఈదుష్కృత్య మాదుష్టరాలు గంగ దే యని నాకు బాగుగ నమృతము. ఆఁఁదాబురాణగాక యిట్టి రాక్షసకృత్య మొనర్చుటకు సావాసీపగల స్త్రీగాని పురుషుడుకాని పృథ్వీతలమున నుండబోరు. ఇది నేగట్టిగ చెప్పగలను. కాని ప్రాణేశ్వరీ! నేడు నీధైర్య ముతయు నెట కేవది? నేడు మాయన్నగారి నోటవచ్చినవలకు తెట్టగల్గి ల్పి వైచినయిద్రలవలె నామనసున ముద్రితములై చురుచురగాల్పు చున్నది నీ వేటి కింతగా నధిక వయ్యెదవు? సత్యమెన్నటికిని దాగనేరదు!”

లక్ష్మీమిగుల నావేశముతో “సత్యమే జయించు నని నేనును నమ్మియుంటి” ననెను. కాని యీవిషయము సాధారణముగ జరిగి బోవునది కాదు. సవాళిపుచి మనసున గలనందేహ మేమిచేసినను తొలగ కుండెను. గంగ ప్రత్యక్షముగ తనచెల్లెలిబిడ్డలకు విజ్ఞము

బెట్టె ననుట శిశ్యముగాదని యాతనికృతవిశ్వాసము. తుదకు దుర్యోధనులలో దిగుల్పొని నవాళివరాపు వేటుపడుటకు గూడ ప్రస్తావన చేసెను. కాని యాతడు వేటుగుట కొప్పునొక లక్ష్మి యావజ్జన్మము పుట్టినంట నుండుటకై ప్రతిజ్ఞ చేసెను. కాని యెంతచెప్పినను రాధ యందుల కంగీకరింప లేదు. అప్పుడు లక్ష్మియే తనయత్తగారి నివృద్ధమున వేడికొనెను. “మీర కీకష్టముల కోర్చి యానంసారము నుద్ధరించితిరి. అది యొక్కతరి చితికిపోయినచో మరల గూడు కొనుట బహుదుర్బలము. అత్తయ్య! నాద్రయోజిత్య మీ కలదు! నాకొంత బంగారమువంటి మీనంసారము నేల నాడు చేసెదరు! ఇచట నుడి వెళ్ళుట నాకెందుకును విచారము లేదు కాని యాదీనురాలికి మీవాదినేవాభాగ్యము లభింపనేర దని నా కత్యంతదుఃఖము కలుగు చున్నది.”

కోడలివలుకులవలన రాధ కెంతయో దుఃఖము వచ్చెను. ఆమె దేవుచు “అమ్మా! నియోగ్యుతి సామాన్యమా? నీవే న గృహ లక్ష్మివి. అట్టిసీపు లేనిచో నానంసారమువను యైపోయినట్లే! బిడ్డా! సీపు లేనిచో నీనంసారము నాకెందుకు? సీపునావజ్జన్మన్నచో మఱి యానంసారమంతయు మునిగిపోయినను నాతి భయము లేదు.” అని చెప్పెను.

ముదునలి పెద్దపెట్టున నేడ్వబొడగెను. ఆమె యింటియు బలుక జాల దయ్యెను. తల్లియొక్క శోకస్వరము వినువచ్చినతోడనే వివాహకరావచటి కరుడెంచి యిట్లనెను. “అమ్మా! సత్య మెన్నటి కిని వాగి యుండనేరదు. ఈదినము పలికినవలుకుల కన్నయ్యయిన నున్నదో యొకప్పుడు పశ్చాత్తాపము నంకకపో దని నానమ్మకము. దీని నిప్పు దీచ్చట నుంచుట యేమియు లాభము లేదు. కొద్ది దినములలో నిజము బయల్పడక పోదు. మఱి తిరిగి దీనిని తీసికొని

వచ్చుట శిశువువశాత్తము వట్టను! సోదరు లిరువురము చేతుల
పడుటకంటె నిది పుట్టినింటి శిశువుయే యుత్తమును”

మఱి యుపాయము గానరానందున తుద కావ్యధర్మ లంఘన
కీర్తవడియెను. లక్ష్మి యావజ్జన్మము పుట్టినింట గడపు నుద్దేశముతో
నాదినమే పుట్టినింటి కరుగ స్థిరబరచుకొనియెను బండిలో నెక్కు
టకుముం దత్తయు గోడలు నొండొరులు గొలిచిందికొని యెంతయో
విలపించిరి. జగన్నాథుని రాముని దగ్గఱకు దీసికొనవలె నని లక్ష్మి
వారిని దగ్గఱకు బిలిచి వారిమోగుల కనపాస్తముతో నిమిరి మద్దు
లెట్టుకొనుండెను. ఇతలో గంగ యొక్కగంతున నటవారి
యాబాబర నిరువుర నామకాగిటనుండి లాగికొని పోయెను. లక్ష్మి
సజలనయన యై తదేకదృష్టిని వారివంత జూచుచు బుడి యెక్కిను.
వివాహకరా వామను బంపించుటకై వెంట బయలుదేరెను. బాల
కృష్ణుడు కూడ వారితో బ్రయాణ మయ్యెను. నిజముగ కాలకృష్ణు
డరుగ నవసర మేమియు గనబడదు. రాధ ననాశివుడు నింక
కొంతమందియు వాని సనేకవిధముల వారిందిరి. కాని వానిని బట్టి
యావుట పెచ్చరికిని ప్రజ్ఞలేకపోయెను. అత్తవారియార నీదినము
లక్ష్మి కాశ్మలేముగ సెలవు గైకొనియెను. శశివుల కుపకార మొ
నచ్చుటకై యామె తనసౌఖ్యమును తృణప్రాయముగ వర్ణించినది!

బండి దృష్టివధము తప్పెను. గంగ యానందనిహ్వల యై పార్వ
తిని గాఢాగింగవము చేసికొనెను.

32

లక్ష్మి పుట్టినింటి కరిగినతరువాత పాపము రాధ మంచము వట్టెను.
మూడుదినములపాటు నన్న మైన ముట్టలేదు. అన్యాయముగ దుస్సహ
మగునవనిందపాలై కోడలు పుట్టినింటి శిశువులన రాధ యత్యంత

దుఃఖం యయ్యెను. క్రమక్రమముగ నీనంసారకృత్యములయందామె విరక్త యయ్యెను. ఏమూడుకాములో చాటివతరువాత బలవంతము మీద రెండుముద్దలు నోట వేసికొని, యామె యెండేనికని, కన్నీరు గార్చుచు దినము బుచ్చు చుండెను.

దీక్షితునినంసార మంతయు నిప్పుకు పెద్దకోడలియొక్కయు, నామె శ్రేష్ఠభగిని గంగయొక్కయు, జేతులలో బడియెను. భార్యపోరు వలన సదాశివరా విప్రుడు మరల కంట్రాక్టుచుని ప్రారంభించెను. చాని వలన నాతడు మాటిమాటికి పొరుగుారి కరుగవలసి వచ్చు చుండెను. కాంతాకాంచనముల యద్భుతమోహినీక క్తికి బలియైపోయి సదాశివుడు వెనుకటినంగతు లన్నియు జీర్తిగ మరచి పోయెను. అట్లుగుట సమాయకు డగుసోదరుని ద్రవ్యము గొని తన శైవఖ్యాములు తీగ్గుకొనవలయు ననియు, తనయిచ్చానుసార మారోగ్యమును వినియోగించువలయుననియు వానికి బలవత్తర మగునిచ్చ కలిగెను. వినాయకరా వేపనిచేయుటకును నిప్పుడు మునుపటివలె సంతటి యుత్సాహిగా లేడు. లేకపోయినప్పటికిని అన్నగా రేమాట చెప్పినను త్రోసివేయుట లేదు. అన్నిగా రేపన నియమించినను వినాయకరావు భక్తిభావమున శిరసావహించి యొనర్చు చుండును. ఈయింట నుండుట కిప్పుడు వినాయకరావున కనుమాత్రము నిష్ఠములేకండి యు శేవలము తల్లికి నన్ను గారికిని మనసు నొచ్చిపోవు నని శ్వశురుగృహము నకు బోవ డయ్యెను.

లోకు లనుకొనుమాట చివరకు నిజమే యయ్యెను. సంవత్సరము నకు చాచావు పదిపంజెండు వ్రతములు దీక్షితుని గృహమున జరుగుచుండెడివి. అవియాన్నియు నిష్కాదు కట్టుబడి పోయెను. అతిధ్య భ్యాగతుల పరామర్శ యిప్పు డెవ్వరును గైకొనుట లేదు. భిక్షకులకు

పిడికెడు బియ్యము లభించునప్పటి కెంతో బెట్టులాటయగుచుండెను. మునుపటి యాయుంటికళనో మాటిపోయినది. ఈనడుమున పదాశివరావునక కంట్రాక్టులో పెద్దబెట్టు తగిలెను. చేతినిండ, బాలినంత ద్రవ్యములేకుండ కట్టిపనులలో బ్రవేశించినచో దీనివలన నెంతటి మానహాని యైన గల్గును.

పిక్ నాడు వినాయకరా వేవ్వరితో చకారము కూడ ననక యొక్కడితో లేచిపోయెను. వానిబాడయేమియు దెలియరా దయ్యెను. నదాశివరావు మిగులవిచారమునఁబడియెను రాధయవస్థ నర్థించుట కలవియే కాదు. అనంతరము మూడుదినములకు రాధవరావును మొట్టమొక్కగా వినాయకరా వింటికి తిరిగి వచ్చెను వచ్చుటతోడనే మూధవరావు మొట్టమొదట భార్యమనోరమను జూడ బోవక గహస్యముగ ముందునదాశివరావును గలసికొనియెను. అతని గాండుట తోడనే యమితానంద భరితుడై నదాశివు డెన్నియో వ్రశ్నలడుగ మొదలెడెను కాని నడుమనే వాని వాపి మూధవరావిట్లనెను. “నదాశివరావు! మీతమ్మునివలన నే విన్నవంగతినికూర్చి ముందు కన్ను రెండుమూడు వ్రశ్నలడుగకుండ నూరకుండ జాలను. అగన్నాధునకు, రామునకు నెవరో నల్లఁగించు తెట్టగా నానంబంధమున నీవు నీమఱదలిమిద నకుఁగానపడితివట!”

నదాశివుడు స్థిరశ్రుతై “అవును నే విన్నవంగతులను బట్టి లక్ష్మీయెడల నంతయ మొందకుండ నుండుటకు వలనుపడదు” అని బదులు చెప్పెను.

“నాకు మిగుల నాశ్చర్య మగుచున్నదే! నదాశివరావు, మునుపటి వంగతు లన్నియు నీవు మొలంటు మరచితివి గాబోలు! ఏదిన మున నాశ్లేష్టసోదరికి నీయింట నాశ్రయమిచ్చితివో యాదినముననే నమూలనాశపమునకు నీతే బీజారోపణ మొనర్చుకొంటివి. అటు యే

కారణమున నిచట నుండగోరెనో యది యంతయు సిద్ధించినది. అకోరికయే నా కామయెడ సంకయము గలుగజేయు చున్నది. ఇది గాక యామయెడ సంకయించుటకు హఠియొక విశేషకారణము కూడ కలదు.”

“సీసోదరిని నే నెఱుగక పోలేదు. ఎఱిగినను నీనందరృమున నామె యెడ సనుమానపడుటకు నా కేమియు కారణ మగువడుట లేదు.”

ఓహో! అర్భకుల కేదేని మఱియొకటి బెట్టియుండినచో నేనును సమ్మతించేరేమను. కాని నల్లమందు బెట్టెనని యెప్పుడు నే వింటినో శుభపడేనాకు గట్టిశునుమానము కలిగినది. నీకునిశ్చయముగ చెప్పుచుంటిని. ఈవని తప్పక యాచందాలురాలిడే! మానాకున గారికి నల్లమందు తినువాడుక కలదు. అది నీవు మరచితివని తలచెడను. ఈదుర్మార్గురాలప్పటినుండియు దొంగతనముగ నల్లమందు తినుట కలవాటుపడినది. వదాళివగావు! నీ వామృతసాక్షియై విషయమున సహమానింతుటనిశముగ మిగుల సన్మానితునుమా!

మాధవరావుపలుకు లాలించినంత సదాశివుని హృదయమున విశ్మయతృకాక మయ్యెను కన్నుపైనున్న పొరలు దీసివేసినచో నిశవస్థ యెటు బుండునో యీసమయమున వానియవస్థ యటు లయ్యెను. సకలవిషయము కేప్పుడు వానికన్నులయెగుట స్పష్టముగ గన్పట్టుచుండెను. వాఁమఱియు వెల్లనైపోయెను. ఇంతలో మరల మాధవరావు విట్లనెను. “నీకు నామాటలయందు సమ్మతములేనిచో పరీక్ష చేసి చూడుము. దానికడ నీకు నల్లమందు దొరకు నని నే నొక్క చెప్పగలను.”

సదాశివునిమనసున కేమిలోచనో యెప్పురెరుగుదురు! మాధవరావు సచ్చటనే గూరుచుండు మది చెప్పి, యాతడు తత్త్వణములోని కరిగి, కొలదినేపటిలోనే చేత నొకడబ్బి పట్టుకొని బయటికి వచ్చెను.

అబరిగె మాధవరావుచేతి కిచ్చి “బరిగెలో నేమున్నాడో తెలుచి చూడు” మని యతనితో చెప్పెను.

మాధవరా వాబరిగె నానవాలుపట్టి “నీ వే చూడుము. దీనిలో నల్లమండున్నదో లేదో” యనెను.

నవాళిపుడు సిగ్గిలుచు “మాధవరావు, నీ వనినదే నిజము. లక్ష్మి విషయమున నిష్కారణముగ సంశయించి యామెను నిందలపాలు చేసితిని” అని పలికెను.

మాధవరావు మిగుల నుత్సాహముతో “అయితే మఱిప్రజలకు నిజమేదో తెలియజేయుటకు విలంబము చేయకు” మని యుపదేశించెను. ఇది జరిగినతరువాత మాధవుడు శ్వశురుగృహమునకు బయలుదేరెను.

చివరికు నిజ మేమో బయటపడినది. తనకోడలిపై నన్యాయముగ వచ్చిన యాచనాడు తొలగిపోయిన దని తెలిసినంతనే రాధకు వట్టరాని సంతసము కలిగెను. తనయునుంగుకోడలు మరల నింటికి కాగనే మిగుల వైభవమున పత్మినారాయణుడు యొనర్చునని యామె నిశ్చయించుకొనియెను. అందుకు దగినప్రయత్నముల గూడఁ జేయఁబడగలను. కాని యేనంగతి వినినంత వృద్ధురాలియూ నందఱు బ్రహ్మాండము పెట్టజాల కుండెనో యావిషయమే పార్వతి చెవిని బడినంత నామెకోధము బ్రహ్మాండమును బ్రద్దలుచేసికొని బయట పడియెనా ఏమి యని భయ మగుచుండెను. సంకాపథకమున చేతిలోగవని యట్లనే యొక్కడి దక్కడ విడిచిపెట్టి, పార్వతి గంగపై నొక్కపెట్టుపడితినికొనివడి, యత్యంతక్రితరవాక్యప్రవాహములచే నామెహృదయభేదన మొనర్చు దొడగెను. ఆమె మిగుల తీవ్రముగా “నీమొగము మంద రాక్షసిముండ! నీవంటిభయంకర కాలనర్పమునకు బాలు పోసి నేనింత వఱకు తెంచు చుంటినే! నీ

వృద్ధయమున నేమైన దయ యనునది యున్నదా లేదా? నో రెండు గని నాముద్దులిద్దలకు విషముపెట్టుటకు నీకు చేతు లెటు వచ్చినే చంకాలపుముండ! నీచేతు లింకను చూడి వడిపో లే దేమి!" అని యటచెను.

కృతాంతనివలె భయంకర మైనపార్శ్వతీమూర్తిని చూచుట తోడనే గంగ మొదట కొంచెము వెలుగుపడియెను. కాని యిది యంతయు నెమ్మదిగ నహించి యూరకుండుట యుచితము గాదని మనసులోఁ దలచినది, యామె ఇల్లెలిభయంకరగర్భనకు ప్రత్యుత్తర మొనఁగట తెంతోబలవంతముగ నోపిగ చెచ్చికొని, నోచి చెంది "ఏమి— అంతనోరు పాలువేసికొను చుంటివి! నీ వెవరి సిట్టను చుంటివో నాకు తెలియుట లేదే!" యనెను.

గంగనోటివెంట నీమాటలు చెలువడినవి, కాని యామెగుండె మాత్రము దడదడకొట్టుకొనుచునే యుండెను. మొగము బొగ్గువలె నల్లనై పోయెను. ఇంతలో పార్శ్వతీనోరు మరల విడబడియెను. "ఓసి చంకాలపుముండ! నీకింకనుమొగ పెత్తుకొని మాట్లాడుట శీల సిగ్గులేకు! నీపెట్టలోనే నల్లమందుబరిచె కానించినది; కాదా! ఓసిదార్శాగ్యపుముండ! నీ శీమియు ధర్మాధర్మభయము లేదా ఎవరియన్నము తినుచుందువో వారిని మొదలంట నాకన మొనర్ప బ్రయత్నించెదవా? అక్కడ నీతమ్మునిసంపారమునకు ని వ్వంటింది నావు. పిసతిల్లిగారియింటికి వెళ్ళి యొక్కడకూడ వెలుగబెట్టి వచ్చి తివి. ఇప్పు డొక్కడకు వచ్చి మాకాపురమునకు సి ప్పంటింది కూగు చుంటివా సిర్సాగ్యురాలా! నీన్నెన్నలైన సరిగా నెట్లు చూతురు? నీకాళ్ళపై నీచేతులతోనే జాతి నేల పడచెదికొనదవు! నీనోట నీవేల మున్నుకొట్టుకొనదవు! నీచేతులలో పుండుపుట్ట! లోకు లకు వేపుకొని తినినగాని నీకడుపునుంట తీరదామిమి—మాట్లాడ వేమి! నోరుపడిపోయినదాయేమి!"

ఇంక చెల్లెలియెదుట నిలుచుటకు గంగకు శక్తిలేదు. ఆమెపాదములు గడగడవణకపాగెను. గొం తెండి పోయినందున పార్వతివలె గట్టిగా మూట్లాడుటకు సైత మామెకు సామర్థ్యము లేదయ్యెను. ఇట్లే నేమియుఁ జేయబాలక యొకానొక విషహీనవర్షిణివలె నామె 'పో పో' యనిమాత్రము పూర్కారము చేయ దొడగెను.

ఇంతైనప్పటికిని గంగ సిగ్గుమాలి బుసలుకొట్టుట గాంచి పార్వతి కెంతో కోపము వచ్చెను. శ్రోధావేగపరవశ యై యామె యిట్లు నను. "తమ్మునిచే నింటిలో నుండి వెడలగొట్టించుకొని, వినతల్లి యింటికి పోయి యక్కడ బెట్టులావడి యిప్పుడిక్కడకు వచ్చితివి. దొర్భాగ్యురాలా! నీ కేమియు సిగ్గున లేచి! ఇప్పు డిచ్చటనుండికూడ దగినప్రాచుత్పత్తియు తేసి పంపించెదను. ఇప్పుడు నిన్నెవ్వ డింటిలో కాలుబెట్టునిచ్చునో చూచెదను—"

గంగకన్నులమెట నశ్రువులురాలపాగెను. ఆమె వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు నిట్లనెను. "ఇంతకునా ప్రారబ్ధ మిట్లు వట్టినది! నే నెంత మంది చేసినను విషమై పోయెను. వైగా వచ్చినవాళ్లు నామీద బడుటకు తయారగుదురు. చివటకు నీవుమాత్ర మిటు లనటలో నాశ్చర్య మే మున్నదమ్మా!"

కాని పార్వతియేమాత్రమును శాంతింప లేదు. ఆమె కోపమున మరిల నిట్లనెను. "ఒసీ దుర్భాగ్యురాలా! ఈకుచ్చిత్రమూట లన్నిటిని నే నెఱుఁగియున్నాను. ఒకరికి నీవు చేయగలమంది యేమి! నీ ముగము బొగ్గులు గాను! నీవు వన్నీమియు నుద్ధరింప వద్దు. నీవక్కడ నుండి తగవు. తత్త్వణమిటునుండి వెడలిపోమ్ము. జాగ్రత్త! ఒక్కమఱ మైన నిట నుండెదవేమో! ఇదు—నీదొంగయెడ్చు లేమియు నా మనసునుకరింప జాలవు. తెలిసినదా!"

చెల్లెలొనర్చిన యియ్యనపానీయమైన యవమానమువలన గంగ

రోదనము పెంటనే నిలచిపోయెను. ఇప్పుడు శ్రోధలక్షణములు గాన విచ్చు చుండెను. ఆ ఆయునుడు గంగ తనయుగ్రవ్యరూపమును ధరించెను. పండ్లు పటపట గొలకుచు, నిధరడంకన మొనర్చుచు, భయంకరకర్కశస్వరమున నామె “నామొగము బొగ్గులు కావలయునా? మంచిది. నరే అగుచున్నదిలే! దౌర్భాగ్యురాలా! ముందు నీవును—నీసంసారమును బొగ్గులు కానిదే—తుటి నామొగము బొగ్గులగునా? యిది శేకనేసిను. పార్వతీకూడ నింక సహించజాల దయ్యెను. రోదనముచే గన్నులు తేవురింప నామెబాహ్యజ్ఞాన శూన్యమై పోయెను. అనయమున వినాయకరా వటకు వచ్చి యుండరిచో నక్కచెల్లెండ్రిరువురకును భయంకరయుద్ధము జరిగియే తీరును. వినాయక రావు వదినెగారిచేయి బట్టుకొని యెంతో కష్టము మీద నామె నావలకు దీసికొనిపోయెను.

౩౮

మూఢవరావు సదాశివునియొద్దనుండి బయలుదేరి పెంటనే తన యోత్తవారింటి కరుగు చుండెను. త్రోవలో మెనుకటిసంగతు లన్నియు నొకదానిమీనుకనొకటిగ తలపునకు రాసాగెను. మనోరమ యాకృతి యాతనికట్టెదుట గన్పట్టు చుండెను. ఆమెకు గలసహజ భీతియు, సంశయమును, ఆమెవిహ్వలాకృతియు, లజ్జావనకదృష్టియు నిష్కారణముగ దనవలన గలిగిసమర్పభేదకతిరస్కారమును! కఠోర దూషణములవలన నెన్నడును జరింపనియాశోమలహృదయాంతర్గత మిగులగాఢప్రేమయు, భయమున నిట్టూర్పులు విడుచుచు కరుణా జవకస్వరంబున నామె పలికిన మివ్వవచ్చువాక్కులు. మొదలగుననువ్వు దయదావకవిషయముదిలేమైన మనోరమయాకృతి క్రమక్రమంబున మూఢవరావుదృష్టివభమున వచ్చి నిలువబడియెను. అనంతరము తన

తేజస్వినీదళలన మనోగమకు గలిగినదుష్కరహింసయు వాని గన్నుల కట్టినట్లుండెను. ఇవిధమున నొక్కొక్కదినమీ స్మరణకు వచ్చి ఒక్కొక్క విషయమే యెట్లు వానికన్నులముందు గప్పట్టుచుండెనో; యట్లులే యాయనవగాధిని యగునయ్యజ్ఞానకాలిక సహనశీలతకూడ జ్ఞప్తికి వచ్చి మాధవరావు విస్మితుడు కాజొచ్చెను. మాధవరావు తానుకూడ నేదోవల్లముగ మనోరమను నొప్పించి యుండెను కదా! భార్యవిషయమున దా నొనర్చినయయ్యోక్త్యచారము స్మరణకు వచ్చుటతోడనే వానిహృదయము కాంతివంత మయ్యెను. తను గూనె యెంతయో నిగొనుచుకొనియెను పక్కాల్తాపమువలన వాతరి హృదయము దగ్ధము కాసాగెను. ఇప్పుడు భార్యకు మొగ పెట్టుట జూపుకునా యని యాలోచన సిగ్గుపడు చుండెను. ఈవిచార మాలవలన వాతనితల తిరిగిపోవు చుండెను.

ఇవిధమున మనస్సున సత్రిశమనొంది కడకు గప్పితిని బాగుగ నుడిచికొని మాధవరావు సంశయించుచు శ్వశుకన్యహప్రవేశ మొనర్చెను. అగృష్టవశంబున దొంగతనే మనోరమ వానిదృష్టిని బడి యెను. దగ్గట ముతెవ్వరును లేరు. మాధవరావును జూచుటతోడనే మనోరమ మూర్ఛిత యయ్యెను. మాధవరావు పగిగెత్తుకొని పోయి యామెను బ్రగత్తగ బట్టికొని యాప్రక్కగదిలో నున్న సెజ్టిపై బయండబెట్టెను. భార్యయవస్థ జూచినంత మాధవరావు మనసు మిగుల దిగులుజెండెను మనోరమ మూర్ఛితయగుట చూచి మాధవునిహృదయము కతభావిశీర్ణ మయ్యెను. బాలకుని చండమున నాతడు పెక్కిపెక్కి యేడ్చసాగెను. తుదకు మిగుల ప్రయాసమున వాత దెచ్చుట మాని, యనేకోవచారము లొనర్చి మనోరమను మూర్ఛ నుండి తేర్చెను. మనోరమ మెల్లగా దననల్లనివికాలస్థితముల బెట యెను. ఎట్లయెడుట జూడ నాధునిమాఖకమలము గానవచ్చెను.

పిదప నొక్క చూటు నలువంకల గలయజూచి యామెమరల దనకృ
ష్ణులు భర్తయొమునైపునకు ద్రిప్పెను. అంతలో నామె మరల
కన్నులు గట్టిగా మూసికొనియెను. ఈసమయమున మాధవరావు
హృదయశ్చేత్రమున ప్రవహించుచున్న శోకప్రవాహము సేత్రముల
నుండి వెల్లువయై పైకి పొంగి పాటు చుండెను. మనోరమ కన్నులు
మూసికొన్న తోడనే యాతడు బాష్పధారల దుడిదికొని గద్గదస్వరమున
“మనోరమా!” యని పిలిచెను.

యెదట మనోరమకు నేమియు విసరినట్లు తోచదు. ఆమె
మిగులభీతిల్లి మఱలనొక్కమాటు కన్నులు దెరిచి చూచెను. కాని
వెంటనే యవి వెల్లు వెల్లుగ మూసికొని పోయెను. ఆమె నోట
మాటయే లేదు. తుదకు జాలసేపటికి మిగుల సస్పృహస్వరమున నామె
“ఏమిది! దైవనూ! ఇదియంతయు నిక్కమేనా!” యనినెను.

మాధవునకు దుఃఖము పొరలివచ్చెను. అతడు గద్గదకంఠు
డయ్యెను. వానికిని నోటివెంట చూట రాదయ్యె. కన్నులనుండి
బొటబొటబాష్పములు గార్చుచు నాతడు వ్రట్టడై నిలుచుండెను.
సేత్రములు గట్టిగమూసికొనియే యాసమయమున మనోరమ జాలి
గదుగ మిగులసస్పృహగ “దేవా! ఇదినిజముగా వ్వప్నమే యైనతో
డయ్యుంటి నాకు స్వప్నావస్థయే చిరకాల ముండనిమ్ము!” అని
పలికెను.

ముకుళిత కంఠమువలె శోభాయమాన మగుభార్య మనోహరముఖ
మును ప్రేమాతిరేకంబున ముద్దుకొని డగ్గుత్తికతో మాధవరావిట్లు
నెను. “మనోరమా! ఇదికలగాదు కన్నులు దెరువుము. నిష్ఠురు
తగునీధర్మముతో నిజముగ నీయెదుట నిలిచి యున్నాడు. నీ వీ
నిర్దయుని మన్నింపనిచో నీని కింక నాకే లేదు. నిన్ను శ్రమాచణము
వేడుటకే యెదుట వచ్చియున్నాడు!”

మనోరమ కన్నులు దెరిచి చూచి తప్పున లేచి నాభునిపదములపై శిర మంచెను చాలకాలమునకు లభించిన యాపాదములను నామె ప్రేమాశ్రువులచే నభిషేక మొనర్పకొడగెను. మనోరమ వెక్కిరించి యేడ్చుచు “ఇప్పుడీ కీతకాలమునకు దీనురాలైనయీ దాసి జ్ఞాపకమునకు వచ్చెనా!” యనెను. మాటలతో నాప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తర మొసగు పెట్టు? మాధవగావునకు దుఃఖము పోలి వచ్చెను. మనోరమ భగ్గరాదిములపై శిరుమంచి మిగుల విలపించుచుండెను. కొంతతడిపునకు మాధవగానామెను లేవనెత్తి అక్కన తేర్చికొనియెను. పతివక్తస్థలమున మువ్వక ముచి మనోరమ యా సందాక్రవులతో తడిపివైచెను. ఆహ! ఆమెగువురకు నమయ మెంతస తోష దాయకము! ఆసౌఖ్యముముగ్గు ప్రత్యక్షివర్గసౌఖ్యమునైన ననభవించుటకు మరిచుపోతుగా! కొంతసేపటి నటకు నెవరినోటిపండియు పాకు వెలువడలేదు. కొంతతడిపునకు మనోరమ మిగుల ప్రేమతో నుగనిమోముపంగ జూచి విషయము త్రొలక “ఇన్ని దినమాలవంతకు మీఱిటకు రాకుండుటకు గతమేమి!” అని యడిగెను.

భార్యప్రశ్నము మాధవున కెంతయో యుచ్చైశ్చ వయ్యెను. ఏమి ప్రత్యుత్తర మీయవ యునో యూతనికి దోచు లేదు. తుదకు మిగుల నాశ్చర్యమున నాతడు “ప్రాణేశ్వరీ! నీవు ముఱదితి వను తలచెదను. నీనిన్నిదినములు నానాపమునకు బ్రాయశ్చిత్త మనుభవించుచుంటినిగానా?” యనిచెప్పెను.

ఈమాట వినుటతోడనే మనోరమ యాశ్చర్యచకిత యై మాధవునిమోముపంగ జూడవొడిగెను. ఆమెకు దానియర్థము పరిగా దెలియలేదు. మాధవరావునకుమాత్ర మమెశూవులయొందలి యర్థము వెంటనే దెలియవచ్చినది. “ప్రాణేశ్వరీ! ఇప్పుడు నీవద్ద నే

శబ్దరహస్యమును కాచుటలేదు. సంవత్సరము కారాగృహవాస శిక్ష పొంది నే నొనర్చిన ఘోరపాతకమునకు బ్రాయశ్చిత్త మనంభ విందితిని. ఇప్పుడు నేను దుర్మార్గమునందు ప్రవర్తింపఁగోను. చెప్పచెప్పు, మనోరమా! నామాటలయందు నీకు నమ్మకము గలగా!" అని మాధవరావు పలికెను. సిగ్గుచే మనోరమ తలవంది యిట్లనెను. "మీచలుకుల నెన్నడైన నంశయింఁతివా! ఇప్పుడిది మీవలన నెప్పు డేపాపము నంభవించినదో యీవిషయమునమాత్రము నామనసున నెన్నటిని చోటు——"

ఇంతలో వినాయకరావు మాధవరావును శీకృతెను. ఎంతో కష్టమున కన్నీటిని దుడుచుకొనుచు అక్కన జేర్చియున్న భార్యశిరమును విధిలేక తొలగిం. మాధవరావు పెల్లపెల్లగ బయటికి రా దొడగెను. మనోరమ విస్మితయై నిశ్చలదృష్టుల నాధునివంక జూచుచుండెను.

మాధవరావు బయటికి వచ్చినంతనే వినాయకరా విట్లనెను. "బావా! మీయపకార మెన్నఁకిని మఱవకు. అమృతసేవ చేయించి యీమృతదేహమున మరల సోనమున మీరు ప్రాణము జోసితిరి. మరల నాకు సంసార మొనగూర్చి మీరు పుణ్యము గట్టుకొంటిరి. నడుపుడు, మీయన్న మీకై యెచుయి చూచుచున్నాడు. ఒక్క తూటి యటకు రఁద!"

"ఈవిషయమున నేనొన్పొననశయ మేమియు లేదు. వినాయకరావు, మీకింతవఱ శ్రేయోనిష్ఠములు వాటిల్లెనో వాసికన్నీటికి సీసీచుడే, యీపాతక యగుమాధవరావే కారణముకాదా? నరేయది పోనిమ్మ. నీవు ముందు నడుపుము. నేనుమిగతనే వచ్చెదను"

వినాయకరావు వెడలిపోయెను. ఇంతలో నదాళివరావే యొచ్చటికి వచ్చిచేరెను. మాధవరావును చూడగనే నదాళిపుఁ డిట్లనెను.

“మాధవరావు! మే మందర మిప్పుడు లక్ష్మిని దీసికొనివచ్చుటకై పోవ నుంటిమి. నీ నాకుపై నారోపించిన సిమ్మారణదోషమును గూర్చిన యధార్థవృత్తాంత ము మి తిటిగింది యిది మనస్తాపము దొలగిందివగాని యిప్పు డొక్కక్షణ మైనను నా మనసు స్వస్థత వహించదు !”

ఇది వినుటతోడనే మాధవరావు మిగుల సంతోషమున నిట్లనెను. “అవు నవును. అట్లుచేయవలసినదే నడువుము. నేను కూడ మీతో వచ్చెదను. మామదివెగారు కూడ పచటనే యున్నది. ఆమె పట్టున నే నింతవరకుఁ జేసిన యపరాధముల కామెను క్షమాపణ వేడికొని యెటు లైన నామెను మరల నింటికి దీసికొని వెళ్లెదను. సదాశివ రావు ఆమె యనుమతి చొప్పుననే ముఖ్యముగ వదిన యెట్లు చెప్పినో యట్లే ప్రవర్తించి యిప్పుడు నూతనవంశారము బ్రాంఛిం చెదను.”

“నడువుము. అయితే మఱి బయలుదేరుటకు ప్రయాణముగమ్ము. అయ్యో, వినూ, జగన్నాథు, రాముడు ఇంక నింటిలో నందరిని వెంటదీసికొని వెళ్లెదను. ఎందుచేతనో నా కొంటరిగ నచటి కేగెటకు ధైర్యము చాలకున్నది. మాధవరావు, నివే చెప్పము. ఇప్పు డొంటరిగ నచటి కే ముగము వెట్టికొని పోదును?”

మాధవరావు నవ్వుచు “మఱి నేను మనోరమను కూడ వెంట దీసికొని వచ్చెదను. ఇంక నామెను విడిదియందుట లేదు!” అని పలికెను.

నిర్ణీతదినమున నందఱును లక్ష్మిని దీసికొని వచ్చుటకై బయలు దేరిరి. దాసి యగు సఖాబాయియు, నొక్క నొక్కరు, గంగయు నీమువ్వరుమాత్రము సదాశివరావుగృహమున దిగిబడిరి.

3౯

నేడు వాటిల్లిన కలతవలన గంగకు పార్వతీయెడ గల సోదరీవాత్సల్యము రవంతగూడ కడముట్టెను. తన చెల్లెలి విడ్డలకు చేతులార వినము బెట్టి గంగ యింతవఱకు వంతోష సాగరమున నోలలాడు చుండెను. కాని యెంతవీచారకరము! ఆ సంతోష సాగరమున నేడు హాలాహలతరంగములు దృఢించి మహాశల్లోల మొనర్చుచుండెను. అట్లగుట నిష్పడు గంగకు పగ దీర్చుకొన రాకనసంభవము. కాబూనిన కార్యము సఫలమగుటకై మిగులయోచించుటవలన నామె మృదయము దగ్ధమగుచుండెను. అది మోసకొన్నను న్యష్టముననుపగయే దోచుచుండెను.

రాత్రి రెండుజాములయ్యెను. కాని గంగ నిద్రయన నెట్టిదియో యెఱుంగదు. ఆ భయంకరనిశీధనమాయమున నామె పిచ్చిచానివలె నిల్లంతయు కలఁచుచునున్నదేలనో! ఈదిన మిగుల నొక్కచిట్టయైన లేదు. ఈనాడె మెయిష్టానుసారమునర్పట శీయాటంకము లేదు. అనాయాసముగ సంభవించిన నిట్టిమంచిఁజువను గంగ వంటి పగ బానియున్న మోనిసివలన ఎందుకూరక బోవును! తన దుర్వాంధ నేతరున నెఱవేర్చుకొందునా యని యామె యోచించుచుండెను. ఎంత యోచించినను చాలసేపటివఱకు కేయియు స్థిరపడినది కాదు. అందువలన నామె మిగుల వస్థిర యై విడువబడినయ్యున్నాడినివలె నిల్లంతయు నృత్యము నేయ సాగెను. అట్లుండ నామె దృష్టి సమాపమున నున్న ధాన్యపుకోట్లవంకకు బోయెను. ఇంక జెప్పవలసినదేమి! ఆరాక్షసి మహానందమున కిలకిలనవ్వు సాగెను. నిత్రుల మకునాగంధీర నిశీధనమయమున గంగ వికటహాస్య మెంతో భయానకముగా నుండెను!

ఆమెమనసున నేమి దోచెనో యెవ్వ రెఱుంగుదురు! గంగ లోపలికి పరుగెత్తుకొనిపోయి కొలదిసేపటిలో వెలుగుచున్న పెద్దకాగడ చేతబట్టుకొని బయటకు వచ్చిన. ఇదియేమి! ఆకొట్లవంక జూచి యాచందాలురాలు మరల ఎకపకనవ్వుగున్న దెందులకు! కాకా వెలుతురులో నామెమొగ మేటికింతభీషణముగ గానవచ్చుచున్నది! ఈకాగడాలో నమానముగ గంగకన్నలుకూడ నెందుల కట్లు ప్రజ్వలింగు చున్నవి! ఎంతభయపరము—ఇది యెంతభీషణమూర్తి. చూచిచూచి చేతితో గట్టిగ బట్టికొనియున్నయీకాగడ నాచుర్యాధురాలు భాన్యపుకొట్లు కింటించెను అంతట భయానక మగువెలుతురు వచ్చెను. కొట్లు పెళపెళ పేలు చుండెను. ఆపెళపెళధ్వనిలకు పరిగాగంగకూడ పకపకనవ్వునాగె. శృశానమధ్యమున బ్రజ్వలిత మగుగిరిచుట్టున మూఁగి పికాచము లేట్లు భయంకరముగ జిందులు ద్రొక్కునో యటులే యీవిశాచియు మిగులవంతనమున నాట్యము చేయు చున్నది.

ఇప్పు డింకేమిచేసినను నగ్ని జల్లార్చుట కలవి గాదని తోచినంత గంగమనసున నేమిపాడమినదో యెవ్వఁరెఱుగుదురు! ఆరక్కసి కానపడుకొన్న గదిలోని కరిగి తలుపు లోపల గట్టిగడియ వైచికోనెను. భగభగ మని భయంకరాగ్నిజ్వాల లేటుల మేఘమండల మింటుచున్నవో యటేమిష్టరా లగుగంగయానందముకూడ భూమ్యాకాశముల పట్టకుండెను కొట్లలోనిధాన్యము తగులబడచున్న పటపటధ్వనులు నలుగడల గనిపింపజేయు చుండ బానిలో పికాచీవికటహాస్యము గూడ నిండిపోయినదే! క్రమక్రమముగ భీషణాగ్నిజ్వాలలు లేది యెట్లాకాశమాండలము నిండి పోవు చుండెనో యటులే గంగయానందముకూడ నాకనమున భేదింపకొని పోవు చుండెను. కాని హాహా! ఇంటిలో నింత పెద్దవెలు గెక్కడిది!

ఇదిగో చూడుడు ! ఆపిళాదిధయానము మరల గనబడుచున్నదే! దాని కీపెము నిద్ర యెటుల వచ్చును! అదిగో చూడుడు. మహానందమున గడియంతయు నెటుల గంతులు వేయు చున్నదో! ఆహా యిదియేమి! దీనినాట్యము నిలిచిపోయిన దెంచుచును. అన్ని కావము సైవలేక పోయినదా యేమి! సర్వనాశనమునకు సంసిద్ధమైన యారాక్షసి తనమనమున నిప్పు డేమి యోజించు చున్నదో యెవ్వ రెఱుంగదురు! ఆచండాలురాలు మహాసినద్వారము మరల చప్పున దెలుపబడెను. కాని యంతిలో సర్వసంహారకాలమున మృత్యుదేవతకర శివదనమును దెలుచి యత్యంత భయంకరమహిమ నలువంకల కెటుల జూచునో యటులే యొకభీషణజ్వాల యామె శరీరమునకు దాగి. అంత నాపిళాది భయమునదిగ్భ్రమి జేంది పోయెను. తత్క్షణము కంపితవాస్తవమున ద్వారమును బంధించెను. కాని యంతరిత్రమున నగ్ని గతి కవరోధము గలుగ లేదు. గడియ పైచి యున్న ద్వారమే పెళి పెళిమని నేల గూలెను. ఆమెను నలువంకలనుండి యగ్నిప్రళయము చుట్టివైచెను. ఇట్టి పలు పలికి బోవుదమన్నను నామెకిప్పట్టున శక్యముకాకయ్యెను. ఇంత వరకు సంతనమున నొడలెఱుంగక గృహమంతయు జిండులు దొక్కుచున్న గంగ యే యిప్పుడు ప్రాణనరక్షణార్థమై యేమియు దోచక గలవరవడుచు నెటునటు దడిలిడలుగ బరుగెత్తు చుండెను. అనమయమున నామెకు గల యాందోళనము, వాటిల్లిన దుర్భరయౌతనయు, ఆమె పాపిష్ఠి హృదయమును ప్రాయలు జేసి ప్రత్యక్షముగ జూపవలయునేకాని కేవల వర్ణనము వలన దెలుపుటకు సాధ్యము గాదు.

ఆపాతకి హృదయము ప్రక్కలు చేసి చూపుటకు శక్యము కాదు. "రండు. రండు. ఎవరైన వచ్చి నన్ను బ్రీకింపుడు" అను కర్కశ

స్వరము దిక్కుల బ్రతిధ్వనించు చుండెను. కాని ఆభయంకరాగ్ని జ్వాలల మధ్యమున బ్రవేశించి తన జీవితాశ వడలుకొని యారక్కసి నెవడు రక్షించును? శరీరమున ధరించిన వస్త్రము లేదు. శిరస్సున వెండ్రుకలు లేవు. రెండుచేతుల బైకెత్తి యామె పిడికి ఘలు గట్టిగ బట్టెను. వన్నులు బిగియ బట్టి పటపట గొలుకుచుండెను. శ్రోధమున జ్ఞానశూన్యయై పోయెను. వికటనేత్రములతో నిటు లేకాగద్యవ్విన జూచుచు పలుచున్న యాభీషణమూర్తి యొక్కక్షణమాత్రము కానవచ్చినదో శోదో యవ్విడే ప్రచండాగ్ని జ్వాలలామెపై వ్యాపించెను. నలువంకల భయానకాగ్నిప్రళయము జాట్టి వైచెను. ఇవ్విధమునఁ దానే యంటించి భయంకరాగ్నిలో గంగరాతక దేహము భస్మమైపోయెను. టకరిల నాశన మొనర్చుట వై ప్రదీప్త మొనర్చిన యయ్యగ్నినారాయణునికే తుద కాదుష్టరాక్షసికూడ నావలతి యయ్యెను.

౪౦

సంధ్యాకాల మయ్యెను. సుశీలము, లక్ష్మీము, గవ్వసఖములఁ జెప్పి కొనుచు కూర్చుండియుండిరి. ఈదినము లక్ష్మి మోమువమ్మి విక్కిలిపొడియుండెను. సుశీలపలుకులు జాలసేవు శాంతముతో నాలకించి, నడుచునడమ దీర్ఘనిశ్వాసములువిడుచుచు లక్ష్మియిట్లునెను. “వదినే! పరివ్రత యగుస్త్రీ యల్లిల్లు విడిచి తనవుట్టినిటికి వచ్చినచో భర్త కమంగళ మనియందురు. నిజమానా?”

సుశీల దుఃఖతాంత్య కరణయై “మఱి నీ విచ్చటి కెందులకు వచ్చితివి?” అని యడిగెను.

“వదినే! మనుజులు స్వసౌఖ్యమునందును శ్నేమము నందును మూగమే లక్ష్మ్య ముండుట పాపియగునా?”

“అదియేమీ నత్యమే. నరే. కాని మఱి నీ ఏమిట లేయింటవళ్ళు కన్నీరు విడుచుటెందులకు?”

ఆనమమమన లక్ష్మి మనసున గుఱుచానిది పొంగివచ్చెను. కన్నలనుండి యవరళాశ్రుధారలు ప్రవహించసాగెను. ఆమె యిట్లని యెను. “వదిలే! మనకన్నులనుండి యశ్రువు గొలుకనిదే యెరులను నుఖ పెట్టా పెట్టు!”

నుకీల మిగుల ననురాగమున లక్ష్మిని దగ్గఱకుఁ దీసికొని యామె కావ్యములఁ దుడిచివైచి సప్రేమముగ నామెవీధుపైఁ జేయి వైచి “నామాట విని నీ విప్పుడత్తింటికరుగు” మని బోధచేసెను.

“నామెకుటఁ కివిక నామాట దలపెట్టకుము. ఆమె యనంభవము. కావగా రెంతదనుక నావిషయ మై సంగయింతురో, యెంత వఱకు నిజము బయ్యవడగో యంతవఱకు నాకన్నీటిధారలు కట్టుబడవు. నేనచటి కేగుటయు సంభవింపదు. నరే! అది యటుండనిమ్ము. వదిలే! ఇన్నిదినములనుండి కరుణజూపు మని దైవమును బ్రార్థించుచుంటిని. కాని యంతవఱకు నాపై నానికి గనికరము గలుగలేదు”

“అమ్మా! మనయదృష్టఫలమును మరమే యనుభవింప వలయును. పూర్వజన్మమున మన మెట్టినుకృతగుమ్మతములొనరించి తిమో యవిధియైననే యీజన్మమున నానిఫలితము లనుభవింపక తీరదు. మన పెండ్లిబ్రతుక్కించినను నాని గడువకకృత్యముకాదు. ఫలితము బొందినతరువాత భగవంతునకు దయగలుగును. సర్వవిషయములును నియమము తప్పకుండ జరుగునని తెలిసికొనుము.”

“వదిలే! నీవును దిన మంతయు పూజా, అర్చన, భ్యాసము, జపము వీనితోనే గుఱుచుండువు. ఎగలంతయు గ్రుక్కెడు నీరైన దీసికొనవు. రాత్రిచూత్ర మెప్పుడో దేవతాత్రిమును బుచ్చుకొని

కొంచెము కలహార మొనర్చినపుడు. ఈతఁడు మలనన, నీయమ
జానము వలనను నీకు దేవతావ్రసన్నము కలదని ప్రతిబంధము వహి
కొని చుండును. కావున నింకెంతకాలమునకు నాకు పరిసేపాభాగ్యము
కలుగునో నీవు చెప్పము చూడము?”

అట్టి యొక్క నిష్కవటవాక్యము లాలించి “ఏచ్చిచ్చి పట్టు
లేదుదా! నేనీమి జ్యోతిషు-రాలను తవచ్చిని యనుకొంటిని కా
బోలా! నరే యిది నిజ మైనచో-వక- నేను నీ కాశీర్వాద మొన
ర్చెదను. దైవము నీశుభీష్టము వర్తనను నెఱవేర్చుగాక!”
“నుతి నీకు దేవతావ్రసన్నము కలదని యందు రనుకొనుమాట
యనత్యమే, నరే అట్లుకావచ్చో వదిలే! మఱి నీవిట్లు ప్రశోపవాసము
లొనర్చి కరిగమును గవ్వచెట్టు పెండులకు? అటు లయ్యు నీకరీర
మిట్లు తేలువుంటి నెటు లైనది?”

“నీవూర కిటుల బిద్ధివడలోకము తల్లి! నాశుట్టి పాతకికా
వైకంఠధాముఁడు వ్రసన్నమగుట? కాని యొక్కదినమున నాకు
స్వప్నమున వైకుంఠము కనబడినది. ఇంకను అం దిట్లు గాన్పిం
చినది. అనైకుంఠమున వైకుంఠేశ్వరుఁడు విరాజమానుడై యున్న
వాడు. అప్పటినుండియు బ్రతిదినమును నేను నాహృదయరాజ్యమున
నుద్దేశ పూర్వకముగ నావైకుంఠనిర్మాణ మొనర్చి, నాజీవి తేజ్వ
రుని హస్తముగ్గమున కేళి, చక్ర, గజా, పద్మముల నొనగియోత
నిశి యావైకుంఠములోని వైకుంఠేశ్వరిగనొచ్చి వానినే వర్ణదా
భ్యాసించు చుండును. ఒక్కొక్కప్పుడామూర్తిని స్మరింపు చుండ నా
కాకలిదప్పలు కూడస్ఫురింపవు ”

“ఏమి? వదిలే! ఏమనుచుంటివి ఇందు వలన నీ కాకలిదప్పలు
కూడ లేకుండఁ జోవునా!”

“ఓసివెట్టిదానా! ఒక్కసారిమనసు ప్రసన్న మైనచో మఱిం తెక్కడి ముర్చిపానలు?”

“వదినీ! నీ వేమైన పనుము నాకిట్లుదోడుచున్నది. నీవేనే నొకకావబ్రహ్మదేవత వై యుండువు. నీవు ధన్యవు. కీపతిథక్తి ధన్యము. కానిచో మేము ప్రత్యక్షనంసారమునం దుంటిమీ కాని యేమిప్రయోజనము? పతి ధ్యానించెయి, చింతన మొనర్చియు మేము ప్రసన్నహృదయల మగుటకు దూరలమై మీదమిక్కిలి వ్యాకులము మాత్ర మొందుచు శోకించు చుంటిమీ! మా దెట్టిపతిథక్తి! అటు లయ్యెను వదినీ, నీ కేరియు బతిదర్శక మగునను నాకాలేశముగూడ లేదు. దైవానుగ్రహమువలన మా కట్టియాశ కలదు.”

అదివిని సుశీల మిగులనాశేశమున నిట్లనెను. “ఏమి, లక్ష్మీ! యేమంటివి! నాకు వారిదర్శన మగుననునాశయే లేదా? ఏయాశ యాధారమువలన నే నంతదనుక ప్రాణధారణ మొనర్చుచుంటివో యాయాశనే నీవు శకుండతేజు వెందితివా? మాకుగూడ పునర్దర్శనము కలదుమనూ! అది యీలోకమునమాత్రము కాదు-దైకింకమున! ఓసిజామాడుకురాలా! ఇచ్చటి మీదర్శనమున కనేక విఘ్నములు కలుగ గలవు. మాటిమాటికి వియోగము తటస్థింప గలదు. కాని యచటి మానందోగము చిరస్థాయిగ నట్లుండవలసినదే!”

లక్ష్మీ సుశీల మొగమునంక జూచు చుండెను. అసమయమున నామ వననమండలము పై నొకవిధ మగునస్రతిమతేజము విరాజమానమై యుండెను. ఆతేజముముం దచట వెలుగుచున్న దీప్రకాశముకూడమంద మగుచుండెను. లక్ష్మీనయోధమంబుల సుశీలపాదముల పై శిరముంచి గద్గదకంఠి యై యిట్లనెను. “వదినీ! నేను మిక్కిలి మూఢురాలను. నావల్కులకు కీకు కోపమువచ్చినదా! నన్ను చున్నింపవా?”

నుకీల లక్ష్మీని దగ్గరకుదీసికొని, యిక్కునతేర్చి బుజ్జిగించి, ప్రేమ మీర నామెను ముద్దితుకొని యిట్లునెను “లక్ష్మీ! నీ వీదినమున నింతపిచ్చివాన వైతి నోకమ్మా! నీ నిప్పుడే జీవతను కాను నీపై నాకీమియు నోపము లేదు. కన్నులు దుడిదిగొని చూచుము.”

ఇంతలో నొకపరిచారిక యిటుకు బరుగువగుళున వచ్చి లక్ష్మీ నుద్దేశించి యిట్లునెను “అమ్మా! ఇంకా కూకుండా రే? మీయ త్త రందరు మనగుమ్మంకాడిగొచ్చే రంత. అల్లనో నూను మీ యత్త మ్మారున్నూ, పారోతమ్మగారున్నూ యాడలేవస్తుంజారు.”

పరిచారిక వాక్యములు చెవి సోకివంత లక్ష్మీ మ్లానవదనము ప్ర పుల్ల నుయ్యెను. ఆమె చప్పున లేచి వీధిద్వారము వద్దకుఁ బరుగెత్తు కొనిపోవు చుండెను. ఇంతలో రాధయు, పార్వతి యుఁ బడకటింటి లోనికి వచ్చిరి. లక్ష్మీ వారిరువురకు నాదరపూర్వకముగ నమస్కార మొనర్చెను ఆమెనేత్రము లానందాశ్రువులచే నిండిపోయెను. నుకీ లయు మిగుల నాదరిమున రాధకు నమస్కార మొనర్చి కళల వార్తల నరసెను రాధ లక్ష్మీని మిగులఁ బ్రేమమునఁ గొగిలించుకొని యిట్లునెను. “బిడ్డా! తుదకు న్నవము సత్యముకు బయలు పడెను. ఈకార్య మావరమచండాల్పిదే యని యిప్పుడికి మా కెల్లరకు నమ్మిక కలిగినది.”

ఆనంతర మావృద్ధురాలు గంగనంబంధ మగునమన్తవృత్తా త మును తెలియఁ బరచెను. లక్ష్మీ యత్త గారివద్దనుండి యీవలకు రాగనే పార్వతి యామెతోఁ బట్టికొని యిట్లునెను. “సోదరీ! నేను నీ కసంతాపరాధము లొపర్చి యుంటిని. కాదు. కాదు. నిన్ను దుస్సహ మగునవనిందపాలుఁ జేసితిని. కాని యది యన్నియు మనసున నొందికొని యిప్పుడందలకై యేమియు జింతింపకుము. నీవు నా కన్న జన్మదాన వై నను, మే మందరము నిన్ను మన్నన నేదిగొను

టకై యావినము ప్రత్యేకముగ వచ్చితిమి. ఇంతకాలమువఱకును నిన్ను సరిగా దెలిసికొనలేక పోతిమి. కాని నిజ మగునీయోగ్యత మాకు సంపూర్ణముగ దెలియవచ్చినది. కోడలిని దంతయు మనము మఱచిపోవలయు.”

‘ పార్వతికన్నులనుండి బొటబొటవావ్వుము లురల సాగెను. తోడి కోడలిపలుకులవలన లక్ష్మీముఖకమలము ప్రఫుల్లమాయెను ఆమెకు గూడ సేత్రము నుండి యానందాశ్రువులు ప్రవహించు చుండెను. ప్రభాతసమయమున వికసించిన కమలముపై బడిన మాత్రికా కార హేతుబింశువులవలన కమల మెటుల సుశోభిత మగునో యట్లు లక్ష్మీవికసితముఖకమలమున కీనమయమున నానందాశ్రువు లధిక శోభను గలిగించెను. కారుమబ్బులమాటున మణికాలము మాటు బడియున్న పున్నమచంద్రుడు జాతుబ్బువిడిపోవగానే మరల నెటుల తనపూర్వప్రకాశముతో సభోమండలమున జేడీవ్యరూనుడై ప్రకాశించునో యటు లీనిష్కారముగ వర్చియపరిచిన తొలగిపోవుట తోడనే లక్ష్మీముఖతంద్రము పూర్వరేఖమున విలసిల్ల సాగెను

ఆమె వికసితాంతః కరణ యై యిట్లనెను. “అక్కా! ఆదివసు మణుమాత్రమును నామననుపలేదు. చానివూస నాకెప్పుడును నెట్టి కోపమును కలుగలేదు. కాని నీవుగనుక నన్ను సోదరీభావమున బూచి, నాయెడ నిశ్చయముగసంతుష్ట వైతివేరి యొక్కమారు నాజగ న్నాథుని, రాముని నీచేతితో నాయంతలమున గూర్చుండబెట్టితి వేని నాకష్టము లన్నియు దూరము లగును.”

ఇంతలో మనోరమ యొచేత జగన్నాథుని యొచేత రాముని బట్టకొని నవ్వుచు నటకదదించెను. లక్ష్మీజుగీప్తము నెరవేర్చుటకు పార్వతి మిగులనానందమున సంసిద్ధ యై యుండెను. ఇంతకాదు. అందులకై యామె కెంతయో మితాహలము కలిగి

యెడలను. కాని పార్వతివలన నీకార్యము నెఱవేఱువలసినదని లక్ష్మి యోచించి బట్టబాల దయ్యె. ఆయనకులం కంటబడుట కోడనే నూతు రయమున పరుగిడిపోయి వారి నెత్తి చంకనిచుకొని మిగుల ప్రేమమున వారిని దోషవదనముల పఠింపఁగ నుద్దిశుకొనసాగెను. టక్కరికా దగు రాముడు మాత్ర మేమిచేసినను తనపితల్లిచంకనుండి క్రిందికి దిగ దయ్యెను.

మనోరమ లక్ష్మిపాదములు గట్టిగ బట్టుకొనెన ఆమె సంతోష మీదినము త్రిభువనములను బట్టబాల కుండెను. లక్ష్మి మిగుల ప్రేమమున నామెను లేవనెత్తి చూలింగనము జేసికొని, రహస్యముగ నామెచెవిలో వినోదముగ నిట్లనెను “ఏమి ? యిప్పటి కైవసా పలుకు లనుభవము లోనికి వచ్చినవా లేదా? వచ్చినవా లేదా నీ వాధుడు తనకుదానై నిన్ను పెనుకొనుచు?”

మనోరమ సలజ్జయై మధురస్మిత మొకప్పుడు “మావదినగారి వాక్కు లెన్న దైన నప్యతమగురా?” యనెను.

అశ్వాహా! ఇట్టిమధురహాస్యము మనోరమచూపుమున నింతకు బూర్వ మెన్నడున గనగదలేదుగద! ఆమెయొక్క మధురస్మితముఁ గాంచి నంత లక్ష్మి యానందము ద్విగుణిత మయ్యెను. నవ్వుచు నామెయిట్లనెను. “మనోరమా ! ఇప్పుడు మాత్రము నీసర్వస్వ మును చక్కగ గాపాడుకొను చుండవలయు నుమా! ప్రయత్న మొనర్చినచో వనములోనో పక్షి కూడ వళ మగును. మఱి పురుషులు నంగతి యెంచులకు!”

మనోరమ మరలలజ్జితయై శిరము క్రిందికివంచి మెల్లగ నిట్లనెను. “అది యెట్లు కాపాడుకొనవలయునో మావదినగారే నేర్పవల యును.”

లక్ష్మి ప్రేమాతిరేకమున దనహస్తము మనోరమ గర్భముక్రిందికి

తల్లి “ఏమి యింతవరకు నీవు నర్పికొననే లేదా! ఎంతదేవులు!” అని నవ్వెను.

ఈప్రియభాషణములవలన మనోరమకు గలిగిన మహానందమును వర్ణించి తెలుపుట శక్యముకాదు. మనోరమ మా రేమియెబలు కక మరల ఒజ్జచే మోమువాచెను. కాని లక్ష్మి సిగ్గుచే వంగినచూపి ముఖకమలమును బైకెత్తి ప్రేమభరమున ముద్దిడుకొనియెను.

౪౧

ఈదినము నానాగారి పంత్తోష మే మని వర్ణింప నగును! లక్ష్మివంటి యేకపుత్రికపై వచ్చినయవవాడ మీదినమున పరమకృపాభుడైన యాజగన్నాయకని కరుణవలన తొలగిపోయి అత్తింటనివసించు భాగ్యము తనకులేదని నిరాశఁజేసికొనివచ్చిన తనపుత్రిని, యీదిన మామి భర్తయొక్కడెకాక యింటగలవారందరు నామెయెడ మును పటికన్న నినుమడిగప్రేముడిగలవారై, మిగుల స్నానంబున మరలఁ దోకొనిపోవుటకై వచ్చుటచే నానాగారి కపరిమితానందము కలిగెను. సత్యమువట్ల భగవంతుఁడు కలడనుచూచి కీదిన మాత్రమి ప్రత్యక్షసాక్ష్యము కనుపట్టినందున భక్తిరసముచేనాతని పవిత్రాంతః కరణము పొంగిపొరలసాగెను. అతడు మహాదరంబున వచ్చినవారి శిల్లరకు స్వాగత మొనంగెను మార్గాయానముచే నలసినవార లగుటచే వారందరుభోజనములైన వెంటనే విద్రించుటకరిగిరి నానాగారికి మాత్రము నిద్ర యేమాత్రము వచ్చినదికాదు. ఆపందాతిశయమున నాతనిహృదయ మీదినము పరిపూర్ణత నొందెను. ఏమంగళ కరప్రభువుదయవలన నీదినము మదివలెనదో యాతనిచరణకమలములయందు లీనుడై యాతని గీర్తింపుటయందు నాతని కార్యము గడచిపోయెను. ఈదినము విద్యాభివృద్ధి విందు చేయవలసి

యందుటచే తత్ప్రయత్నమునకై ప్రభాతమున లేచి, ప్రాతర్విధుల నిర్వహించి, యూరిలోని యాప్తవిక్రతుల భోజనమునకు బిలుచుటకై నానాసాహేలు దేశములు మహాలోల్లాసమున నిల్లువెడలెను. ఇంటి లోని స్త్రీలెల్లరు స్వయంపాక మొనర్చు పండడిలో మునిగియుండిరి.

శ్రీమధవరా వీనయమున తనవదిమిగారిని గలసికొని యింత మకు పడచిన తనవృత్తాంతము పనిస్తరముగా నామెకు నివేదించి విగ్రహవిసయమున నిట్లనెను. “వదినీ! నీను నన్ను దీసికొనిపోవుటకై వచ్చి యుంటిని. నాసంసారభార మంతయు నివ్వడు నీవే భరింపవలయును.”

ఈప్రస్తావన మూలకించి సుశీల యిట్లనెను. “నే నిపుడచటికి వచ్చిపండువలన మీకయ్యెడి లాభ మేమి! మీరు సుఖముగ సంసారము నేయుచున్నచో నాకుగూడ దాననే సుఖము ఖటించును. కావలసినచో నావిడ్డను నీవరముఁ జేసెదను. అయినచు నేనొనఁగుటకు బూర్వమే మనోరమ వానినిఁ దనవశముఁ జేసికొన్నది. వానిని మీరు వెంటదీసికొని పోడు. ఇప్పు డంతకంటె నేనేమిచేయుగలను. నేనచటికి వచ్చినమాత్ర నింతకంటె కలుగబోయెడి దేమి!”

సుశీల పలుకులవలన మాధవరావున కింతయో దుఃఖము వచ్చెను. అతనికిన్నులు బాష్పపూరితము లయ్యెను. మనకటి విషయము లన్నియు నొకదానివంట నొకటిగ వాసతలంపునకు రాజొడిగెను. తన్ను తోఁబుట్టువువలెఁ బ్రేమించువదిమిగారి యుత్పత్తిమప్రేమ తన పోదరునిమరణ సంతరము తరిగిపోయెనా యేమని మొట్ట మొదట మాధవరావు మనసునఁ దోఁచెను. పిదప నింతవఱకు తా నామె పట్టున నేరీతిగఁ బ్రవర్తించెనో యది స్మరించినంతనే కన్నులు దుడిచి క్కొని యాతఁ డిట్లనెను. “వదినీ! మమింపుము. నేను మహా పాతకుఁడను, భ్రష్టుఁడను. ఇంతవరకు నేనిక్కరునకు సైతముఁ జాలి

పుట్టింపడిగిన వాడను గాను, ఇంతవరకెన్నడు ఏళ్ళరునియం దైన నుందియెఱుగని భక్తిభావ విన్నదివముల కీవాడు నీయందు నామన మన నుత్పన్న మైనది. నంసారనంబంధ మగువనులేమియు నీ వొనర్ప వలసరము లేదు. నిన్నంటికి దీసికొనిపోయి నా నాస్తికగృహమున దేవతగ స్థాపించి పూజించెదను.”

మాధవగావుయొక్క కరుణావృద్ధినితెలుపు నాతనియశ్రువూర్ణనే ములును గాంచినంత నుకీలకింక మారాద మన సావృద్ధయ్యెను ఆమెకుఁ గూడ ఎయినము లశ్రువూరితము య్యెను. తుద తెంతో కష్టముమీద నాయశ్రువులను దుడిచికొని యామె యిట్లునెను “నీమనమ నొప్పించుట నాయుచ్చగాదు. నే వచటికి వచ్చినందు వలననే నీకు నుఖము కలుగునని తోచినచో నేనవశ్యము వచ్చెదను. స్త్రీలకు పుట్టినంట నుండు టుచితము కాదు కదా?”

మాధవుఁడనంద భరితుఁ డయ్యెను ఈసంకోచవార మనోరమ తెలిగించుటకై యాతఁడు సత్వరముగ వెడలిపోయెను.

భోజన సమారంభము యథావిధిగ సాంత మయ్యెను. నానా గారిచే బిలువఁబడిన వారెల్లరు నల్లునిపంక్తికి వచ్చిరి ఎల్లరు నీనమారంభము మిగుల పవూర్వ మని తిలచిరి. నానావిధము లగు లోకాభిరామాదులుములు చెప్పకొనుడు భోజనానంతర మందరు కచేరీ భావదలోఁ గూరుచుండిరి. లోపల లక్ష్మీతల్లియు, లక్ష్మీయు చాల కాలమునకు వచ్చినవియ్యపురాలు మొదలగువారికి మర్యాద లొసర్చుచుండిరి. ఇగన్నాధుఁడు రాముఁడును తిమిసినతల్లితో నాటలోఁ జూచు ముద్దులుఁ జూపు చుండిరి. నుకీలకుమారుఁడు మనోరమచీపు బట్టుకొని కూరుచుండెను. ఆటక్కుడు తల్లిపై నెడలచుటలేదు.

ఇద్విధమైన నందలు నంతోపాంతరంగులై యుండ నాకస్మికముగ నగాకెనునయింటినాక రచటకు వచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యెను. వాడు

కళవశపాటున ధాన్యపుకొట్లను, నిల్లు దగులబడిపోయిన వార్తయు అటులనే గుంగళయంకరవృత్తాంతమును నివేదించి ఇట్లుకూడఁ జెప్పెను. “గుంగళాయి స్వహస్తముననే కొట్లకు నివృత్తించి వది. దాని సఖ్యతాయి యిదిప్రత్యక్షమునఁ జూచినది కాని గుంగళయవశమూర్తినిఁ గాంచుటతోడనే దానికి మనస్థిమితము తప్పినది. ఎవరినైన గోకవేయుటకైన దానికి నోరాడలేదు. పిచ్చిదాని వలె వది తెల్లబోయి కూచు చుండెను ఇంకలో గుంగళయన్న దిక్కున నిల్లుటకొనినది. గుంగళగదితలుపులను గట్టిగ బిగించికొనిలోప గూర్చుండి యుండెను. తందకు తా నంటించిన యాయగ్నిలోనే యామె కాలిభస్మమైనది. వెంటనే యూరిలోని జనులుపోగై యగ్ని నార్యబ్రయత్నము లొనర్చి. కొట్లపైకప్పు తగులబడి ధాన్య మంటుకొనినది కాని వారు మిగుల బ్రయాసమున నార్పివైదిరి. ఇంటిస్థితిగూడ వల్లే యయ్యెను.”

గుంగళవృత్తాంత మూలకించి యెల్లరు విస్మితులైపోయిరి. ఘోర పాతకఫల మెక్కడిదిక్కడనే యనుభవ మిచ్చుదానికి ప్రత్యక్షోదాహరణము గాంచి యాపాతకురాలివిషయమున నెల్లరు విముఖులయిరి గుంగళొక తెవ్వరు నంగ దుఃఖంబురైరి. కాని యామెకడ పటి హృదయోద్రావకస్థితి నాలకించిసంత లక్ష్మికిని, మనోరమకును మాత్రము చప్పని గన్నుల నీరుగ్రమ్మెను మేఘమువర్షించుటకు స్థానాస్థానవిదార మెట్లుచేయడో యటులే దుష్టరాలును చండాలురాలు సధమయు నగుగుంగళొక కూడ వారిరువురు పశ్రువులు విడిదిరి

ఈవృత్తాంతము దెలిసినతగువాతమాత్రము మిటియెవరు నపట నీలువలేదు సుకీల మనోరమ మొకలగువారిని వెంటబడికొని వెంటనే మూఢవరాపు తపయూరు చేరెను. అతడు వది నెగారియొక్క

ప్రకారము నూతనసంసారము నేయించు మనోరమావహితృడై మిగుల నానందమునఁ గాలముగడుపు చుండెను.

నవాళివరాపు, వినాయకరాపు తమవారందరితోడను స్వగ్రామమున కరుదెందిరి. లక్ష్మీతల్లిడి బామాతకు గృహము మొదలగునవి చక్కజేసికొనుట కై విశేషధనసహాయము చేసెను. ఏగిషయముననులోపము నేయలేదు. కొట్లలోనిభాగ్యము పైపైనమాత్రమే తగులబడినది. అందువలన విశేషనష్ట మెయ్యు కలుగలేదు. అందఱు మిగుల సుఖముగ నుండిరి. సంసారముచొక్కయూ, నలులనే యితర వ్యవహారములయొక్కయూ భారముమాత్ర మిప్పుడు సర్వము లక్ష్మీమోడనే వడెను. ఆమెయభిప్రాయము దీసికొనక నవాళివరా విష్ణుజేపనియూ చేయుట లేదు.

తనయనంగువదిగైతొ రాలకృష్ణుడు కూడ వచ్చి వృష్టానమునఁ జేరె నని వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు.

పార్వతి యిప్పుడు తనతోడికోడలిని నిశ్చయముగ పోదనివలెఁ జేయించు చుండెను. ఇరువురినను నైయినస్వమీనునది లేదు. పార్వతిని రాధకును మాత్రము పూర్వముకంటె విశేషకలహము కుట్టిల్లు చుండెను. విదిత మేమన అత్తకోడండకలహములో సిప్పుడు లక్ష్మీ తనతోడికోడలిపక్షమునే యువలంబించు చుండెను. పాపము వృద్ధురాలు మాత్రము పరాభవ మొందవలసి వచ్చుచుండెను. కాని యీకలహ మొకవిధ మకువ్రేయకలహము. దీనికి కారణ మేమన కోడండఁ జనిచేయుట జూచి రాధ స్వస్థముగనే గూర్చుండఁజాలదు. ఆమెకూడ నేదోపని చేయుచుండవలయును. కాని యిశయిఁడ నత్తగారి నేపనియొ ముట్టునియొమని కోడండఁ నిశ్చయము జేసికొనిరి. అందువలన మాటిమాటికి నీకలహప్రసంగము నంపుటట్టిల్లు చుండెడిది అం దెప్పుడును వృద్ధురాలికి పరాభయము

గలుగు తుండెను. తనకామ తనయనహయ త్వమునకు వగ
తుడు వారిమనసు వచ్చినట్లు చేసికొనవచ్చుననితనముద్దుమనుచులతో
డను, ధర్మకార్యములతోడను ప్రాద్దులు బుచ్చుదొడగెను. న.సార
నంబంధ మామిలొత్తుగవదలికొనియెను.

మనోరమ తనప్రియనఖ యగు యీనిఁ జూడకుండగను, వ్రతి
విషయమునందు నామి హితోపదేశమును బడయకుండగను నెట్లు మన
గలదు? ఆమె మాటి మాటిని తననెచ్చెలినిఁ జూచి పోవుటకు
వచ్చుచుండెను. మాధవరావుకూడ నీవిషయమున నామె నెప్పుడు
నభ్యంతరపెట్టలేదు. ఇంకదానుగూడ నప్పుడప్పుడ మెను మెను
బెట్టుకొని వచ్చిపోవుచుండెను.

దీక్షితునిగృహము మరల సిరికి పుట్టిబిల్లు కా సాగెను. ధనము,
గౌరవము మరల వృద్ధిఁ బొందసాగెను. ఒకసమయమాన పేరువ్రతి
వ్రలు శందివ దీక్షితునిగృహము మధ్యకాలమున సంభవించిన వివత్తల
నుండి విముక్తిఁ జెంది తుభవ్రదుఁడగు నాభగవంతుని యవిరళ
కృపవలన మరల బూర్వస్థితికి వచ్చెను.

నచాళివరావు నతనిజననియు మాత్ర మీశ్రేణుయు లన్నియు
లక్ష్మీబాయియొక్కవృక్షము లనిభావించి యామెను మానసములందు
స్థాత్రము చేయుచుండురు.

న మా వ్ర ము

